

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Facultatea Drept
Catedra Discipline Socioumanistice

ANUARUL
CATEDREI DISCIPLINE SOCIOUMANISTICE
2007 / 2008

Bălți
Presa Universitară Bălțeană
2009

**Universitatea de Stat „A. Russo” din Bălți. Anuarul Catedrei Discipline socioumanistice /
Facultatea Drept. Catedra Discipline Socioumanistice; col. red.: Gheorghe Neagu, Nicolae
Enciu, Igor Cojocar. – Bălți: Presa univ. Bălțeană, 2009. – 171 p.**

100 ex.

ISBN 978-9975-931-18-2

082:378.4(478)=135.1

U 56

631.4:55(076.5)

S 75

**Discutat în cadrul ședinței Catedrei Discipline Socioumanistice
din 8 octombrie 2008
Proces – verbal Nr.4**

**Aprobat în ședința Consiliului Științific al Facultății Drept
din 31 octombrie 2008
Proces – verbal Nr.3**

Recenzenți:

- **Prof.univ., dr.hab. Demir Dragnev,
membru-corespondent al Academiei de Științe a Moldovei**
- **Prof.univ., dr.hab. Anatol Petrencu**

Colegiul de redacție:

- **Conf.univ.dr. Gheorghe Neagu, decanul Facultății Drept
(redactor responsabil);**
- **Conf.univ., dr.hab. Nicolae Enciu, șeful Catedrei Discipline
Socioumanistice;**
- **Lect.univ., drd. Igor Cojocar.**

CUPRINS

I. STUDII ȘI ARTICOLE

Marșalcovschi Teo-Teodor	<i>Geneza municipiului Bălți: concept urbanistic și prima atestare</i> Rec.: dr.conf.univ. Boris Coroliuc	6
Damanciuc Gheorghe, Bodrug Ion	<i>Reprezentanți prestigioși ai polonezilor din Republica Moldova – contribuție valoroasă la dezvoltarea economiei și culturii statului nostru</i> Rec.: dr.conf.univ. Petru Loghin	29
Secrieru Vasile (preot, Biserica „Sfinții Constantin și Elena”, comuna Găvănoasa, r-nul Cahul)	<i>Aspecte privind integrarea Bisericii din Basarabia în Biserica Română după Unirea din 1918</i> Rec.: dr.hab., conf.univ. Nicolae Enciu	37
Enciu Nicolae	<i>Reforma agrară și evoluția agriculturii basarabene în perioada dintre cele două războaie mondiale</i> Rec.: dr.conf. univ. Lidia Pădureac	43
Pădureac Lidia	<i>Șantajul militar în relațiile româno-sovietice (1920-1934)</i> Rec.: dr.hab., conf.univ. Nicolae Enciu	60
Neagu Gheorghe	<i>Considerente cu privire la dimensiunea empirică a cercetării eficienței legislației</i> Rec.: dr.conf.univ. Elena Botnari, dr.hab., prof.univ. Efim Mohorea	69
Loghin Petru	<i>Locul constrângerii în drept și morală</i> Rec.: dr.conf.univ. Teo-Teodor Marșalcovschi	81
Cojocaru Igor, Postolachi Valentina	<i>Problemele încadrării tineretului pe piața muncii: realități și perspective (pe marginea sondajelor de opinie din 2005 și 2008)</i> Rec.: lect.univ. Ion Ciobanu	87

Țurcanu- Ciobanu Viorica, Țaulean Micaela	<i>Educația interculturală în clasele primare la orele de muzică și citire</i> Rec.: dr.conf.univ. Gheorghe Damanciuc	94
--	---	-----------

Țurcanu- Ciobanu Viorica	<i>Atitudine interetnică și pluriculturalitate</i> Rec.: dr., Loghin Petru	100
---	--	------------

II. DOCUMENTAR

Cazacu Nicolae	<i>Din corespondența lui Nicolae Iorga cu Visarion Puiu</i> Rec.: dr.hab., conf.univ. Nicolae Enciu	104
---------------------------	---	------------

III. CRONOLOGII

Enciu Nicolae	<i>„Frunză verde de măslină, trecui Nistrul apă lină”.</i> <i>O cronică a evenimentelor de la granița româno-sovietică (1918-1925)</i>	109
--------------------------	--	------------

IV. DISCUȚII

Enciu Nicolae	<i>Mit și adevăr în problema întemeierii Țării Moldovei</i>	152
Parnavel Valeriu	<i>Misterioasa dispariție a disciplinei Logica din învățământul superior</i>	156

V. VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ A CATEDREI

DISCIPLINE SOCIOUMANISTICE

Șușu Stela, Danilescu Anatol	<i>Prima confruntare cu cercetările științifice</i> <i>Conferința științifică studențească</i> <i>„Drepturile și libertățile omului în lumea contemporană” (3 mai 2007)</i> <i>Sesiunea de comunicări științifice</i> <i>„Sfatul Țării – stindard al mișcării naționale” (3 martie 2008)</i>	159 161
---	--	--

VI. LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE, ȘTIINȚIFICO-DIDACTICE, STUDII, ARTICOLE ȘI COMUNICĂRI ALE TITULARILOR CATEDREI DISCIPLINE SOCIOUMANISTICE ÎN ANUL DE STUDII 2007/2008	162
---	------------

I. STUDII ȘI ARTICOLE

GENEZA MUNICIPIULUI BĂLȚI: CONCEPT URBANISTIC ȘI PRIMA ATESTARE

Marșalcovschi Teo-Teodor

*În memoria
soției Ecaterina*

Geneza și evoluția așezărilor urbane medievale reflectă „expresia unui proces social-economic în cursul căreia meșteșugarii din obștea sătească se desprind de agricultură pentru a se stabili în centre care să le înlesnească într-o mai mare măsură practicarea meseriei”¹. Studiarea complexă a acestei probleme tinde să precizeze tipologia feudalismului moldovenesc, specificul evoluției orașelor în genere, restructurările din sfera producției și a relațiilor sociale, principalele direcții ale politicii interne etc. Cadrul cercetării are menirea firească să informeze populația orașului și, în genere, opinia publică cu analize și sinteze documentate, ceea ce poate exercita influență asupra formării conștiinței și calităților patriotice ale cetățenilor pe principii obiective. Pe ansamblu, după Nicolae Dabija, activitatea dată reia și cinstește trecutul, care înfățișează „o datorie de căpetenie” și „onoare a oricărei generații”².

Bălți, oraș bine cunoscut, este situat pe întinsul stepei care-i poartă numele în locul unde se varsă râulețul Răuțel în Răut. În aria municipiului și a zonelor limitrofe curg și alte ape mici, dar ignorate cu desăvârșire ca valoare naturală. Se prezintă original relieful bălțean. Orașul este plasat pe cinci coline de o priveliște rară tipică zonelor subcarpatine, care coboară lent spre albiile celor două fluvii. Lunca Răutului pe cursul apelor deschide o panoramă de o frumusețe inedită completată armonios de faună și floră variată, precum și de alte monumente naturale, lăsate și acestea în voia întâmplării.

Municipiul are o suprafață de 110 km² înclinată rațional cu fața spre soare. Populația urbei este de peste 130 mii oameni, care locuiește în 14 cartiere, cel mai mare fiind *Dacia*. Orașul dispune de 384 străzi și stradele, 12 poduri, majoritatea având capacitate mare.

Se bucură de faima unui centru industrial și de comunicații importante. Urba are o serie de întreprinderi industriale și de prelucrare a produselor agricole (uzinele „Agromaș”, „Răut”; combinatele „Basarabia Nord”, „Incomlac”, „Floarea”; fabrici de confecții etc). Prin oraș trec mai multe șosele care leagă nordul și sudul, estul și vestul republicii; trei ramificații feroviare cu două gări. Aici funcționează Universitatea de Stat „A.Russo”, Teatrul Național „V.Alecsandri”, 5 colegii, 6 școli profesionale, 14 licee, 12 școli generale, alte instituții de învățământ și educație. La

¹ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, Iașii vechilor zidiri până la 1821, Ediția a II-a, revăzută, Iași: Cartea Editorială Demiurg, 2007, p.21

² Nicolae Dabija, Pe urmele lui Orfeu. Eseuri (ed.a doua revăzută și completată), Chișinău: Hyperion, 1990, p.8

dispoziția pacienților există 4 spitale (clinic, psihoneurologic ș.a.), un sistem bine coordonat de policlinici, centre de urgență medicală, reabilitare, medicină preventivă etc.

Orașul este reprezentat de mai multe credințe: ortodoxă de stil vechi cu un episcopat, două catedrale și patru biserici; romano-catolică cu o biserică catolică; protestantă (baptiști ș.a.) cu trei biserici, iudaică cu o sinagogă, martorilor lui Ehoa cu o casă de rugăciuni, armeano-creștină cu o biserică ș.a.

* * *

Tentativa de a spicui istoria orașului începe pe la mijlocul sec. al XIX-lea, însă rezultatele erau prea modeste¹. Lucrurile nu s-au schimbat nici mai târziu din cauza că autorii preluau tezele ^{gresite} din trecut² fără ca acestea să fie supuse analizelor de rigoare. Istoriografia sovietică mai consacrată în editarea unor materiale, inclusiv și cu caracter monografic de asemenea nu izbutește să studieze rădăcinile îndepărtate ale orașului, referindu-se în mod special la descrierea evenimentelor care au urmat de la 1812 încoace³. Studiarea genezei și epocii medievale a fost lăsată pentru viitor, doar că s-au făcut numai unele referințe cu caracter general.

Banală se prezintă, spre exemplu, concluzia cum că teritoriul de la intersecția fluviului Răut cu Răuțel, Cubolta și Căinar ar fi făcut parte din componența Daciei⁴ sau afirmația, conform căreia aceeași zonă a fost afectată nefast de toate popoarele barbare din cadrul migrațiilor⁵.

Este bine cunoscut, că primul val al migrațiilor cuprinde sec. VI - VII. Stepă bălțeană a fost afectată numai de avari în jurul anului 480. În cel de-al doilea val participă ungurii (sec. al IX-lea), iar către sec. al XIII-lea - tătarii.

În ambele valuri sunt incluși și slavii: la început slab, iar în sec. VII-IX, ceva mai activ. Literatura sovietică a formulat concluzii potrivit cărora elementul slav era

¹ А.Защукъ. Этнографія Бессарабской области, în «Записки Одесского общества истории и древности». Том V. Одесса, 1863 с. 546, 550,553, 556, 565, 568; П.Свиньин. Описание Бессарабской области, Там же, том VI, с.291 ș.a.

² Zamfir Arbore, Dicționarul geografic al Basarabiei, Chișinău: Muzeum, 2001, p.23; Almanahul orașului și județului Bălți pe anul 1933; Ion Guguiman, Bălțul, un oraș care crește, în „Revista geografică română, 1939 ș.a.

³ Ю.Рошкован, Л. Фейдер. Бельцы. Под ред.В.М.Кравцова. Кишинев: Картя молдовенеаскэ, 1961; Бălți, Chișinău: Timpul, 1972 (album cu intervenții istorice); B.Ghissler, L.Halaș, Bălți, Chișinău: Timpul, 1980; S.A.Sivolobov, S.L.Uliașev, Bălți, Chișinău: Timpul, 1988.

⁴Ю. Рошкован, Л. Фейдер. Указ.соч., p.3

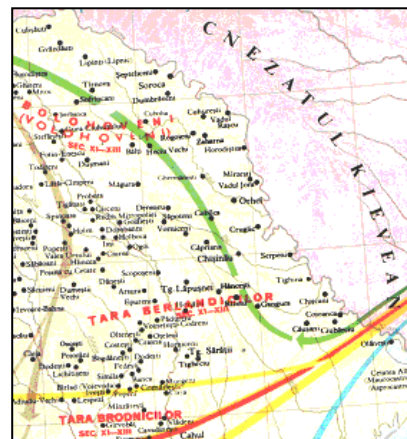
⁵ Idem. Se afirmă, că pe aici au trecut vestgoții (sec.III), hunii (sec.IV), avarii (sec.VI), pecenejii (sec.X), polovții (sec.XI), tătarii (sec.XIII), iar în sec. VII-IX „au locuit triburile slave” fără ca să se specifice caracterul migraționist al acestora. Prin aceasta se subânțelege că slavii s-au bucurat de statut autohton, iar populația romanizată băștinașă ar fi fost supusă procesului migraționist și odată cu Evacuarea lui Aurelianus părăsește locurile strămoșești. Tocmai peste vre-o șase-șapte secole revine la est de Carpați cu efectul presupusei simbioze cu slavii „autohtoni” și producerii etnosului dorit „волохъ” (Н.А.Мохов. Очерки истории формирования молдавского народа. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1978, стр.30, 35, 53-64). Sedentarea perversă a conceptului antiștiințific este urmată de teza care exclude definitiv existența elementului etno-lingvistic bazic (daco-roman/valah/român) în perimetrul teritoriului dintre Prut și Nistru. „...Dacă prezența elementului slavon în cultura balcano-dunăreană nu poate fi contestată, afirmă autorii sovietici, apoi prezența elementului est-romanice pe teritoriul Moldovei nu are acoperire științifică” (Н.А.Мохов, В.С.Зеленчук, П.В.Советов. Итоги и перспективы работы научного Совета по проблеме «Славяно-волошские связи и происхождение молдавской народности», în «Славяно-волошские связи» (Сборник статей). Кишинев: «Штиинца», 1978, стр.6). Judecând după titlul culegerii și esența tezelor exprimate contactele etno-culturale de aici au avut două niveluri: slavo-dacoromane cu finala creării „volohilor” și slavo-valahe care produc „poporul moldovenesc” separat de la cel românesc. Astfel, „scrutările” aberante ale istoricilor sovietici au demonstrat conformismul total al cercetărilor cu interesele geopolitice ale U.R.S.S.

prezentat definitiv și autohton¹. Restul migrațiilor au ocolit teritoriile stepei bălțene.

Eludarea acestor teritorii are la bază mai multe cauze, însă principala e că barbarii evitau trecerea munților, preferând să se

miște prin zonele de stepă și, evident, prin părțile laterale ale lanțului carpatin. Astfel, stepta unde peste timp va fi așezat or. Bălți rămânea în afara incursiunilor directe. Cât privește marea invazie tătaro-mongolă, apoi ea afectează prioritar numai actuala Bucovina și se

infiltrază pe dreapta Tisei în direcția Panoniei, prin bazinul Crișului și stânga Siretului, Câmpia Română și Severin. Situația se modifică pervers tocmai după întemeierea Hanatului din Krimeea. Din acest moment teritoriul bălțean este afectat sistematic de tătarii nogai în calitate de aliați fideli ai otomanilor.

Sunt fără acoperire științifică afirmațiile că „în sec.VII-IX pe teritoriul actualului Bălți locuiau triburile slave ale tivertilor”² sau că a fost sub jurisdicția knezatului Haliciano-Volyn³, iar în sec.X-XI trecuse în componența Rusiei Kievene⁴, de fiecare dată ignorându-se elementul autohton daco-roman. Din acest motiv liderii Radei Ucrainene au manifestat pretenții teritoriale, enunțând că Basarabia face parte din teritoriul național ucrainean⁵, iar Nota guvernului sovietic din 26 iunie 1940 adresată guvernului României stipula precum că aici ucrainenii formau majoritatea populației. De fiecare dată se confundau două lucruri esențiale: preponderența numerică a românilor în ținut și traiul real al minorității etnice ucrainene în ținut cu o pondere de 9-12%⁶.

Afirmația că „în secolul al XIV-lea teritoriul orașului a intrat în componența Principatului Moldova”⁷ reflectă insistența istoriografiei sovietice de a relua

¹ A se vede: H.A.Мохов. Очерки истории происхождения молдавского народа. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1978, с.53-64 ș.a.

² Ю.Рошкован, Л.Фейдер. Указ.соч., с.3

³ Ю.Рошкован, Л.Фейдер. Там же; *История Молдавской ССР*, стр.256 и др. V.Stati, susține ideea sintezei dintre slavi și populația romanizată rezultată cu geneza volohilor. Din altă parte se exprimă oportunitatea includerii Basarabiei în componența Rusiei Kievene și a knezatului Haliciano-Volyn (a se vedea: Vasile Stati, *Istoria Moldovei*, Chișinău: Vivar-Editor, 2002). V. Stepaniuc precizează: „În unele lucrări și chiar manuale de istorie, conchide acest autor, și astăzi se vehiculează ideea că zona de nord-est dintre Prut și Nistru s-ar fi aflat sub oblăduirea Rusiei Haliciene” (Victor Stepaniuc, *Statalitatea poporului moldovenesc. Aspecte istorice, politico-juridice*, Chișinău, 2005, p-18)

⁴ Idem; *История Молдавской ССР. Том первый*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1987, стр. 227-234 и сл.

⁵ Prof. Stefan Rudnițky afirmă: „Gubernia Basarabia împreună cu extremitățile nord-vestice și fâșia litorală aparțin de teritoriile naționale ucrainene” (*Украина, земля и народ*. Вена, 1916-Cit.după: Iakob Becker, *Bessarabien und sein Deutschtum*. Bietigheim.Württemberg, 1966, p.76. În cadrul ședinței Radei Centrale Ucrainene din 20.IV.1918, liderul acesteia Mihail Grușevsky declară: „Basarabia pe parcursul istoriei sale nici când nu a aparținut Moldovei, iar moldovenii din Basarabia constituie nu mai mult, decât o minoritate etnică” (a se vedea: I. Dumitrașcu, *Românii transnistreni în Rada Centrală Ucraineană în 1918*, în rev. *Moldova nouă*, nr. 1-3, ianuarie-decembrie 1941, p.89)

⁶ O.G.Lecca, *Neamul românesc. Formarea lui și influențele străine. Sinteza etnologică*, în rev. „Viața Românească”, 1926, nr.5-6, p. 207

⁷ Ю.Рошкован, Л.Фейдер. Указ.соч., с.3

cunoscuta „teorie imigraționistă” elaborată de către istoricii austro-ungari¹ și investită ulterior cu ușurință în etnonimul βολοχ în calitate de product al simbiozei slavo-daco-romane și presupusa geneză a „poporului moldovenesc”² adversă bazicului românesc. Atât autorii „teoriei imigraționiste” cât și fondatorii istoriografiei sovietice ignorau similitudinea proceselor etnice, istorice și culturale de pe ambele maluri ale Dunării³, în Transilvania⁴ și la est de Carpați⁵ din cele mai îndepărtate timpuri. Unele modificări neesențiale intervin numai după anexarea unor ținuturi la unul din cele trei imperii, cum e și cazul oblastiei Basarabia. În asemenea situații istoricii fabricau scrieri convinabile exclusiv politicii cercurilor expansioniste respective. La fel s-a întâmplat și în descrierea rădăcinilor or. Bălți. Astfel, nu poate fi considerată părerea lui F. Bruni care afirma voluntar că în sec. al XIV-lea Bălți ar fi fost un oraș rusesc⁶. Ideea diformă rămâne în vigoare ascuns și în publicațiile apărute mai recent⁷, recent⁷, doar modificată ca formă.

Pentru a reconstitui principiile adevărului și dreptății suntem obligați să analizăm succint problema componenței etnice a populației din estul munților Carpați de până la formarea Țării Moldovei. Sursele narative, materialele culturilor arheologice, lingvistica, creația populară confirmă incontestabil că aici au locuit în permanență strămoșii românilor - valahii. Restul părerilor, care substituie acest factor obiectiv, își pierd valoarea din start.

Privitor la etnonimul *valah*, adică *român* există o mulțime de surse ale tradiției literare. Aceste provin din arsenalul limbilor nordice și nord-vestice ale Europei, est-slave, cancelaria papală și din mărturisirile surselor arabe. O inscripție runică executată pe o piatră comemorativă (așezarea Sjonhen pe insula Gotland din Marea Baltică) de la finele secolului al IX-lea atestă etnonimul *Blakumen*, o variantă scandinavă al numelui valah⁸. Un document islandez, (probabil, din 1018-1019)

¹ R.Rössler, *Romanische Studien*, Leipzig, 1971; I.Yung, *Römer und Romanen in der Donauländer*, Insburg, 1877 etc. Acești autori și urmașii lor adepți a „teoriei imigraționiste” au fost influențați de unele aprecieri ale publicațiilor antice și medievale timpurii. Spre exemplu, Eutropiu, un contemporan a lui Constantin cel Mare scria: „Traian, după cucerirea Daciei, adusesse o mulțime foarte mare de oameni din toate colțurile lumii romane” - *Traianus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas [eo] copias hominum*”, în *Eutropius, Scrieri istorice de la întemeierea Romei, VIII, 6*. Asigurările lui Eutropiu nu pot fi confirmate. În istoria Romei republicane și imperiale nu se cunosc strămutări masive de populații. Interesul practic al autorităților era completarea arsenalului de sclavi și extragerea bunurilor materiale de la popoarele și statele cucerite.

² Н.С.Державин. Происхождение молдавского народа. – Жн. «Советская наука», 12/1940, с.3-28. Publicația a apărut după crearea RASS Moldovenești (1924) și ocuparea sovietică a Basarabiei în iunie 1940

³ Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneza statului medieval în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1996, p.27

⁴ Ștefan Ștefănescu, *Istoria medie a României, Partea I-a, Principatele române – Originea și afirmarea lor*, București, 1991, p.124-134; Vlad Georgescu, *Istoria Românilor de la origini până în zilele noastre*, Ediția a III-a, București: Humanitas, 1992, p.13-30 ș.a.

⁵ Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, București, 1982; Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, Iași, 2008, p.151-181; Iancu Maxim, *Etnogeneza românilor și a altor popoare europene privită prin prisma geografiei istorice*, Iași, 1995, p.109-124 ș.a.

⁶ Ф.Брунь. Современная библиография, în «Зап. Одес. общества истории и древности». Томъ III. Одесса, 1853, с. 435

⁷ Bălți. Album – Text și elaborare de Svetlana Grișina, Chișinău: Proart, 2006, p.21. Aici din textul lui F.Bruni «...въ другой городъ въ Россіи» («...în alt oraș din Rusia») este omis cuvântul “din Rusia” și sună astfel: «...въ другой город, называемый Бельцы» («...în alt oraș numit Bălți”).

⁸ Victor Spinei, *Informațiile istorice despre populația românească de la est de Carpați în secolele XI-XIV*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”*, XIV, 1977, Iași, p.1

denotă același etnonim, *Blökumenn*¹ numai că rostit în grupul de limbi anglo-saxe. Cronica lui Nicetas Choneatis relatează despre reținerea în 1164 a lui Andronic Comnenul de βλάχοι² (vlahi/valahi). Atunci când Kinnamos se referă la expediția bizantină împotriva maghiarilor din 1166 povestește și despre *vlahi*³, care erau aliați al sauromaților/sarmaților. *Ipatievskaya Letopisy* relevă conflicte militare în anii 1231, 1235, 1241 și 1257 dintre Haliciului și βολοχοι (v/bolohoveni) din cauza intenției acestui vecin să administreze Basarabia de nord, între care și stepa bălțeană⁴. O cronică din 1150 atestă localitatea Bolohovo și populație *valahă* autohtonă prin părțile nordice ale Moldovei⁵. Pohvala măreață a valahilor se observă dintr-un act german de la înc.sec.al XIII-lea care ne informează despre sosirea la un mariaj select a unui duce „úrzer *Vlâchen* lant” („din țara vlahilor”) păzit de „un pâlc de 700 oșteni”⁶.

Populația valahă de la răsărit de Carpați este menționată în pisanile papale. Scrisoarea din 14 noiembrie 1234 adresată lui Bela al IV-lea, viitorul rege al ungarilor, cu ocazia refuzului Episcopiei Cumană⁷ de a recunoaște autoritatea vaticană, evidențiază etnia *Walathi* din Țara Bârsei, locuri apropiate de Ungaria și la est de Carpați⁸. În *Cronica lumii* de Rudolf de Ems (mijl.sec. al XIII-lea) figurează un un popor *vlah* < privit dinspre vest > „*dincolo de munți*”⁹, evident, și în stepa de mai târziu *bălțeană*. *Geografia* lui Vardan scrie despre „*oulachat*” (*vlahi*), care locuiau în vecinătate cu rușii¹⁰, adică la nord, nord-est de munți.

Informațiile insistente despre *valahi* (*vlahi*) nu pot fi lăsate fără atenție când se fac studii ale genezei orașelor și a poporului român. Etnonimului figurează, după cum se vede încontinuu, în limbile germană, scandinavice, poloneză, slavonă, maghiară atașat respectiv la normele lexicale, fonetice și morfologice. Esențialul însă rămâne irevocabilă – și la est de lanțul montan carpatin locuia unul și același popor numit *valahi*. Alternanțele *valah/voloh/vlax* semnifică transformarea vocalei „a” în „o” care devine plenisonă sau dispare cu totul, iar raportul „*valah- „bolohoven*” reflectă aceeași corelație dintre consoanele „b” și „v”. În toate cazurile chintesența noțiunii nu este abandonată, de aceea modificările lingvistice nu trebuie să deranjeze auzul sau să se extragă concluzii tendențioase. În această ordine de idei semanticul „*valah/român*” trebuie privit identic, fiindcă reflectă nuanțe similare lingvistice.

A.Zasciuk, autor rus din sec.al XIX-lea, cu această ocazie scria nu fără sens că «самое название Румыны (Римляне) сохраняемое молдавскимъ племенемъ, даютъ поводъ, считать ихъ происхождение западнымъ»¹¹ („...însuși numele de român (roman) moștenită de seminția moldovenilor, este un precedent să fie

¹ Ibidem, p.2

² Idem

³ Ștefan Ștefănescu, Op.cit, p. 35

⁴ Victor Spinei, Informații., p.3

⁵ Ibidem, p.4

⁶ Ibidem, p.3-4

⁷ Episcopia Cumană a funcționat în anii 1057-1241. După marea schismă a bisericii creștine din 1054 Episcopia trece la ritul ortodox.

⁸ Victor Spinei, Informații, p.5

⁹ Idem

¹⁰ Ibidem, p.6

¹¹ А. Защукъ. Статистика. Этнографія Бессарабской области, în «Зап. Одесскаго общества исторіи и древности». Томъ пятый, Одесса, 1863, с. 499

considerați de proveniență occidentală”). În continuare precizează: «Поляки, Венгры и другие соседи называютъ, такъ какъ и всѣхъ италианцевъ – Волохами»¹ („Polonezii, ungurii și ceilalți vecini îi numesc pe români volohi, la fel ca și pe toți italienii”). Există și alte indicații privind traiul valahilor (românilor) în calitate de populație majoritară la est de Carpați². Celelalte etnii minoritare, de regulă, regulă, nomade și belicoase, formau substratul etnic fluctuos, printre care erau și slavii.

Sursele mărturisesc că slavii provin din părțile Vistulei și se infiltrează spre sud prin părțile laterale ale Carpaților, afectând Balcanii, Bizanțul și sudul Greciei. Mișcarea lor a produs un dezechilibru etnic important în spațiul dat³. Pheophilakt Simiokatta (≈582-610), spre exemplu, afirma că „trupele, alt fel zis, - bulucurile de slavi, devastau puternic locurile tracice”⁴. În același mod se exprimă și autorul bizantin Menandru [Protictor]⁵. Astfel, concluziile care afirmă că slavii au jucat un rol progresiv în destinele băștinașilor din arealul balcano-dunărean, nu corespund întocmai adevărului obiectiv.

Pentru a domina în zonă țarismul permanent a exploatat creștinismul ortodox. În Moldova limba și scrisul slavon este introdus din 1401 mai întâi în biserică, iar apoi și în cancelarie. Timp de două secole și jumătate vorbitorii de limbă valahă/română erau obligată să asculte serviciile divine și de legislație într-o limbă necunoscută. Abia la mijl.sec.al XVII-lea⁶, prin efortul depus de Vasile Lupu și anturajul său cult, limba română este ridicată la locul cuvenit.

Și literatura despre Bălți este afectată de aceeași tendință. Astfel, când se presupune că Bălți la finele sec. al XV-lea a fost supus unui jaf crud și ars temeinic de tătarii lui Ghirei-Khan⁷, urmează constatarea că „băștinașii rămași în viață au fost fost luați prizonieri”⁸. Judecând după afirmație, localitatea trebuia să dispară cu desăvârșire. Imaginația fantezistă, însă, avea un singur scop, și anume, de a îndreptăți expansiunile țariste de mai târziu în direcția sud-vestică pentru că Rusia „nu putea să

¹ Idem

² Vlad Georgescu conchide că “începând cu secolele IX-X se poate vorbi de un popor român definitiv constituit” (Vlad Georgescu, Istoria Românilor de la origini până în zilele noastre, Ediția a III-a, București: Humanitas, 1992, p.23). Alt fel zis, etnonimul “valah” cu semnificație de “roman”/”român” intră în circuit uzual; Gh.Bichir, Cultura carpică, București, 1973; S.Sanie, Civilizația română la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (sec.III î.e.n. – sec.II e.n.), Iași, 1981; I.Ioniță, Din istoria civilizației dacilor liberi, Iași, 1982 ș.a.

³ Vlad Georgescu, Op. cit., p.23

⁴ Феофилакт Симиокатта. История. Москва, 1957, с. 75

⁵ Менандр Византиец (Протиктор). - Жн. «Вестник Древней Истории», 1941, № 1, с. 247. A se mai vedea: A.B. Мишулин. Древние славяне в отрывках писателей по УП в. – Ibidem, pp. 233-235, 252, 254 – 258 ș.a.

⁶ Alexandru I.Gonța, Rolul cancelariei moldovenești în slavizarea numelor de locuri în secolul XIV-XVI (Originea istorică a cobânilor), în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D.Xenopol”, XIV, Iași, 1977, pp.269, 275; Silviu Vacaru, Activitatea dieilor din cancelaria domnească a Moldovei în prima jumătate a secolului XVII, în „Anuarul Institutului de Istorie „A.D.Xenopol”, XXX, Iași: Editura Academiei Române, 1993, p.103

⁷ Ю.Рошкован, Л.Фейдер. Указ.соч., с.3; Zamfir Arbure, Dicționarul geografic al Basarabiei, Chișinău: Museum, 2001, p.23; Энциклопедия Советикэ Молдовенеаскэ. Вол.І. Кишинэу, 1970, п. 541; Бэлць. Кишинэу: Тимпул, 1972, п.5; Б.Гисслер, Л.Халаш. Бэлць, Кишинэу: Тимпул, 1980, п.3; Ștefan Ciobanu, Basarabia, Chișinău: Universitas, 1993, p.86; N. Iorga, România în Basarabia, București, 1995, p.57 ș.a. . Autorul turc Evelia Celeby remarcă un episod de după căderea Cetății Albe (1484) când hanul Menghili-Ghirei „cade la picioarele calului de luptă” a lui Baiazid și cere ca armata lui de 200 000 oameni să jefuiască Moldova și sultanul „permite” (Эвеля Челеби. Книга путешествия. Вып. I. Земли Молдавии и Украины. Москва, 1961, с.34). Această campanie să fi afectat concret și s. Bălți? Probabil, autorii au aplicat situația generală la o localitate care încă nu exista sau nu reprezenta o mare importanță pentru agresori.

⁸ Бэлць. Алсэтуиторь: С.А.Сиволобов, С.Л.Ульяшев. Кишинэу: Тимпул, 1988, п.8

privească indiferent la hoardele străine, care o făceau pe stăpânul pe pământurile Ucrainei și Moldovei”¹, ambele fiind creștine de rit ortodox. În afară de construcția prea naivă a frazei ese la suprafață aderența necondiționată a autorilor la politica agresivă a țarismului². În calcul a fost luat deficitul de acte, printre care pierderea arhivelor cancelariei domnești, ale orașelor, târgurilor și satelor de până la

fârșitul sec. al XVIII-lea³. Printre acestea ar fi fost zapise, urice și alte documente cu referire la Bălți⁴.

Pe fonul acesta nefavorabil s-a inventat o istorie frauduloasă a orașului. La temelia scrierilor a fost pus nu cercetarea, dar niște legende necontrolate și lipsite total de suport științific. În contextul dat au fost produse fabula despre Ringala Mazovia, denaturarea unor pasaje din consemnările călătorului francez de Lannoy, care face o vizită la curtea domnească a lui Alexandru cel Bun în iarna anului 1421 și alte fragmente din istoria municipiului.

Literatura conturează o tentativă de a explica etimologia cuvântului „Bălți”. În această privință greșește până și N.Iorga, cel mai mare istoric național și european. „Numele-i venea, firește, spune savantul, de la așa de multe bălți, pe care le lasă Răutul – el însuși un șir de băltoage – primăvara și care se face iarna un noroi istovitor”⁵. În același mod se exprimă majoritatea absolută a autorilor din trecut și prezent. Confuzia a afectat puternic opinia publică. De aceea pronunțarea denumirii al acestui oraș se asociază automat cu noțiunile de „baltă/-ți”, „băltoacă”, „mlaștină”, „glod”, iar în surse și elaborări toponimul apare că Bălți/ Bălți/ Bălțili (Бѣлцулу) /Bălțu /Bălțulu etc.

Analizele lingvistice și topografice tind să scoată din anonimat și acest aspect al problemei. Mai întâi de toate, este necesar să corelăm principiile metodologie și modificările fonemo-morfologice ale noțiunii. Eugen Coșeriu vede trei filtre ale transformărilor gramaticale – constituțional, funcțional și relațional⁶, ceea ce deschide deschide perspectivă în descifrarea etimologică a noțiunilor. În continuare celebrul savant concluzionează că „fenomenul este foarte amplu” și elaborează ideea că elementele lingvistice subordonate nu „pot fi considerate ca fiind transformări”⁷ imediate ale celor bazice.

Astfel, topicul „Bălți” nu provine neapărat de la „baltă”/„bălți”, așa cum se obișnuiește, dar de la hidronimul *Bălți*, pârâu care se scurge în Cubolta și are sprijin lexical traco-dacic⁸. A doua versiune a etimologiei cuvântului Bălți poate avea susținere în noțiunile *bâlci/bâlcuri* (magh. *bolcsu*), un echivalent al cuvântului *iarmaroc*. Teoretic *â/y* nu trece în *ă*, însă etimologia populară nu exclude astfel de

¹ Idem

² Șt.Ciobanu, Motivele sufletești ALE UNIRII Basarabiei cu România, în “Viața Românească, 1920, anul XII, nr.1, martie, p.14; Teo-Teodor Marșalcovschi, Vladimir Surdu, Revenirea lui Iorga, în “Profesorul Nicolae Iorga: Omagiu, Bălți: Presa universitară bălțeană, 2006, p.15

³ Silviu Vacaru, op.cit. p.97

⁴ Энциклопедия Советикэ Молдовеняскэ, v. I, п.541. Oricum, cercetările mai recente demonstrează variante pentru studierea problemei (a se vedea: Teo-Teodor Маршалковски, Владимир Сурду. Когда на самом деле основаны Бельцы? – «СП», (Бельцкая еженедельная региональная газета) № 16, 17 (19 и 25 апреля 2007 г.)

⁵ N.Iorga, Românii în Basarabia, București, 1995, p.57

⁶ Eugeniu Coșeriu, Lecții de lingvistică generală, Chișinău: ARC, 2000, p.229

⁷ Ibidem, p.219

⁸ I.I.Russu, Limba traco-dacilor, București: Ed.Academiei Române, 1959, p.129

transfigurare: *bâlci/bâlcuri*→*Bălți*. A se compara: *bolcsu* (magh), *blato* (sl), *baltë* (alb), *balte* (traco-ilirică).

Geneza orașelor trebuie privită dependent de o serie de premise obiective interne și externe. Spre deosebire de celelalte orașe moldovenești, Bălți se include în proces mult mai târziu. În calitate de argument ne servesc sursele medievale (hrisoave, urice, întărituri, danii, porunci, hotărniciri¹ ș.a.) datate abia după ce producția de tip urban în Moldova luase deja avânt. Așa, că orice tentativă de a afirma că în 1421 exista un careva Bălți la confluența fl. Răut și Răuțel nu corespunde adevărului. Localitatea intră în limba actelor tocmai spre finele sec. al XVI-lea ca un sătuc obișnuit, cu care ocazie Șt. Ciobanu intuia că „istoria acestui oraș se pierde în negura trecutului”².

Pentru a găsi rădăcinile îndepărtate ale or. Bălți trebuie să apelăm la gama nuanțelor tipice pentru toate așezările de la noi. Studiarea problemei arată cu siguranță că mișcarea urbanistică reprezenta univoc continuitatea. Dovada cea mai elocventă este obștea teritorială transformată pe parcurs în obște sătească și, în finală, evoluat în obștea devălmașă longitudinală (sec. XV-XVI)³.

Pe măsura descompunerii obștii și concentrării proprietății funciare în mâinile feudalilor laici și ecleziastici au fost constituite trei tipuri de sate: *domnești (libere)*, *obștești (moșnene/răzeșești)* și *aservite (boierești/monastice)i*. În sectorul dintre actualul Bălți și Florești domina categoria satelor libere cu șansa ca unele să devină târguri⁴, iar cu timpul și orașe. Investigațiile lui L.L.Polevoi evidențiază două cauze principale în acest sens: voința domnească și activitatea specifică economică a coloniștilor, negustorilor și meșteșugarilor⁵. În procesul dat savantul evidențiază două reprize interdependente: *sat* → *oraș* <„târg”> și „loc” <*domnesc*> → *târg*.

Târgul, în viziunea istoricului, reprezintă o aparență veche și integrată activ în mișcarea urbanistică, iar „locul <*domnesc*>”⁶ reflectă mișcări mult mai recente, în

¹ *Hrisov* (n.gr. χρῆσιν=bulă de aur) – act ieșit din cancelaria domnească apoi semnat de domn, care servește ca titlu de proprietate (întăritură) sau de privilegiu (ispisoc). *Uric* (mag. örök) – act domnesc de proprietate veșnică imunitară sau de donație acordat cuiva [document, act, hrissov, zapis]. *Zapis* (sl.зались) – act, dovadă de proprietate.

² Șt.Ciobanu, Basarabia, Chișinău: Universitas, 1993, p.86

³ Я.С.Гросул, Д.М.Драгнев, П.В.Советов. Основные этапы развития и разложения резешского землевладения в Молдавии. – «Учёные записки» Кишинёв.университета, том 79, 1965, с.163-183; Тео-Teodor Marșalcovschi, Răzeșii în context istoric și juridic, în „Anuarul” Catedrei Disciplini Socioumanistice, 2006/2007, Bălți: Presa universitară bălțeană, 2007, p. 49 ș.a. Discuțiile, privind această problemă, se par a fi inutile. Istoriografia națională (Radu Rosetti, Henri Shstal, D.Dragnev și alți specialiști importanți) a stabilit tendința dată. Rămâne să se precizeze raportul dintre forma comunală de organizare a satelor și unitățile rurale apărute din sec.XV-XVI încoace în afara cadrului tipologic. În această privință istoriografia de peste Prut (P.P.Panaiteșcu), dar, mai ales cea sovietică (P.Sovetov ș.a.) s-a exprimat, dar conectată sever la conceptul „anticontinuității”.

⁴ În literatura de specialitate se afirmă de cele mai multe ori că noțiunea de *târg*, la fel ca și de *garg/îngrăditură*=zid de unde derivă *grad* au etimologie slavă. Se pare că avem de aface cu o greșală istoriografică, cu atât mai mult că orașele și centurile de fortificație nu aparțin slavilor. Astfel, noțiunea de *târg* funcționează încă la celți. Cât privește cealaltă noțiune, de *gard* o găsim în vocabularul a mai multe popoare din cele mai vechi timpuri. Casa lui Remus și Romulus (579 î.e.n) era apărată de un *gradus*. Cuvântul este întâlnit pe timpul lui Valentinian (364-369) când este învins în Basarabia Atanaric al goților. *Gard* exista și în limbajul strămoșilor noștri daci. A se compara: *gargh* în albaneză, *gordum* (oraș) în frigidă, *χαρτις* (grădină) în greaca veche, *gaird*(gard) și *gards*(casă) în gotică, *gurtas* (fortificație) în hittită, *gardas*(gard) în lituaniană, *gradū* în vechea slavă etc (Mihai Vinereanu, *Originea traco-dacică a limbii române*, Chișinău: Pontos, 2002, p.87).

⁵ Л.Л.Полевой. Проблемы возникновения городов феодальной Молдавии (история изучения, его результаты и перспективы), în «Молдавский феодализм. Общее и особенное (история и культура). Кишинев: Штиинца, 1991, с.67

⁶ Ibidem, p.75

baza căreia unii istorici găsesc schimbări tipologică ale feudalismului moldovenesc¹. În esență, însă, poate fi vorba numai de formare târgurilor din contul satelor domnești². Cu timpul aceste târguri/orașe noi au raliat la forme de organizare internă tipice pentru orașele din Moldova. Se are în vedere utilizarea *Dreptuul german de Magdeburg* (șoltuz, pârgar), dar fără abandonare definitivă a *Obiceiurile pământului*³. Bălți va trece mai lent de la modul de organizare rurală la cel urban, pășind treptele unui sat obișnuit, târg de vite, oraș boieresc cu o producție agro-meșteșugărească și, în sfârșit, căpătând înfățișarea unui oraș liber. Aici a dominat pronunțat tradiția autohtonă și mai puțin dreptul magdeburg. Avea o populație mică, care practica agricultura, meșteșuguri și comerț. Era specializat mai cu seamă în producerea cerealelor, creșterea animalelor cornute și a cabalinelor și comercializarea acestora.

Sursele indică, că în Moldova până în 1449, au existat 755 de așezări rurale, din care 525 (69,5%) și-au păstrat hotarele străvechi⁴, iar 230 (31,5%) au fost supuse procesului de destrămare cauzate nu de suzeranitatea otomană⁵, dar de restructurările hotarelor. Printre acestea trebuie căutat și s.Bălți. Se pare, că inițial această localitate provine din sate domnești, care au fost „risipite” și strămutată de două ori: pe un „loc pustiu” și „loc de sat”. Nu putem stabili cu precizie când a avut loc evenimentul, însă, actele ne conduc spre intervalul de timp dintre 1588 și 1620.

Acest răstimp se prezintă destul de activ în ce privește apariția noilor sate și destrămarea obștilor satești⁶. Sursele se referă la o serie de sate care au fost plasate prin „hotărniciri” sau arbitrar (prin „înșelăciuni”) în locurile cele mai atractive de pe malurile râurilor, lacurilor, la intersecția căile de comunicație⁷, iar casele și le construiau pe terenuri mai puțin fertile. Unele concreșteau în așezări protourbane cu perspectiva de a obține statut de **торгъ, мѣсто/мисто, городъ sau ораши**⁸. De obicei așezările preluau numele proprietarului-fondator sau a moșierului, în acte se remarcă: unde a fost < cineva >, „unde este” < proprietar >⁹ sau reflectau locul de plasare: „pe malul” < râului >, „lângă” < iaz >, „pe margina drumului”, „în hotar cu...” etc.

În acest fel, au apărut un șir de sate, *prisăci* sau *polisade* domnești pe malurile râului Răut și a afluenților săi Răuțal, Copăceanca, Cubolta, Căinar și Soloneț¹⁰ fondate de Alexandru Lăpușneanu (1552-1561, 1563-1568), printre care se afla și

¹ П.В.Советов. Исследования по истории феодализма. Том 1 (Очерки истории землевладения в XV-XVIII вв.) Кишинев: Штиинца, 1972, с. 52,53 и др.

² Constantin C.Giurescu, Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea, Ediția a II-a, București: Editura enciclopedică, 1997, p.76

³ Alexandru I.Gonța, Studii de istorie medievală, Iași: Dosoftei, p.148

⁴ Constantin C.Giurescu, op.cit., p.73

⁵ История народного хозяйства Молдавской ССР (с древнейших времен до 1812 г.), Кишинев: Штиинца, 1976, с. 136. Colectivul de autori afirmă că dependența otomană a repercutat cu o „economie decăzută și istovită total” (idem), ceea ce a efectuat cu modificarea tipologiei feudalismului (A se vedea: Ibidem, p.139 ș.a.). Astfel, a fost pusă temelia „eliberării moldovenilor” de sub turci și anexării teritoriului (până ce a Basarabiei) la Rusia Țaristă.

⁶ C.Cihodaru, Alexandru cel Bun, Chișinău: Cartea moldovenească, 1990 (În continuare: C Cihodaru, Alexandru cel Bun), p.17

⁷ Alexandru I.Gonța, Studii de istorie medievală, Iași: Editura Dosoftei, 1998, p.167

⁸ Pavel Cocârlă acceptă numai două semantici – târg și oraș. A se vedea: Pavel Cocârlă, Târgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală. Sec.XV-XVIII, Chișinău: Universitas, 1991 (în continuare: P.Cocârlă, Târgurile și orașele), 188 p.

⁹ A se vedea: C.Cihodaru, Alexandru cel Bun, p.17

¹⁰ Privitor la *prisacă* în istoriografie există două păreri: reprezenta o întreprindere de scutari și o fortificație din pari de lemn (1) sau o crescătorie de animale (slav.: **скотъ**, rom.: **scutar-păzitor de animale**).

Scutăria Zăvadeni¹. O Carte din 20 august 1588 a domnitorului Pertu Schiopul (1574-1577, 1578 -1579, 1582-1591), scrisă de uricarul Roșca restituie hotarele moșiilor².

Sub aspect structural prisăcile includeau „locuri pustii”, pământuri arabile, lunci, toloace, ape curgătoare, lacuri, iazuri, heleștee, mori și locuri pentru mori, sladnițe, pive, stupi; practicau creșterea animalelor, pescuitul și negoțul³. Ca spațiu administra o suprafață destul de importantă inclusiv și mai multe sate, dar fără drept de a impozita și obliga la prestații populația. La est de actualul Bălți a fost așezată „pe râul Răut și pe amândouă părțile Răutului și cu loc de mori la râul Răutului, care acest sat a fost sat drept domnesc”⁴ scutăria Zăvadeni cu același statut. Protejată de stat ea nu a suportat „risipiree”.

Viața economică de aici era înviorată de așezarea pe drumul de comunicație Iași↔Soroca, aflat în contact nemijlocit cu linia comercială Hotin↔Soroca, Tighina și cu „<șleahul> Orheiului”⁵. Un document din 5 iunie 1559 narează că Alexandru Lăpușneanu expediază din Orhei 70 de boi crescuți pe văile Răutului ca să fie vânduți la scutăria Zăvadine și să cumpere de aici fier⁶. Reese că zăvadinenii practicau nu numai agricultura, creșterea animalelor și prelucrarea fierului, dar mai cumpărau vite, evident, în scopuri comerciale. Mărfurile de aici se mișcau spre „hotarul polon” și contactau cu negustorii genovezi⁷, probabil, sosiți la Soroca.

Din sistemul acesta de comunicații mai fac parte orașele aflate în ascensiune Lăpușna, Costești și Chișinău. Zona Bălți cu floră și faună variată, sol fertil, prisăci, producție de ceară, miere, fructe, cereale, lactate; cu fierari, șelari, hangii, olari, cârciumari⁸ și alte ocupații, nu putea rămâne pasivă din punctul de vedere al includerii în comerț.

Fără îndoială, o bună parte din produse erau consumate pe loc, iar restul intra în circuitul marfar intern și extern. Nu există indicații documentate privitor la influența directă a drumurilor comerciale asupra genezei or.Bălți. Însă, procesele economice din zonă nu pot fi lăsați fără atenție. Uricul fals „de întăritură” [din 23 noiembrie 1470] executat, cu siguranță, după moartea lui Lăpușneanu, cu ocazia revizuirii hotarelor de moșii, este pomenit „șleahul care merge la Bălți”⁹. Deci, actul a fost executat cel târziu pe la începutul sec. al XVII-lea și atestază existența sigură a toponimului Bălți deja recunoscut în calitate de târg.

¹ Gh.Pungă, Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușneanu, Iași: Editura Universității „Al.I.Cuza”, 1994, p. 65.

² Documente privind Istoria României, Veacul XVI, A. Moldova (în continuare: DIR), vol. III (1571-1590), p. 394

³ Constantin Cihodaru, Petru Rareș, Red. coord. Leon Șimanschi, București: Ed. Acad. Române, 1978, p.60. Situația caracterizează nu numai perioada domniei lui Petru Rareș.

⁴ DIR, XVI, A., vol.III, p. 393

⁵ Alexandru I.Gonța, Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII-XVII, Prefață de I.Caproșu, București: Ed.Științifică și Enciclopedică, 1989, pp.15-24; Pavel Cocârlă, Târgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală, Sec.XV-XVIII, Chișinău: Universitas, 1991, pp.115-118 ș.a.

⁶ Alexandru I.Gonța, Relațiile economice..., p.147

⁷ Ștefan Andreescu, Genovezii pe „drumul moldovenesc”, în “In honorem Ioan Caproșu”, Bicărești-Iași: Polirom, 2002, p.216

⁸ Constantin C.Giurescu, Op.cit., p.80

⁹ Documenta Romaniae Historica, A.Moldova (în continuare DRH), vol.II (1449-1486), București: Ed. Acad.RSR, 1976, p. 442

Majoritatea scriitorilor preocupați de istoria veche a mun. Bălți au vehiculat până la absurd numele principesei poloneze *Ringala Mazovia* (în interpretare rusă –Мазовецкая), care ar fi stat la temelia înființării orașului. Însă sursele de epocă nu confirmă ipoteza, cu atât mai mult că o astfel de așezare umană la acest moment la confluența râurilor Răut și Răuțel nu exista. Topicul Bălți în calitate de „loc de sat” și „sat” intră în limbajul actelor prin sec.XVI-XVII ca urmare a remanierilor teritorial-administrative¹ din timpul lui Alexandru Lăpușneanu și Petru Șchiopul.

Oricum, dat fiind, că *Ringala* figurează în calitate de fondator a municipiului suntem obligați să-i oferim atenție. Așadar, cine a fost principesa *Ringala Mazovia*? În literatură numele acestei doamne este comentat diferit. Unii autori consideră că a avut destinul unei femei nefericite, alții fac din ea o eroină a timpului.

A trăit între cca 1370 - cca 1429². Este vara regelui polon Wladislav și sora Marelui duce lituanian Vitold. În 1391-1392 simpatica lituanecă a fost ostatică a fratelui său la curtea teutonilor. Apoi se căsătorește cu Henrich Siemowitowic, ducele Mazoviei³ decedat subid la începutul anului următor (1393). *Ringala* era învinuită de cumnați precum că și-ar fi otrăvit soțul⁴, dar fără ca să aducă dovezi concludente.

În 1419, după o văduvie de un sfert de veac, la o vârstă de sub cincizeci de ani, dar încă frumoasă și atractivă, se recăsătorește cu Alexandru cel Bun (23.IV.1399-1.I-1432⁵). Astfel, devine a treia consoartă a voievodului moldovlah⁶, căruia nu-i plăcea singurătatea.

¹ Ibidem, p.266. Scade, spre exemplu, numărul ținuturilor: de la 24 la 19, sunt risipite o serie de sate pe Răut, iar țăranilor li se dau alte locuri pentru sate. La 27 august 2008 pe un regim termic de cca 35°C și un soare incandescent, înarmat cu harta topografică, am investigat locul de confluență a Cuboltei și fostului pârâu Bălți. Pe lan au fost observate conturile caselor ridicate de bălțenii de altă dată.

² Anul nașterii este stabilit cu aproximație, ținând cont că *Ringala* s-ar fi căsătorit la 20-22 ani. Anul morții este stabilit în baza publicației dnei S.Grișina (Об основательнице Бельц княгине Мазовецкой или История одного архивного поиска, în Rev. „Polskie ślady na moldawskiej ziemi”, nr.6/2006, p.16). Din articol se observă o slabă competență a autoarei în materie de investigarea arhivelor. Mai întâi de toate nu sunt aduse materiale de arhivă, doar că se face aluzie la unele scrisori. În afară de aceasta, documentele de arhivă poloneze sunt executate în latină care nu puteau fi de prelucrate prin cunoașterea numai a limbii ruse. Bănuim că data morții *Ringaliei* (15 octombrie 1429) a fost scoasă din muzeu.

³ Henrich, reprezentant al dinastiei Siemowitowicilor din Mazovia. În 1388 regele polonez Jagailo (din 1383 Belz intră în componența Reg.Poloniei) donează orașul lui Ziemowit (1388-1426), moștenit de Kazimir între 1421-1442 (a se vedea: Л.Войтович. Белзькі князі, în rev. «Київ», 1991, № 5; Коридіське місто Белз. Державний історико-культурний заповідник. Львів, 2003, с.5-6)

⁴ Zdzisław Spieralsky, *Avantury Moldawskie* (în rusă de Н. Малинина-Конкель, Бельцы, 2001), p.19

⁵ Letopisețul anonim (de la Bistrița): «В лѣто 6907 мѣсяца априлия 23 стал Александръ воевода господаремъ у Молдавской земли...И обладел Александръ воевода Молдавскою землею 32 лѣта и 8 мѣсяць и умрѣт в лѣто 6942 генуария 1 еже и погребѣн бысть въ Бистричеський монастырь», în «Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. Составитель Ф.А.Грекул. Москва: Изд. «Наука», 1976, с.24

⁶ Există o versiune că Alexandru cel Bun ar fi avut patru soții legale și o concubină, pe Stanca sau Stana. Prima soție, se numea Margareta de Lozonț (Losonez), fiica voievodului transilvanean de origine maghyră. A doua era Neacșa sau Ana, cu care a conviețuit între 20.VII.1409-2.XI.1418. *Ringala* a fost a treia soție (1419-1421) și prin 1421 domnitorul se căsătorește cu Marina (A se vedea: A.D.Xenopol, op.cit., p.133-134; Gh.Pungă, Din nou despre *Ringala*, soția lui Alexandru cel Bun, în „Studii de istorie medievală și de științe auxiliare” (I), Iași: Casa Editorială Demiurg, 2002, p.35; C.Cihodaru, Alexandru cel Bun, pp.256-260. Ultimul autor suspectează căsătoria cu Margareta.

Căsătoria avea o conotație politico-diplomatică. Alexandru vv era cointerestat în menținerea relațiilor amicale cu vecinii nordici. Politica aceasta a devenit o tradiție. Sunt cunoscute și colaborări militare. Astfel, În 1406 Vitold a primit ajutor militar de la moldovlahi în luptă cu Rusia moscovită, iar în 1422 – cu Ordinul Teuton¹. Relațiile de bună vecinătate sunt confirmate și de șederea în 1420 la curtea lui Vitold din Wilno a principelui Ilieș, unde acesta o cunoaște pe Maria, viitoarea lui soție².

Dar mariajul dintre Alexandru cel Bun și principesa Ringala nu a fost de lungă durată - în 1421 are loc divorțul. Se bănuiește că la mijloc se afla problema confesională: Ringala nu izbutise să-l atragă pe voievod la catolicism, doar numai pe Mitropolitul moldovean devenit curând un misionar papal aprig și în alte țări³. Atât Vaticanul, cât și cercurile ortodoxe creștine din Moldova, nu acceptau căsătoria bazată mai mult pe interese. În afară de aceasta cei doi erau veri de gradul al III-lea – Mușata, bunica voievodului valah o avea în calitate de mamă pe Maria înrudită cu regele Poloniei.

Divorțul are loc spre finele anului 1421 și este confirmat de hrisovul de danie din 6929 [1421] decembrie 13, prin care doamna obține localitățile Siret și Volhovăț cu toate veniturile și o indemnizație anuală de 600 ducăți în aur pe viață. Actul dat nu face nici o aluzie la Bălți, care, potrivit afirmațiilor unor autori, ar fi fost donat principesei Ringala. Alt fel zis, avem de afacere cu plastografierea unei surse medievale. Cu toate la aceasta scrierile au formulată teza precum că Bălțul ar fi fost întemeiat de Ringala Mazovia în 1421. În calitate de argument suplimentar au fost luate și consemnările călătorului și diplomatului francez de Lannoy, care a vizitat Suceava imediat după ce avuseră loc desfacerea căsătoriei.

În legătură cu situația dată este necesar să recurgem la analiza Diplomei emise din cancelaria lui Alexandru cel Bun și să facem unele precizări ale textului semnat de călătorul francez.

Diploma voievodală, executată în latină și slavonă stipula următoarele: „Мы, Алезандръ воевода, господарь Земли Молдавской,...

Знаемо чиним[ъ], сим[ъ] нашим[ъ] листом[ъ]...дали своею доброю волею а никоим[ъ] промучени Сирет[ъ] мисто а Волховець и съ селы и приселкы, со млины, и со ставы, и с мыты, и с платы из данми, и приходы и доходы и съ оусими оужиткы щюж[е] к тому мисту, к Сирету и к Волховцю слухаетъ, ничего собъ назад[ъ] и наперед[ъ] не выимаючи, сестрь господаря нашего, короля Пол[ъ]ского <и> иных[ъ], и великого княз[ъ] Алезандра, инако Витовта, княгини Римгайлѣ, бывшой жонѣ нашої, до еи живота.

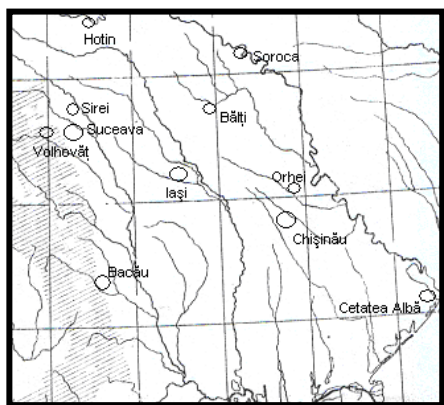
¹ A.D.Xenopol, Istoria Românilor din Dacia Traiană, Ediția a IV-a, vol.II, București: Ed. Științifică și enciclopedică, 1986, p.135 O cronică poloneză remarcă eroismul select al celor 400 de călăreți valahi comandați de spătarul Coman. Teutonii mult mai numeroși atacă cetatea Marienburg din Brandenburg. Valahii simulează o retragere spre pădure. Apoi descalcă de pe cai și atacă cavaleria inamicului, producându-i pierderi însemnate. În sfârșit, încalecă și termină lichidarea pâlcului german. Moldovlahii, probabil, au participat și la bătălia de la Grunwald (1410). Ecoul despre eroismul vlahilor a depășit timpul: până și cancelarul Bismark, unul din principalii unificatori ai Germaniei (sec.al XIX-lea), manifesta reflecții negative față de români în genere din contul aceluia trecut.

² Zdzisław Spieralski, op.cit., p.19

³ C.Gane.Trecute vieți de doamne și domnițe, Vol.I, Chișinău: Universitas, 1991, p.23

И к тому, на каждыи годъ, шесть сотъ золотыхъ дукатовъ али бо черленыхъ золотыхъ оугѡрскихъ, на двое роздѣливши: на дьень святого апостола Петра три ста, а на рѡжество Христово другая три ста, до кулѣ ѡна жива. Ещ имаемъ еи дати и то слюбуемъ оусе полнити и держати, ако оу семъ листу написано, при нашеи чѣсти и при христїанскои вѣрѣ, безъ лести и безъ хитрости”¹.

(„Noi, Alexandru voievod, domn al Țării Moldovei,...Facem cunoscut, cu această carte a noastră,... că am dat de bunăvoia noastră și nesiliți de nimeni târgul Siret și Volhovățul, și cu satele și cu pricaturile, cu morile, și cu iazurile, și cu vămile și cu plățile din dări, cu câștigurile și cu veniturile și cu toate foloasele care țin de acest târg, de Siret, și de Volhovăț, fără să ne luăm nici în viitor nimic îndărăt, surorii domnului nostru, craiului Poloniei (și) al altor țări, și a marelui cneaz Alexandru, altfel numit Vitovt, cneaghinei Rimgaila, fosta noastră soție, pentru cât va fi în viață.

Pe lângă aceasta, îi dăm în fiecare an șase sute de ducați de aur sau galbeni roșii ungurești, împărțiți în două: trei sute în ziua sfântului apostol Petru și la nașterea lui Hristos alte trei sute, cât va fi în viață. Aceasta îi vom da și făgăduim să împlinim și să ținem toate acestea, cum e scris în această carte, pe cinstea noastră și pe credința creștinească, fără înșelăciune și fără viclenie”).

Se observă distinct că Alexandru cel Bun donează principesei Ringalia târgul Siret și satul Volhovăț cu toate veniturile și stabilește cota îndemnizației anuale de 600 ducați în aur „cât va fi în viați”. În ce privește „dreptul de a valorifica „locuri pustii” peste cele indicate în hrisov, unde principesa ar fi întemeiat „o mică așezare – viitorul oraș Bălți”², acest uric nu se exprimă nici într-un fel. Prin urmare, ideea formulată reprezintă un mit inventat și lipsit de suport documentar. La fel de confuză se prezintă afirmația, potrivit căreia Ringala pe locul viitorului Bălți ar fi ridicat o bisericuță din lemn (ortodoxă sau catolică?) și că ar fi pus temelia orașului Bălți „nu mai târziu de anul 1421”³. Astfel de „concluzii” nu au nimic comun cu cercetarea problemei și induc opinia publică de la cunoașterea realității obiective.

Toponimele Siret și Volhovăț sunt situate în partea nordică a Moldovei și în apropiere de frontieră de stat cu Regatul Poloniei, patria de origine a Ringaliei. De acolo până la intersecția fluviilor Răut și Răuțel este o distanță mare. Așa că selecta doamnă nu ar fi dorit să valorifice un teritoriu nepopulat și absolut necunoscut. În genere, ar fi fost o activitate absurdă și irosire zădarnică a resurselor bănești.

¹ Documenta Romaniae Historica, A.Moldova (În continuare DRH), volumul I (1384-1448), Întocmit de C.Cihodaru, I.Caproșu și L.Șimanschi, București: Ed.Academiei Române, 1975, p.69

² Bălți. Consacrat celei de-a 585-a aniversare a întemeierii orașului Bălți de Svetlana Grișina, Chișinău: Proart, 2006, p.20

³ Ibidem, p.21

În felul acesta, numele Ringala care figurează de mai multe ori printre cele 38 mii de personalități incluse în condica actelor emise între 1384-1625¹, nu lasă nici o urmă legată de istoria localității Bălți și, deci nu poate să apară în calitate de fondatoare a viitorului oraș.

Castelul Olesko. 75 km la est de Lvov

După părăsirea Moldovei Ringala revine în țara de origine. Locuiește în or. Belz (Bels/Belfz și nu Бельцы), iar în ultimii ani de viață a preferat să trăiască în Castelul Olesko, locul de naștere a lui Jan al III-lea Sobetzky, rege al Poloniei (ambele topice se află în jurul or. Lvov). Aici își ia numele de Ana, probabil, considerându-se în postură de sihastru. Moare la o vârstă de sub șaizeci de ani fără ca să scrie amintiri pentru urmași.

La tălmăcirea istoriei or. Bălți s-a profitat de consemnările emisarului-călător francez *Guillebert de Lannoy* (1386-22.IV1462), care ținea drumul spre capitala otomană Constantinopol cu ocazia pregătirii unei cruciate noi spre Orient². Concomitent se mai fac referiri la opera lui *Herodot* (sec.V î.e.n.), care vizitează cetatea Tiras³, la memoriile lui *Matei Mirano* (1502)⁴, acesta vine în Moldova lui Ștefan cel Mare din Veneția, bănuind că ar fi mers pe una din căile: Marea Neagră-Cetatea Albă-Bacău-Suceava, sau Veneția-Serbia-Târgoviște-Bacău-Suceava⁵. Aici s-a aflat „câteva luni”⁶ pentru a-l tălmădi pe domnitor de podagră.

Ne interesează însă numai scrierile lui de Lannoy, care s-au păstrat și au fost tipărite atât în Franța, cât și în Rusia Țaristă. La mijl.sec. al XIX-lea F. Bruni realizează o traducere parțială din franceză în rusă, însă, comite o greșeală fatală: toponimul *Belfz* din călătoriile francezului este echivalat cu Бѣльцы.

Dar să urmărim fragmentul în cauză: „*Item, de là me partis et m'en alay à une ville en Russie, nominée Belfz, devers la duchesse de la Mosoeu, qui me fist honneur et m'envoya à mon hostel plusieurs manière de virves...*”⁷ („La fel, din această parte am plecat în alt oraș din Rusia, numit Belfz, spre principesa Mosoeu, care m-a primit cu onor și m-a servit cu multe bunuri...”). În limba rusă textului a fost tradus în felul următor: „*То же: Оттуда я отправился въ другой городъ въ Россіи, называемый Бѣльцы, къ герцогинѣ Мазовецкой, которая меня приняла съ почестью и прислала въ мою квартиру разного рода припасовъ...*» (aldinile și **cursivele** aparțin nouă.).

Chiar un cititor mai puțin experimentat în cunoașterea limbii franceze observă interpretarea falsă a toponimului *Belfz*, care nici fonetic și nici morfologic nu se asociază cu toponimul *Bălți* (Бѣльцы). Semnul moale «ь» în topicul „*Belfz*” nu

¹ Alexandru I.Gonța, Documente privind istoria românilor. A.Moldova, București: Ed. Academiei Române, 1995 -500 p.

² N.Iorga, Istoria românilor prin călători, București: Ed.Eminescu, 1981, p.87 (Prima ediție a Călătoriilor are loc în jumătatea sec. al-XIX-lea: Voyages et ambassades de Messire Guillbert de Lannoy 1399-1450, Mons, Tipografie d'Em.Hoyois, 1840. Apoi la Odesa apare o ediție bilingvă, franco-rusă: Ф.Брунь. Современная библиография, în «Записки Одесскаго общества исторіи и древности». Томъ третій. Одесса, 1853 (în continuare ZOOID), c.433-465. Călătoriile sunt traduse în poloneză de B.P.Hasdeu, apoi reeditate în franceză de N.Iorga, anul 1928

³ Геродот. История в девяти книгах. Ленинград: Наука, 1972, c.190 etc. Tiras = Cetatea Albă.

⁴ Bălți, p.11

⁵ N.Iorga, Istoria românilor prin călători, București: Eminescu, 1981, pp.97-98 și următoarele

⁶ Ibidem, p.98

⁷ Ф.Брунь, op.cit., p.435

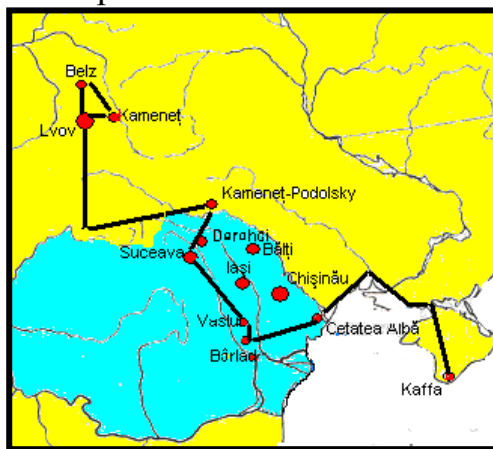
există. Îmbinarea „fz” și «ц<ы>» la fel nu corelează. În mod normal consoana «ц» ar avea alternativă în grupul de limbi romanice combinarea consoanelor „tz” și nu „fz”. De aceea traducerea toponimului *Belfz* din franceză în rusește *Бѣльцы* nu corespunde normelor gramaticale nici din sec.al XIX-lea și, cu atât mai mult, celor contemporane.

Din altă parte, în 1421, teritoriul unde va fi întemeiat orașul Bălți nu putea să facă parte din componența Rusiei, căci anexarea Basarabiei a avut loc tocmai în anul 1812, sau cu patru secole mai târziu. Oricum, noi am reconstituit drumul pe care a mers călătorul francez. Mai întâi sosește la Lvov, apoi se deplasează spre un alt „oraș rusesc” (*de fapt – polonez-n.n.*) care se numea *Belz* (în transcriptia franceză *Belfz*) astăzi inclus în componența Ucrainei și este situat la nord de Lvov pe malul stâng al râului Solokin, un afluent al Bugului de Vest¹ (a se vedea hărțile de mai jos). Aici profită de o audiență la protagonista noastră Ringala. Apoi calea o ține spre Kamenka (Kamenet)². Din punct de vedere practic această rută se prezintă logic și includea distanțe acceptabile pentru mijloacele de transport al epocii. După ce a fost primit de Vitovt se mai întâlnește cu demnitari din Novgorod, Pskov și tătari³. Peste nouă zile de ședere aici, revine la Lemberg⁴. Apoi „prin Rusia muntoasă” a Podoliei (panta estică a Carpaților sosește într-un „alt Kamenet”⁵, care, fără îndoială, este Kamenet-Podolsk-ul de astăzi.

Belz – Bălți

Calea parcursă de francezul de Lannoy

¹ Este următoarea greșală a francezului de Lannoy: Belz (Belfz) nu era „un alt oraș rusesc” și aparținea Regatului Poloniei. Orașul este atestat în 1030 (*Povesti vremennyh let*, o cronică rusească). Făcea parte din Rusia Haliciană. Între anii 1233-1241 a fost devastat de tataro-mongoli. În anii 1340-1377 inclus în componența Lituaniei, în 1377-1382 – anexat de unguri. Din 1382 face parte din statul polonez și la ordinul lui Jagailo (1388) este dat în stăpânirea lui Zemowit Zemowitowici (a administrat între anii 1388-1426), conte al Mazoviei, un descendent al căruia a fost primul soț al Ringaliei. Între 1426-1462, cu suspendări, orașul se află în stăpânirea lui Kazimir Zemowitowici, ultimul conducător al knezatatului Belz. Apoi devine voievodat. Urmează devastări tătare (1499-1502). Din 1722 – în componența monarhiei Habsburgilor, 1919 – în componența Poloniei, 1939 – ocupat de trupele sovietice, 1944 – în componența Poloniei, 1951 – în componența Ucrainei. Suprafața orașului: 5,85 km². Populația: 2478 oameni (2001) de etnie ucraineană. Unul din cele mai vechi orașe din vestul Ucrainei.

² Idem. Kamenetz este atestat în 1406 și se numea Dimoșin, dar foarte curând – Kamenka. Din 1485 capătă denumirea de Kamenka-Strumilovaya (posesie a lui Iury Strumilov). Ceva mai târziu se numește Kamenka-Bugskaya. Din aceste informații facem o concluzie că în timpul vizitei lui de Lannoy Kamenet reprezenta un castel rezidențial al principelui lituanian Vitovt.

³ Poate fi suspectată întâlnirea cu „duc sarrasin de Tatarie”. Aici de Lannoy din nou încurcă ceva.

⁴ ZOOID, p.437

⁵ Idem

Din Kamenetz<Podolsk> de Lannoy coboară spre Valahia Mică, unde obține o audiență la Alexandru cel Bun¹. Drumețul povestește că întrevădarea a avut loc „à ung sieu villaige, nomine Cozial” („într-un sat de al său, numit Cozial”). Conform actelor din sec.XIV-XV în Moldova existau mai multe topicuri Cozia: „sat pe <pârăul> Cozia” j.Iași², „prisăci pe <pârăul> Cozia”³ ș.a. Dintre acestea ambele pot pretinde la audiență, dar cel mai probabil ar fi fost prima așezare. Alte păreri susțin că de Lannoy a sosit direct la Suceava, cetate de scaun. „Se credea odinioară, constată N. Iorga, că acel „Cozial”...se găsește în Basarabia, dar se pare că scriind acest nume călătorul s-a îndreptat după pașaportul slavon dat în Suceava. Deci el a vizitat pe Alexandru, nu într-un sat oarecare, ci la Suceava însăși”⁴.

Nesigure sunt concluziile autorilor ruși din sec. al XIX-lea când au confundat topicul Cozial cu Chipriana fiindcă în preajmă viețuiau câpri sălbatice⁵, sau și mai confuz - cu satele Caușani, Han-Chișla sau Chizik-Bunari⁶ așezate în apropierea nemijlocită de Tiras⁷.

Astfel, după „alt Kamenetz” <Podolsk> de Lannoy trece frontiera cu Moldovlahia pe la Hotin și coboară în jos pe una din căile comerciale bătătorite și protejate de autoritățile domnești: Dorohoi-Botoșani-Suceava-Iași-Bârlad-Tecuci sau Rădăuți-Suceava-Tg.Neamț-Bacău-Bârlad-Tecuci, ocolind zona de intersecție a fluviilor Răut și Răuțel. Sfătuit de Alexandru cel Bun, francezul renunță să urmeze calea spre Dunăre („*qui m'y osast conduire*” - „*fiindcă nimeni nu ar fi îndrăznit să mă conducă*”⁸) și de la Tecuci merge prin Moncastro și Kaffa ca ulterior să ajungă în în capitala Imperiului Otoman.

Din cele spuse reese că Ringala și de Lannoy nu au nimic comun cu istoria incipientă a mun. Bălți. Afirmația precum la confluența Răutului cu Răuțel ar fi existat că în 1421 sau în jurul acestui an vre-o localitate nu are dovezi documente. De aceea orice publicație de acest gen își pierde valoarea încă din start. Între timp, sursele facilitează reconstituirea argumentată a genezei și primei atestări a orașului.

Privit retrospectiv Bălți apare inițial ca o localitate sătească obișnuită. Forma lui de organizare internă corespunde tradițiilor îndepărtate ale oștii sătești. Din 1769 capătă forma tipică a unui târg boieresc, populația căruia practica agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile, negoțul. De aceea istoria lui trebuie căutată în toponimica rurală conjugat cu restructurarea și tipologia feudalismului românesc în genere. În același timp, evoluția așezării a fost condiționată firesc de soluționarea problemelor legate de politica militară specială a domnitorilor întru combaterea incursiunilor frecvente ale vecinilor din părțile răsăritene.

Statul era obligat să elaboreze măsuri care ar neutraliza eminența pericolului extern dat. Astfel, pe parcursul secolelor au fost ridicate o serie întreagă de cetăți

¹ Ibidem, p.438

² Ibidem, veacul XIV-XV, vol.I, p.281

³ Ibidem, vol. I, pp. 92, 268, 181, 282, 321.

⁴ N.Iorga, Istoria românilor prin călători, p.88

⁵ ZOUID, p.451

⁶ Idem.

⁷ А.Артемов.Бессарабская область. Список населенных мѣстъ по свѣдѣніямъ 1859 года. Санктпетербургъ, 1861, № 190, с.15. În sec.al XIX-lea s.Han-Chișla se numea Chișla Hanului (rus: Ганкишло) – sat de coloniști.. Chizic-Bunari dispare din condica satelor: probabil, a fost fuzionat cu Han-Chișla.

⁸ ZOUID, p.438

puternice - Roman, Piatra Neamț, Tg.Neamț, Suceava, Siret, Țețina, Hotin, Soroca, Orhei, Tighina, Ciubărciu, Cetatea Albă, Chilia Nouă ș.a., care au îmbrăcat frontiera estică a Țării Moldova într-o armură defensivă eficientă. A doua linie de apărare include structură mai polimorfă –prisăci¹, movile de semnalizare², satele devălmașe (răzășești)³, consolidarea moșiilor boierești și mănăstirilor, investirea pârcălabilor⁴ cu putere autonomă etc. Calculul arată că numai în perioada domniei lui Alexandru cel Bun din numărul total de 96 hrisoave și urice 68 (58,8%) vizau donații funciare boierilor pentru „slujbă și credință”, iar 28 (41,2%) - mănăstirilor⁵. Din număr total de sate donate 17 (17,7%) erau plasate pe malurile râurilor Putna, Siret, Bistrița, Trotuș, Prut, Jijia ș.a., iar restul – în alte locuri, printre care și daniile fostelor soții ale domnitorului Maria, Ringala și Marina. Explicațiile ni le dă Cartea voievodală a lui Petru Șchiopu din 20 august 1588 scrisă de Roșca, uricar ieșean⁶. Actul dat reflectă politica funciară domnească în genere și modificările funciare din sectorul albiei Răutului plasate între actualul sat Elizaveta și Gura Căinari. În sec.XV-înc. sec.al XVII-lea aici sunt atestate 33 de sate - Bălți (Bălțile⁷), Begeani, Bobeni, Budăești, Bursuceni, Căenari, Colunești, Coșiug, Cubolta, Drojdiești, Goenești, Gura Căenarului, Heciul, Joldești, La Oprea, Lozile, Mărculești, Micești, Miron, Nemțeni, Odăile, Prajila, Prideni, Putinești, Schindirești, Soloneț-Roșiatic, Stârceni, Trifan, Țiplițești, Vădurenii, Visternicii și Zăvideni⁸, în care locuiau cca 4000 de oameni. În

¹ Prisacă – instituție teritorială economică, comercială și administrativ-militară fortificată

² Movilă de semnalare – ridicături din țărână văzute una la două-trei. În caz de invazie străină se da foc în lanț materialului inflamabil din vârful construcției, după care în scurt timp informația ajungea la conducerea țării, stabilindu-se totodată direcția incursiunii. Administrația locală era obligată să evacueze din calea dușmanului oamenii și bunurile materiale. Reprezenta un element al tacticii “pământului pârjolit”, ceea ce submina capacitatea de luptă a inamicului. În perimetrul Basarabiei astfel de movile au existat până în anii șaizeci ai sec.al XX-lea. Însă, autoritățile sovietice centrale și locale, inclusiv și șefii kolhozurilor, au nivelat cu solul aceste mărturii ale trecutului istoric. Astăzi aceste vestigii sunt întâlnite extreme de rar, celelalte fiind șterse din conștiința băștinașilor.

³ Obștea devălmașă (răzeșească) este moștenitoarea obștilor teritoriale și satești. Începând cu sec.al XV-lea suportă presiuni din partea elementelor înstărite urmată de destrămarea ei.

⁴ Pârcălab –dregător (funcționar public) civil și militar de rang înalt împuternicit cu administrarea unui ținut (județ) pe teritoriul căruia se afla o cetate.

⁵ DRH, A.Moldova, volumul I (1384-1448), doc.10-105, pp.13-156; Marius Chelcu, Mențiuni documentare privitoare la la acte emise de cancelaria lui Alexandru cel Bun, în In onorem Ioan Caproșu, Polirom, 202, p.111

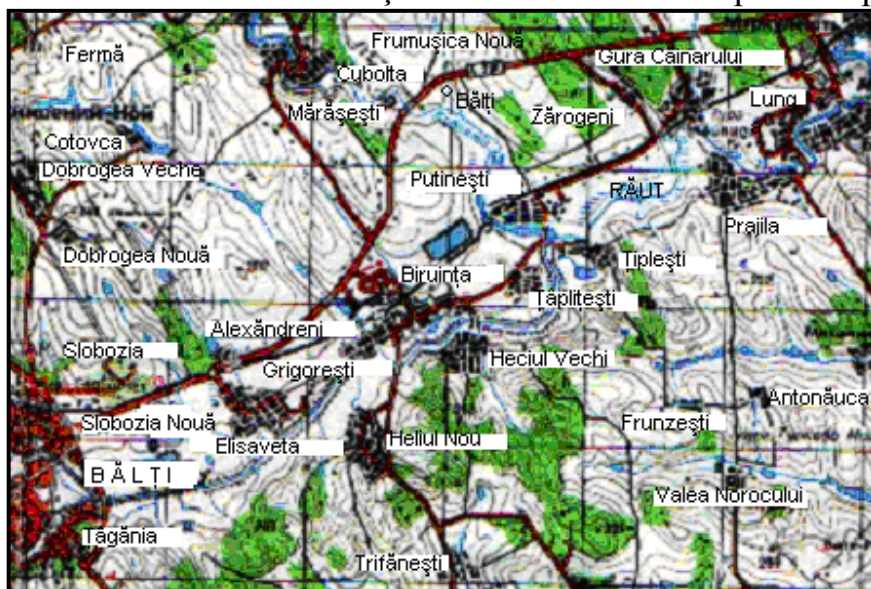
⁶ DIR, veacul XVI. A.Moldova, vol. III, p.392-395

⁷ Bălțile, Bălțili, Bălției (A se vedea și în «Труды Бессарабской губернской Ученой архивной комиссии», томъ третій. Под ред. И.Н.Халиппы. Кишиневъ, 1907, с.273). Toponimul Bălți are și fdeu foneme: Bălți, Băl(i)ți sau Bălțul, Bălții etc.

⁸ DIR, XVI-I, 602; II,34, 219; III, 42, 133, 137, 253-254, 393-394; IV, 51, 145, 156-157, 207, 221-222, 243, 282-284, 394, 399; XVII-I, 137, 149; II, 112; III, 23; IV 36, 102, 135, 145, 218, 229, 399, 439, 445; V, 228,248

afară de acestea sunt atestate mai mult de 15 „locuri de sate”¹, „locuri pustii”², 6 seliște³, 4 locuri cu iazuri pentru mori și prisăci⁴.

În ce privește locul viitorului municipiu Bălți, documentul nu indică la vre-o așezare umană sau loc potrivit pentru trai. Peisajul geografic din zonă era dominat de apele Răutului scoase mult la suprafață, care formau o mlaștină întinsă bogată în trestie și ierburi acvatică. Răuțelul, al cărui albie cotea spre nord de la actualul Pod al Chișinăului și ajungea până aproape de actuala Gară auto și se revărsa în Răut lângă podul de pe str. Ștefan cel Mare. În interiorul mânicilor al celor două fluvii se formau o mulțime de băltoace. Este foarte mult probabil că actualele cartiere nr.9 și 10, o bună parte din Slobozia și lunca Răutului de până la cotitura spre răsărit, erau locuri inaccesibile. Părțile adiacente erau ocupate de păduri seculare. Acest mediu

natural ezoteric ar fi o cauză că aici nu existau așezare umane.

De aceea trebuie să ne referim mai atent la procesele care au avut loc în părțile limitrofe estice, iar în mod special, la mișcările toponimice și ale hotarelor destul de active, cu atât mai mult că printre așezări se afla și una cuantificată curios, **Bălți**. Acest Bălți, până acum

necunoscut opiniei publice, a fost un participant al mutațiilor tipice din zonă, iar în mod special, al politicii domnești de „risipire” și strămutare a satelor.

Alexandru cel Bun rămâne în calitate de unic fondator al prisăcilor. Politica lui a fost continuată de urmași, inclusiv și Alexandru Lăpușneanu (1552-1561, 1563-1568). Intervențiile lui au întărit această instituție. Însă „risipirea” satelor din preajmă urmată de strămutări „pe locuri pustii” sau „locuri de sate” provoacă disensiuni în rândurile populației rurale. La mijloc se află problema hotarelor. Cu referință la segmentului dintre actualul Alexandreni și Gura Căinar întins pe cursul apelor Răutului, situația se prezintă destul de tensionată. În principiu are loc o neascultare vădită a populației de legislația în vigoare. Interesul satelor de a-și păstra neclintit hotarele moșiilor strămoșești domina autoritar.

Trebuie de reținut un lucru esențial că hotarele satelor din toată Moldova feudală nu au fost stabile pe tot cursul Evului Mediu. Fluctuația s-a transmis și în

¹ Ibidem, XVI-II, 24-25, 218; III, 133, 393-394; IV, 251, 261; XVII-I, 123-124; II, 3 ș.a.

² Iden. Prin „locuri pustii” trebuie de înțeles izlazuri comunale pentru vite cornute mici și teren necultivat.

³ Iden. *Seliște* (*siliște*) – loc unde a fost odinioară un sat, vatra satului cu loc necultivat, dar bun pentru cultivarea ariei adiacente și în interiorul satului.

⁴ Iden

secolele următoare. Spre exemplu, în Basarabia labilitatea proprietății funciare a decurs până în cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea¹.

Petru Șchiopul (1574-1577, 1578-1579, 1582-1591) continuă politica funciară a predecesorilor. În Cartea sa din 7096 [1588] august 20 întărește lui Andrei, hatman „din mila lui Dumnezeu ... un sat anume Zăvadinile”(Zivadinele, Zăvadini, Zavidini, Zăvadeni, Zevadeni)² așezat „pe râul Răut și pe amândouă părțile Răutului și cu loc de mori la râul Răutului, care acest sat a fost sat drept domnesc”³, precizând că „i-am făcut uric acest sat, ca să-i fie lui de la domnia mea sat și ocină cu tot venitul și cu întreg hotarul, pentru că i l-am dat lui, pentru vislujenia lui, ce a slujit domniei mele și țării domniei mele”⁴. Cu acest prilej este trimis Danciul, fost pârcalab să hotărânicească moșia. Însă satele din jur Budăiești și Heciul⁵, aflate „în pricină de hotar cu satul Zăvodenii”⁶, l-au respins. Atunci, domnitorul l-a înlocuit cu Cahonă, spătar, care a fost împuternicit să potolească cu orice preț spiritele rebele. În cele din urmă misiunea a rezultat cu o ameliorat parțială a relațiile tensionate.

Totodată documentul de hotărânicire furnizează informații prețioase despre alte sate așezate pe cursul apelor Răutului din zonă. Detaliile parvenite ne permit să descifrăm unele procesele care derulau aici. Din context reiese că Zăvadeni era situat pe ambele maluri ale Răutului⁷ (astăzi mahalaua Zavedinovca ocupată de Fabrica de zahăr din Alexăndreni, un eleșteu sau râmnice cu același nume și o mahala amărâită în s.Grigorești). Simptomele arată că aici a funcționat o scutărie domnească care administra toate satele de până la Nemțeni, topic care se afla, probabil, lângă Gura Căinari⁸. Reprezenta un centru administrativ și se bucura de anumite privilegii, inclusiv și funciare, ceea ce a cauzat conflictul. După decesul lui Alexandru Lăpușneanu (18 noiembrie 1561) diferendul a durat peste un sfert de secol, după care Petru Șchiopul, în sfârșit, a hotărât să recurgă la acțiuni de stabilire/precizare a hotarelor cu orice preț.

¹ Arhiva Națională a Republicii Moldova fond 3, reg.2 dos. 765, ff.110-111. A se vedea: M.П.Мунтян, С.А.Панфилов. Землевладение в дореформенной Бессарабии. – «Ученые записки» Кишинев.университета, т. 117, 1971, с.407; Ф.Я.Маршалковский, М.П.Мунтян. Резешы Молдавии (конец XIX – середина XIX в.), Кишинев: Штиинца, 1983, с.24. D. Surucean, personalitate cultă și publicist basarabean remarcabil din cea de-a doua jumătate a sec.al XIX-lea (a publicat cca 300 articole în reviste și ziare!) remarcă că în Basarabia „nu există o statistică mai imprecisă, ca cea funciară” (Д.Д.Суручан. О необходимости полного исследования землевладения резешей Бессарабии, în ziarul «Бессарабские губернские ведомости», 1886, № 49)

² A se vedea: DIR, XVI-II, p.34; vol.III, p.308-309, 393-395; veacul XVII, vol.I, p.111. În trecut a fost sat, seliște, ocol al scutăriei domnești, avea sate și seliști ascultătoare pe ambele maluri ale fl. Răut, ț.Soroca <lângă Alexăndreni>. A fost dăruit de Petru Șchiopul lui Andrei, logofăt și pârcălab de Neamț și urmașilor acestuia (DIR, XVI-III, p.308-309)

³ DIR, veacul XVI, vol.III, p.393

⁴ Ibidem, p.393. Un suret copiat de pe suret din 1552 septembrie – 1561 noiembrie, 13 la Iași tălmăcit în 1797 de pe un uric sârbesc de Andrei spune că Alexandru Lăpușneanu a dăruit lui Flore și Ilie Pohreb și Oanța un loc de sat la gura văii Dealul Vechi ca să-și facă satul Micești „ascultătoriu” de Zăvadenii” (DIR, XVI – II, p.34)

⁵ Budăiești, sat pe Răut, lângă Alexăndreni dispărut. Heciul/Hecești/Hiaciul, variante toponimice selectate din actele medievale (astăzi Heciul Vechi, r. Sângerei așezat pe malul drept al Răutului). În trecut a fost proprietatea mănăstirii Balica apoi Sf.Sava (DIR XVII-IV, p.439)

⁶ Documente privind istoria României. A.Moldova, veacurile XIV-XVII (1384-1625). Indicele numelor de locuri. de Gh.Gonța, Ediție îngrijită și prefăcută de I.Caproșu, București: Editura Academiei Române, 1990 (În continuare: Gonța, Indicele), p. 120 ș.a.

⁷ Alexăndreni, sat, r.Sângerei întemeiat în 1840 (Enciclopedia Sovietică Moldovenească, v.I, Chișinău, 1970, p.94)

⁸ Bănuiala îi aparține lui Alexandru I.Gonța (Gonța, Indicele, p.175). Se pare, că ilustrul medievist avea dreptate, fiind că și Petru Șchiopul manifesta interes față de teritoriile și satele adiacente Răutului și confluenței lui cu Răuțul, Cubolta și Căinar.

Hotarul localității aflate în pricină cu vecinii includea Movila Mare din stânga Răutului <deal, h=202 m>, locul „în jos de Cheldea”, stâlpul de la fântâna satului Bobenilor <sat de lângă Alexăndreni>, „alt stâlp la Movila Bobenilor” <o movilă situată imediat pe malul stâng al Răutului, la est de Elizavetovca¹>, vârful Aluneilor <la vest de Alexăndreni>, „de acolo <spre> alt stâlp” până la hotarul Beliciu <satul Bilicenii Vechi>, apoi spre „loc pustiu lângă Sânger” <Sângerei>, „de acolo drept în jos, unde se împreună văile... dinspre Soloneț”, „iar de acolo, la movila...Odăilor” <h=240 m, astăzi dealul Rădoia> „și de acolo peste valea Miceștilor” <sat lângă Rădoia> spre „Vârful Rediului Florilor” <deal, h=339 m, la nord de Rădoia>, „și de acolo drept în vârful dealului, la obârșia Bârsanilor” <deal, h=339 m, situat între Heciul Vechi și Heciul Nou>, „iar de acolo drept la movila lui Ivașco” de lângă Vârtoape <loc pe Răut la Zăvădeni>, „iar de acolo, un stâlp, la marginea satului Schindireștiilor” <sat pe Răut lângă Zăvădeni>, „iar de acolo, la gura Coboltei” <râul Cubolta> și spre Movila Mare².

Moșiile satelor Budăești și Heciul se aflau la nord-est și est de hotarul Zăvădenilor. Însă acest lucru nu are importanță pentru obiectul nostru de studiu. Contează numai satul Putinești și împrejurimile lui, de la care se desprind două topice: **Bălți**, pârâu <lângă Putinești> și „loc de **sat pe Bălți**” atestate simultan de uricul lui Alexandru Lăpușeanu din 20 august 1588³ și alt uric, a lui Gaspar Grațiani Grațiani din 2 septembrie 1618<1619>, prin care „domnul a spus”, iar „Toader <a scris>” să i se întărească lui Ghidion, fiul lui Voico logofăt “satul Stănenii <situat undeva spre cursul mai inferior al râului Cubolta >, din ținutul Soroca și satul Soluncenii, cu loc de moară și cu iaz pe Căinar și s-a convenit **satul Bălțile pe Cubolta**”⁴ <lângă Putinești>.

În felul acesta, **actele medievale domnești dintre 1588-1619 atestă trei topice ce țin de toponimul „Bălți” (un pârâu, loc de sat și sat) situate în extremitatea nordică a hotarului moșiei Putinești**. Noi am investigat vizual acest teren de la confluența albiei secate a pârâului Bălți cu râul Cubolta. Am constatat că pârâul, astăzi hidronim uitat, izvorăște în centrul s. Iliceuca <r-nul Florești>. Pe cursul apei au fost edificate trei iazuri mici, după care urmează albia intimidată pe alocuri de stânci capabilă doar să ducă voluptuos apele turbure de ploi. Drept confirmare a trecutului și prezentului mărturisește podul construit de pe traseul auto Bălți-Florești. La dreapta, între mânica râului Cubolta și acest pârâu venit către noi din timp se străvăd conturile caselor ridicate în ultimul deceniu al sec. al XVI-lea de țărani bălteni.

Presupunem, că această populație rurală s-a desprins din vre-o localitate întemeiată „prin înșelăciune” în preajma imediată a s. Putinești și apoi risipită. Însă nu poate fi exclusă și varianta provenirii populației și așezării din alt loc similar. Însă cert rămâne că primul toponim „Bălți” s-a aflat aici. În această privință actele medievale tac.

¹ Elisaveta, sat afiliat administrative mun.Bălți este atestat în 1898 (Enciclopedia Sovietică Moldovenească, vol.II, Chișinău, 1971, p.454)

² DIR, XVI-III, p.393

³ Ibidem, p.394

⁴ Ibidem, XVII-IV, p. 399.

Restructurările la est de lanțul carpatin se prezintă extrem de active și caracterizează tipologia feudalismului. Mai întâi de toate, formațiunea se dezvoltă în sens statal. Marii proprietari laici puteau numai să profite de miluirile domnești „pentru slujire” devotată, fiind conștienți că nu aveau imunitate absolută - trădarea era sancționată cu pierderea ireversibilă a donației. Excepție făceau proprietarii clerici. Nu există indicații documentate care ar confirma sechestrarea sau etatizarea proprietăților funciare ale slujitorilor cultului. Actele de epocă indică cert că statul elibera titluri de proprietate în mod condiționat și funcționarilor din înaltele cancelarii.

Astfel, în perioada dintre 1588 și 1620, când sunt atestate topicele Bălți, domeniul funciar era în proprietate de stat. În paralel continua să existe vechile structuri funciare patrimoniale, a obștilor sătești, asupra căruia statală nu exercita influență directă din cauza că în acest segment rural în care funcționa tradițional dreptul răzeșesc. Autoritățile țariste în faza de criză a obștii au intenționat să modifice situația¹, ceea ce a grăbit destrămarea ei în calitate de structură socială, economică și juridică. În rest, puterea centrală stabilește control asupra mișcării pământului și rentei, lăsând proprietarilor de moșii doar unele priorități.

Apariția satului Bălți pe pâraul Bălți derivă de la tipul acesta de proprietate condiționată. Inițial populația rurală liberă locuia într-un sat obișnuit de pe malul Răutului din preajma s. Putinești sau în hotarul moșiei Zăvădeni. Însă pe timpul domniei lui Alexandru Lăpușneanu localitatea a fost risipită, iar țăranii - strămutați la confluența pâraului Bălți cu Cubolta. Totuși, se pare, că s. Bălți de pe pâraul Bălți provine dintr-o așezare situată pe moșia Zăvădeni. Raportată la geneza mun. Bălți există o ipoteză uzuală care pretinde să afirme că vechea denumire a orașului ar fi fost Zăvădeni.

În realitate situația e cu totul alta. Această localitate reprezenta una din cele mai cunoscute prisăci domnești de pe malul Răutului. Populația practica o economie intensivă, o parte a căreia era comercializată (cereale, produse meșteșugărești, vite etc). Totodată ea făcea parte din sistemul frontierelor răsăritene² de gradul doi. Atunci când Alexandru Lăpușneanu a produs „multe amestecături în întreaga noastră țară”³, Zăvădeni nu a fost afectat, doar numai satele adiacente apărute „prin înșelăciune”.

Astăzi noțiunea de Zăvădeni, la rând cu alte localități din zonă, a „suferit în cursul veacurilor nenumărate modificări”⁴ orto-fonetice. Vechea localitate, care ne interesează, s-a păstrat numai în două topice: o mahala din s. Alexăndreni, Zavidina, pe acest loc este plasată fabrică de zahăr și un heleșteu numit de localnici Zavidinovca, ambele reprezentând variante rusificate a noțiunii de Zăvădeni.

¹ Ф.Я.Маршалковский. Политика русского правительства по отношению к резешам Бессарабии в дореформенный период, în «Социально-экономическое развитие Бессарабии в XIX в.». Вопросы истории. Межвузовский сборник. Chișinău: Știința, 1977, p.59-74.

² P.Poni, Statistica răzeșilor, București, 1921, p.30 ; [D.Dragnev], Politica lui Ștefan cel Mare în ținuturile de est, în Demir Dragnev, Igor Cașu, Emil Dragnev, Virgil Pâslariuc, Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și a posterității, Chișinău:Civitas, 2004; Teo-Teodor Marșalcovschi, Răzeșii în context istoric și juridic, în „Anuarul” Catedrei Disciplini Socioumaniste. 2006/2007 (Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți), Bălți: PUB, 2007, p.50-51. Referințele aparțin de satele răzeșești cu o capacitate de apărare mai sporită.

³ DIR, XVI-III, p.394

⁴ Istoria Literaturii române, v.I, Folclorul.Literatura română în perioada feudală (1400-1780), Red.acad.Al. Rosetti, București, 1964, p.12

Concomitent vine încă o informație extrem de prețioasă, care continuă logic presupunerile noastre și atestă cu precizie data primei documentări a satului Bălți <pe Răut>. Sursa provine din comentariile legate de expediția armatei poloneze de la Țuțora¹ din septembrie-octombrie 1620. Campania a fost cauzată de conflictul militar dintre Polonia și Imperiul Otoman din septembrie-octombrie 1620 declarat la 17 iunie de marelui vizir Ali pașa. În calitate de comandant regele Sigismund al III-lea l-a desemnat pe hatmanul Zólkiewsky.

La 3 septembrie 1620 polonezii trec Nistru lângă s. Iaruga, apoi transversează teritoriul Moldovei la vest de Soroca, prin părțile superioare ale Cuboltei, trec pe lângă Hecii de pe Răut și la 12 septembrie sosesc lângă Ungaeru (Ungheni), ocupând o poziție strategică la vre-o 7-8 km de Țuțora².

După o nereușită militară polonezii se retrag. Calea o țin prin satele Petrești, Scumpia, Catranâc, **„iar, pe la amiaza zilei de 4 octombrie, <ajung>la râul Răut, lângă satul Bălți”**³. De aici trupele poloneze, urmărite de tătari, **„au trecut seara peste Răut<în mare grabă>și la 5 octombrie, în zori, au ajuns la râul Cubolta, pe care l-au trecut continuându-și calea de-a lungul malului drept pe lângă Moara Nouă, până la satul Servirni (Sauca)”**⁴, aflat la o distanță de cca 10-11 km de Moghilev și Nistru.

Așa dar, prima atestare a or. Bălți are loc pe 4 octombrie 1620, luni, către amiază. Alte informații privind acest capitol sursele narative nu ne dau. De aceea este necesar să se renunțe la anul 1421, care nu are nici o acoperire documentară în profitul zilei de 4 octombrie 1620 argumentată științific.

Bălți de pe Răut din cronica expediției nu poate fi confundat cu s.Bălți de pe pâraul Bălți, fiindcă trupele poloneze au mers de aici până la râul Cubolta cel puțin 15 km. Distanța a fost acoperită de cu seară <4 octombrie> până în zorii zilei de 5 octombrie. Astfel, nu poate fi suspectată concluzia că autorul descrierii expediției militare a armatei poloneze ar fi vorbit de un alt Bălți decât de satul care pe viitor va deveni un centru important economic, social și cultural din nordul Basarabiei. În calitate de argument vine și calitatea elaborării lui M.Wagner⁵ care pune în circuit științific surse poloneze mai slab cunoscute în istoriografia noastră⁶. Arsenalul documentar uzitat și concluziile făcute de acest autor sunt originale și precise. Prin urmare, ideea existenței pe Răut în octombrie 1620 a unui sat Bălți, care, cu cel mult doi ani în urmă era situat pe malul pâraului Bălți la confluența acestuia cu Cubolta, se pare nu atât bizară, cât reală.

Reese, că topicile pâraul Bălți (1588), loc de sat pe Bălți (1588), satul Bălți pe Cubolta(1618/1619), satul Bălți de pe Răut (1620), iar implicit și actul fals din 1470, care ne informează despre un șleah ce duce spre Bălți, fabricat, probabil,

¹ Un punct important de trecere prin Lăpușna spre Chilia (a se vedea: I.Caproșu, - Un catastif moldovenesc de vistierie din 1606, în „Anuarul” Institutului de Istorie „A.D.Xenopol”, XXX, Iași, 1993, p.269)

² Marek Wagner, Expediția de la Țuțora, în rev. „Jutrzenka”, 2006, nr. 10-11, p.17, 19-20

³ Ibidem, 2007, nr.1, p.22. 4 octombrie 1620 coincide cu ziua de luni.

⁴ Ibidem, p.23

⁵ Articolul a fost publicat inițial în *Revista de istorie a Moldovei*, 2004, nr.1 (57). Noi am utilizat rev. *Jutrzenka*, din cauza că aici este prezentat textul autorului în limba poloneză și tradus în română.

⁶ Gheorghe Pungă, Op.cit., p.35

după decesul lui Alexandru Lăpușneanu (1568), fac parte din una și aceeași istorie incipientă a mun. Bălți.

În finală constatăm și o slăbiciune a surselor care nu furnizează informații despre evenimentele ce au derulat în intervalul dintre 2 septembrie 1619 și 4 octombrie 1620, când are loc strămutarea populației din satul Bălți de pe Cubolta în vatra Bălți de la confluența râurilor Răut cu Răuțel. Putem doar bănuși că evenimentul a avut loc în martie-aprilie 1620, înainte de începutul lucrărilor agricole, ceea ce ar corespunde obiceiurilor strămoșești. Este mult probabil că satul (luăm media aritmetică din Țările Românești de cca douăzeci case) a fost ridicat mai sus de Podul Chișinău pe stânga fl. Răuțel. Populația practica agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile și comerțul mărfurilor. Pentru aceste ocupații aici existau toate condițiile și experiența necesară. În jur existau pământuri arabile bogate în humus negru de o calitate superioară; păduri, lunci și toloace pentru păscutul vitelor; material de construcție; ape de pescuit și bune de navigat, totalitatea cărora predispunea satul către o economie ceva mai extensivă.

**REPREZENTANTI PRESTIGIOSI AI POLONEZILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA –
CONTRIBUTIE VALOROASA LA DEZVOLTAREA ECONOMIEI
ȘI CULTURII STATULUI NOSTRU
Damanciuc Gheorghe, Bodrug Ion .**

Astăzi, în lumea civilizată, aproape că nu există țară cu populație omogenă sub aspect etnic. Pe parcursul mai multor secole, în virtutea diverselor circumstanțe istorice, pe teritoriul formațiunilor statale s-a produs un amestec al etniilor, populația lor contemporană reprezentând un fel de mozaic de culori naționale, uneori destul de diversificate. Așadar, majoritatea absolută a societăților contemporane sunt polietnice. Această realitate implică anumite preocupări și presupune un șir de acțiuni ce trebuie întreprinse atât la nivel macro-statal, cât și la nivel local¹.

Organizarea socială bazată pe diferențieri etnice favorizează, la rândul său, prosperitatea țării în toate domeniile vieții social-economice, culturale și științifice. Probabil, în asemenea cazuri, principala problemă este asigurarea coexistenței pașnice și colaborării etniilor, evitarea eventualelor conflicte dintre ele.

Republica Moldova este una dintre puținele țări europene populația căroră este atât de diversă prin componența sa și atât de originală prin cultura polietnică, formată pe parcursul unei perioade istorice îndelungate și care a suportat trei civilizații mondiale: latină, slavonă, turcă.

În acest context, toate grupurile etnice au posibilitatea – ba chiar și datoria – să-și păstreze identitatea, fie ea culturală, lingvistică sau religioasă. Etnia poloneză reprezintă o piesă a mozaicului interetnic european.

În timpul vizitei la Chișinău a delegației oficiale poloneze, președinții Aleksander Kwasniewski și Vladimir Voronin au avut o întrevedere cu reprezentanții diasporei poloneze. Președintele V. Voronin a subliniat cu prilejul acestei acțiuni, că Moldova acordă minorităților conlocuitoare întreaga susținere în ceea ce ține de păstrarea și dezvoltarea culturilor lor naționale, fapt ce suplimentează armonios valorile culturale și spirituale ale poporului nostru.

Diaspora poloneză are un rol decisiv în aprofundarea relațiilor bilaterale între Polonia și Moldova. Or, anume contactele la nivel de diasporă permit extinderea colaborării în domeniul economiei, culturii, educației, științei etc. El a menționat că în republică au fost create și activează numeroase societăți etnoculturale ale polonezilor, se organizează festivaluri, sunt marcate sărbătorile naționale ale acestei țări.

În afară de aceasta, relațiile de colaborare dintre Moldova și Polonia au la bază relații multiseculare, se întemeiază pe aspirații comune către edificarea unei societăți democratice și a unei economii orientate către Uniunea Europeană.

Astăzi în Moldova există condiții favorabile pentru renașterea și dezvoltarea cultural-națională a reprezentanților tuturor etniilor. Constituția țării garantează dreptul la păstrarea și exprimarea identității culturale, lingvistice și etnice tuturor

celor care locuiesc pe teritoriul Moldovei. Aceste prevederi și-au găsit oglindire și în alte documente de stat, care corespund întru totul exigențelor europene și acordă minorităților naționale cele mai largi drepturi.

Diaspora poloneză din Republica Moldova este bine organizată și monolită. În conformitate cu legislația în vigoare, polonezii din Moldova dispun de dreptul de a-și crea organizații obștești sau structuri național-culturale. Asemenea organizații există la Chișinău, Bălți, Râbnîța, Tighina, Rașcov, Stârcea, Crețoaia, Hârtop etc. Ele contribuie activ la renașterea și evoluția limbii, culturii și tradițiilor poloneze, la dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre Moldova și Polonia, aduc o contribuție valoroasă în viața național-culturală a etniei poloneze din Moldova, dar și a întregii noastre republici.

În scopul afirmării identității lor naționale și a elementelor etnice menținute și îmbogățite de-a lungul secolelor, în Republica Moldova au fost deschise cursuri speciale pentru toți doritorii de a învăța limba poloneză; au fost organizate clase cu studierea tuturor disciplinelor în limba poloneză. În orașul Chișinău funcționează o grădiniță de copii în care procesul de educare se desfășoară în limba poloneză, au fost deschise centre de studiere a limbii poloneze în cadrul facultăților de filologie de la Universitățile de Stat din Chișinău și din Bălți, se preconizează deschiderea unui liceu moldo-polon cu studierea obiectelor în limba română și polonă.

Statul nostru își promovează politica națională în conformitate cu „Legea cu privire la drepturile minorităților naționale și la statutul juridic al organizării lor”, adoptată la 4 septembrie 2001 de către Legislativ și publicată în „Monitorul Oficial” al Republicii Moldova, precum și în baza prevederilor Constituției Republicii Moldova² Punerea în aplicare a unor acte normative nu sporește și nici nu diminuează esența sau importanța acestora. Există un singur criteriu de apreciere a valorilor enunțate în ele: conformitatea lor cu spiritul și litera documentelor elaborate sub egida Consiliului Europei, care organizează examinarea situației minorităților naționale, orientând, totodată, conducerea statelor implicate în acest proces către acțiuni politice și juridice menite să asigure o protecție mai eficientă a alogenilor și a minorităților etnice din fiecare țară.

Statul nostru consideră că obiectivele și condițiile privind asigurarea drepturilor și libertăților minorităților naționale constau nu atât în oferirea de autonomii etnoculturale, cât în oferirea de ajutor în vederea dezvoltării culturii etniilor conlocuitoare. În sfera politică, economică și socială minoritățile naționale pot să-și realizeze drepturile și libertățile în ordinea și formele stabilite pentru toți cetățenii. O asemenea abordare coincide cu standardele general acceptate, corespunde actelor adoptate de organizațiile internaționale și, prin urmare, poate contribui la întărirea stabilității sociale, la concentrarea atenției asupra celor mai importante probleme social-economice și politice, cu caracter general-național, și nu îngust, de grup.

Pacea, calmul și buna înțelegere într-o societate polietnică și policulturală cum este Republica Moldova depind, în mare măsură, de gradul de participare a conducerii ei la crearea unei baze juridice. Aceasta, la rândul ei, ar asigura cetățenilor, independent de etnie, dreptul de a-și promova obiectivele culturale, educaționale și sociale.

Alegând, la etapa inițială a devenirii sale, calea democratică de dezvoltare, statul nostru și-a asumat obligația de a crea și a pune în acțiune mecanismele de realizare a drepturilor și libertăților cetățenilor săi, unul dintre aceste mecanisme fiind colaborarea fructuoasă a structurilor competente: Biroul Relații Interetnice, administrația publică locală, asociațiile etnoculturale, organizațiile obștești și cele nonguvernamentale din teritoriu.

Importanța acestei interacțiuni este considerabilă, iar adevărata esență a multiplelor probleme ce mai persistă la ora actuală se manifestă mai convingător acolo unde locuiesc, studiază și muncesc reprezentanți ai minorităților naționale. În același timp, soluționarea problemelor etnice de competența autorităților locale sau republicane trebuie să pornească de la persoanele sau grupul etnic ce se confruntă permanent cu asemenea probleme.

Conștientizându-și responsabilitatea pentru pace și liniște în Casa comună a Europei, primarul mun. Bălți a pus de mai multe ori accent pe necesitatea extinderii contactelor dintre societățile etnoculturale și valorile spirituale ale patriei lor etnice, raportate la tezaurul cultural și spiritual al patriei adoptive, a celei în care s-a născut sau trăiesc aceste grupuri etnice – Republica Moldova³.

Sprijinul acordat minorității naționale poloneze pentru a se putea încadra în diverse sfere ale vieții publice din Republica Moldova e o problemă actuală, de mare importanță, care ține de colaborarea ambasadei Republicii Polonia cu structurile statale moldovenești, în competența căroră intră și grija față de minoritățile naționale, îndeosebi Biroul Relații Interetnice.

Integrarea polonezilor din Republica Moldova se manifestă de obicei prin participarea activă în dezvoltarea și consolidarea statalității moldovenești, precum și în alte domenii ale vieții social-economice. Bineînțeles o importanță deosebită o are cunoașterea limbii de stat care le-ar da posibilitatea să activeze în organele administrației publice, în sferele sociale și culturale din republică. În acest sens, organele de stat le acordă ajutorul cuvenit și creează condiții pentru depășirea acestei bariere care limitează posibilitățile unora dintre membrii diasporei poloneze din Moldova de a se realiza plenar.

În acest scop, pe lângă societățile etnoculturale poloneze din orașele și satele din Moldova sunt deschise cursuri speciale de studiere a limbii române predate de profesori calificați. Asemenea cursuri funcționează în orașele Bălți și Chișinău, în cadrul Academiei de Științe a Moldovei etc.

Conform legislației în vigoare ce vizează drepturile reprezentanților minorităților naționale, precum și altor documente legislative, minorităților etnice li se acordă posibilitatea de a obține (pe cale electorală) reprezentanță în Parlament și în consiliile administrative locale.

Potrivit acestor prevederi, etnicii polonezi care locuiesc în Moldova pot fi înaintați în organele administrației publice în calitate de primari, consilieri, deputați etc. O altă cale este antrenarea cetățenilor moldoveni de origine poloneză în stabilirea contactelor cu reprezentanții administrației publice locale și implicarea lor în activitatea economică, comercială și culturală a localităților populate de etnici polonezi, precum și în prosperarea și întărirea statalității republicii noastre. În acest

mod, diaspora poloneză devine o punte de legătură între statul polonez și cel moldav, pe plan economic, comercial, cultural și științific.

Ambasada Poloniei în Moldova apreciază pozitiv climatul agreabil creat de autoritățile moldovenești pentru minoritatea etnică poloneză de pe teritoriul Republicii Moldova. Lucrătorii ambasadei susțin și promovează inițiativele reprezentanților diasporei privind colaborarea lor cu administrația publică locală.

Un rol considerabil în acest proces îi revine tineretului studios de proveniență poloneză – bursieri ai guvernului polonez care-și fac studiile în instituțiile de învățământ din Polonia, dar și cei care învață în Republica Moldova. Acești tineri, care au studiat în instituțiile superioare de învățământ din Poznan, Wrocław, Cracovia, Lublin au ajuns să cunoască starea de lucruri din ambele țări și valorile culturale ale ambelor popoare.

Sunt apreciate și aspirațiile diasporei poloneze la dezvoltarea și consolidarea celei de-a doua patrii a lor, Republica Moldova, care merge pe calea integrării armonioase în noua Europă. „Colaborarea noastră, a precizat ambasadorul Piotr Marcineak, este ancorată în viitor și are perspective deosebite, deoarece structurile statale din Republica Moldova conlucrează cu administrația ambasadei poloneze în contextul diferitor activități și inițiative, bazându-se pe loialitate și dialog amical”⁴.

Istoria poporului moldovenesc cunoaște destule exemple de naturalizare completă a diasporelor și de includere a reprezentanților acestora în viața social-politică, economică și culturală a statului-gazdă. Un vechi proverb glăsuiește: „Prietenul la nevoie se cunoaște”, maximă confirmată într-un mod extraordinar de către diaspora poloneză din Moldova. În anii grei ai războiului civil, destrămării imperiului țarist, autodeterminării popoarelor înrobite ale Rusiei și creării de noi state independente pe ruinele acestui imperiu (1917-1920), diaspora poloneză a susținut aspirațiile populației majoritare. Un argument concludent în acest sens este contribuția imensă a lui Feliks Dudkiewicz, deputat în Sfatul Țării, membru al Comitetului Național al Polonezilor din Basarabia. În cadrul Sfatului Țării el a fost membru al următoarelor comisii: școală, de mandate, declarații și statute, administrativă, arbitraj și în prima comisie agrară.

Exprimând voința diasporei poloneze din Basarabia, la conferința din 20 iulie 1917, în cadrul căreia s-a abordat problema autodeterminării Basarabiei, ilustrul om politic s-a pronunțat în favoarea autodeterminării culturale și teritorial-politice a Basarabiei. La 28 ianuarie 1918, când în Sfatul Țării s-a înaintat problema independenței Basarabiei, Feliks Dudkiewicz a susținut-o cu ardoare. La 27 martie 1918, Feliks Dudkiewicz a rostit o alocuțiune de importanță memorabilă. Discursul său deosebit de semnificativ merită a fi promovat ca un exemplu de atitudine corectă și model de comportament civilizat și devotat față de Moldova: „E foarte greu să vorbesc în limba poporului care i-a asuprit atâția ani pe moldovenii din Basarabia, așa cum i-a asuprit și pe poloni. Aș vorbi în limba mea, dar nu m-ați înțelege Dvs. Aș vorbi în limba Dvs., dar nu o cunosc. În numele națiunii poloneze susțin unirea așa cum o cer moldovenii – stăpânii de drept ai acestei țări. M-am urcat la această tribună doar ca să arăt bucuria noastră, a polonezilor, pentru actul istoric cel săvârșit, prin care actualizați dreptul popoarelor de a-și hotărî soarta, realipindu-vă la sânul maicii

de la care ați fost ruși cu sila acum mai bine de 100 de ani. Doresc neamului românesc viitorul frumos pe care îl meritați”⁵.

Dintre cei 20 de deputați minoritari membri ai Sfatului Țării la 27 martie 1918, doar Feliks Dudkiewicz a votat unirea Basarabiei cu România (2 din cei 5 membri de origine ucraineană au votat contra, iar restul s-au abținut ori au absentat)⁶. Trebuie să menționăm că discursul din 27 martie 1918 și atitudinea deputatului Feliks Dudkiewicz ar putea servi drept exemplu și actualilor deputați minoritari din Parlamentul Republicii Moldova.

Alături de acest nume notoriu poate fi înscris și numele altui polonez: al mareșalului Jozef Pilsudski (1867-1935). El a cunoscut povara jugului imperialist al țarismului rus. Din această cauză și-a consacrat viața luptei pentru libertatea, independența și refacerea Statului Polonez. În 1918, când Polonia și-a proclamat independența, Jozef Pilsudski a fost ales președinte al Poloniei. În calitatea sa de conducător al Statului Polonez, Jozef Pilsudski a vizitat de mai multe ori România, stabilind între Polonia și România relații durabile de colaborare și prietenie.

Jozef Pilsudski a avut un merit deosebit și față de basarabeni. În anul 1932, el a întreprins o vizită de lucru la Chișinău, unde a avut o întrevedere cu membrii Consului General al Poloniei. Despre marea semnificație a acestei vizite, scriitorul Nae Ionescu scria într-o publicație de epocă. „Mareșalul a vizitat Chișinăul pentru ca să afirme cu ultimă precizie care este atitudinea Poloniei în chestiunile pe care sovietele le socotesc litigioase între ele și noi. (...) Manifestația aceasta de prietenie, de solidaritate... confirmă hotărârea neclintită a aliaților noștri de a pune această alianță înaintea oricăror alte interese, de a face din această alianță piatra de temelie pentru politica statului polon”⁷.

Atitudinea lui Jozef Pilsudski ce a fost condiționată și de atitudinea pe care o manifesta față de una dintre marile personalități istorice ale neamului nostru, omul politic și scriitorul Constantin Stere. L-a cunoscut pe Constantin Stere în Siberia, unde ambii au fost surghiuniți pentru activitatea revoluționară desfășurată în țările lor de origine: Basarabia și Polonia. Relațiile personale cu Stere (și cu alte personalități politice ale timpului) au contribuit la stabilirea și menținerea unor noi relații politice și culturale între Polonia și România, la o colaborare mai fructuoasă între aceste două țări și au constituit unul din reperele sigure ale continuității acestei colaborări pe parcursul a încă multe decenii.

Un alt exemplu în acest context este cel al generalului-locotenent Marcelin Olszewski, polonez de origine. La începutul sec. XX el locuia la Tighina, fiind comandant militar al orașului. În ceea ce ține de activitatea social-economică, el a acordat o deosebită atenție infrastructurii orașului, a deschis o școală gimnazială cu predare în limba polonă, a susținut orfelinele pentru copii și azilurile de bătrâni. S-a înviorat simțitor activitatea de binefacere. Grație lui a fost construită biserica romano-catolică Sf. Petru și Pavel din acest oraș moldovenesc. Generalul polonez a avut merite enorme și a fost deosebit de apreciat pentru munca sa de către locuitorii orașului de pe malul Nistrului. Comandantul militar a fost și înmormântat în curtea bisericii ctitorite de el. Se știe bine că ofițerii de un asemenea rang erau de obicei înmormântați în patria istorică. Însă locuitorii Tighinei au hotărât să nu se despartă de Marcelin Olszewski care a rămas pentru totdeauna pe pământ moldav⁸.

Documentele confirmă că nicicând pe teritoriul Republicii Moldova nu au locuit prea mulți polonezi. În schimb, ei au jucat un rol semnificativ în viața și dezvoltarea culturală și economică a acestui ținut. Unul dintre reprezentanții redevabili ai diasporei poloneze care s-a implicat activ în domeniul artei arhitecturale a pământului nostru, precum și în pregătirea specialiștilor calificați în acest domeniu, a fost Walentyn Wojciechowski. Această personalitate marcantă s-a încadrat activ în restabilirea orașelor și satelor distruse în anii războiului din 1941-1945. Conform proiectelor elaborate de el au fost construite noi edificii social-culturale: cinematograful „Patria” (1951) din Chișinău, blocurile Institutului de Medicină (1956-1962), blocurile locative de pe strada principală a capitalei. A elaborat și multe proiecte pentru școlile, cinematografele și unele blocuri locative din orașele Bălți și Soroca. În afară de activitatea practică, talentatul savant și arhitect a scris și lucrări științifice despre istoria artei arhitectonice a Moldovei. Lucrările sale de specialitate „Monumente de artă din Moldova din sec. XIV-XVIII” (1954), „Cetatea Soroca” (1965), „Etapile de construcție a cetății Belgorod-Dnestrovsk” (Cetatea Albă) (1968) etc. sunt un argument în favoarea devotamentului și atitudinii patriotice pe care a manifestat-o față de neamul și pământul moldovenesc⁹.

.....

O considerabilă contribuție la dezvoltarea învățământului din Moldova l-au avut și surorile Ludmila și Cleopatra Wnorowska. Aceste distinse profesoare și-au consacrat întreaga viață pedagogiei, activând decenii la rând în școlile naționale din Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, Universitatea Pedagogică din Tiraspol, Universitatea Pedagogică „Ion Creangă” din Chișinău. Ele au participat la instruirea mai multor generații de studenți; la pregătirea unei întregi pleiade de specialiști calificați în mai multe domenii. Surorile Wnorowska au fost descendentele unei vechi familii poloneze, cu origini încă din anul 1440, fapt confirmat și de oficiali ai statului polonez. Mândre de originea lor, dar și devotate patriei lor adoptive, surorile Wnorowska și-au cucerit faimă și recunoștință prin muncă, talent și dăruire, ținând sub bagheta harului lor mințile și inimile a mii și mii de pedagogi. La manifestările desfășurate cu prilejul aniversării de 140 de ani de la fondarea liceului „Gheorghe Asachi” din Chișinău, numele surorilor Wnorowska au fost evocate ca model de rezistență în fața greutăților și ca model de tărie în insistența de a semăna dragoste pentru cunoaștere în orice vreme și în orice condiții de activitate¹⁰. Momentul culminat al acestei acțiuni memorabile l-a constituit lansarea cărții „Amintirile unei basarabence”, semnate de Ludmila Wnorowska, în cadrul discuțiilor participând scriitorul Iurie Colesnic, doctorul habilitat în istorie, profesorul universitar Ion Buga, muzeograful Măria Danilov și Ana Grițco. Ludmila Wnorowska a predat matematica la liceul „Gheorghe Asachi” în anii '40 ai secolului trecut¹¹.

Chiar dacă s-au dăruit plenar activității pedagogice naționale, dacă s-au manifestat ca adevărați patrioți ai neamului, surorile Wnorowska au plătit, totuși, tribut regimului totalitar pentru originea lor poloneză. Au rezistat, însă, cu demnitate în fața vitregiilor sortii, au slujit cu multă dăruire pedagogia națională, oferind discipolilor lor tot ceea ce poate fi mai scump – lumina cunoașterii. Implicarea lor în dezvoltarea învățământului național este considerabilă și reprezintă o bogată moștenire

pedagogică și științifică. Cleopatra Wnorowska fiind unicul psiholog ce activase în învățământul imediat postbelic, a contribuit enorm la dezvoltarea ulterioară a psihologiei naționale, prin publicații, acțiuni, lecții, exemplu personal.

O altă personalitate notorie, un veritabil savant și cercetător a fost și domnul Tadeusz Malinowski, specialist de mare prestanță în domeniul fizicii aplicate. Redutabilul savant și-a consacrat întreaga sa viață muncii de cercetare în domeniul cristalelor de compuși neorganici. Tadeusz Malinowski a fost primul dintre savanții din Moldova care a aplicat metode de analiză structurală roentgenografică și electronografică în domeniul fizicii. S-a manifestat nu doar în arealul științific al Moldovei, ci și în plan internațional, remarcându-se distinct în domeniul pe care l-a îmbrățișat decenii la rând. Rezultatele științifice obținute de academicianul Tadeusz Malinowski au fost recunoscute și apreciate departe de hotarele Moldovei, contribuțiile sale valoroase permițându-i să ocupe posturi onorabile: membru al comisiei Uniunii Internaționale a fizicii teoretice și aplicate; membru de onoare al mai multor academii prestigioase etc., fapt pentru care a fost răsplătit cu multe premii, diplome și distincții importante. De rând cu activitatea științifică, distinsul savant a activat și în cadrul societății „Moldova-Polonia”, fiind ani la rând președinte al acesteia; a fost președinte al Societății Culturale Poloneze, înființată în martie 1990 la inițiativa și prin implicarea sa personală. Tadeusz Malinowski a contribuit enorm și la renașterea valorilor culturale și spirituale ale polonezilor din Republica Moldova, la crearea comunităților etnoculturale, la stabilirea și consolidarea relațiilor cultural-științifice moldo-polone. Atitudinea sa față de aceste valori și-a exprimat-o în lucrarea „Iz istorii nauki i tehniki Moldavii” (publicată încă în 1969)¹².

O mare și valoroasă contribuție în domeniul dezvoltării și prosperării științei, pedagogiei, culturii moldovenești au manifestat și alți reprezentanți ai diasporei poloneze, activitatea căroră merită ilustrată în lucrări de specialitate, noi doar amintindu-i aici: academicianul Cvicinski, pictorul Jarocinski, profesorul Corcewski, regizorul Cicinowski etc.¹³.

Contactele permanente ale conducerii diasporei poloneze cu administrația publică din orașele și satele în care locuiesc etnici polonezi au condus la obținerea multor realizări sesizabile. Grație acestei colaborări se intensifică și devin mai rezultative relațiile economice, comerciale, culturale și științifice stabilite între Moldova și Polonia. Drept exemple de asemenea colaborări servesc acțiunile de înfrățire a orașelor, alocarea de investiții în economia republicii, ajutorul acordat Republicii Moldova în opera de integrare în piețele europene etc.

Minoritățile naționale pot influența benefic climatul politic, economic, social-cultural din Republica Moldova. Ele pot readuce la normalitate relațiile afectate dintre țările lor de origine și patria adoptivă, pot contribui la stabilizarea și dinamizarea relațiilor de bună vecinătate și de colaborare reciprocă între patria istorică și țara în care locuiesc.

Acest fapt a fost subliniat și de către experții Comitetului Consultativ al Consiliului Europei, care susțin că Republica Moldova depune eforturi considerabile pentru crearea unei baze legislative și instituționale de protecție a drepturilor minorităților naționale. Astfel, în cadrul seminarului internațional, desfășurat în septembrie 2003 sub genericul „Implementarea convenției-cadru pentru protecția

minorităților etnice: rezultatele monitorizării Consiliului Europei în Republica Moldova” domnul Tonio Ellul a afirmat că, în ciuda dificultăților financiare, conducerea Moldovei acordă o atenție sporită posibilității de a păstra și dezvolta cultura etniilor ce locuiesc pe teritoriul republicii¹⁴.

Note

1. Roșea, A., Kotik, V. Cadrul politico-juridic al reglementării relațiilor interetnice în Republica Moldova. // Revista de Filosofie și drept, nr. 1, 1998; p. 3.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 107/819 din 04.09.2001.
3. Biroul Relații Interetnice al Republicii Moldova (documente, date, fapte, comentarii). - Chișinău, 2003, p. 38.
4. Biroul Relații Interetnice al Republicii Moldova (documente, date, fapte, comentarii). - Chișinău, 2003, p. 167.
5. Chiriac, Alexandru. Membrii Sfatului Țării. 1917-1918. Dicționar. - București, Ed. Fundației Culturale Române, 2001, p. 27, 92.
6. Idem.
7. Petrencu, Anatol. Mareșalul Jozef Pilsudski și Basarabia // Glasul națiunii, 12 mai 2005.
8. Lutrzenka, nr. 2, 2004.
9. Dumbrăveanu, A. *Istorie zidită în piatră și lumină*. // Atelier, 2004, p. 57.
10. Capitala, 20 martie, 2004.
11. Idem.
12. Enciclopedia sovietică moldovenească (voi. 4). - Chișinău, 1974, p. 187.
13. Moldova Suverană, 24 octombrie 2003.
14. Moldova Suverană, 11 septembrie 2003.

**ASPECTE PRIVIND INTEGRAREA BISERICII DIN BASARABIA
ÎN BISERICA ROMÂNĂ DUPĂ UNIREA DIN 1918
Secrieru Vasile**

Motto:

„Basarabia, cuvânt cu patru „A” ca o biserică
cu patru turle albe pe zările istoriei, căreia
nu știu cine i-a furat clopotul”.

Tudor Plop-Ulmanu

Însemnătatea istorică a actului de la 27 martie / 9 aprilie 1918, când are loc Unirea Basarabiei cu România, rămâne mai presus de orice îndoială.

S-a ajuns la unele disensiuni, între București și Chișinău, în privința unificării bisericești. Astfel, mitropolitul Gurie Grosu al Basarabiei evidențiază necesitatea unei mai strânse cooperări a provinciilor nou unite cu Vechiul Regat. Edificatoare în acest sens este mențiunea lui Onisifor Ghibu: „Între timp, în vara aceluiași an (1924.- N.n.), cu prilejul noii călătorii în Basarabia, cercetând (...) și pe Î.P.S. mitropolit Gurie, am avut prilejul să stau timp mai îndelungat de vorbă cu Î.P.S.S., care constata, ca și mine, dureroasele dovezi de regres ale Basarabiei în toate domeniile vieții sale. Nădejtile noastre au fost înșelate, - spune Î.P.S.S. Frații de la București nu ne mai înțeleg și de aici urmează toată nenorocirea noastră. În schimb cu D-stră, Ardelenii, ce bine ne-am înțeles totdeauna și în ce armonie frățească am lucrat la 1917-18 și cu ce rezultate ! Păcat că v-ați dus cu toții și ne-ați lăsat singuri. Noi de capul nostru nu suntem în stare să ne conducem în împrejurări așa de grele, ca acelea prin care trecem”¹.

Deși starea grea din economie, administrație și-a lăsat amprenta și asupra Bisericii, totuși, populația din Basarabia și-a dobândit dreptul de a asculta serviciul divin în limba română. Astfel, în loc de o singură eparhie au fost create trei: Chișinău, Cetatea Albă – Ismail și Hotin – Bălți.

Imediat după Unirea Basarabiei cu România, Biserica dintre Prut și Nistru a întrerupt legăturile cu Patriarhia Rusă, restaurată în toamna anului 1917. De altfel, după revoluția bolșevică din același an, nici nu se mai putea vorbi de relații cu Biserica Ortodoxă Rusă. Ultimul ierarh rus de la Chișinău, Atanasie Gribanovschi, a părăsit Basarabia în mai 1918.

În 14 iunie 1918, Sfântul Sinod de la București l-a numit pe Nicodim Munteanu ca „loctiitor de arhiepiscop” la Chișinău, care a activat aici până la 31 decembrie 1919, când s-a reîntors la eparhia sa din Huși. În locul său a fost numit, pe data de 1 ianuarie 1920, de asemenea ca loctiitor de arhiepiscop, arhiereul Gurie Grosu Botoșăneanul care, în 21 februarie 1920, a fost ales arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului. În anul 1918, Sfântul Sinod îl desemnase în calitate de arhiereu-vicar al Mitropoliei Moldovei, cu titlul „Botoșăneanul”, iar în 1920 a ajuns Arhiepiscopul Basarabiei.

În 1928, Arhiepiscopia Chișinăului a fost ridicată la rangul de Mitropolie. Gurie Grosu a fost înaintat astfel la demnitatea corespunzătoare. El va păstori până în noiembrie 1936. După acest an, scaunul vacant va fi ocupat succesiv de câțiva „locotenenți” sau locuitori de arhiepiscop: Nicodim Munteanu, Cosma Petrovici și Enăchescu Tighineanu².

Preoțimea din Basarabia a întâmpinat unele dificultăți în a-i asigura pe basarabeni că Unirea cu România este o evoluție istorică firească. Ierarhii basarabeni au depus eforturi pentru a înlătura unele situații conflictuale dintre populația Basarabiei și unii funcționari veniți din Vechiul Regat³.

După Unire, autoritățile civile și bisericești au conștientizat necesitatea unirii sufletești dintre cler, popor și autorități. De aceea, cel dintâi lucru la care s-au gândit Guvernul și Sfântul Sinod de la București, a fost acela de a dresa, în primul rând, o declarație clerului și populației Basarabiei. Astfel a fost expediată, în 16 iunie 1918, Cartea Pastorală a înaltului for bisericesc de la București, semnată de toți membrii Sinodului și de către ministrul Cultelor, în numele Guvernului. Cartea Pastorală, adresată populației și clerului basarabean, făgăduia celor din Basarabia „cea mai părintească dragoste”, „cuvinte de pace” etc. Printre altele, în Cartea Pastorală se menționa: „Odată cu trimiterea P.S. Nicodim, împuternicitul nostru, atât Sfântul Sinod, cât și înaltul guvern au ținut ca într-un glas să vă dea și încredințarea că vi se vor îndeplini cu sfințenie toate dorințele privitoare la autonomia bisericească de care aveți nevoie”.

Cartea Pastorală conținea cinci puncte esențiale și anume:

1. Alegerea ierarhilor Bisericii locale se va face de către Marele Colegiu Electoral, din care face parte și reprezentanții populației din Basarabia;
2. Averile Bisericii vor fi respectate și lăsate numai în folosul acesteia și al așezămintelor bisericești de cultură și binefacere;
3. Starea materială a clerului se va îmbunătăți;
4. Clerului i se va lăsa puțința de a-și întemeia orice instituție de învățământ și de binefacere;
5. Sfântul Sinod și Guvernul și-au luat angajamentul de a-i satisface Bisericii din Basarabia, în cel mai scurt timp, toate dorințele care se pot împăca cu păstrarea neștirbită a Ortodoxiei.

Cu toate acestea, Cartea Pastorală nu promitea Basarabiei autonomie bisericească⁴. S-a constatat că există deosebiri între declararea acestor drepturi și aplicarea lor în Basarabia.

În legătură cu acest fapt, am putea aminti de unele doleanțe ale Bisericii basarabene: înființarea Sinodului local, alegerea episcopilor, păstrarea averilor bisericești și ale celor mănăstirești, desemnarea ierarhilor Bisericii din Basarabia de către Marele Colegiu Electoral, dreptul de a înființa instituții de învățământ și de binefacere.

Aceste doleanțe au fost satisfăcute doar parțial de către Patriarhia Română. Acest lucru se datorează și faptului că atât Patriarhia, cât și Guvernul liberal, averescan, au avut o concepție centralistă în privința unificării bisericești și a statului român. Trebuie să menționăm, totodată, că poziția Bucureștiului putea fi înțeleasă,

deoarece ce s-ar fi întâmplat, de exemplu, dacă și în Transilvania, Bucovina ar fi fost formulate pretenții privind înființarea unor Sinoduri locale.

Preoțimea din Basarabia și-a manifestat nemulțumirea față de poziția Sfântului Sinod de la București. În felul acesta, ei au fost nevoiți să delegheze câțiva reprezentanți care au cerut Sfântului Sinod să-l recunoască pe vlădica rus Anastasie ⁵.

După cum era și de așteptat, din cauza exproprierilor și a tratamentului aplicat Bisericii din Basarabia prin legea agrară și prin unele dispoziții ale Ministerului Cultelor, s-a produs în sânul clerului basarabean o mișcare de nemulțumire. O parte a preoțimii din Basarabia a înființat Uniunea clericilor ortodocși din Basarabia, care pleda pentru trecerea unor averi bisericești sub controlul ei. Aceste averi, cunoscute sub numele de „averi eparhiale”, erau următoarele: clădirile seminarului vechi din Chișinău, școala eparhială, fabrica eparhială de lumânări din Chișinău, voscobilalinia, casa emeritală din Chișinău, orfelinatul preoțimii din Chișinău, casa eparhială din Chișinău, banca clericilor ortodocși din Chișinău, librăria clerului ortodox din Chișinău, școala spirituală de băieți din Chișinău, școala spirituală de băieți din Ismail, școala spirituală de băieți din Edineț, casa de ajutor reciproc din Chișinău. Această organizare a clerului în Uniune și însușirea acestor averi eparhiale pe seama lui, a generat și un conflict între clerul basarabean și autoritățile superioare ale Statului și ale Bisericii Române.

Astfel, membrii Uniunii clericilor ortodocși din Basarabia au înaintat, în 1932, un memoriu Ministerului Cultelor în care și-au expus pretențiile. Demersul preoțimii din Basarabia privind autonomia și privilegiile sale, se pare că au fost moștenite din fostul imperiu țarist, așa cum se observă din studiul efectuat, în 1923, de către o comisie juridică, condusă de Vespasian Erbiceanu, președinte pe atunci al Curții de Apel din Basarabia. În disputa cu Ministerul Cultelor asupra revendicărilor Uniunii, preoțimea locală a căutat să atragă de partea sa opinia publică și chiar organe ale Bisericii ⁶.

Preoțimea din Basarabia cerea „păstrarea” drepturilor din trecut ale Bisericii locale. Aceasta, de fapt, a fost una din lozincile proclamate de membrii Comisiei Pregătitoare drept o condiție a Unirii cu Biserica Ortodoxă Română. Membrii Uniunii clericilor ortodocși din Basarabia susțineau că Patriarhia și Guvernul de la București se opun intereselor bisericești ale basarabenilor. Pe lângă însă acestea, nu încetau învinuirile că clerul din Basarabia este separatist, bolșevizat și rusofil.

Aceste neînțelegeri dintre autoritățile bisericești, civile de la București și Chișinău i-a pus pe gânduri chiar și pe cei ce doreau sincer Unirea cu Biserica Ortodoxă Română. Iar în urma ordinului de a nu se convoca nici un sinod local decât numai un congres ordinar al preoților și mirenilor, membrii Uniunii au răspuns Sinodului de la București printr-un memoriu, în care arătau că, dacă nu s-au temut să țină piept rușilor care le erau străini după naționalitate, n-au motive de a pune la îndoială și crede că românii pot fi împotriva: or, ei ne sunt frați de sânge și credință. Cu atât mai mult cu cât actul Unirii politice a Basarabiei cu România prevedea păstrarea tuturor libertăților dobândite prin revoluție. Basarabenii cereau înființarea unui Sinod local. Ei susțineau, de asemenea, că cei care cred că chestiunea Sinodului cade de la sine, în urma Unirii Basarabiei cu România, greșesc, motivând aceasta prin faptul că viața bisericească va aluneca pe panta naționalismului. Mai declarau că nu

este vina lor dacă Basarabia a fost înstrăinată de Moldova timp de un secol. Acest lucru și-a pus pecetea și asupra mentalității populației din Basarabia. Memoriul a fost semnat de către preoții Ioan Știucă, Teodor Dumbravă și profesorii Nicolae Eftodiev, Alexandru Ciulcov și Teodor Păduraru ⁸.

În ziua de 11 iunie 1918, a sosit la Iași o delegație a clericilor basarabeni, alcătuită din vicepreședintele Comisiei Pregătitoare, preotul Serghie Bejan, și membrii Consiliului eparhial: preoții Teodor Dumbravă, Teodor N. Păduraru, Ioan Andronic și Iustin Frățiman. Delegația a fost întâmpinată la gară de autoritățile civile și bisericești, fiind găzduiți la Palatul mitropolitan din Iași. În cinstea lor s-a dat o masă festivă la care au participat înalți demnitari, clerici în mare ținută, militari, membri ai Academiei Române și alții. Delegații au cerut să li se recunoască drepturile pretinse: să se convoace Sinodul local, să-și aleagă episcopii ș.a. Mitropolitul Pimen s-a enervat și, lovind cu pumnul în masă, a răspuns: „Asta niciodată ! D-stră faceți parte din Statul român și trebuie să vă conformați legilor acestui Stat. Bune, rele, n-are importanță. Principalul e să le respectați”.

Cu toate acestea, preotul Serghie Bejan a susținut că Biserica basarabeană este în continuare nedreptățită. Preoții Ioan Andronic și Teodor Păduraru au insistat și ei asupra acestui „debut al călcării drepturilor noastre”.

Starea de spirit a preoților din Basarabia s-a înrăutățit și datorită faptului că în numeroase cazuri, deținătorii unor funcții în administrația și învățământul din Basarabia, veniți din Vechiul Regat, erau slab pregătiți profesional și aveau o ținută morală necorespunzătoare ⁹. Nu trebuie generalizat, ba dimpotrivă, trebuie menționat că în Basarabia au venit și oameni de o înaltă ținută morală și profesională.

Fără a rezolva doleanțele, delegația s-a întors la Chișinău și l-a primit pe noul arhiepiscop trimis de Sinodul de la București, Nicodim Munteanu al Hușilor, care a sosit la Chișinău în ziua de 23 iunie 1918. Iată un pasaj din cuvântarea arhiepiscopului Nicodim: „Căci atunci când Basarabia a trecut de a sa bunăvoie la România, a trecut și cu trupul și cu sufletul, a trecut cu tot ce a avut, a trecut cu toate instituțiile sale. Nu se poate pricepe cu mintea ca Basarabia să fie alipită cu trupul la țara sa de peste Prut, iar cu sufletul să rățăcească peste Nistru” ¹⁰.

La 1 septembrie 1918, au fost desființate toate organele administrației vechi ale eparhiei: consistoriul bisericesc, sfatul eparhial, consiliul școlar bisericesc și administrația economică. În aceeași zi, în locul lor s-a înființat administrația centrală eparhială a arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului și consiliul superior eparhial. Administrația centrală eparhială a fost împărțită în cinci direcții: administrativă, economică, judecătorească, matricolă și stării civile.

În ziua de 9 iulie 1920, protoiereii Alexandru Baltagă și Serghie Bejan, în calitate de delegați ai Bisericii dintre Prut și Nistru, au înaintat Ministerului Cultelor o declarație prin care arătau, printre altele, că alegerea Arhiepiscopului Gurie și Episcopului Dionisie, ca chiriarhi ai Bisericii basarabene s-a făcut după nedreptățile comise de către Arhiepiscopul Nicodim și fostul guvern, care au promis păstrarea drepturilor Bisericii din Basarabia. Până la Congresul din februarie 1920 și alegerea lui Gurie și Dionisie, soarta Bisericii basarabene, din punct de vedere canonic, n-a fost hotărâtă definitiv, pentru că ea nu și-a spus în această privință părerile. Soarta Bisericii din Basarabia putea să fie însă hotărâtă, din punct de vedere canonic, numai

prin convorbiri între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Română, cum se convenise inițial.

Biserica rusă, însă, prin „Gramota” Patriarhului Tihon de la Moscova, din 23 mai 1918, pe numele mitropolitului Pimen, a renunțat la dreptul său, dând deplină libertate Bisericii basarabene care, prin congresul său eparhial, trebuia să-și hotărască singură soarta. Congresul eparhial din februarie 1920, prin desemnarea lui Gurie și Dionisie, hirotonisiți de Biserica română și împuterniciți de Sfântul Sinod și de Guvernul român, a votat Unirea Bisericii din Basarabia cu Biserica Ortodoxă Română. Această votare, la care au participat atât românii basarabeni cât și minoritățile din Basarabia, s-a făcut în unanimitate ¹¹.

O altă problemă, pe care ne propunem s-o abordăm, este cea a cadrelor. S-a resimțit permanent o lipsă de cadre competente nu numai în domeniul administrativ, financiar, judiciar, dar și în cadrul Bisericii. Trebuie subliniat faptul că lipsa cadrelor competente s-a resimțit nu numai în Basarabia, dar și în Bucovina. Această problemă a cadrelor este menționată pe larg și în *Memoriul* lui Constantin Argetoianu, care susținea: „Nici noi în Vechiul Regat nu aveam rezerve de cadre, așa încât, ca să garnisim cele două provincii de la nord și de la est, trebuie să preluăm asupra funcționarilor noștri și să dezorganizăm și serviciile noastre, al căror randament slăbise și el mult. Cu Basarabia mai ales era o pacoste: acolo, nu găsisem nici un element local de întrebuințat, trebuia să furnizăm noi întreg personalul administrativ, judecătoresc și financiar, și nimeni de la noi nu voia să meargă. Numirea sau mutarea, chiar cu avansare în Basarabia era considerată ca o pedeapsă, și la urma urmelor nu se hotărau să se ducă acolo decât elementele rele atrase de perspectiva unor beneficii ilicite, mai ușor de realizat departe de ochiul centrului, sau funcționarii cu musca pe căciulă, amenințați să-și piardă slujba pe care o ocupau” ¹².

Sunt adevărate cele expuse de Constantin Argetoianu, dar să nu uităm faptul că în Basarabia au venit și oameni cu o pregătire profesională înaltă, cu un suflet mare, care au participat activ la ridicarea nivelului de trai și de cultură a populației din Basarabia. Astfel, au fost chemați unii clerici din Țară pentru a sluji populația basarabeană. Poate fi amintit cazul lui Iustinian Teculescu, care a activat în calitate de episcop militar de Alba Iulia iar, în 1924, a fost desemnat episcop de Cetatea Albă. El a reușit să se impună clericilor și credincioșilor din Basarabia prin faptele și acțiunile sale nobile.

Această problemă a cadrelor își va lăsa adânc amprenta asupra evenimentelor ulterioare din Basarabia. O atitudine mai puțin centralistă a Patriarhiei și a Guvernului de la București ar fi contribuit, probabil, la o evoluție mai firească a procesului unificării bisericești în Basarabia.

În intenția autorului, prezentul studiu se dorește a fi o modestă contribuție la cunoașterea veridică a amplului și complexului proces de integrare organică a Basarabiei în componența statului unitar român la finele primei conflagrații mondiale.

Note:

¹ Onisifor Ghibu, Ardealul în Basarabia – o pagină de istorie contemporană, Cluj-Napoca, 1928, p.11.

² Mircea Păcurariu, Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1993, p.110-111.

³ Mitropolitul Gurie al Basarabiei. Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic, București, Editura A-B-C, 1937, p.43.

⁴ Ibidem, p.4-7.

⁵ Nicolae Iorga, Memorii. Vol. II, București, Editura Națională, 1939, p.24.

⁶ Mitropolitul Gurie al Basarabiei. Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic, București, Editura A-B-C, 1937, p.9-17.

⁷ Iurie Colesnic, Basarabia necunoscută. Vol. I, Chișinău, Editura Universitas, 1993, p.294.

⁸ Ibidem, p.294-295.

⁹ Ibidem, p.222, 295.

¹⁰ Ibidem, p.295.

¹¹ Ibidem, p.295-297.

¹² Constantin Argetoianu, Memorii. Vol. VI, București, Editura Machiavelli, 1996, p.119-120.

**REFORMA AGRARĂ ȘI EVOLUȚIA AGRICULTURII BASARABENE
ÎN PERIOADA DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE
Enciu Nicolae .**

Factorul determinant care a contribuit efectiv la consolidarea unirii din 1918 l-a constituit proclamarea de către Sfatul Țării și realizarea, pe parcursul anilor 1918-1924 a reformei agrare radicale, apreciată drept „reforma pozitivă cea mai simțită”, „piatra de temelie a activității Statului român” în Basarabia ¹. Așa cum reforma în cauză a afectat interesele economice, dar și politice ale unei considerabile părți a populației Basarabiei, a fost firesc ca atât asupra cauzelor ce au condus la exproprierea unor importante suprafețe de pământ aflate în posesia marilor proprietari, precum și asupra consecințelor imediate și de durată ale reformei agrare basarabene să se fi expus opinii contradictorii, adeseori incompatibile.

Astfel, persoane din rândul celor deposedate de moșiile deținute până la 1918 au opinat cum că reforma agrară „a ruinat Basarabia și a sărăcit această provincie bogată” ². Președintele Uniunii Centrale a proprietarilor de pământ din Basarabia Vasile Bodi, în Memoriul adresat președintelui Consiliului de Miniștri al României gen. Al.Averescu (mai 1920) susținea, cum că „așa-numita” reformă agrară ar fi constituit o măsură care „spoliază de avere o clasă întreagă de cetățeni leali și, în același timp, zdruncină alcătuirea socială și economică a țării” ³.

Pe de altă parte, marea majoritate a populației țărănești din Basarabia, în interesul căreia s-a și realizat reforma agrară, precum și numeroși cercetători au fost de acord cu faptul că măsura în cauză s-a efectuat „spre binele și propășirea țăranilor”, că ea nu va întârzia „să dea cele mai frumoase roade” ⁴.

Apreciind just tendințele evoluției agrare pe plan european în acea perioadă, ministrul Ion Inuleț avea să menționeze în cuvântarea ținută la Congresul delegaților țărani și proprietari în comisiile județene ale „Casei Noastre” (30 martie – 1 aprilie 1920) că, „în faza istorică prin care trece omenirea azi, în urma războiului mondial și a revoluțiunii ruse, proprietatea mare nu mai poate viețui, căci războiul mondial și revoluțiunea rusă au născut în țărani dorința și voința neînvinsă de a nu mai fi robii pământului străin, ci de a fi ei înșiși stăpânii pământului pe care îl muncesc cu brațele lor și cu a copiilor lor” ⁵. În toiul lucrărilor de expropriere și de împrumietărire din Basarabia, unul din funcționarii Directoratului de Interne cu însărcinări speciale în jud. Bălți relata următoarele: „Transportându-mă adeseori prin satele din jud. Bălți și stând de vorbă cu țăranii de prin sate, am constatat că o mare parte din ei au devenit adevărați patrioți și sunt foarte mulțumiți de Statul Român, zicând că ei acum cunosc cine le sunt adevărați frați, mai ales de când au văzut că reforma agrară e un fapt îndeplinit” ⁶.

De altfel, reforma agrară a constituit piatra de temelie a mișcării de eliberare națională din Basarabia în perioada anilor 1917-1918. În acea vreme, practic, în toate județele Basarabiei au fost adoptate rezoluții de felul celei din cadrul întrunirii delegaților din plasa Slobozia Bălților sub președinția lui Dumitru I. Bujor care

prevedea ca „tot pământul din Basarabia – fie împărătesc, fie bisericesc, fie boieresc – să fie dat la poporâni, care-l muncesc cu mâinile lor, fără plată”⁷. Pe de altă parte, „rezolvarea și realizarea reformei agrare după nevoile și cererile norodului” de către Sfatul Țării, hotărârile căruia „se vor recunoaște de guvernul român”, a constituit prima condiție inclusă în declarația oficială a Sfatului Țării de unire a Basarabiei cu România din 27 martie / 9 aprilie 1918⁸.

Reforma agrară basarabeană a constituit manifestarea voinței marii majorități a populației de a obține, în locul unei proprietăți întinse, exploatate de marele proprietar cu ajutorul muncii țărănești, prestate sub regimul, adeseori oneros, al învoielilor agricole, o proprietate și o exploatare țărănească de dimensiuni reduse, dar de natură a oferi unei familii țărănești lucrătoare posibilitatea de a trăi, din cultivarea lotului, într-o relativă independență economică⁹. Concomitent cu sentimentul libertății economice și al încrederii în forțele proprii obținut de către săteanul intrat în posesia proprietății țărănești parcelare, reforma agrară realizată în anii imediat următori primei conflagrații mondiale s-a aflat în deplin consens cu noile tendințe manifestate în doctrina economică a vremii. Din „drept absolut și exclusiv”, proprietatea asupra pământului se transformase într-o „funcție socială” pusă la dispoziția celor mulți, pentru ca prin munca acestora, ea să devină productivă în folosul tuturor¹⁰.

Краюл Ромынией ышь ымпарте мошииле сале ынтре цэрань:

„Режеле Ромынией а дат прин газета официалэ а стэпынирий порункэ кэтре Администраторул мошиилор короаней, ка сэ ынчяпэ кыт май курынд ымпэрциря челор 12 моший але короаней, прекум ши челе 4 моший каре ерау аверя са деосебитэ, ынтре цэрань, дупэ форма каре с’а скрис ын лежя чя ноуэ деспре ымпэрциря мошиилор.

Се вор авя ын ведере май алес луптэторий рэниць, орфаний де рэзбой, непутинчоший ши тоць кыць ау суферит пентру царэ ши ням. Мошииле короаней ау вре-о 70.000 десетине, але режелуй вре-о 25.000, аша кэ сингур режеле ымпарте кам 100.000 де десетине, врынд прин аста сэ дее пилдэ боерилор, ка сэ факэ асеменя, ши ануме де бунэ вое, ну де сила лежий”.

- „Кувынт Молдовенеск”, N° 28 (343), 25 мартие 1918.

Într-un fel sau altul, transformările structurilor agrare existente, cu caracter de reforme agrare, - în cazul unor țări din Europa Centrală și Sud-Estică, - precum și cu un caracter moderat, neafectând propriu-zis structurile agrare existente și aducând doar anumite ajustări regimului agrar tradițional, - așa cum s-au produs în țările Europei Occidentale, nu au fost, pur și simplu, rezultatul unei anumite conjuncturi politice internaționale, un produs întâmplător al noilor condiții în care Europa încerca să se reorganizeze după război, ci au urmărit scopul de a recupera decalajul marcat al transformărilor înfăptuite în Europa Occidentală încă din secolul al XVIII-lea, odată cu Revoluția franceză¹¹.

Necesitatea aplicării în Basarabia a unei largi reforme agrare rezultă cu evidență din modul în care era repartizată proprietatea rurală în perioada anterioară operațiilor de expropriere și de împrumut.

**Tabelul 1. Repartizarea proprietății rurale în Basarabia în
preajma reformei agrare ¹²**

	Categoriile de proprietate	Numărul proprietăților	Suprafața (ha)	%
Proprietăți sub 109 ha	Proprietăți individuale particulare	9.924	184.948	4,48
	Proprietățile societăților și asociațiilor	527	193.409	4,64
	Proprietățile răzeșilor (în comun)	12.209	2.111.941	51,14
	Totalul proprietăților sub 109 ha	22.660	2.490.298	59,30
	Procentajul în raport cu suprafața		60,30	
Proprietăți peste 109 ha	De la 109 la 218 ha	417	68.213	1,65
	218-327	284	75.354	1,85
	327-436	192	67.246	1,63
	436-545	133	65.768	1,59
	545-1.090	367	280.568	6,70
	1.090-2.190	241	350.097	8,48
	2.190-3.270	57	150.117	3,64
	3.270-4.360	25	94.814	2,80
	4.360-5.450	10	49.050	1,19
	5.450-10.900	12	80.795	1,95
	Peste 10.900 ha	3	45.488	1,10
	Totalul proprietăților peste 109 ha	1.741	1.327.491	32,15
	Totalul proprietăților de Stat, mănăstirești, orașe etc.	430	311.797	8,55
	Total general	24.834	4.129.589	100,0

Se constată, așadar, că 59,3 % din categoriile de proprietăți mai mici de 109 ha erau posedate de către 22.600 proprietari mici, în același număr fiind cuprinse și 527 de asociații, timp în care doar 2.171 proprietari mari, inclusiv 430 persoane juridice (mănăstiri, orașe și instituții de stat), stăpâneau 40,7 % din aceeași suprafață. În 1911, un număr de 5.507 moșieri dețineau împreună cu statul și mănăstirile 1.844.539 ha, sau 44,1 % din suprafața cultivabilă a Basarabiei; pe de altă parte,

284.636 familii de țărani cu proprietăți mai mici de 10 ha posedau 2.156.827 ha, sau 51,6 % din aceeași întindere. Dintre micii proprietari un procent de 21 % stăpâneau suprafețe sub limite de 3 ha ¹³.

Caracterul inechitabil al unei atari repartizări a proprietății rurale devine mai evident, având în vedere faptul că, până în preajma reformei agrare marea proprietate era stăpânită în cea mai mare parte de o pătură care „aproape nu avea contact cu țărănimea, exploatând rapace prin intendenți, petrecându-și ei viața în orașele mari ale Rusiei sau din Occident” ¹⁴. Potrivit opiniei prof. A.Cardăș, aproape 90 % din latifundiari erau străini țărănimei moldovenești, cu care aveau raporturi doar în ceea ce privește exploatarea acestora” ¹⁵.

Considerată din punctul de vedere al raportului dintre marea proprietate și loturile țărănești pe județele Basarabiei, situația din preajma reformei agrare se prezenta în felul precum urmează ¹⁶.

Tabelul 2. Situația din preajma reformei agrare

Nr. crt.	Județe	Proprietatea mare (% din suprafața totală cultivabilă)	Proprietatea țărănească(% din suprafața totală cultivabilă)
1.	Bălți	51,4	40,0
2.	Cetatea Albă	21,9	73,2
3.	Chișinău	47,3	41,0
4.	Hotin	48,3	47,7
5.	Ismail, Cahul	38,1	49,5
6.	Orhei	70,17	22,0
7.	Soroca	53,9	35,3
8.	Tighina	39,0	55,1

Potrivit aceluiași autor, în județele cu proporții considerabile de populație minoritară, majoritatea gospodăriilor țărănești posedau loturi de peste 5 desetine de pământ. În județul Cetatea Albă, bunăoară, categoria gospodăriilor țărănești cu astfel de suprafețe constituia 88 %, iar în jud. Tighina 86 %. În același timp, în jud. Orhei, cu populație românească covârșitoare, doar 6 % din totalul gospodăriilor dețineau loturi de peste 5 desetine, în jud. Chișinău – 19 %, iar în jud. Soroca, 22 % ¹⁷.

În așa mod, reforma agrară basarabeană trebuia să prezinte nu doar un caracter social și economic, ci și unul național.

Intenția realizării în Basarabia a unei reforme agrare datează cu luna martie a anului 1917 când, în baza unui decret al guvernului provizoriu de la Petrograd, suprafețele cultivabile din proprietatea mare și cea mijlocie au trecut în resortul comitetelor funciare pentru a fi repartizate muncitorilor agricoli ¹⁸. Cu toate acestea, măsurile practice în direcția dată au putut fi inițiate doar după deschiderea lucrărilor Sfatului Țării.

O Comisie agrară compusă din deputați desemnați de Sfatul Țării, precum și numeroși specialiști invitați au început lucrările în vederea pregătirii unui proiect de

lege de reformă agrară. Principiul de bază al reformei, așa cum a fost concepută de numita comisie și aprobată de Sfatul Țării, l-a constituit desființarea marii proprietăți în schimbul unei despăgubiri juste, menținerea proprietății mijlocii și consolidarea micii proprietăți țărănești ¹⁹.

Legea de reformă agrară pentru Basarabia a fost adoptată de Sfatul Țării în ședința plenară din 26-27 noiembrie 1918 și promulgată prin decretul regal Nr. 3.791 din 22 decembrie 1918 ²⁰. Prin numita lege, se declarau expropriate în Basarabia circa 1.100.000 ha pământ cultivabil din proprietatea particulară, suprafață pentru constituirea căreia se expropria fiecărui proprietar tot ceea ce depășea 100 ha teren arabil ²¹.

Deja după constituirea corpurilor legiuitoare ale României întregite, prevederile Decretului-Lege Nr. 3.791 din 22 decembrie 1918 au fost ratificate printr-o lege de dezvoltare publicată la 13 martie 1920, iar regulamentul publicat la 29 octombrie 1920 a stabilit modul de aplicare a legii de reformă agrară ²².

Conform legii, din proprietățile expropriate se constituia „Fondul Imobiliar Basarabean al Statului” (art. 3). Pământurile expropriate erau parcelate în loturi de completare, loturi întregi și loturi de colonizare (art. 30). Pregătirea și conducerea tuturor lucrărilor de expropriere și de împrumietărire erau încredințate instituției speciale de Stat Casa Noastră, înființată pe lângă Ministerul Domeniilor cu sediul la Chișinău (art. 18,20,21).

La rândul său, Casa Noastră își constituia în fiecare județ câte o comisie județeană de expropriere și de împrumietărire, care „vor lucra la fața locului prin subcomisiuni și vor avea de rezolvat chestiuni privitoare la întindere, prețuire, fixarea hotarelor, stabilirea tablourilor celor ce vor trebui să fie împrumietăriți, întinderea loturilor, determinarea părții ce va trebui să treacă la satul sau colonia respectivă, și în fine orice chestiuni ce se vor ridica de „Casa Noastră” sau se vor ivi de la sine în legătură cu aplicarea reformei agrare” (art. 24). Pentru judecarea oricăror neînțelegeri și nemulțumiri provenite în cadrul exproprierii, prețuirii și împrumietăririi, pe lângă Casa Noastră se crea o Comisie Centrală de judecată compusă din 5 membri, care avea mandatul de a judeca și a hotărî în a doua și ultima instanță, deciziile căreia nu puteau fi supuse recursului (art. 23) ²³.

Ulterior, pe măsură ce reforma agrară s-a aplicat pe întreg cuprinsul României, au fost adoptate legi modificatoare, a căror intenție a constituit-o unificarea și uniformizarea atât a principiilor, precum și a procedurii aplicării legii agrare. Astfel, legea din 28 octombrie 1922, completată cu cea din 25 martie 1925, institua Comitetul Agrar din București, - instanță centrală de revizuire a lucrărilor de expropriere și de împrumietărire pe întreg teritoriul României ²⁴.

Potrivit stipulațiilor legii din 18 ianuarie 1924, în Basarabia se desființau instituțiile auxiliare, cu caracter mixt, iar prin legea din 17 iunie 1924, Casa Noastră și toate comisiunile care au funcționat în Basarabia sunt desființate, atribuțiile tuturor acestor instituții fiind transferate Casei Centrale a exproprierii și împrumietăririi ce funcționa pe lângă Ministerul Agriculturii și Domeniilor ²⁵. O altă lege din 20 august 1929, completată cu cea din 18 martie 1931, modifica și reglementa regimul legal al circulației pământului dobândit prin legea de reformă agrară, unificând astfel dispozițiile cuprinse în legiurile provinciale anterioare ²⁶. În sfârșit, unificarea

procedurii și a instanțelor de judecare a litigiilor izvorâte din operațiile de expropriere și de împrumietărire sunt desăvârșite prin legea din 2 noiembrie 1932, care desființa comisiile și comitetele provinciale de expropriere și de împrumietărire și atribuia exercitarea funcțiilor ce aparținuseră acelor organe instanțelor judecătorești de drept comun ²⁷.

Fixând minimul intangibil la strictul necesar unei proprietăți mijlocii bine încheigate, între 25 și 100 ha, în urma operațiilor de expropriere din Basarabia au fost trecute în patrimoniul Statului, cu scopul de a fi apoi distribuite țăranimii, o suprafață de 1.491.920 ha 2.477 m.p. ²⁸. Acest pământ la rândul său, a fost repartizat, prin împrumietărire, țăranilor în felul precum este redat în următorul tabel.

Tabelul 3. Situația loturilor predate țăranilor prin împrumietărire, pe județe (situația de la sfârșitul anului 1923) ²⁹:

Județe	Moșii judecate de comisiile județene			Suprafața expropriată și trecută în fondul de repartizare	
	Nr. lor	Suprafața		Suprafața	
		Ha	m.p	Ha	m.p.
Bălți	513	287.930	0.429	258.585	1.997
Cahul	403	223.446	9.250	190.122	3.250
Cetatea Albă	616	167.110	5.206	96.568	9.060
Chișinău	396	190.370	5.046	164.983	3.767
Hotin	577	187.926	8.876	153.921	1.574
Ismail	528	169.348	2.436	103.000	0.628
Orhei	541	195.812	4.779	162.976	2.213
Soroca	645	236.716	6.014	200.495	1.696
Tighina	261	185.877	5.633	161.267	8.292
Basarabia	4.460	1.844.539	7.669	1.491.920	2.477

Continuarea tabelului

Județe	Repartizarea terenului expropriat					
	Țăranilor în loturi			Coloniștilor interni		
	Lotași lor	Ha	m.p.	Nr. lor	Ha	m.p.
Bălți	55.183	206.803	8.002	-	-	-
Cahul	26.910	139.818	1.860	-	-	-
Cetatea Albă	29.451	76.107	3.980	1.030	5.436	2.000
Chișinău	32.966	90.062	9.953	-	-	-
Hotin	51.044	97.531	3.797	-	-	-
Ismail	16.353	53.231	5.500	-	-	-
Orhei	39.000	103.885	2.118	348	2.148	1.400
Soroca	50.239	159.333	8.900	991	5.708	4.300
Tighina	22.335	116.855	4.294	-	-	-
Basarabia	323.481	1.043.629	8.404	2.369	13.292	7.700

Sfârșitul tabelului

Județe	Repartizarea terenului expropriat						
	Embatic și arendă îndelungată			Total repartizat			
	Nr. lor	Suprafața		Nr. total al sate lor	Nr. loc. Împroprie .	Suprafața	
		Ha	m.p.			Ha	m.p.
Bălți	-	-	-	297	55.183	206.803	8.002
Cahul	-	-	-	153	26.910	139.818	1.860
Cetatea Albă	267	836	6.321	165	30.748	82.380	2.301
Chișinău	180	7.203	6.368	206	52.966	97.266	0.321
Hotin	-	-	-	202	51.044	97.531	3.797
Ismail	4.229	21.950	5.894	75	20.582	75.182	1.394
Orhei	2.620	1.829	3.774	228	41.968	107.862	7.292
Soroca	-	-	-	236	51.230	165.042	3.200
Tighina	6.050	9.303	2.598	177	28.385	126.158	6.892
Basarabia	31.166	41.122	8.955	1.739	357.016	1.098.045	5.059

Reforma agrară a afectat 1.739 de sate din cele peste 2.000 existente în acea vreme în Basarabia, în afara operațiilor de împrăștiere rămânând doar circa 300 de localități. În fiecare sat în care s-a realizat reforma agrară, s-a lăsat țăranilor o medie de 600 ha³⁰. Deși legea de reformă agrară pentru Basarabia a fixat suprafața de

6 ha drept normă minimă a tuturor celor patru categorii de loturi, rezultatul a fost că loturi de 6 ha s-au lăsat aproape numai în județele Cahul și Bălți, pe când media generală a lotului de împroprietărire a fost de circa 3,2 ha, foarte mulți țărani obținând chiar mai puțin de 1 ha ³¹.

O primă consecință a reformei agrare basarabene a constituit-o modificarea radicală a raporturilor de proprietate funciară, predominantă devenind proprietatea funciară mică și menținându-se, în același timp, un segment de lucrători agricoli.

Tabelul 4. Transformarea structurii proprietății funciare din Basarabia după încheierea lucrărilor de reformă agrară ³²:

Categorii de proprietate	Înainte de reforma agrare		După reforma agrară (situația de la începutul anului 1924)	
	Ha	%	Ha	%
Până la 10 ha	2.156.827	51,6	3.648.747	87,2
Între 10 și 100 ha	180.974	4,3	180.984	4,3
Peste 100 ha	1.844.539	44,1	352.619	8,5
Total	4.182.350	100,0	4.182.350	100,0

Modelul Titlului definitiv de proprietate

În numele Majestății Sale Regelui Mihai I

Titlu definitiv de proprietate

Noi, Ministru Secretar de Stat la Departamentul Agriculturii și Domeniilor, în virtutea Legei pentru reforma agrară promulgată la 13 martie 1920

Declarăm:

Dl Ion V. Ciobanu din comuna Mileștii Mari județul Lăpușna a fost împroprietărit cu drepturile și obligațiunile ce decurg din sus citata lege pe lotul Nr. 130 de 3 ha 3300 mp din moșia Cusutura fosta proprietate a Băncii Țărănești situată în comuna Mileștii Mari județul Lăpușna.

Prețul lotului în sumă de lei 1448 bani 55 fiind complet achitat, s-a eliberat prezentul titlu definitiv de proprietate.

București, anul 1929 luna Ianuarie ziua 11.

Ministru C.Argetoianu

Director General A.Nasta

Oformat de Artur Verona

(Arhivele Naționale, București, fond Reforma agrară din 1921 – Generale Basarabia, 9/1927-1939, fila 157).

Așadar, reforma agrară basarabeană a modificat din temelii vechiul raport dintre pământ și muncă și a creat proprietății funciare un nou echilibru social. Dacă în anii anteriori reformei agrare proprietatea cuprinsă între 0-100 ha constituia 55,9 % din total față de 44,1 % deținută de categoriile de peste 100 ha, atunci în rezultatul

reformei raportul dintre proprietatea țărănească și marea proprietate devine de 91,5 % față de numai 8,5 % din total.

Deși a avut un caracter național, reforma agrară basarabeană nu a acordat nici un regim preferențial naționalității române, dominantă covârșitor ca număr și nu a prejudiciat drepturile naționalităților conlocuitoare minoritare. Dreptul la expropriere sau împrumietărire nu a fost nici determinat, nici influențat de naționalitatea proprietarului sau a împrumietăritului. Au fost supuși aceleași legislații, acelorași drepturi și îndatoriri toți proprietarii de pământ, indiferent de naționalitatea lor, iar cei îndreptățiți la împrumietărire au fost în mod egal tratați, fără a se lua în considerație apartenența națională ³³.

Din totalul celor 357.016 locuitori căror li s-a recunoscut dreptul de a fi împrumietăriți în Basarabia, minoritarii au constituit 94.480 persoane, cifră ce constituie totalitatea populației minoritare care a solicitat pământ ³⁴. În același timp, în Vechiul Regat au putut fi împrumietăriți doar 60,5 % din numărul total al solicitanților, celelalte 39,5 % rămânând fără pământ ³⁵, ceea ce învederează spiritul de largă bunăvoință manifestat față de naționalitățile conlocuitoare.

În rezultatul trecerii de la marea proprietate latifundiară la mica gospodărie țărănească, a fost puternic stimulat interesul țăranului pentru folosirea mai bună a pământului, pentru ameliorarea mijloacelor și metodelor de cultură ³⁶. În pofida caracterului paliativ al reformei agrare, majoritatea pământurilor moșierești au trecut în posesia țăranilor fără sau cu puțin pământ. Reforma agrară a contribuit la mărirea și consolidarea proprietății țărănești bazate pe munca săteanului, a familiei sale și a marcat o considerabilă creștere a standardului de viață a țăranului ³⁷.

În comparație cu perioada anterioară reformei agrare, un număr sporit de țărani reușesc acum să-și asigure mijloace de trai din munca propriului pământ. Statisticile înregistrează un consum mai mare de alimente pe cap de locuitor. Consumul anual de carne oscila, în mediul rural, între 29,8 kg în Bucovina și 65,1 kg în Banat; cel de lapte între 96,6 litri în Dobrogea și 227,7 litri în Bucovina; zahărul între 2,0 kg în Oltenia și 6,2 kg în Banat ³⁸. Iată datele privind consumul mediu anual de carne, lapte și zahăr pe unitate de consum în diferite provincii ale României interbelice, calculate de către dr. D.C.Georgescu în baza unor anchete parțiale ³⁹.

Tabelul 5: Datele privind consumul mediu anual de carne, lapte și zahăr pe unitate de consum

Felul produselor	Banat	Basarabia	Bucovina	Dobrogea	Moldova	Munteania	Oltenia	Transilvania
Carne (kg)	65,1	35,0	29,8	44,4	43,5	40,7	39,5	41,6
Lapte (litri)	187,7	102,8	227,7	96,6	162,1	129,0	93,1	185,0
Zahăr (kg)	6,2	2,4	5,9	3,5	4,1	3,7	2,0	3,7

Gospodăria țărănească din stadiul patriarhal de până la reformă, care își producea singură o mare parte din bunurile necesare, ridicându-și starea materială, s-a transformat tot mai mult într-o clientă a industriei și comerțului. Industria a găsit astfel prin reforma agrară un consumator permanent în țăranul împroprietărit, dar și o parte din brațele de muncă dată de sporul populației rurale ⁴⁰.

În așa mod, condițiile materiale și psihologice indispensabile sporirii capacității de producție a gospodăriilor țărănești, precum și mediul național și social propice unei munci întreprinzătoare pe ogorul stăpânit în deplină liberă de către țăranul independent din punct de vedere economic, au fost create. Perspectivele deschise de noul regim de exploatare individuală a proprietății agrare erau dintre cele mai încurajatoare căci, precum remarca V.N.Madgearu, „răspândirea bunei stări materiale în rândul țăranimii, contribuie la ridicarea nivelului ei de trai, sporind și trezind trebuințe noi, ceea ce produce o extindere a pieței interne pentru produsele fabricate” ⁴¹. „După cum salvarea neamului moldovenesc (...) și păstrarea caracterului său etnic se datorește acelor insule de răzeși moldoveni, presurate pe toată întinderea Basarabiei, - menționa în același context Vasile G. Brăiescu, - tot așa viitorul său, pe pământul rodnic al Basarabiei, se așteaptă de la această țăranime, răzeși și noi împroprietăriți, care trebuie să fie singura și cea mai sigură temelie pe care să se clădească acolo” ⁴².

Marcând, în ansamblu, un pas înainte în evoluția generală a țării și contribuind la schimbarea cursului dezvoltării economiei românești în general și al agriculturii în special, ca urmare a modificării structurii proprietății asupra pământului ⁴³, reforma agrară a constituit, totuși, doar o primă parte a unor serii de măsuri menite a consolida economia țărănească. Structura abia plămădită a regimului rezultat dintr-o transformare atât de profundă cerea a fi susținută prin formarea unei politici coerente de ridicare a agriculturii, de integrare a ei în procesul dezvoltării de ansamblu a economiei naționale ⁴⁴. Noile gospodării țărănești urmau a fi îndrumate pe calea procesului complex de modernizare prin organizarea economică și sanitară a vieții rurale, oferindu-le tehnicieni necesari (agronomi, veterinari, cooperatori, medici etc.), precum și instanțele și instituțiile ce depășeau posibilitățile inițiativei particulare (căi de comunicație, silozuri, întreprinderi de credit, stațiuni de experiență, ferme-model, dispensare, farmacii etc.) ⁴⁵.

Deși conștientizate și preconizate, măsurile în cauză nu au putut fi aplicate în acea perioadă de o complexitate și dificultate deosebită. Statul era istovit, din punct de vedere financiar, în urma unui război îndelungat în care cea mai mare parte a teritoriului național fusese ocupată și exploatată de adversar, iar o vistierie secătuită, cu un tezaur aflat la Moscova, trebuise să facă față unor nevoi financiare excepționale.

La aceste împrejurări, grave prin însăși natura lor specială, se adăuga faptul că țara se afla în fața unor lucrări urgente de organizare a noului stat român, al cărui teritoriu sporise cu provincii devastate, în parte, și ele, din cauza războiului. În plus, în teritoriul fost ocupat, precum și în noile provincii, se găsea o mare cantitate de monedă străină, rămasă fără acoperirea metalică necesară, care trebuia retrasă și pusă apoi în sarcina tezaurului român ⁴⁶. În așa mod, de rând cu suportarea a jumătate din prețul terenurilor expropriate, cu păsuirea pe un termen îndelungat a cotei ce trebuia achitată de țăranii împroprietăriți pentru lotul obținut, statul român nu a dispus de posibilitatea de a-și asuma sarcini bănești suplimentare pentru organizarea, concomitent cu operațiile de expropriere și împroprietărire, a unui credit agricol de investiție de care să fi putut beneficia noile gospodării țărănești ⁴⁷.

Așadar, realizarea reformei agrare în Basarabia a avut rezultate neunivoce. Pe de o parte, reforma a avut certe consecințe pozitive pe plan politic și social, cu atât mai mult cu cât în noile provincii, marile domenii latifundiare aparținuse într-o măsură covârșitoare populației alogene ⁴⁸. Pe plan economic însă, lipsit de tehnica și inventarul agricol necesar, micul proprietar a dispus de posibilități reduse de ameliorare a situației exploatației sale. „Nimeni nu poate contesta necesitatea reformei agrare care era necesară din punct de vedere social, - menționa V.Crețu la finele deceniului '30, - însă nu-i mai puțin adevărat că urmările acestei reforme asupra situației generale economice, datorită modului incomplet cum a fost concepută, au influențat și influențează și astăzi viața noastră economică” ⁴⁹.

Susținerea insuficientă a agriculturii din partea organelor de stat respective a contribuit la apariția unei discrepanțe structurale care, împreună cu sistemul de cultură cerealier, a influențat negativ situația economică generală și rentabilitatea exploatațiilor agricole ⁵⁰. De rând cu aceasta, creșterea populației rurale pe calea unui spor natural considerabil, precum și restricțiile legislative impuse concentrării suprafețelor cultivabile au condus la pulverizarea tocmai a acelor suprafețe, ce au fost atribuite țăranilor în cadrul reformei agrare ⁵¹. Aceste suprafețe mici, ce nu depășeau 6 ha, erau, la rândul lor divizate în loturi minuscule situate la diferite distanțe de sat și între ele. În Basarabia, pe alocuri, puteau fi atestate proprietăți de 4-5 ha, împărțite descendenților în câte 10-25 de parcele. Din această cauză, exploatarea loturilor devenea deosebit de anevoioasă, țăranul neavând posibilitatea de a cultiva suprafețele într-un sistem rațional, consumând zilnic energie și timp pentru deplasări de la un lot la altul, precum și pentru supravegherea lor ⁵².

Deja la finele anilor '20 Eugen Titeanu constata „cu toată gravitatea cuvenită problemei, criza în care se zbate azi plugăria noastră”. Criza în cauză, în accepția autorului, consta în faptul că „proprietatea țărănească se risipește și se reconstituie în proprietate mijlocie și mare, sub acțiunea combinată a teroarei fiscale și a cametei.

Adevărul politic e că reforma agrară e periclitată. Adevărul social e că se pregătește, la țară, cu pași repezi, vechiul dezechilibru”⁵³.

La recensământul agricol din 1930, în întreaga Românie au fost atestate 3.280.000 exploatații agricole, din care 2.460.000 sau 75 % din total posedau mai puțin de 5 ha pământ. La rândul său, din cele 2.460.000 exploatații cu mai puțin de 5 ha, loturi în mărime de 1-3 ha posedau, potrivit opiniei prof. N.D.Cornățeanu, 75 la sută⁵⁴, constituind deci exploatații parcelare, deosebit de mici care, în condițiile economico-sociale din acea perioadă, nu puteau asigura rentabilitatea necesară întreținerii unei familii țărănești.

Într-o situație similară se aflau și exploatațiile agricole din Basarabia, în care mica proprietate constituia 70,25 % din total. Apreciind însă repartitia proprietăților pe regiunile agro-geografice ale Basarabiei, situația se prezintă mult mai defavorabilă față de media indicată.

Astfel, în județele Orhei și Lăpușna proprietățile de până la 10 ha constituiau 84,3 % din total, cele între 10-50 ha, 10,5 %, iar proprietățile de peste 50 ha constituiau doar 5,2 %⁵⁵. Mult mai echilibrată părea a fi situația proprietăților din județele sudice ale Basarabiei (Ismail, Cahul, Tighina și Cetatea Albă), în care exploatațiile agricole de până la 10 ha constituiau 56 % din total, cele cuprinse între 10 și 50 ha, 37 %, iar categoriile de peste 50 ha alcătuiau 7 % din total⁵⁶. Cu toate acestea, avantajele aparentului echilibru în repartizarea categoriilor de proprietăți din numitele județe au fost anihilate de situația economică precară a acestora, camuflând, totodată, numeroase nedreptăți în repartizarea suprafețelor din punctul de vedere al etniilor ce le posedau.

Potrivit estimărilor Secției Economie Rurală a Institutului de Cercetări Agronomice, numeroase familii de țărani aveau bugete deficitare, venitul acestor gospodării nu putea asigura nici măcar un standard minim de viață. În exploatațiile mai mici de 3 ha, acest standard consta doar din strictul necesar, compus din produsele exploatației și foarte puține produse procurate pe piață⁵⁷.

De rând cu pulverizarea proprietății mici și mijlocii, ce a condus la reducerea substanțială a standardului de viață a acestor categorii de țărani, împrumutarea a mai avut drept consecință apariția unei pătri reduse numeric, dar prezentă în fiecare sat, de țărani înstăriți, care posedau suprafețe mai mari de 7 ha și caracterizați drept „extrem de energici și întreprinzători”⁵⁸. Veniturile medii anuale ale gospodăriilor din numita categorie depășeau, la finele perioadei interbelice, suma de 28.000 lei. În acest context, este firească miza cercurilor guvernante pe această nouă elită a satelor, sperându-se înlesnirea considerabilă a organizării economice a țării. Totuși, ea ridică și o nouă problemă – complement al problemei țăranilor dependenți. Precum remarca prof. D.Gusti, „acțiunea acestei pătri este de un individualism extrem și stârnește numeroase nemulțumiri în rândul țăranimii sărace”. De aceea, spre a nu admite înăsprirea raporturilor dintre diferitele pătri ale țăranimii, autorul considera necesară elaborarea și adoptarea unei legislații de protecție a muncii agricole, de limitare a cămătăriei țărănești, de control al formelor în care se efectuau vânzările de terenuri⁵⁹.

Deși nu s-a aflat într-un raport direct cu acțiunea de expropriere și împrumutarea, greutățile inițiale ale refacerii agriculturii au condus la reducerea, comparativ cu perioada antebelică, a suprafețelor cultivate care, împreună cu

scăderea randamentului la hectar au atras după sine și scăderea producției agricole ⁶⁰. Pe parcursul anilor 1902-1911, în Basarabia se obțineau în medie 1.921.416 tone de cereale anual, din care 909.756 tone reveneau micilor cultivatori, și 1.011.660 tone cereale erau obținute în marea proprietate. Suprafața medie pe care se obținea recolta în ambele categorii de proprietăți constituia 2.126.446 desetine, din care 177.829 desetine se aflau în proprietatea micilor cultivatori, iar 948.617 desetine aparțineau marii proprietăți ⁶¹.

Așadar, cu toate că suprafața totală cultivată de gospodăriile țărănești era mai mare față de cea cultivată de marea proprietate, aceasta din urmă obținea, în mod tradițional, o producție globală mai mare comparativ cu mica proprietate, datorită atât modalității superioare de cultivare a suprafețelor arabile, precum și calității diferite a semințelor și inventarului agricol folosite de cele două categorii de proprietăți.

În condițiile în care cantitatea cerealelor depășea necesitățile interne de consum, surplusul obținut era exportat atât în diverse regiuni ale Rusiei în care nu se produceau cereale, precum și în afara hotarelor ei. Astfel, în 1911 exportul total de cereale din Basarabia a constituit 57.794.000 puduri *) din totalul producției de 160.990.900 puduri, ceea ce reprezenta 28 % din recolta totală ⁶².

Dacă până la 1914 se remarcă o anumită regularitate și continuitate referitor la structura suprafețelor cultivate și a cantităților de cereale obținute, în pofida oscilațiilor datorate instabilității condițiilor climaterice basarabene, atunci anii de după război au condus nu numai la reducerea suprafețelor însămânțate, ci și la o anumită modificare a raportului tradițional dintre culturile diferitelor categorii de cereale. Ca rezultat al noilor condiții intervenite, cantitatea producției de grâne în primii ani postbelici s-a redus sensibil. Comparativ cu anul 1910, cantitatea grâului de toamnă recoltat în Basarabia în 1924 s-a redus de la 54.963 la 28.958 vagoane, a grâului de primăvară, de la 19.197 la 10.987 vagoane; cantitatea secarei s-a redus de la 27.762 la 5.978 vagoane în aceiași ani, a orzului, de la 56.564 la 30.714 vagoane, iar cantitatea porumbului recoltat s-a redus de la 96.921 la 77.012 vagoane ⁶³.

Reducerea recoltelor de cereale a continuat până în 1925, când a fost obținută o medie de numai 3,4 chintale *) de cereale la hectar, ceea ce a constituit recolta minimă a principalelor culturi agricole în perioada interbelică, pentru ca deja în 1926 să fie obținută recolta maximă pentru aceeași perioadă – 13,3 chintale de cereale la hectar ⁶⁴. Deși după 1926 au mai fost obținute recolte de peste 10 chintale la hectar a principalelor culturi agricole (în 1929 – 12,6 și în 1933 – 10,9 chintale la hectar), în anii ce au urmat, până la finele perioadei interbelice, recolte medii la hectar au fost în permanență sub nivelul anului 1926 și chiar recoltei medii din 1933 ⁶⁵.

Precum se remarcă, productivitatea agriculturii basarabene s-a aflat, pe parcursul întregii perioade interbelice, sub limita posibilităților de producție ale solului ținutului, datorită, în mare parte, condițiilor climaterice nefavorabile, în special secetelor dezastruoase din anii 1921, 1927-1928 și 1935 ⁶⁶, când au fost obținute recolte minime, iar în numeroase localități acestea au fost totalmente compromise. Bunăoară, în vara anului 1928 în satul Plătărești jud. Cetatea Albă au fost distruse de secetă 11.603 ha din totalul celor 13.491 ha însămânțate. În acel an, la grâul de toamnă, secară și in a fost obținută o medie de numai 80 kg/ha, la orz, 240 kg/ha și rapiță, 160 kg/ha, în timp ce, în mod obișnuit, în acel sat se recoltau anual

circa 960 kg/ha grâu, câte 800 kg/ha secară și ovăz, cartofi – 3.200 kg/ha, porumb – 640 kg/ha etc.⁶⁷.

De rând cu condițiile climaterice nefavorabile, la reducerea productivității agriculturii basarabene în perioada interbelică au mai concurat factori precum situația economică generală a țării, valoarea capitalului investit, cantitatea și calitatea inventarului agricol cu care erau înzestrate gospodăriile țărănești și, nu în ultimă instanță, gradul diferit al instituției generale și, îndeosebi, a celei agricole și comerciale, fapt ce producea puternice diferențieri regionale privind utilizarea zestrei agricole în valorificarea produselor solului⁶⁸. Din acest punct de vedere, agricultura Basarabiei rămânea, încă, mult sub nivelul înzestrării necesare.

Astfel, valoarea capitalului investit la hectar în agricultura Basarabiei era de numai 16.752 lei, iar venitul brut la hectar, de 4.408 lei⁶⁹, ceea ce constituie o mărturie elocventă a faptului practicării unei agriculturi extensive. Totodată, în satele din câmpia Basarabiei din 100 de gospodării agricole cu loturi între 3,1 și 5,0 ha, 58 nu aveau nici o pereche de vite de muncă, iar din gospodăriile cu suprafețe cuprinse între 5,1 și 10,0 ha, 30 % nu aveau vite de muncă⁷⁰.

Referitor la înzestrarea tehnică a agriculturii basarabene, cercetările au constatat că în Basarabia o secerătoare revenea la 54 de gospodării agricole, o mașină de treierat revenea la 287,1 ha, iar în satele din câmpia Basarabiei circa o jumătate din gospodării nu dispuneau de pluguri și grape⁷¹.

Așadar, deși pe ansamblu s-a produs o ameliorare certă a standardului de viață al țăranilor împroprietăriți, reforma agrară nu a condus la intensificarea solului nici pe marea, nici pe mica exploatație agricolă și nici nu a produs bunăstare țăranilor, așa cum speraseră legiuitorii ei⁷². Dar, precum remarcă cercetătorii relațiilor agrare din perioada interbelică, rezultatele agriculturii românești nu trebuie judecate raportându-le exclusiv la reforma agrară și, cu atât mai puțin, la situația anterioară aplicării ei, deoarece sunt total diferite, deci incomparabile⁷³.

Randamentul scăzut al agriculturii în perioada interbelică constituie consecința acțiunii unui ansamblu de factori, printre care sprijinirea insuficientă a micii proprietăți căreia i-au lipsit credite, inventar agricol, piață de desfacere avantajoasă. În plus, gospodăriile țărănești nou înființate au trebuit să facă față unor impozite mari, unor datorii și dobânzi generate de achitarea pământurilor și a creditelor, precum și acțiunii „foarfecii prețurilor”, care au condus la scăderea puterii de cumpărare a țăranimii⁷⁴.

În pofida factorilor defavorabili, agricultura basarabească interbelică a reușit să obțină anual cantități mari de produse agricole. Producția a variat la cereale între 1,5 – 3,0 mln. tone, la vin între 1,5 – 3,2 mln. decalitri etc.; față de celelalte ținuturi românești, Basarabia ocupa primul loc la cultura plantelor, fructelor și viței de vie⁷⁵. Precum remarcă cercetătorii N.Păun și M.Știrban, în calculul judecății reformei agrare nu pot intra doar tonele de cereale realizate imediat după înfăptuirea acesteia, ci trebuie adăugate, chiar evidențiate, câștigurile materiale și spirituale ale țăranimii împroprietărite, câștiguri care au fost apreciable și cu multiple consecințe pozitive asupra țăranimii⁷⁶.

Note

- ¹ Prof. A.Cardăș, Reforma agrară din Basarabia (II), în „Generația Unirii”, nr. 4, 1929, p.18.
- ² P.V.Synadino, Însemnătatea reformei agrare în Basarabia, în „Buletinul Camerei de comerț și industrie și al Bursei de cereale și mărfuri” (Chișinău), an. VIII, nr. 5-6, 1926, p.9.
- ³ Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), fond 723, inv. 1, dos. 38, f. 42 verso.
- ⁴ Idem, dos. 22, f. 12.
- ⁵ ANRM, fond 110, inv. 1, dos. 1, f. 203.
- ⁶ Idem, fond 723, inv. 1, dos. 24, partea I, f. 132 verso.
- ⁷ „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 34 din 30 aprilie 1917.
- ⁸ Idem, nr. 30 (345) din 1 aprilie 1918.
- ⁹ M.Georgescu, Reforme agrare. Principii și metode în legiuirile române și străine, București, 1943, p.96.
- ¹⁰ Idem, p.96-97; V.N.Madgearu, Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuțiuni la studiul evoluției sociale românești, București, 1936, p.39-40.
- ¹¹ C.Murgescu și D.Hurezeanu, Reformele agrare din Europa după primul război mondial, în „Revista de istorie” (București), tom 33, nr. 11, 1980, p.2048, 2049-2050.
- ¹² D.Șandru, Reforma agrară din 1921 în România, București, 1975, p.26-27.
- ¹³ M.Constantinesco, L'évolution de la propriété rurale et la réforme agraire en Roumanie, Bucarest, 1925, p.269.
- ¹⁴ A.Cardăș, Aspecte din reforma agrară basarabeană, Chișinău, 1924, p.57.
- ¹⁵ Ibidem.
- ¹⁶ Dr. P.Cazacu, Reforma agrară în Basarabia, în Calendarul Basarabiei pe 1931. Întocmit de H.Block și A.Câdea, Chișinău, F.a., p.19.
- ¹⁷ Dr. P.Cazacu, op.cit., p.49-50.
- ¹⁸ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 56, ședința din 8 martie 1920, p.950.
- ¹⁹ Ibidem.
- ²⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 220 din 22 decembrie 1918 / 4 ianuarie 1919, p.4013-4016.
- ²¹ „Dezbaterile Adunării Deputaților”, nr. 56, ședința din 8 martie 1920, p.950.
- ²² Ioan Scurtu, Culegere de documente și materiale privind istoria României (decembrie 1918 – ianuarie 1922), București, 1974, p.130- 135.
- ²³ „Dezbaterile Senatului”, nr. 44, ședința din 11 martie 1920, p.581- 585.
- ²⁴ G.Alexianu, Legile agrare, 1917-1936, București, 1937, p.49.
- ²⁵ Idem, p.145.
- ²⁶ Idem, p.195.
- ²⁷ Idem, p.214.
- ²⁸ A.Cardăș, Aspecte din reforma agrară basarabeană, p.76.
- ²⁹ Ibidem.
- ³⁰ I.Țurcanu, Relații agrare din Basarabia în anii 1918-1940, Chișinău, 1991, p.29.
- ³¹ Idem, p.23, 30, 36.
- ³² M.Georgescu, Reforme agrare. Principii și metode în legiuirile române și străine, p.92, 93.
- ³³ M.Știrban, Din istoria României, 1918-1921. Probleme ale vieții politice, economice și sociale, Cluj-Napoca, 1987, p.318.
- ³⁴ C.Filipescu, Evoluția agriculturii românești. Studiu de politică agrară, București, 1940, p.380.
- ³⁵ M.Georgescu, Reforme agrare. Principii și metode în legiuirile române și străine, p.134, 135.
- ³⁶ Gh.Hristodol, Agricultura României între anii 1919-1939, în Dezvoltare și modernizare în România interbelică, 1919-1939. Culegere de studii, București, 1988, p.146, 147.
- ³⁷ O.Parpală, Extensivitatea și unilateralitatea agriculturii României burghezo-moșierești în perioada dintre cele două războaie mondiale, București, 1966, p.22; D.Șandru, Controverse pe tema problemei agrare în România interbelică, în Probleme actuale ale istoriei naționale și universale, Chișinău, 1992, p.280.
- ³⁸ D.Șandru, Reforma agrară din 1921 în România, p.344.

- ³⁹ D.C.Georgescu, *L'alimentation de la population rurale en Roumanie*, Bucurest, 1940, p.36; P.Sterian, Comerțul interior în România, în „Sociologie românească”, an. III, nr. 4-6, aprilie-iunie 1938, p.164.
- ⁴⁰ D.Șandru, *Reforma agrară din 1921 în România*, p.345.
- ⁴¹ M.Georgescu, *Reforme agrare. Principii și metode în legiuirile române și străine*, p.146.
- ⁴² V.G.Brăilescu, Cine va conduce Basarabia de mâine, în „Basarabia. Foaie pentru propagandă națională și apărarea drepturilor noastre românești”, an. I, nr. 3-4, februarie-martie 1926, p.1.
- ⁴³ Gh.Hristodol, *Agricultura României între anii 1919-1939*, p.147; Maria Mureșan, *Istoria economiei. Epoca modernă și contemporană*, București, 1995, p.261-263.
- ⁴⁴ C.Murgescu și D.Hurezeanu, *Reforme agrare din Europa după primul război mondial*, p.2051.
- ⁴⁵ A.Golopenția, *Starea culturală și economică a populației rurale din România*, în „Revista de igienă socială”, an. X, nr. 1-6, ianuarie-iunie 1940, p.213.
- ⁴⁶ M.Georgescu, *Reforme agrare. Principii și metode în legiuirile române și străine*, p.148-149.
- ⁴⁷ Ibidem, p.149.
- ⁴⁸ Henri Prost, *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, p.5.
- ⁴⁹ V.Crețu, *Județul Cahul economic (1927-1937)*, Cahul, F.a., p.38-39.
- ⁵⁰ I.C.Vasilu, *Agricultura*, în *Aspecte ale economiei românești. Material documentar pentru cunoașterea unor probleme în cadrul planului economic*, București, 1939, p.56.
- ⁵¹ Ing. I.Measnicov, *Evoluția de după război a populației agricole*, în 60 sate românești cercetate de echipele studențești în vara 1938. Vol. II: *Situația economică*, București, 1941, p.31, 38-40.
- ⁵² I.C.Vasilu, *Agricultura*, p.64; G.Ionescu-Șișești, *Le nouvel aspect du probleme agraire en Roumanie*, în „Archives pour la science et la réforme sociales”, XVI-e anné, nr. 1-4, 1939, p.260-266.
- ⁵³ E.Titeanu, *O reformă compromisă*, în „Generația Unirii”, nr. 10, 25 decembrie 1929, p.28.
- ⁵⁴ N.Cornatzeano, *La situation et les resultats de l'agriculture roumaine*, p.29; Dr. G.Banu, *Examen critic și sintetic al problemelor de sănătate rurală*, în „Revista de igienă socială”, an. X, nr. 1-6, ianuarie-iunie 1940, p.1300.
- ⁵⁵ Horia N. Lupan, *Cercetări asupra prețului și rentei pământului în România*, în „Analele Institutului de Cercetări Agronomice al României”, vol. V, an. IV, 1933, p.253.
- ⁵⁶ Ibidem.
- ⁵⁷ N.Cornatzeano, *La situation et les resultats de l'agriculture roumaine*, p.54, 55; .N.Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940, p.38, 39.
- ⁵⁸ D.Gusti, *Starea de azi a satului românesc. Întâiele concluzii ale cercetărilor întreprinse în 1938 de echipele regale studențești*, în „Sociologie românească”, an. III, nr. 10-12, octombrie-decembrie 1938, p.433.
- ⁵⁹ Ibidem; C.Ștefănescu, *Munca în viața economică*, în *Enciclopedia României*, vol. III, București, 1939, p.75.
- ⁶⁰ V.Bozga, *Criza agrară în România dintre cele două războaie mondiale*, București, 1975, p.80 și urm.
- ⁶¹ H.Celebidachi, *Agricultura*, în *Basarabia. Monografie sub îngr. lui Șt.Ciobanu*, Chișinău, 1993, p.333-336; „Buletinul statistic al României”, seria IV, vol. XIV, nr. 1, 1919, p.33.
- *¹) Pud = unitate rusească de măsură pentru greutate egală cu 16,38 kg.
- ⁶² „Buletinul statistic al României”, seria IV, vol. XIV, nr. 1, 1919, p.33.
- ⁶³ H.Celebidachi, *Agricultura*, p.335.
- *²) Chintal = unitate de măsură pentru greutate egală cu 100 kg.
- ⁶⁴ I.Țurcanu, *Relații agrare din Basarabia în anii 1918-1940*, anexa VI.
- ⁶⁵ Ibidem.
- ⁶⁶ ANRM, fond 112, inv. 1, dos. 617, f. 179; inv. 1, dos. 603, f. 3; P.V.Ștefănuță, *Folclor și tradiții populare*. Vol. 2, Chișinău, 1991, p.282-296, 334-336; B.Lempert, *Situația economică a Basarabiei*, Chișinău, 1936.

- ⁶⁷ M.Ispir și P.Antoși, Un sat din Bugeac. Monografia satului Plătărești, județul Cetatea Albă, Craiova, 1932, p.70-72.
- ⁶⁸ A.Golopenția, Starea culturală și economică a populației rurale din România, p.249.
- ⁶⁹ V.N.Madgearu, Evoluția economiei românești după războiul mondial, București, 1940, p.56-57.
- ⁷⁰ Ibidem, p.63.
- ⁷¹ Ibidem, p.72-74; N.Georgescu-Roegen, Inventarul agricol, în Enciclopedia României, vol. III, București, 1939, p.340-342.
- ⁷² D.Șandru, Controverse pe tema problemei agrare în România interbelică, p.280.
- ⁷³ G.Ionescu-Șișești, Agricultură României, în Enciclopedia României, vol. III, București, 1939, p.300.
- ⁷⁴ Gh.Hristodol, Agricultură României între anii 1919-1939, p.155.
- ⁷⁵ I.Țurcanu, Relații agrare din Basarabia în anii 1918-1940, p.141, anexele V, VII, VIII; Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 2003. Coordonator: Ioan Scurtu, București, 2003, p.196-199.
- ⁷⁶ N.Păun și M.Știrban, Politica economică a României între primul și al doilea război mondial, în Dezvoltare și modernizare în România interbelică, 1919-1939, p.87.

ȘANTAJUL MILITAR ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-SOVIETICE (1920-1934)

Pădureac Lidia

Conferința de pace de la Paris (18 ianuarie 1919 – 21 ianuarie 1920) a fixat sfârșitul primului război mondial și debutul de organizării diplomatice a lumii. Stabilitatea era doar aparentă din cauza focarelor inconsecvenței politice neacoperite de acordurile semnate. Un astfel de focar a fost și Rusia, unde prin lovitura de stat din octombrie 1917 se instaurase dictatura bolșevică ce declara pregătirea “revoluției mondiale”. Aceste evenimente au creat un pericol real pentru securitatea țărilor limitrofe. Popoarele care se aflase în componența Imperiului Țarist din zona europeană - regiuni mai dezvoltate în comparație cu cele din partea asiatică) și-au proclamat independența. Puterea sovietică nu s-a grăbit să le recunoască noul statut. Sfatul Țării, organul legislativ al Basarabiei a proclamat consecutiv autonomia, independența, unirea cu România. Prin intermediul Basarabiei România a devenit vecin direct cu Ucraina intrată în sfera de influență a Moscovei. În procesul anevoios de stabilire a relațiilor diplomatice Kremlinul a recurs și la acțiuni ostile față de București, inclusiv la șantajul militar.

Aplicarea șantajului presupune fapte de intimidare, constrângere prin amenințări pentru a impune statului un comportament pe care nu-l acceptă. Urmărim scopul de a stabili acțiunile Sovietelor în relațiile cu România în perioada 1920 – 1934. În acest context vom examina și unele aspecte din viața internă a statului sovietic.

Etapa recunoașterii Mării Uniri, încheiată în octombrie 1920 prin semnarea de Anglia, Franța, Italia și Japonia a Protocolului de la Paris, a determinat oficialitățile ruse (care se percepeau ofensate și de faptul că în primăvara anului 1920 Bucureștiul refuzase convorbirile directe) să intensifice acțiunile de presiune asupra României. Cea mai eficientă modalitate, în viziunea sovietelor, era consolidarea potențialului militar. În noiembrie 1920 M. Arion informa pe Take Ionescu, ministrul de externe la acel moment, că baronul Taube (fost adjunct al ministrului instrucțiunii publice și consilier juridic de pe lângă Ministerul Afacerilor Străine al Rusiei țariste) îi comunicase despre măsurile Kremlinului pentru reorganizarea armatei în vederea pregătirii unor acțiuni militare împotriva Poloniei sau României.¹ Astfel de știri erau lansate și în presa din străinătate². Războiul sovieto-polonez din primăvara anului 1920 a demonstrat starea pregetară a Marilor Puteri. România a refuzat să participe militar la aceste evenimente în ciuda propunerilor tentante care i se făcuse, deși unii oameni politici considerau că Bucureștiul ar fi fost în drept să lupte. Gh. Brătianu menționa “în 1920 noi ne-am păstrat neutralitatea și fără îndoială putem spune că atitudinea noastră n-a fost în detrimentul URSS-ului. Ei și ? Oare nu trebuie să

¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe din România (în continuare: A.M.A.E.R.), fond.71, U.R.S.S., vol.1, f.30. vezi L.Pădureac, *Relațiile româno-sovietice*, -Chișinău.2003. p.37-38.

² Ibidem, f.31.

regretăm de a nu fi obținut prin război ceea ce întreaga noastră voință de pace n-a reușit să obțină?”³ În același context Al. Boldur susținea că neasocierea României cu Polonia în 1920 a fost o vădită greșeală politică⁴. Bucureștiul a continuat să respecte principiul pacifist față de alte state, chiar dacă rațiunea națională dicta un alt comportament, însă această circumstanță nu a fost apreciată ulterior de bolșevici. Caracterul indecis al intervenției occidentale vis-a-vis de puterea sovietică se explică prin multiple cauze, una din ele fiind crearea Ligii Națiunilor (1919) care conform statutului trebuia să dezvolte cooperarea între națiuni pentru a le garanta pacea și securitatea⁵. E adevărat, că încercarea de a crea o guvernare internațională, capabilă să asigure pacea a fost prost direcționată. În viziunea lui Fr. A. Hayek, economist britanic de origine austriacă, crearea unui număr mare de autorități specializate urmărește doar anumite reglementări în loc să limiteze puterea guvernelor naționale de a-și provoca divergențe reciproce⁶. Moscova obsedată de ideea elaborării unui mecanism de susținere a diplomaților săi, a inițiat fortificarea militară a statului, slabă în comparație cu Occidentul, dar insistent lăudată în presă. Documentele sovietice dovedesc că deseori autoritățile comuniste elaborau mai multe variante de comportament a diplomaților în privința unor probleme dificile. În final se aplica cea mai operativă variantă după context⁷, fapt care-i permitea Kremlinului să evite stările de incertitudine diplomatică. Pentru a dirija mai eficient politica externă, bolșevicii, veniți la putere prin uzurpare, trebuiau să țină sub control situația internă. În scopul “promovării unei lupte mai energice și mai active împotriva dușmanilor poporului” (hotărâre adoptată la 10 noiembrie 1917 în ședința comitetului revoluționar – militar din Petrograd) la 11 decembrie guvernul a oficializat noțiunea de “dușman al poporului” pentru ca la 20 decembrie să fie creată comisia extraordinară (V.C.K.) care împreună cu poliția secretă C.E.K.A. (ulterior N.K.V.D., G.P.U., K.G.B.)⁸ formau mecanismul de realizare al represiilor și teroarei. (În viziunea serviciului Siguranței statului român cea mai puternică instituție politică a sovietelor a fost C.E.K.A.⁹) Plasarea pe verticală a puterilor a constituit coloana vertebrală a statului sovietic ce nu a permis destrămarea întregii structuri, consolidând-o prin mecanismul care garanta supunerea majorității față de minoritatea oligarhică comunistă. Sub paravanul acestor paradigme din politica internă și externă a Moscovei diplomația română a fost nevoită să acționeze în vederea normalizării raporturilor cu Sovietele.

În prima jumătate a anilor '20 politica externă a Kremlinului a avut un caracter ambiguu: pe de o parte – pregătirea “revoluției mondiale”, pe de alta – normalizarea

³ Cit. după Al.V. Boldur.- Imperialismul sovietic și România.- București. – 2000. – p.169.

⁴ Ibidem.

⁵ Pactul Societății Națiunilor. În: N.Titulescu. Politica externă a României.- București.- 1994.- p.380.

⁶ Fr. A. Hayek.- Limitarea puterii și detronarea politicului. În: Sfera politicii.- București.- 1992.- nr.1.- p.25 – 26.

⁷ Политбюро Ц. К. РКП(б)- ВКП(б) и Европа. Решения «Особой папки» 1923 - 1939. Москва.- 2001.- p.5 (în continuare: Решения «Особой папки»).

⁸ Троцкий А. Д. К истории русской революции. - Москва.- 1990.- p.57.

⁹ Husărescu Z. I. Mișcarea subversivă în Basarabia. În: Suferințele Basarabiei și răpirele rusești.- București.- 1996.- p.294 – 295.

raporturilor cu țările lumii.¹⁰ Teoretic aceste postulate se exclud reciproc, fapt care a creat mari dificultăți occidentalilor în aprecierea reală a situației din Rusia. Dualismul care ar determina inevitabil aspectul clandestin al unei componente a fost mascat de Moscova sub diferite forme: informații în presă, dezinformări lansate peste hotare, comentarii specifice la declarațiile oficiale, șantaj militar, etc. Inexistența principiului separării puterii în stat a determinat blamarea temporară a crizei politice în sistemul bolșevic, contradicțiile între vectorii politicii externe ruse fiind acoperite de interesul general: în interior – păstrarea puterii, în exterior – extinderea influenței, având centrul de coordonare Kremlinul.

În Rusia minoritatea care se bucura de libertate o obținuse prin exploatarea imensei majorități a celor care erau privați de ea sau, cel puțin, prin deturnarea atenției lor de la această injustiție.¹¹ În prima etapă de guvernare bolșevică s-a urmărit obiectivul de structurare a puterii astfel încât statul să preia componentele partidului. Coraportul dintre politica internă și externă, ghidat abil de elita oficială comunistă a plâsmuit imperialismul sovietic.

În anii 1919 – 1921 Rusia și-a propus destabilizarea și destrămarea României prin mișcarea subversivă, stimularea grevelor muncitorești, a sabotajelor și chiar prin atentate teroriste.¹² Semnarea Protocolului de la Paris din 28 octombrie 1920 a determinat Kremlinul să adopte o tactică duplicitară în privința României: în Basarabia erau trimise grupuri de agenți secreți care urmăreau să ridice populația la luptă împotriva guvernului român, oficialitățile moscovite protestau, aducând învinuiri false, ori de câte ori se ivea prilejul favorabil pe arena internațională. Cetele de teroriști numărau între 10 – 30 persoane înarmate cu pistoale, grenade, mitraliere.¹³ La 9 decembrie 1920 Max Goldstein a realizat atentatul din Senatul României.¹⁴ În clădirea Senatului a fost instalată o mașină cu explozie întârziată care trebuia să intre în funcțiune la începutul ședinței (ora 15 și 15 min.), însă în acea zi ședința s-a deschis mai târziu. Deși explozia a avut loc când senatorii abea se adunau, totuși au fost omorâți ministrul lucrărilor publice Greceanu și senatorul episcop unit de Oradea-Mare, Radu, au fost și câțiva răniți.¹⁵ Dacă în interiorul statului oficialitățile române reușeau să neutralizeze aceste acțiuni (încă în 1918 la Chișinău, Cernăuți, Cluj au fost instituite subinspectorate Generale ale Poliției și Siguranței, care din 22 iunie 1919 au devenit Inspectorate Generale de Siguranță – cel de la Chișinău a fost pus sub conducerea inspectorului general Z. Husărescu, având în atribuții problema bolșevică¹⁶), atunci în exterior verificarea informațiilor era dificilă, chiar dacă serviciile secrete române aveau agenți în partea stângă a Nistrului. Mulți au fost omorâți de C.E.K.A. Statul comunist a instituit pentru fiecare ”contrarevoluționar” sau spion denunțat câte 1000 ruble. Agenții români din teritoriul

¹⁰ Решения «Особой папки».- op.cit.- p.5.

¹¹ Isaiah Berlin. Două concepte de libertate. În: Sfera politicii.- 1994.- nr.3.- p.30.

¹² Husărescu Z. I.- op. cit.- p.254- 261.

¹³ Boldur A.- op.cit.- p.204 – 205.

¹⁴ Cezar Mățâ. În lupta cu spionajul sovietic. În: Dosarele istoriei.- 2003.- nr.5.- p.33.

¹⁵ Al. Boldur.- op.cit.- p.205.

¹⁶ Alex – Alin Spînu. Prima structură informativă a României din sec. XX. În: Dosarele istoriei.- 2003.- nr.5.- p.28.

sovietic, comunicau despre organizarea armatelor bolșevice, a comandamentelor unităților militare.¹⁷ În fiecare lună, Marele Stat Major elabora buletine informative, analizând situația din Rusia în vederea proiectării anticipate a comportamentului României.¹⁸

Anul 1922 prezintă intensificarea șantajului militar sovietic față de România, avantajat de dinamismul relațiilor internaționale – conferințele de la Genova, Haga, Moscova, Lausanne, Londra – au agitat Moscova care pretindea la rolul de mare putere. Ea înainta pretenții de ordin economic, politic în toate direcțiile geografice posibile. Însămănțarea Occidentului cu eventualitatea unui război stimula Sovietele să provoace discuții internaționale vizînd revizuirea acordurilor de pace de la Paris. În vizorul conducerii bolșevice s-a aflat și atitudinea față de România, hotarul de Est a căreia mărghinea sfera sovietică de influență.

Pentru a lărgi această sferă, tehnica atelierului Kominternului a fost pusă în mișcare alertă. Majoritatea reprezentanțelor române din străinătate erau informate despre pregătirile militare din Rusia pentru a interveni în România. La 24 martie 1922 C. Diamandi (reprezentantul român la Paris) informa că din cauza crizei economice interne bolșevicii ar intenționa să înceapă războiul spre Vest.¹⁹ Din Varșovia Florescu transmitea că i-a parvenit știrea precum că bolșevicii au relații bune cu germanii care vor provoca o revoluție în Transilvania în cazul unui atac rus.²⁰ Deloc întâmplător trimiterile se făceau anume la aceste regiuni. În virtutea faptului, că teritoriile în cauză (aflate mult timp sub dominație străină, fiind supuse proceselor de colonizare, deznaționalizare) după Marea Unire constituiau noile hotare, statul român a fost nevoit să promoveze o politică mai exigentă, comițînd și unele erori, scăpări din lipsa de experiență. Bolșevicii sperau, că propaganda lor va prinde rădăcini și va provoca tulburări sociale prin intermediul cărora Moscova își va putea justifica acțiunile diplomatice sau chiar militare în zona respectivă. Comunicările alarmante relatate de reprezentanții români erau completate de știrile din presa străină. Ziarul “Hufvudstadsbladet” din Helsinki a lansat vestea că Rusia pregătește război împotriva țărilor vecine, concentrînd armata la hotar.²¹ Ziarul “Paevaleht” din Riga a publicat relatările generalului Lebedev (mult timp s-a aflat în Rusia unde a profesat la Academia Statului Major, ulterior a plecat în Estonia activînd în cadrul Statului Major de acolo) despre proiectul planului militar elaborat de L. Troțki, care fixa începerea războiului cu Europa pentru a depăși criza economică din Rusia.²² Distragerea atenției populației de la criza economică (la care se plasa divergențele din interiorul Partidului Comunist agravate de boala lui Lenin) printr-un război exterior putea fi o soluție pentru puterea sovietică. Kremlinul nu a exclus teoretic această variantă, practic însă a început să prepare un remediu ce nu ar fi provocat alianța militară a occidentalilor împotriva sa:

¹⁷ Cezar Mățu.- art. Cit.- p.35.

¹⁸ A.M.A.E.R., fond.71.- vol.13.- f.106 – 185.

¹⁹ Ibidem.- f.32.

²⁰ Ibidem.- f.79.

²¹ Ibidem.- f.135.

²² Ibidem.- f.135 (verso) – 136.

și-a găsit un aliat – Germania (prin tratatul de la Rapallo din 16 aprilie 1922) – trezind neliniștea Marilor Puteri;

a acceptat parțiala liberalizare în economie atenuând sărăcia;

a reorganizat structura de stat.

La 30 decembrie 1922 oficial se constituie URSS, deși Constituția a fost adoptată abia în martie 1924. Centrul care dirija întreg mecanismul a rămas Kremlinul. Dacă în perioada precedentă diplomația moscovită era nevoită să explice de ce pe arena internațională se adresează din numele Ucrainei sau a altui stat sovietic, atunci după crearea URSS această incomoditate dispăre. Moscova, asumându-și identitatea de protector al republicilor unionale și al intereselor acestora.

România a reacționat la noile realități prin dinamizarea relațiilor diplomatice cu partenerii din Mica Înțelegeră, sondarea ajutorului militar al Marilor Puteri în caz de necesitate, confirmarea măsurilor pentru fortificarea capacității de apărare, revigorarea dialogului cu Moscova în vederea normalizării raporturilor între cele două părți. Prin convorbirile de la Tiraspol (1923) s-a reușit aplanarea parțială a ciocnirilor de pe Nistru²³, deși situația continua să fie stresantă din cauza concentrările militare sovietice de la hotar. Acțiunile autorităților de la București pe arena internațională se ciocnesc de opoziția agresivă a Kremlinului și de apatia Marilor Puteri față de situația creată în raporturile româno-sovietice.

Evenimentele din primăvara anului 1924: recunoașterea internațională a Uniunii Sovietice, conferința de la Londra, eșecul convorbirilor de la Viena, au încurajat Moscova, șantajul militar față de România luând amploare. La Ministerul Afacerilor Străine român parveneau știri din Londra²⁴, Viena²⁵, Sofia²⁶, Constantinopol²⁷, Budapesta²⁸, Berlin²⁹ care menționau posibilitatea unui atac armat sovietic. Florescu (reprezentantul român la Varșovia) era de părerea că Sovietele ar dori să provoace o mișcare revoluționară în Basarabia.³⁰ Într-adevăr începând cu luna mai 1924 pe Nistru (porțiunile de Nord și Sud unde populația era eterogenă din punct de vedere etnic) au avut loc mai multe incidente: la 3-5 mai grupuri de persoane înarmate au încercat să treacă Nistrul.³¹ La 3 iunie la Lopatna, sub protecția ostașilor bolșevici, a fost atacată patrula română, la 28 iulie incident asemănător a avut loc pe malul Limanului, la 13 august un detașament a jefuit satul Ianouți.³² Intenția de a organiza o rebeliune în Basarabia a eșuat, din care motiv R.A.S.S.M. a fost creată doar pînă la Nistru, deși Moscova vedea hotarul pe râul Prut.

²³ Relațiile româno-sovietice. 1917 – 1934. Documente.- v.1.- București.- 1999.- d.135.- p.203.

²⁴ A.M.A.E.R. fond 71.- vol.77.- f.100.

²⁵ Ibidem.- f.117,137.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.- f.131.

²⁸ Ibidem.- f.139.

²⁹ Ibidem.- f.229.

³⁰ Ibidem.- f.168.

³¹ Ibidem.- f.118,f.125.

³² Al. Boldur.- op. cit.- p.208.

Kremlinul aprecia toate aspectele comode ale acțiunilor de intimidare informațională și militară, de aceea în anul 1925 față de România a fost păstrat vectorul stabilit în perioada precedentă.³³

În a doua jumătate a anilor '20 în Rusia sovietică problemele de politică externă prezentau obiectul unor disensiuni și discuții din cauza luptei pentru întîietate între liderii partidului comunist. În acest context tendința generală presupunea mai puțină atenție mișcării internaționale muncitorești în favoarea dezvoltării relațiilor cu țările capitaliste.³⁴ Situația creată nu presupunea refuzul la propagandă, însă circumstanțele în care era plasată a învățat țările occidentale să facă o selecție între zarva demagogică și realitate. Oficialitățile sovietice au conceput, că era mult mai ușor să acumuleze capital politic prin intermediul "diplomației normale" decît prin combinații conspirative care deseori se încheiau nereușit.³⁵ De menționat, că în anii 1926 – 1927 presa a scris mai puțin despre posibilitatea unui atac rus asupra României. O explicație ar fi pregătirea convorbirilor româno – sovietice într-un anturaj internațional nou. Uniunea Sovietică s-a implicat în evenimentele din Anglia – greva generală (mai 1926) – factor ce a tensionat relațiile internaționale. Dacă pînă la acel moment învinuirile puteau fi parțial anihilate prin diverse "dezmințiri", atunci implicarea directă și deschisă din 1926 nu putea fi pusă la îndoială. Pentru a normaliza starea de lucruri Biroul Politic al C.C. adoptă măsuri (aprilie 1928) printre care:

a) a transmite reprezentanțelor sovietice de peste hotare exigenta directivă privind respectarea principiului de neimplicare în afacerile interne a statelor;

b) a interzice temporar discursurile membrilor Biroului Politic (cu excepție lui Buharin) în instituțiile oficiale ale Kominternului (dirijarea cu acțiunile Kominternului era mascată prin delegația Partidului Unional Comunist, Comitetul Executiv al Internaționalei comuniste, etc.).³

Oficialitățile încercau a crea, cel puțin, iluzia restructurării politicii externe sovietice. Limitarea intervențiilor prin Komintern a cauzat focusarea acțiunilor Moscovei în direcția statelor de la hotar unde "motivarea" teoretic era posibilă din perspectiva învinuirii părții adverse.

În primăvara anului 1928 M.A.S. român era informat de reprezentanții săi din Berlin³⁷, Geneva³⁸, Varșovia³⁹, Paris⁴⁰ nu atît despre un atac sovietic direct, cît despre o diversiune prin organizarea unei rebeliuni.

La sfîrșitul anilor '20 opoziția din interiorul Partidului Comunist a fost distrusă, puterea totală aparținîndu-i lui I. Stalin. În anii 1929 – 1930 debutează o puternică criză internă generată de colectivizarea forțată, închiderea bisericilor, prigonirea credincioșilor de diferite confesiuni – factori ce au înrăutățit relațiile cu lumea.

³³ L. Pădureac. Relațiile româno – sovietice (1917 – 1934).- Chișinău. 2003.- p.127 – 128.

³⁴ Решения «Особой папки».- op.cit.- p.11.

³⁵ Ibidem.- p.12.

³⁶ Ibidem.- p.101.

³⁷ A.M.A.E.R., fond.71.- vol.79.- f.18.

³⁸ Ibidem.- f.24.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.- f. 26.

Uniunea Sovietică a încercat să atenueze situația prin extinderea relațiilor economice cu Apusul.⁴¹ Pacea pe continentul european devenise precară. Țările occidentale erau interesate în contracararea efectelor negative ale factorului sovietic asupra securității. Drept rezultat, la 28 august 1928 a fost semnat Pactul Briand-Kellogg prin care se renunța la război ca mijloc de rezolvare a litigiilor, iar în februarie 1929 a fost semnat Protocolul de la Moscova, parte semnatară a căruia era și România. Prin aceste documente, hotarul sovieto-român practic a fost legiferat, deși Uniunea Sovietică refuza să-l recunoască. În acest context, Gr. Gafencu menționa “era vădit că supărarea presei bolșevice se datora faptului că, prin protocolul Litvinov, România obținuse un folos însemnat: întărirea situației de fapt în Basarabia, fără a fi dat nici o contra-parte, nu recunoscuse regimul bolșevic și nu reluase raporturi normale cu Sovietele”.⁴² Reacția Moscovei nu s-a lăsat mult așteptată – în 1930 a reînceput șantajul militar în scopul determinării României la convorbiri care i-ar fi minimalizat rezultatele obținute prin Protocolul de la Moscova. Deși Uniunea Sovietică participa la ședințele Comisiei de pregătire a conferinței pentru dezarmare declarând că este statul ce luptă cel mai mult pentru pace, totuși Kremlinul da instrucțiuni delegatului său M. Litvinov să nu accepte inițiativa de anulare a serviciului militar obligatoriu⁴³, pentru a ține în stare febrilă puterile occidentale.

În lunile februarie – iulie 1930 presa străină precum și reprezentanțele române din străinătate comunicau despre intenția armatei sovietice de a invada România⁴⁴, N. Titulescu era informat de ambasadorul Angliei în Franța, lordul Thyrrrel că România este expusă la riscul de a plăti prima pentru toate greșelile Marilor Puteri în raporturile cu Sovietele, “Sovietele trebuiau tratate ca holera. În loc de aceasta de 10 ani s-a încercat să se împreuneze apa cu focul. Când vorbesc așa deschis de țara mea – continua Thyrrrel – nu ve-i considera ca o critică răutăcioasă faptul că spun că și Franța are aceiași vină”.⁴⁵ Occidentalii considerau reală posibilitatea unui atac armat. României i se făceau recomandări pentru inițierea măsurilor concrete de fortificare a sistemului de apărare. Bucureștiul explora toate măsurile practice “facem tot posibilul pentru înfăptuirea lor, principala dificultate fiind de a găsi surse suficiente”.⁴⁶ Prin propaganda militară, Kremlinul consolidase poziția în cazul oricărei evoluții a evenimentelor: intimidarea trebuia să determine România (nepregătită de război) să accepte condițiile impuse, în caz contrar se va realiza agresiunea (drept pretext, fiind invocată “problema basarabeană”), Moscova obținând pe cale militară starea dorită. Primul scenariu era mai convenabil, de aceea accentul se punea pe el.

România miza pe ajutorul Marilor Puteri convocate în conferința internațională de la Londra (1930). Lui N. Titulescu i se comunica: ”din punct de vedere financiar și chiar din punct de vedere al procurării materialelor necesare ar fi în interesul general

⁴¹ Решения «Особой папки».- op.cit.- p.209.

⁴² Gr. Gafencu. Însemnări politice.- București.- 1991.- p.228.

⁴³ Решения «Особой папки».- op.cit.- p.189 – 190.

⁴⁴ L.Pădureac.- op. cit.- p.130 – 132.

⁴⁵ A.M.A.E.R.- fond.71.- vol.80.- f.38.

⁴⁶ Ibidem.- f.51.

ca Anglia să ne ajute, țara noastră fiind poarta de intrare a revoluției în Europa; în chestiunea navală (Rusia trecuse din marea Baltică în marea Neagră două vase de război și pregătea să trimită încă două – L.P.) rămîne să apreciezi ce s-ar putea face ca să se îndrepte atenția membrilor conferinței de la Londra asupra împingerii către armamentul naval în Marea Neagră”.⁴⁷ Știrile periculoase emise de Soviete sau prin dispoziția lor păreau aproape de adevăr. Bucureștiul nu dorea să reacționeze prin declarații oficiale (și nici nu putea – demers oficial sau ultimatum din partea Moscovei nu exista – România riscînd să rămînă într-o situație confuză, dezgolind lucrul serviciilor secrete) temîndu-se că publicitatea problemei îi va înrăutăți poziția, limitînd timpul ce putea fi folosit pentru consolidarea capacității de apărare. În conjunctura creată, ministrul de externe Gh. Mironescu nu recomanda lui N. Titulescu să facă un demers oficial, dar “o simplă atragere de atenție în conversațiile particulare asupra problemei cred că ar putea fi utilă, deși fără eficacitate imediată. Ar permite însă la timp României să justifice condamnarea unor elemente de flotă de război și crearea unei baze navale în Marea Neagră”.⁴⁸ Informatorii Statului Major român precizau că în 1930 Rusia recrutase mai mulți tineri decît în anii precedenți și dacă aceștea în trecut făceau iarna doar teorie “anul acesta fac și exerciții”, iar în regiunea Odesa au avut loc manevre de aeroplane la care au participat 300 avioane de război din Haricov și din toate regiunile apropiate. La est de râul Bug , probabil, se puneau temelii pentru depozitele de muniții sau alimente. Concluzia lui Mironescu era că “deși din complexul informațiilor ce avem nu se poate deduce sigur intenția Rusiei de a ne ataca, datoria noastră imperioasă către țară, este de a repara imediat, cu orice sacrificii, enorma greșeală a Guvernelor trecute, care au lăsat armata noastră lipsită de cele necesare, punînd astfel în primejdie existența României”.⁴⁹

La Direcțiunea Politică orientală se considera că originea zvonurilor alarmante era Moscova, care dorea să tulbure atmosfera în țările vecine, fiind îngrijorată și de politica externă a țărilor baltice care se apropiiau de Polonia.⁵⁰ Și de această dată, scopul urmărit de Kremlin parțial a fost realizat, întrucît în timpul guvernării lui N.Iorga au reînceput convorbirile româno- sovietice, care riscau să anihileze poziția obținută prin pactul Litvinov. Grație lui N. Titulescu România a părăsit convorbirile.⁵¹ În 1932 – 1933 a fost o liniște relativă, deoarece conform instrucțiunilor lui I. Stalin Uniunea Sovietică trebuia să încheie acordul cu Polonia.⁵² Probabil evenimentul avea menirea să influențeze și convorbirile sovieto - germane (Berlinul se îngrijora că acordul sovieto - polon va cuprinde articole de garanție a hotarelor, de aceea a devenit mai moderat față de Moscova).

În baza celor expuse, putem constata, că intensitatea șantajului militar sovietic față de România a fost în dependență de obiectivele stabilite de Moscova pe fiecare segment de timp. Pînă în 1920 Rusia sovietică a mizat în extinderea dominației pe masele populare, care în viziunea Kremlinului, trebuiau să susțină propaganda

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.- f. 64, 65.

⁵⁰ Ibidem.- f.118.

⁵¹ Gr. Gafencu.- op. cit.- p.303.

⁵² Решения «Особой папки».- op.cit.- p.212.

comunistă și să organizeze rebeliuni, Armata Roșie venindu-le în ajutor. După ce iluziile au fost spulberate de aspirațiile oamenilor spre libertate, Sovietele încep a-și micșora sfera pretențiilor până la zonele de influență a fostului Imperiu rus. Criza sistemului economic bolșevic a cauzat necesitatea normalizării raporturilor cu țările lumii. În anul 1922 șantajul militar a fost utilizat nu numai în privința României, dar și a celorlalte state limitrofe din zona europeană. Se încerca a convinge Marile Puteri că izolarea economică și politică a Rusiei sovietice va provoca invazia armatei bolșevice înfometate. Alianța cu Germania, instituirea relațiilor economice cu unele țări a moderat în 1923 campania de dezinformare și propagandă agresivă pentru a fi dinamizată în 1924. Pentru Uniunea Sovietică (recunoscută internațional, păstrând pofta de a fi apreciată drept mare putere) devenea confuză situația în care România opunea rezistență pretențiilor sale, de aceea a fost găsit un prilej bun de a face zgomot internațional în această zonă europeană ori de câte ori avea nevoie Moscova. Dorința Kremlinului de a bolșeviza România s-a ciocnit de: intransigența diplomației de la București; prudența serviciilor secrete și ale siguranței române; teama de a nu înrăutăți relațiile cu lumea – din care motive hotarul guvernării comuniste a fost stabilit pe Nistru. Au urmat trei erupții ale șantajului militar: în 1928, deși în a doua jumătate a anului a avut un caracter mai lejer din cauza experimentelor interne politico-economice; în 1930 urmîndu-se scopul de a minimaliza efectele prevederilor Protocolului de la Moscova; în 1933 – cu intenția de stabilire a relațiilor diplomatice în condițiile dorite, deși anturajul social – economic care provocase foametea din 1932 – 1933 a redus din aceste dorințe.

Moscova a practicat în relațiile cu România tactica de intimidare și sfidare pentru a o impune la un comportament mai loial, însă oficialitățile de la București au încercat, în măsura posibilităților, să minimalizeze efectele acestei strategii de șantaj.

**CONSIDERENTE CU PRIVIRE LA DIMENSIUNEA EMPIRICĂ
A CERCETĂRII EFICIENȚEI LEGISLAȚIEI
Neagu Gheorghe**

O cerință majoră a unei activități de legiferare tinzând spre eficiență¹ este ca să facă din latura cognitivă un moment, esențial al operei de construire a reglementărilor juridice, organizând contactul cu realitatea, multiplicând canalele de informare și cunoaștere, transformând știința într-un instrument hotărâtor al activității de legiferare.² O asemenea cerință este impusă de logica lucrurilor, care determină o corespondență între fapt și drept. Simplul apel la posibilitatea impunerii unei legi prin forța statului, indiferent de gradul corespondenței sale cu viața, nu poate fi nici suficient și nici hotărâtor în durabilitatea și eficacitatea acesteia.

Procesul de legiferare nu poate fi eficient fără studierea minuțioasă a fenomenelor și proceselor care condiționează aceste norme și exercită influență asupra rezultatelor aplicării lor. O atenție deosebită urmează să se atragă factorilor socio-juridici care vor influența negativ eficiența normelor proiectate. Fără cercetarea acestor factori în totalitatea lor, fără luarea în considerare a intensității influenței lor asupra dreptului nu este posibilă elaborarea mijloacelor juridice capabile să asigure acțiune reală a normelor de drept. Anume din cauza neglijării acestui aspect, o parte importantă a normelor de drept poartă un caracter declarativ, stipulează un anumit drept fără a prevedea mecanisme eficiente de realizare a lor³. În contextul edeilor expuse, necesitatea cercetării eficienței dreptului este incontestabilă.

În acest studiu ne propunem să elucidăm unele considerente, preponderent de natură metodologică, cu privire la metodele, tehnicile de studiere a factorilor de condiționare a dreptului și metodica evaluării eficienței normelor de drept în vigoare, dimensiuni, care nici pe departe nu au fost elucidate suficient în literatura de natură socio-juridică atât din țara noastră, cât și peste hotare.

Evidențiem teza conform căreia cunoașterea profundă a mecanismului socio-juridic de realizare a normelor proiectate face posibilă găsirea soluției optime a reglementării raporturilor sociale, respingerea întemeiată a altor reglementări, mai puțin eficiente. Astfel, în Franța, începând cu anul 1964 au demarat o serie de experimente legislative, realizate în mare măsură cu ajutorul metodele sociologice. Bunăoară, legea din 13 iulie 1965 cu privire la reforma regimurilor matrimoniale, a

1 Analizele sociologice de eficacitate/cost/eficiență au obținut până în prezent rezultate destul de modeste. Nu voi intra în analiza acestora, cititorul interesat putându-le găsi în alte lucrări (Zamfir, Cătălin. Spre o paradigmă a gândirii sociologice. Iași, Polirom, 2005, p. 83-95; Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – 3 –е изд. Стер. – М.,: Юридический Дом «Юстицинформ». 2004, p. 148-175; Лапаева В.В. Социология права / Под ред. В. С. Нерсисянца. – М., Норма, 2004, p. 209-223.

2 Doru Silviu Luminosu, Vasile Popa, Sociologie juridică, Ed. Helicon, Timișoara, 1995, p.148.

3 Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – 3 –е изд. Стер. – М.,: Юридический Дом «Юстицинформ». 2004, p. 153.

fost pregătită, la solicitarea Ministerului de Justiție, în baza datelor unei vaste anchete sociologice realizate de către Institutul francez de opinie publică.¹ Această inițiativă a inspirat și alte investigații de natură socio-legislativă în diferite domenii ale dreptului civil, cu precădere, în dreptul familiei: succesiunea, obligațiile alimentare, cuplurile necăsătorite, incapacitatea sporită, divorțul, dar și răspunderea civilă în cazul accidentelor de circulație, în domeniul probelor din materia comercială.² Să invocăm un exemplu concret: Cercetarea opiniei publice cu privire la practica divorțurilor în Franța, realizată de către Institutul Național a cercetărilor demografice și Laboratorul de sociologie juridică a Universității din Paris, a exercitat o influență considerabilă asupra conținutului legii despre divorț din 11 iulie 1975. Luând în considerare datele sociologice, în conținutul legii au fost incluse unele instituții noi (bunăoară, divorțul în baza acordului reciproc al soților) și au fost respinse argumentat o serie de prevederi.³

Dacă proiectul Legii despre divorț o fost posibil să fie elaborat cu luarea în considerare a opiniei populației și analizei practicii de aplicare a acestor norme, atunci pentru proiectarea altor acte normative o asemenea informație sociologică poate să fie insuficientă. De exemplu, în procesul proiectării normelor privind distribuirea bunurilor materiale (ridicarea mărimii pensiilor sau nivelului salariului angajaților din sfera bugetară) nu este nevoie numai/ atât de informația cu privire la opinia publică despre aceste fenomene, cât de analiza situației economice din țară, de capacitatea acesteia de a garanta resursele necesare pentru acțiunea reală a normelor proiectate după adoptarea lor.

Așadar, informația sociologică necesară pentru elaborarea unor proiecte ale actelor normative adecvate din punct de vedere social, în fiecare caz concret, este condiționată de obiectul reglementării juridice, alți factori și poate fi foarte diversă. Este important se evidențiem faptul că asigurarea sociologică a elaborării normelor de drept implică presupune efectuarea acesteia la comanda instituției abilitată cu dreptul de elaborare a actului corespunzător și în corelație directă cu proiectarea unui act normativ concret.

Asigurarea sociologică a procesului de legiferare se divizează în două tipuri: investigații socio-juridice concrete și elaborarea pronosticurilor. Înainte de a purcede la munca de pregătire a noilor norme de drept, trebuie să determinăm, gradul de efectivitate/inefectivitate al normele de drept în vigoare, din ce cauze, condiții nu au fost realizate pe deplin scopurile formulate.

Investigațiile socio-juridice empirice, în funcție de obiectul de cercetare, se divizează în trei categorii:

- a) cercetarea eficienței normelor de drept în vigoare;
- b) investigarea necesităților și intereselor indivizilor, altor elemente ale raporturilor sociale;
- c) studierea mecanismului socio-juridic de acțiune al normelor de drept proiectate⁴.

1 Carbonnier, Jean. Sociologie juridique. Quadrige/PUF, 1994, p. 283.

2 Ibidem.

3 Ibidem, p. 284.

4 Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, р. 155.

Studierea eficienței normelor de drept în vigoare în domeniul care urmează a fi reglementat de normele proiectate, de regulă, anticipează abordarea sociologică a altor fenomene și procese socio-juridice.

Deoarece eficiența normelor de drept reprezintă prin sine coraportul dintre rezultatul acțiunii lor și scopurile sociale în vederea realizării cărora normele respective au fost adoptate, investigarea permite depistarea avantajelor și carențelor normelor de drept în vigoare, elaborarea unui mecanism adecvat de realizare a lor, capabil să neutralizeze influența negativă a altor factori de factură socio-juridică. În vederea realizării unei imagini de ansamblu asupra cauzelor nivelului insuficient de eficiență al normelor de drept, trebuie să cercetăm și alte fenomene și procese sociale, strâns corelate cu normele de drept, inclusiv nevoile și interesele cetățenilor și a altor participanți la raporturile juridice. Proiectarea normelor de drept solicită următoarele cunoștințe :

- interesele care divizează/ separă grupurile sociale corespunzătoare;
- ierarhia intereselor fiecărui grup social;
- totalitatea intereselor la care fiecare grup social poate să renunțe în numele interesului general , consolidării societății civile .

Odată ce subsistemele sociale sunt caracterizate prin dinamism, mecanismul socio-juridic de realizare a normelor de drept proiectate de fiecare dată se modifică. De aceea în procesul proiectării normelor de drept este necesară nu oricăre informație sociologică, dar cunoașterea completă, multilaterală a condițiilor socio-juridice concrete pentru a adopta asemenea norme care ar funcționa, fără introducerea amendamentelor (pe cât este posibil). Acest deziderat, în mare, poate fi realizat în cazul în care se cunosc tendințele dezvoltării obiectului reglementării juridice și a mecanismului socio – juridic de realizare a normelor proiectate. Aceste cunoștințe pot fi obținute prin intermediul elaborării unor pronosticuri întemeiate a evoluției fenomenelor și proceselor socio-juridice.

Este important să se elaboreze, în primul rând, pronosticuri referitor la următoarele manifestări ale realității socio-juridice ;

- Eficiența normelor de drept proiectate în perspectiva imediată și, în funcție de posibilități, pe parcursul unei perioade îndelungate de timp;
- consecințele socio-juridice ale normelor proiectate. Specificăm că este necesar să determinăm atât consecințele pozitive , cât și negative.¹ - modificarea necesităților societății în ceea ce privește reglementarea juridică a realității sociale . Sunt posibile și situații pe parcursul cărora , în rezultatul modificării anumitor necesități privind reglementarea juridică a unor raporturi sociale , unele activități de legiferare pot să-și piardă actualitatea.²

Studierea factorilor sociali de configurare a normelor de drept presupune depistarea și analiza , în mod prioritar, a normelor sociale ce se constituie în mod spontan în perioada de tranziție³. Pentru sociologia dreptului cel mai mare interes îl

1 În acest context remarcăm faptul că acțiunile de masă ale populației din Federația Rusă împotriva Legii despre monetizarea înlesnirilor, ale tineretului francez împotriva Legii „ О контракте первого найма” și a unui segment important al populației din Republica Moldova împotriva Legii despre patenturi demonstrează faptul că legiuitorul nu a fost capabil să prognozeze asemenea mișcări de masă și ,deacea, calitatea procesului de legiferare este joasă.

2 Ibidem, p. 157.

3 Лапаева В.В. Социология права / Под ред. В. С. Нерсисянца. – М., Норма, 2004, с. 179.

prezintă acele norme sociale care după natura și calitățile lor de reglementare a realității sociale poartă un **caracter juridic (corespund principiului egalității formale)** , dar, în virtutea anumitor cauze nu sunt sancționate de către legiuitor și nu se manifestă sub formă de acte legislative. Aceste procese sunt specifice societăților aflate în proces de tranziție, inclusiv societății moldovenești. În societățile de acest tip se desfășoară un proces intens de formarea a normelor sociale, ce completează lacunele din actele legislative. Legiuitorul, uneori, rămâne în urma acestor procese dinamice. În aceste condiții, este foarte important să se urmărească, prin intermediul datelor investigațiilor sociologice empirice, procesele autoreglementării normative a societății în vederea prezentării legiuitorului a informației despre normele sociale semnificative din perspectiva elaborării normelor de drept. Atunci când ne referim la normele sociale semnificative din perspectiva dreptului, avem în vedere nu numai normele care după conținutul lor sunt norme de drept, dar și normele sociale opuse dreptului. Nu toate normele care se constituie în mod stihinic în procesul de autoreglementare a societății consolidează formele necesare și utile ale activității umane. În perioada de tranziție în societatea moldovenească s-a constituit un sistem de norme opuse dreptului, o adevărată „justiție” ilegală.

Sociologia dreptului poate să acorde un anumit ajutor legiuitorului în cazul în care va cerceta la timp procesul genezei normelor sociale și le va evalua, din perspectiva dreptului, evidențiind :

- a) normele de drept;
- b) normele opuse dreptului și
- c) normele neutre.

Caracteristicile normelor sociale au o mare importanță pentru perfecționarea legislației. Astfel, datele despre normele sociale opuse dreptului îi permit legiuitorului să elaboreze norme adecvate orientate spre diminuarea ponderii manifestărilor negative din cadrul societății.

O importanță nu mai mică a prezintă și informația despre normele sociale conforme dreptului. Aplicarea normelor sociale de acest tip este o expresie a faptului că diverse grupuri sociale / diverse interese au ajuns la un compromis juridic rațional. Aceste norme exprimă, de fapt exigențele socialului și , urmează a fi sancționate de legiuitor.

Evaluarea din perspectiva dreptului, în procesul investigațiilor empirice, a normelor ce se constituie în mod spontan în cadrul societății, presupune **existența unui criteriu de determinare a naturii normelor respective**. În conformitatea cu doctrina juridică din Rusia, adevăratul criteriu îl reprezintă conceperea dreptului în calitate de *formă universală a libertății în viața socială*.¹ Esența acestui principiu a fost descrisă elocvent de către Mircea Djuvara în perioada interbelică: „La prima vedere s-ar părea întradevăr că anumite acțiuni ne sunt interzise, libertatea noastră este limitată. În realitatea însă – și aceasta este minunea dreptului, - prin această limitare aparentă se întărește libertatea fiecăruia din noi. Acesta e fenomenul caracteristic al dreptului, aflat la fundamentul lui. ... Printr-o cooperare armonioasă conformă dreptului și obligațiilor fiecăruia, întreaga putere a societății și a fiecăruia

1 Лапаева В.В. Социология права. Москва, Изд. Норма, 2004, p.183.

dintre noi crește într-o proporție imens de mare. ...reglementarea juridică a libertății noastre nu este o limitare a ei, ci este numai un mijloc tehnic, un mijloc pe care dreptul îl întrebuințează pentru a garanta o desfășurare încă mai imensă și mai întinsă a acestei libertăți”¹.

În vederea operaționalizării acestui concept abstract în procesul investigațiilor empirice, este necesar să elucidăm corelația internă dintre noțiunea de **libertate** și termenul de **egalitate**. Esența acestei interdependențe se reduce la faptul că oamenii sunt liberi în măsura egalității lor și egali în măsura libertății lor. (evident, este vorba de egalitatea formală dintre oameni). În alți termeni, această corelație poate fi formulată astfel : criteriul determinării naturii juridice a diverselor raporturi rezidă în egalitatea formală a subiecților acestora. *Atunci când raporturi de acest conținut se repetă de mai multe ori, se constituie într-o regulă de conduită, noi vorbim despre formarea unei norme de drept.*

Concepută din această perspectivă, **norma de drept poate fi definită ca normă ce reglementează raporturile dintre subiecții egali.**²

Așadar, în cazul în care sociologia dreptului va fi capabilă să depisteze raporturile existente sau în proces de constituire, ce au la bază acordul benevol și egalitatea părților, atunci va fi găsită direcția dezvoltării juridice a sferei corespunzătoare a relațiilor sociale care urmează a fi susținută de către legiuitor. În cazul în care asemenea raporturi au căpătat deja un caracter normativ, atunci **efectiv normele respective sunt norme de drept și urmează să fie sancționate în calitate de reguli obligatorii.**

După cum am remarcat, eficiența normelor de drept poate fi determinată prin raportarea rezultatului acțiunii lor la scopurile sociale în vederea realizării cărora aceste norme au fost adoptate.

Criteriul eficienței normei de drept îl constituie *scopurile* acesteia. Deoarece scopurile sociale concrete ce stau la baza diverselor norme de drept sunt multiple și diverse, apare *necesitatea tipizării lor*. În primul rând trebuie de avut în vedere existența *scopurilor juridice de diferit nivel*. Posibilitatea realizării scopurilor de un nivel mai înalt întotdeauna solicită soluționarea anticipată a obiectivelor de un nivel mai inferior. Astfel, obiectivele unei anumite ramuri de drept pot fi atinse cu condiția soluționării în prealabil a scopurilor concrete ale instituțiilor de drept, iar scopurile acestora se realizează în baza soluționării scopurilor normelor de drept și ale grupurilor acestora.. În consecință, sistemul scopurilor juridice formează „arborele scopurilor”, în cadrul căruia scopurile particulare ale normelor concrete de drept, interferându-se, se comasează și se transformă în scopurile instituțiilor de drept, iar acestea – în scopurile ramurilor de drept etc. Delimitarea scopurilor de diferite niveluri are o importanță principală pentru evaluarea eficienței celor mai diferite sistemelor de drept. Astfel, măsurarea eficienței unor norme concrete sau unui grup nu prea mare al acestora trebuie să se realizeze în baza scopurilor lor nemijlocite. Orientarea în aceste cazuri spre scopurile unui nivel superior poate conduce la

1 Mircea Djuvara. Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică), Drept rațional, izvoare și drept pozitiv. Ed. ALL BECK, 1999, p.157).

2 Лапаева В.В .Op. cit, p.187.

concluzii greșite. Eficiența instituțiilor de drept sau a ramurilor concrete de drept poate fi evaluată doar în baza scopurilor nivelului respectiv.¹ Eficiența sistemelor de drept de un nivel mai înalt este funcție de efectivitatea subsistemelor de un nivel mai inferior. Aceasta însă nu înseamnă că eficiența dreptului sau a unei anumite ramuri de drept este egală cu simpla totalitate a eficienței normelor concrete de drept și a instituțiilor de drept, deoarece aceasta nu se reduce la suma lor. Anume din această cauză eficiența unor sisteme mari de drept, cu atât mai mult eficiența dreptului în ansamblu, spre deosebire de eficiența normelor de drept și a sistemelor de nivel mai inferior, nu poate fi măsurată prin intermediul metodelor empirice. Ea se determină din punct de vedere calitativ în baza analizei practicii social-istorice.

Prezintă interes încercarea de a defini eficiența legislației în sens îngust și în sensul larg al cuvântului, realizată de către Zippelius R.² Prin eficiența în sens îngust se înțelege capacitatea dreptului de a stimula comportamentul permis, iar eficiența în sensul larg al cuvântului presupune că prin intermediul acestui comportament pot fi realizate scopuri politice și juridice, presupuse de normele de drept.

Așadar, este vorba despre diverse scopuri ale normelor de drept. Pentru cercetarea eficienței normelor de drept este rațional să luăm în considerare divizarea scopurilor în : a) graduale și b) negraduale . La primele se referă acele scopuri care pot fi atinse într-o măsură mai mare sau mai mică, cu remarca că această măsură poate varia de la zero până la nivelul maximal stabilit. (de exemplu, nivelul încălcării normelor de drept din diverse domenii ale vieții sociale.). La scopurile negraduale se referă acele care ori pot fi realizate integral sau nu se realizează defel.

Din punct de vedere al studierii eficienței dreptului este semnificativă divizarea scopurilor în *materiale* și *juridice* . Scopurile materiale se referă la raporturile sociale din sfera metajuridică. Ele pot avea un caracter economic, politic, ideologic sau de altă natură (cu excepția celor juridice). Este foarte important să evidențiem scopurile juridice, cu predilecție scopurile garantării aplicării cerințelor dreptului. Eficiența dreptului trebuie evaluată reeșind în primul rând din scopurile juridice, dar nu scopurile mai îndepărtate de natură materială.

În procesul studierii eficienței dreptului urmează să precizăm ce presupune conceptul de *rezultat al normelor de drept*.

În legătură cu aceasta este important să delimităm acțiunea dreptului în calitate de factor de reglementare a relațiilor sociale și acțiunea dreptului în calitate de forță ideologică. În primul caz dreptul exercită influență asupra raporturilor sociale volitive. Rolul principal revine reglementării acțiunilor, comportamentului agenților raporturilor sociale, precizarea drepturilor și obligațiilor lor, consecințelor neexecutării obligațiilor juridice sau utilizării incorecte a drepturilor. Dreptul în calitate de factor de reglementare a relațiilor sociale acționează prin prisma conștiinței și voinței agenților vieții sociale și poate să reglementeze aceste raporturi numai datorită faptului că indivizii posedă o libertate relativă a voinței, posibilității alegerii comportamentului. Însă obiectul reglementării nu sunt gândurile, voința

1 Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых , Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации . – 3 –е изд. Стер. – М.; Юридический Дом «Юстицинформ». 2004. с.367.

2 Gesellschaft und Recht : Grundbegriffe der Rechts-und Staatssoziologie.-Munchen,1980, p.82-83.

omului, ci acțiunile acestuia. Dimpotrivă, obiectul influenței dreptului în calitate de forță ideologică îl reprezintă conștiința oamenilor și rezultatele acestei influențe se localizează anume în sfera conștiinței individuale și de grup. Chiar dacă despre intențiile și sentimentele reale ale indivizilor putem judeca numai în baza acțiunii lor, conținutul, caracterul, forma comportamentului reprezintă o expresie a rezultatelor influenței educaționale a dreptului.

Așadar, nu în toate cazurile este ușor să determinăm ce reprezintă rezultatele acțiunii normelor de drept din perspectiva reglementării raporturilor sociale sau manifestării în calitate de factor ideologic.

De un caracter și mai complex este însă o altă problemă: demonstrarea faptului că fenomenele, procesele despre care este vorba reprezintă anume rezultatul aplicării normelor de drept, dar nu rezultatul influenței altor factori. Se știe că asupra raporturilor sociale influențează, pe de o parte, normele de drept, iar pe de altă parte, factori de natură diferită (metajuridici). Aceștea din urmă pot să acționeze atât în aceeași direcție ca și normele de drept (factori pozitivi), cât și în direcția opusă (factori negativi). De aceea este important să se determine în ce măsură rezultatul obținut a fost condiționat de influența normei de drept cercetate.

În opinia multor specialiști din Occident, criteriul eficienței dreptului rezidă în gradul de coincidență a normelor acestuia cu sistemul valorilor și prescripțiilor morale. Însă cale spre o asemenea armonizare trece printr-o serie de faze calitative, pe parcursul cărora interacțiunea dintre drept și societate se caracterizează prin particularități pronunțate.¹ Eficiența acțiunii normei de drept este funcție de anumite condiții *obiective* și *subiective*, care se referă atât la normele de drept, cât și la sfera lor de realizare. Intercon condiționarea normelor de drept și diverselor manifestări ale realității sociale permite să evidențiem acele condiții de care depinde cu predilecție eficiența dreptului. Aceste condiții pot fi abordate din perspective diferite. În viziunea prof. Sîrîh V., factorii eficienței dreptului este rațional să fie clasificați în corelație cu elementele mecanismului de acțiune a dreptului. Din această perspectivă condițiile eficienței se referă la:

- a) însăși norma de drept;
- b) activitatea organelor de aplicare a dreptului;
- c) particularitățile conștiinței juridice și comportamentului cetățenilor, care respectă sau încalcă prevederile normei de drept.

Condițiile care se referă la normă pot fi numite factorii perfecționării legislației, avându-se în vedere în primul rând corespondența normelor de drept condițiilor economico-sociale, ideologice, cultural- psihologice, organizaționale, în cadrul cărora acestea vor acționa.²

La cea de-a doua grupă de condiții a eficienței normelor se referă factorii perfecționării activității de aplicare a dreptului. Este evident faptul că cea mai

1 Исаев И.А. Право и общество (Социолого-правовые проблемы в современной западной науке) (Обзор)// Право XX века: Идеи и ценности: Сб. обзоров и рефератов/РАН. ИНИОН. Центр социал. Науч.-информ. Исслед. Отд. Политологии и правоведения; Отв. Ред.- Пивоваров Ю.С.-М., 2001, р.304).

2 Социология права: Учебник / В.М. Сырых, В.Н.Зенков, В.В. Глазырин и др., Под ред. Проф. В.М.Сырых, Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. – 3 –е изд. Стер. – М.; Юридический Дом «Юстицинформ». 2004. с.370-379.

perfectă lege va deveni inefficientă în cazul în care practica aplicării ei nu va corespunde exigențelor înaintate față de această activitate.

În procesul de realizarea a dreptului sunt posibile denaturări ale normelor, erori și chiar situații de neaplicare sau aplicare parțială a unei sau altei norme. În cazul în care, în procesul de realizare a dreptului, exigențele normelor se încalcă, se reduce efectivitatea reglementării juridice. Condiția principală a sporirii eficienței în domeniul de care ne ocupăm rezidă în întărirea în continuare a legalității în toate verigile aparatului de stat, lupta împotriva violării dreptului, aplicării incorecte a normelor etc.

La cea de-a treia categorie de condiții, ce asigură eficiența dreptului se referă nivelul înalt al conștiinței juridice individuale, de grup ale persoanelor care realizează prevederile normelor de drept. Prin conceptul de conștiință juridică, de regulă, se înțelege totalitatea concepțiilor, convingerilor, evaluărilor, reprezentărilor despre drept și legalitate, caracteristice societății în ansamblu, grupurilor sociale sau unei persoane concrete. Conștiința juridică, fiind unul din factorii de reglementare a comportamentului oamenilor în situații juridice semnificative, exercită trei funcții de bază :

- a) cognitivă;
- b) evaluativă;
- c) de reglementare.

Altfel spus, nivelul conștiinței juridice este funcție de gradul de cunoaștere a dreptului, atitudinea față de drept și deprinderile ce țin de comportamentul juridic. Este evident faptul că în cazul în care nivelul cunoașterii dreptului este mai înalt, iar prevederile sale sunt apreciate în mod cât mai pozitiv, sporește eficiența acestuia. Nivelul de cunoaștere a legii, gradul de aprobare a acestuia de către cetățeni, caracteristicile deprinderilor comportamentului juridic se găsesc într-o corelație strânsă cu calitatea actului legislativ și practicii de realizare a acestuia. O lege imperfectă nu are mari șanse să fie acceptată de conștiința juridică, la fel ca și o practica juridică deficientă. În același timp nivelul redus al conștiinței juridice poate conduce la ineficiența celei mai perfecte legi. De aici concluzia : norma de drept, pentru a fi eficientă, trebuie să fie elaborată cu luarea în considerare a nivelului conștiinței juridice a populației. Luarea în considerare nu trebui înțeleasă în sensul axării norme pe deficiențele conștiinței juridice, dar în direcția perfecționării mecanismului de realizarea a legii , inclusiv prin intermediul acțiunilor ce urmează să compenseze deficiențele conștiinței juridice.¹

Investigarea eficienței normelor de drept poartă un caracter socio-juridic, de aceea metodologia cercetărilor de acest gen urmează să se realizeze cu luarea în considerare atât a teoriei și metodelor sociologice, cât și a științei dreptului.

Măsurarea eficienței normelor de drept ridică o serie de probleme caracteristice oricărei cercetări ce ține de eficiență. Prima problemă de acest gen este următoarea : *este necesară studierea eficienței normelor de drept corespunzătoare?* După cum se știe, dreptul reglementează cele mai importante sfere ale realității sociale. În cazul în care evoluția proceselor respective nu deviază serios

¹ Ibidem, p. 380-381.

de la parametrii stabiliți, atunci nu există necesitatea studierii eficienței normelor „coparticipante” la gestionarea acestora. În situația în care există date ce confirmă devierea proceselor de la scopurile fixate, se creează o problemă socială care urmează să fie cercetată și din perspectiva eficienței normelor ce reglementează aceste raporturi sociale.

În cazul depistării problemei sociale cercetătorul urmează să determine cât de eficiente sunt normele de drept ce urmează să fie aplicate în vederea rezolvării problemei respective. Răspunsul la această întrebare este necesar deoarece, după cum am remarcat mai sus, rezultatul gestionării sociale reprezintă, de regulă, consecința nu numai a realizării normei de drept, dar și a altor factori diverși ce pot contribui, dar și frâna realizarea rezultatului. Sunt posibile și situații în cadrul cărora scopurile scontate, în ansamblu, nu se realizează, dar normele de drept contribuie la o anumită realizare a acestora și acțiunea dreptului poate fi calificată drept eficientă. Și invers, normele de drept pot fi insuficient de eficiente, dar nivelul de realizare a scopului gestionării procesului destul de înalt, grație acțiunii altor factori.

Constatând un nivel redus de eficiență a normelor de drept, cercetătorul urmează să afle cauzele acestei situații. Cunoașterea cauzelor este absolut necesară, deoarece procesele sociale nu pot fi gestionate adecvat în lipsa cunoștințelor despre legăturile de natură cauză-efect ce există între factorii care condiționează starea și dinamica acestor procese.

În fine, stabilind cauzele ineficienței normelor, se poate de trecut la elaborarea măsurilor vizând perfecționarea acestora.

Realizarea reperelor elucidate determină conținutul proiectului de investigație. Realizarea planului / proiectului cercetării presupune rezolvarea problemelor de natură metodică, utilizarea corectă a metodelor și tehnicilor sociologice¹.

În ceea ce privește metodologia cercetării eficienței legislației pot fi evidențiate, în mare, două grupe de metode :

- a) metode experimentale ;
- b) studierea opiniei experților.²

Printre metodele experimentale o importanță deosebită o are experimentul „ex-postfactum”. Prin acest tip de experiment se are în vedere un experiment ce presupune interpretarea unei situații ce s-a manifestat în trecut : aplicarea (în trecut) a normelor de drept este considerată introducerea factorului experimental. În calitate de exemplu pot invocate experimentele realizate în ex-URSS vizând cercetarea eficienței normelor cu privire la gestionarea calității producției. În procesul investigației, se comparau indicii calității producției la întreprinderile ce au introdus sistemul complex de gestionare a calității producției (grupul experimental) și structurile ce nu au introdus acest sistem (grupul de control)³

În ceea ce privește opinia experților, remarcăm faptul că în R. Moldova au fost promovate anumite investigații. În viziunea experților, la mijlocul anilor 90 ai sec al XX-lea, baza legislativă insuficientă a reformei economice nu stimula folosirea tuturor posibilităților de producție ale agenților economici în ceea ce privește

1 Ibidem, p. 382-383.

2 Лапаева В.В. Оп. Cit., 2004, p. 218.

3 Idem.

creșterea activismului economic, dezvoltarea spiritului de antreprenor, creșterea încrederii populației în reforma economică. Atât în anul 1993, cât și în anul 1996, experții considerau (40% și 48% respectiv) că una din cauzele frânării tranziției la noile relații economice era asigurarea legislativă insuficientă.¹

Premizele juridice pentru activitatea de antreprenariat, dezvoltarea businessului mic au fost apreciate , în anul 1996, de experți în felul următor :

1. foarte favorabile – 10,7 % ;
2. mai degrabă favorabile – 20,5% ;
3. mai degrabă nefavorabile – 45,3% ;
4. foarte nefavorabile – 26, 7 %.²

Un grup de cercetători din cadrul Băncii Mondiale au elaborat un set de indicatori pentru evaluarea actului de guvernare și monitorizează dinamica acestor indicatori începînd cu anul 1996. (scorurile se situează între -2,5 și + 2,5, unde +2,5 înseamnă rezultatul cel mai bun). Calitatea cadrului reglatoriu în republica Moldova se prezenta în felul următor :

- 1996 – 0.07;
- 1998- - 0.39;
- 2000- -1,11;
- 2002- -0,16;
- 2004- - 0,49³

Nivelul redus de eficiență al actelor normative din țara noastră devine și mai evident în perspectivă comparativă. Astfel, calitatea cadrului reglatoriu în anul 2004 în Ucraina reprezenta -0,48, în Georgia - - 0,64, în Romania - -0,06, în Letonia – 1,02, în Slovenia – 0,89, în Moldova - - 0,49.⁴

Analiza realității socio-juridice din unele țări care s-au aflat timp îndelungat sub guvernări totalitare le-a permis specialiștilor să conchidă că există tendința modificării frecvente ale actelor normative și a excesului de reglementare. Cauzele care generează aceste fenomene sunt destul de numeroase . Între acestea se numără : dorința guvernanților de a reglementa amănunțit o serie de domenii, în special în zona economică și fiscală; lipsa de fermitate din partea unor instituții ale statului în aplicarea legii și speranța iluzorie a guvernanților că noi reglementări vor conduce la soluționarea problemelor; graba și incompetența unor persoane cu atribuții în zona inițiativei legislative. Există, de asemenea, tendința partidelor politice, legitimă până la un anumit punct, de a-și promova și impune doctrina (uneori nu prea bine conturată) care conduc la modificarea sau înlocuirea unor acte normative adoptate de vechile guvernări. Sunt și situații, cu mai puțin iz politic, generate de distribuirea inegală a resurselor în societate prin care unele persoane obțin o influență în activitatea decizională a unor centre de putere, situații care pot conduce la promovarea unor norme juridice în beneficiul unor cercuri de interese⁵. Aceste

1 Realitatea socială: procese de transformare și interacțiune în societate. Cercetări sociologice.- Chișinău: Academia de Științe a Republicii Moldova, 1996, p.81.

2 Ibidem, p.92.

3 Calitatea creșterii economice și impactul ei asupra dezvoltării umane. Republica Moldova: Raport Național de Dezvoltare Umană,2006. - Chișinău2006, p.p.88.

4 Ibidem.

5 Mihail Albici, Despre stabilitatea legilor // Palatul de Justiție, 2005, nr.6, p.10.

concluzii sunt valabile și pentru realitatea din țara noastră. Un audit al Parlamentului republicii Moldova a demonstrat că, în baza a 23 de legi adoptate între 2001 și 2003, au fost operate 322 de modificări. Cele mai dese schimbări au fost efectuate în : Legea bugetului anual- 68 modificări pe parcursul celor trei ani; Codul penal- 32 modificări; Codul Administrativ – 55 modificări; Codul Civil – 13 modificări, Codul de procedură penală – 27 modificări.¹ Modificarea prea frecventă a legislației subminează stabilitatea sistemului politic și economic și oferă serviciului public, sistemului judiciar și organelor de poliție prea mult spațiu pentru manipulare.² În plus, în perioada 2001-2005 opoziția a fost marginalizată din procesul de luare a deciziilor, diminuând în continuare credibilitatea procesului legislativ.³

În cadrul mai multor conferințe științifice și științifico-practice, experții, constatând ineficiența anumitor acte legislative, elaborau propuneri întemeiate vizând depășirea acestora. Astfel, Rezoluția conferinței internaționale „Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice” (noiembrie 2004) prevedea următoarele:

- A introduce amendamente la Constituție cu privire la lărgirea listei persoanelor cu drept de inițiativă legislativă;
- A lansa tendere (concursuri) la elaborarea proiectelor de legi și actelor normative;
- A asigura publicarea proiectelor de legi și altor acte normative și dezbateri pe marginea acestora cu participarea largă a experților, reprezentanților mediului de afaceri, mass-media, societății civile, comunității științifice;
- A introduce sistemul de monitorizare a eficienței actelor legislative și normative. Sistemul respectiv trebuie să includă următoarele aspecte: 1) proceduri clar determinate de dezbatere publică a fiecărui proiect de act legislativ; 2) organul de stat care au inițiat proiectul de lege sau sunt responsabile de acest lucru, să întreprindă cercetări periodice a eficienței acțiunilor actului respectiv, cercetări care trebuie să fie accesibile societății civile. Drept criterii ale eficienței acestor acțiuni se pot lua trei grupe de indicatori: realizarea deciziei; motivația actului; cheltuielile suportate de către utilizatori pentru realizarea acestor decizii⁴. Această activitate novatoare se afirmă și în practica de legiferare a altor state postsovietice.⁵

Oportunitatea recomandărilor în cauză a fost confirmată și de studiul „Implementarea legilor în Republica Moldova – probleme actuale”, realizat de experții IDIS „Viitorul”, în cadrul căruia s-a efectuat o analiză teoretico-practică a celor mai importanți factori care influențează negativ procesul de implementare a legilor în țara noastră.⁶ În același timp, afirmația conform căreia „La noi se adoptă legi foarte bune, dar care la momentul adoptării, nu au acoperire financiară”⁷ este discutabilă. Legile nu pot fi calificate drept „foarte bune”, o dată ce nu au acoperire financiară, legile trebuie să fie adecvate realității sociale.

1 Evaluare comună de țară. republica Moldova. Iulie 2005, p.44.

2 Ibidem.

3 Ibidem.

4 Dreptul, 2004, nr.11-12.

5 Правотворчество и формирование системы законодательства РФ в условиях глобализации. Актуальные проблемы. // Государство и право, 2007, № 4, с.113.

6 Dumbravă, Laura. Avem legi bune, dar prost implementate // Dreptul, 22 august 2008, p. 4.

7 Ibidem.

În încheiere menționăm faptul că populația republicii sesizează importanța deosebită a creșterii eficienței legislației în funcționarea societății. La întrebarea „Ce ar trebui întreprins pentru a îmbunătăți situația social – economică din țara noastră ? „(respondenții urmau să aleagă 3 variante de răspunsuri din cele 12 propuse), „îmbunătățirea mecanismului de realizare a legilor” de fiecare dată acumula cel mai înalt punctaj:

- noiembrie 2001 – 45%;
- noiembrie 2002 - 41%;
- noiembrie 2003 - 43%;
- noiembrie 2004 - 38%;
- decembrie 2005 – 47%¹
- noiembrie 2007 – 46,3%²

Evidențiem și următoarea corelație : cu cât nivelul de instruire este mai ridicat, cu atât gradul de sesizare a importanței sporirii funcționalității legislației este mai înalt . Astfel, pentru respondenții anului 2004 care au optat pentru poziția dată era specifice următoarele caracteristici : 28,8 % aveau studii medii incomplete; 37,5% - școala generală sau profesională; 42,10 % - liceu, școala postliceală și 45,9 % - studii superioare³.

În cadrul studiului sociologic Respectarea drepturilor omului în Republica Moldova (octombrie 2004), au fost formulate unele recomandări ce țin de sporirea eficienței legislației: pentru ca legile să fie funcționale, ele trebuie minuțios elaborate, discutate în prealabil în societate, în cadrul diferitor acțiuni, care ar oferi posibilitate specialiștilor în domeniu să-și exprime opiniile. În cazul inițierii unor proiecte de legi care au un caracter de masă și afectează interesele unor mari categorii de oameni, să fie studiată opinia publică a cetățenilor sau a grupurilor-țintă despre viitoarea lege. Ar fi bine, de asemenea, să nu fie modificate prea des legile deja aprobate⁴

1Institutul de Politici Publice. Barometrul de opinie Publică. Republica Moldova. Decembrie 2005, p. 70.

1 Institutul de Politici Publice. Barometrul de opinie Publică. Republica Moldova. Noiembrie 2007, p.12

2 Institutul de Politici Publice. Barometrul de opinie Publică. Republica Moldova. Noiembrie 2004, p. 13

3 Respectarea drepturilor omului în Republica Moldova: Studiu sociologic/- Ch.:Epigraf S.R.L.,2004, p.15.

LOCUL CONSTRÂNGERII ÎN DREPT ȘI MORALĂ

Loghin Petru .

În condițiile Economiei de piață față de contravenții ordinii publice și a legilor Statului de drept se aplică diverse forme de constrângere. Dezvoltarea noilor relații sociale creează toate condițiile de aplicare efectivă atât a formelor „blânde”¹ – morale, cât și celor „aspre” – de Stat în constrângere.

Atât primele, cât și cele de-a doua tipuri de constrângere se aplică numai în cazurile când ele devin necesitate și convingere generală. Orice abatere de la acest principiu înseamnă atac brutal la adresa democrației și libertăților cetățenilor.

Prin *constrângere de Stat* se subînțeleg mijloacele și metodele de influență, sancționate de Stat în normele juridic penale, administrative, disciplinare, civile, familiale și alte tipuri de norme cu scopul soluționării echitabile a relațiilor sociale, susținute public de autoritatea morală a poporului, convingerea în rezonabilitatea lor.

Constrângerea de Stat sub orice formă se realizează de către organele statului, împuternicite de către popor prin alegerile libere și democratice, sau organizațiile obștești, persoane de răspundere, cărora li se acordă asemenea drepturi în baza legilor. Statul de drept aplică constrângerea cu scopul asigurării ordinii publice, ocrotirii drepturilor cetățenilor, vieții și sănătății oamenilor, a proprietății, libertății și egalității etc. Stabilind diverse tipuri de sancțiuni pentru faptele ilicite, normele juridice influențează disciplinar, constrâng în supunerea față de prevederțiile legilor.

Prin *constrângere morală* se subînțelege complexitatea mijloacelor și metodelor de influență asupra comportării indivizilor, aprecierii faptelor cu scopuri educative și de corectare². *Constrângerea morală* se realizează de către organizațiile obștești, politice, guvernamentale, neguvernamentale, sindicale, colectivele de muncă etc. În baza opiniei publice.

Este indiscutabil, că ambele forme poartă caracterul de constrângere, zis și forțat. Problema constă în faptul că opinia publică se produce și ca factor de convingere, și ca factor de constrângere al influenței morale. La aceste concluzii ajunge și tînărul savant moldovean V. Capcelea: „... pentru etica juridică este deosebit de importantă cercetarea corelației dintre scopurile oficiale ce sînt determinate de lege și scopurile neoficiale, adică acele ce determină comportamentul subiectului... în viața reală în dependență de motivele de care el se conduce”³.

Locul fiecărei forme de constrângere în viața socială este determinat de umanism – principiu la baza căruia stau scopurile „de eliberare a omului de la orice asuprire socială”, „îzbăvirea de la nedreptate”, „dobîndirea unei stări depline din punct de vedere material și spiritual”⁴.

Într-o societate civilizată, bazată pe respectul strict al „Literei” și „Spiritalului” legii, constrângerea întotdeauna se îmbină cu convingerea. Această corelație se cere a fi organizată de către structurile statului, a întregii societăți civile într-un așa mod, încît să se dea preferință convingerii. Toți participanții la actul juridic, sau de o altă natură trebuie mai întîi să-și formeze convingerea și abia mai apoi necesitatea

aplicării constrîngerii, și nici de cum invers. Apostolul Pavel ne învață: „Toți cei ce au păcătuit fără lege, vor pieri fără lege; și toți cei ce au păcătuit sub lege, vor fi judecați după lege.

Pentru că nu cei ce aud legea sînt drepti înaintea lui Dumnezeu, ci cei care împlinesc legea vor fi îndreptățiți...”⁵.

Bineînțeles, că normele juridice și morale în majoritatea cazurilor sînt respectate de către cetățeni benevol, independent de faptul că ele conțin măsuri de constrîngere. Conștiința morală a oamenilor în asemenea cazuri constituie baza respectării normelor juridice. La rîndul lor normele juridice influențează activ în consolidarea valorilor morale a oamenilor. Și numai în acele cazuri, cînd conștiința juridică a individului, calitățile morale ale personalității rămîn în urmă de normele juridice și morale general recunoscute de societate, vor fi aplicate măsurile de constrîngere.

Problema constrîngerii atrage atenția atît din partea juriștilor, cît și cea a filosofilor. Însă consemnăm: între ambele tabere nici în vreo una din epocile istorice prin care a trecut Civilizația umană n-a existat și nu există unitatea de opinii. G.F. Șerșenevici scrie: „Juriștii studiază dreptul ca fenomen real, fără a-și antrena gîndirea, cum este, sau cum trebuie să fie, iar filosofi creează dreptul ideal, necunoscînd ce este dreptul în realitatea vieții și cum se aplică normele lui”⁶. Această contradicție dintre juriști și filosofi ne vine încă din antichitate. În „Gordias” Platon scrie: „Filosofii, se știe, n-au habar de legi, nici de cele prin care se cîrmuiesc statele, cum n-au de cuvîntările folosite spre a se pune cineva în contact cu adunările cetățenești pentru treburi particulare și publice; sînt străini de plăcerile și pasiunile omenești; străini, într-un cuvînt, și fără experiența moravurilor în genere. Cînd dau peste o acțiune particulară ori publică, ei se fac de rîs, cum cred că se întîmplă cu oamenii politici care, și ei, cînd vin la disputele voastre și la expuneri raționale, devin ridicoli”⁷.

Una din particularitățile însemnate ale dreptului este prezența în normele juridice a constrîngerii. Această poziție prevalează atît în literatura clasică juridică, cît și cea contemporană.

Rudolf Iering (sec. IX) scria, că „fără constrîngere este lipsit de sens să vorbim despre drept”, fiindcă dreptul este un așa fenomen, care „asigură condițiile vieții sociale prin forma constrîngerii”, „un sistem al scopurilor sociale, garantat de constrîngere”⁸.

L. Petrajițchi afirma: „... legătura dintre drept și constrîngere se reduce la aceea, că neexecutorul benevol al obligațiilor juridice conform dreptului poate și trebuie să fie supus măsurilor de constrîngere”⁹.

La rîndul său M.N. Marcenco scrie: „Dreptul este ocrotit și se realizează de către Stat, iar în cazurile încălcării predescripțiilor normelor juridice, se aplică constrîngerea de stat”¹⁰.

Aceași opinie o întîlnim și la V.N. Hropaniuc: „În asigurarea normelor juridice se aplică și măsurile constrîngerii de stat”¹¹.

Constrîngerea este un element social necesar oricărei formațiuni economice. Puterea de constrîngere există în orice conviețuire umană, în organizația tribală, în familie, chiar și atunci cînd statul încă nu exista. Constrîngerea capătă caracter de Stat

în cazurile, cînd este aplicată de către organele statului, sau persoanele împuternicite cu asemenea funcții în baza legilor. Atunci cînd sînt osîndite fapte antisociale, antimorale, obligînd individul să se supună predescrîpțiilor normelor juridice și morale, opinia publică se manifestă ca forță activă a constrîngerii. În această ordine de idei, ni se par interesante opiniile filosofilor, dar și cele ale unor juriști de forță în teoria și practica dreptului.

„Opinia publică, – semnează A.A. Tarasenco, – nedispuînd de așa mijloace de constrîngere, care-s numai la dispoziția organelor statului, îi poate obliga pe oameni să acționeze într-un anumit mod numai în cazurile, dacă reușește să-i convingă... moral, psihologic, care depind anume de momentele influențării”¹².

S.S. Alexeev, L.L. Popov, A.P. Șereghin, pe bună dreptate, atrag atenția, că în anumite domenii ale vieții sociale constrîngerea nu numai că-i „folositoare, aducînd efectele pozitive”, dar e și „necesară”, continuă să rămînă instrumentul de bază al statului în „întărirea legalității și ordinii publice”¹³. Pe aceeași poziție e și V.I. Goiman: „... răspunderea juridică întotdeauna este legată cu constrîngerea de Stat. Aceasta înseamnă, că răspunderea juridică întotdeauna presupune apariția relației juridice ocrotitoare, în care partea obligatoare – infractorul – e nevoit să se supună cerințelor organelor statului și persoanelor împuternicite. Constrîngerea de Stat se manifestă ca conținut al răspunderii juridice”¹⁴.

Fără îndoială, aspectul moral nu-i posibil de a-l nega în exclusivitate. Însă puterea de influență a normelor morale, posibilitatea de a impulsiona anumite acțiuni, sau neacțiuni este relativă, nu constantă. Se lămurește aceasta printr-un lucru simplu: la morală factorii subiectivi prevalează asupra celor obiectivi, ci nicidecum invers, așa cum e în cadrul dreptului. De aceea schimbările puterii de influență depind de necesitățile practicii și cerințelor morale, interesele și experiența de viață, nivelul de conștientizare al acestor necesități. Cu cît conținutul normelor morale va corespunde condițiilor obiective de viață și activitate a oamenilor, cu atît rolul lor va deveni determinant în comportare.

Atunci cînd discutăm despre normele juridice, nu se poate de afirmat, că ele-s ocrotite numai prin constrîngerea juridică de Stat și a puterii opiniei publice. Aici un rol deosebit îi revine pedepsei.

Discuțiile pe paginile revistelor juridice și filosofice pe problema rolului pedepsei au început încă prin anii 60 ai secolului XX. Autorii sînt divizați în diverse grupe pînă în timpurile noastre. Așa, M.D. Șargorodski, I.I. Carpeț, I.S. Noi și alții consideră, că pedeapsa are un rol însemnat atît în planul general, cît și special de prevenire a infracțiunilor sau contravențiilor. M.D. Șargorodski scrie: „Orișicare sistem de pedepse, care ar fi aprobat și cum nu s-ar aplica, pedeapsa întotdeauna conține atît prevenire generală, cît și specială de influență”¹⁵. Aceste idei continue și în timpurile noastre. De exemplu, E.V. Cernîh scrie: „Constrîngerea în respectarea normelor juridice este cauza trimerii forțate la răspundere, metoda de influență asupra infractorului... Persoana și gradul de vinovăție se stabilesc mai întîi, apoi tipul răspunderii, și numai după aceasta urmează măsurile constrîngerii de Stat”¹⁶.

Criminalitatea este un fenomen social complicat și îngrozitor, de aceea sancțiunile normelor juridice continuă să rămînă principala posibilitate în combaterea ei. Desigur, majoritatea oamenilor respectă benevol normele juridice. Însă aceasta

nici pe departe nu înseamnă, că însăși faptul păstrării în normele juridice ale sancțiunilor cu pedepsele corespunzătoare n-au rolul de prevenire față de întreaga societate. Această poziție este împărtășită de juriști de forță ai lumii contemporane.

Așa, prof. univ. dr. Costică Bulai scrie: „Realizarea ordinii de drept penal are loc, de regulă, prin adoptarea de bună voie sau de teama pedepsei a conduitei pretinse destinatarilor lor de normele dreptului penal, deci în cadrul raporturilor juridice penale de conformare”¹⁷. la rîndul lor, colectivul de autori în frunte cu S.S. Alexeev semnează: „Pedeapsa infractorului nu este un scop în sine. Ea de asemenea este un mijloc preventiv (prevenție) în săvîrșirea de noi infracțiuni. Prin urmare, răspunderea juridică are și funcția preventivă (prevenitoare)”¹⁸. De asemenea .I.N. Seniachin: „Funcțiile de bază ale răspunderii juridice – ocrotirea ordinii publice și educația oamenilor. Ambele funcții urmăresc scopul concret – prevenirea infracțiunilor. Ea se obține prin corectarea și reeducarea infractorilor, a tuturor cetățenilor în spiritul respectării legilor”¹⁹. Ori Emil Derșidan: „Pedeapsa este o măsură de constrîngere și un mijloc de reeducare a celui condamnat, ea avînd un caracter coercitiv și altul curativ”²⁰.

Și în Vocabularul enciclopedic juridic citim: „Pedeapsa se aplică cu scopurile de restabilire a dreptății sociale, corectarea celui osîndit și prevenirea noilor infracțiuni”²¹.

La aceeași concluzie ajunge și G.C. Fiodorov: „Limita libertății sociale a omului este determinată cu ajutorul normelor sociale. Ele reflectă obiectiv cerințele necesare, înaintate de societate, stat, colectiv către membrii săi pentru a se comporta într-un anumit mod, a proceda corespunzător intereselor acestor formațiuni sociale”²².

Prin urmare, pedeapsa include în sine nu numai elementele de convingere și constrîngere, dar și prevenitoare. Timpul aflării infractorului în instituția de privațiune a libertății, CM etc. este folosit cu scopurile: îngrădirea lui de la societate, închiderea posibilităților de săvîrșire a noilor atentate, corectarea pentru faptele ilicite. De asemenea pedeapsa influențează psihologic, prin aceasta stimulînd o comportare necesară în reținerea de la săvîrșirea faptelor, care sînt în detriment statului, societății.

Un mare rol în influența psihologică și preventivă a infracționalității îl are faptul publicității ședințelor de judecată. „În toate instanțele judecătorești ședințele de judecată sînt publice”²³, ele contribuie în formarea unei comportări corespunzătoare modului de viață uman bazat pe respectarea ordinii publice, a legilor și moralității sociale.

CONCLUZII

1. În lupta cu criminalitatea și a celorlalte tipuri de fenomene ilicite aplicarea corectă a constrîngerii de Stat, cît și a celei morale devin o necesitate a timpurilor. Spre aceasta ne orientează chiar Legile juridice. Așa, p. 2 art. 61 CP al Republicii Moldova spune: „Pedeapsa are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvîrșirii de noi infracțiuni atît din partea

condamnaților, cât și a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate”²⁴.

2. Fiecare infractor trebuie să fie supus constrîngerii numai și numai în limitele și predescripțiile legii. Măsurile de combatere a infracționalității nu trebuie să se refere la acei, care n-au săvîrșit fapte ilicite. Acesta-i principiul de bază al ordinii și legalității unei societăți libere și democratice, pe care Civilizația umană o numește – societatea Statului de drept.

The object of inventions concerns with the problems of compulsions. The development of the new social relations of market economy creates applying effective pre-requisites so to the “kind” – moral forms as to those “strong” state compulsions. This process is actively developed in conditions of intensifications by the interaction of juridical and moral mechanisms on the basis of society free and democratic of-the state law.

Note

1. Prin noțiunea „blîndă” avem în vedere nu faptul, că constrîngerea morală este mai slabă decît cea de Stat, dar că în ea se exclude pedeapsa aspră.
2. Varianta propusă nu poate avea un caracter epuizabil, iar printre cercetători pot apărea diverse opinii, noi interpretări.
3. Valeriu Capcelea. Etica și deontologia juridică. Chișinău, Museum, 2002, p. 174-175.
4. Dicționar de etică. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 297.
5. Biblia sau Sfînta scriptură. Vechiul și Noul Testament. GBV, 1989 – Epistola către Romani 2 : 12, 13.
6. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. М., 1911, p. 15-16.
7. Platon. Dialoguri. Editura JRI, București, 1996, p. 291.
8. Иеринг Р. Цель в праве. СПб. 1881, p. 47-48.
9. Петражицкий Л. Теория государства и права в связи с теорией нравственности. СПб., 1908, p. 260.
10. Теория государства и права (под ред. М.Н. Марченко). М., Зерцало, 1999, p. 289.
11. Хропанюк В.Н. Теория государства и права. М., 1997, p. 200.
12. А.А. Тарасенко. Общественное мнение и поведение личности. Минск, «Наука и техника», 1975, p. 172-173.
13. С.С. Алексеев. Социальная ценность права в советском обществе. М., 1971, p. 110-111; Л.Л. Попов, А.П. Шерегин. Управление, гражданин, ответственность (сущность, применение и эффективность административных взысканий). Л., «Наука», 1972, p. 19.
14. В.И. Гойман. Правонарушение и юридическая ответственность - Общая теория права и государства (Под ред. док. юр. наук, профессора В.В. Лазарева). М., Юрист, 2001, p. 293.

15. М.Д. Шаргородский. Наказание по советскому уголовному праву. М., Госюриздат, 1958, р. 16; И.И. Карпец. Социальные и правовые аспекты учения о наказании – «Советское государство и право», № 5, 1968, р. 65; И.С. Ной. Сущность и функции уголовного наказания в Советском государстве. Издательство Саратовского Университета, 1973, р. 61.
16. Е.В. Черных. Юридическая ответственность и государственное принуждение – Н.И. Матузов, А.В. Малько. Теория государства и права. Курс лекции. М., Юристъ, 1997, р. 551.
17. Prof. univ. dr. Costică Bulai. Manual de drept penal (Partea generală). Editura ALL, 1997, р. 310.
18. Теория государства и права. Учебник для юр. вузов и факультетов (авторский коллектив: Алексеев С.С. – д.ю.н., проф., член-кор. РАН и др.). М., НОРМА-ИНФРА, 1998, р. 420.
19. И.Н. Сенякин. Понятие, признаки и виды юридической ответственности. – Теория государства и права. Курс лекций (Под ред. д.ю.н., проф., засл. деятеля науки РФ Н.И. Матузова и д.ю.н., проф. А.В. Малько). М., Юристъ, 2000, р. 599.
20. Emil Derșidan. Dicționar de termeni juridici (ediție revăzută și adăugită). București, Proteus, 2005, р. 316.
21. Юридический энциклопедический словарь (3-е издание, переработанное и дополненное). М., ИНФРА-М, 2001, р. 227.
22. Г.К. Федоров. Теория государства и права (учебник). Кишинев, 1998, р. 465.
23. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994, art. 117.
24. A se vedea și art. art. 92, 104, 107, 108, 109, 111, 112 CP al Republicii Moldova. Chișinău, 2003; de asemenea art. art. 15, 16 CC al Republicii Moldova. Chișinău, „Cartea”, 2002.

**PROBLEMELE ÎNCADRĂRII TINERETULUI PE PIAȚA MUNCII: REALITĂȚI
ȘI PERSPECTIVE (PE MARGINEA SONDAJELOR DE OPINIE DIN 2005 ȘI 2008)**
Igor Cojocaru, Valentina Postolachi .

În conjunctura schimbărilor social-economice care s-au produs în Europa, inclusiv în Republica Moldova, s-au făcut pași importanți în fundamentarea unei concepții noi a politicii de tineret. Perioada de tranziție de la absolvirea școlii până la integrarea tineretului pe piața forței de muncă este una dintre cele dificile, cu impact economic și social deosebit de puternic. Tinerii sunt cei mai vulnerabili în contactul cu piața forței de muncă, fiind dezavantajați în comparație cu adulții, avînd în vedere că vechimea în muncă se consideră uneori drept condiție obligatorie la angajarea la serviciu.

Pentru cunoașterea mai amplă a opiniei tineretului vizînd unele probleme de ordin social-economic, Institutul Muncii în anul 2005, a efectuat un sondaj sociologic cu tema: „Problemele încadrării tineretului pe piața muncii”. În scopul examinării opiniei asupra aceluiași subiecte, în anul curent 2008 în perioada lunii mai - iunie sa petrecut un sondaj sociologic repetat. Rezultatele preliminare au demonstrat o dinamică a opiniei la toate subiectele din chestionar.

Evoluțiile ultimilor ani au demonstrat că restructurizarea vieții social-economice a Republicii Moldova impune, în mod direct, o serie de modificări, care trebuie permanent analizate și evaluate din perspectiva concepției și implementării unei strategii reale și eficiente a forței de muncă.

În cele ce urmează vom analiza situația tinerilor pe piața muncii în baza studiilor efectuate de către Institutul Muncii în anii 2005 și 2008.

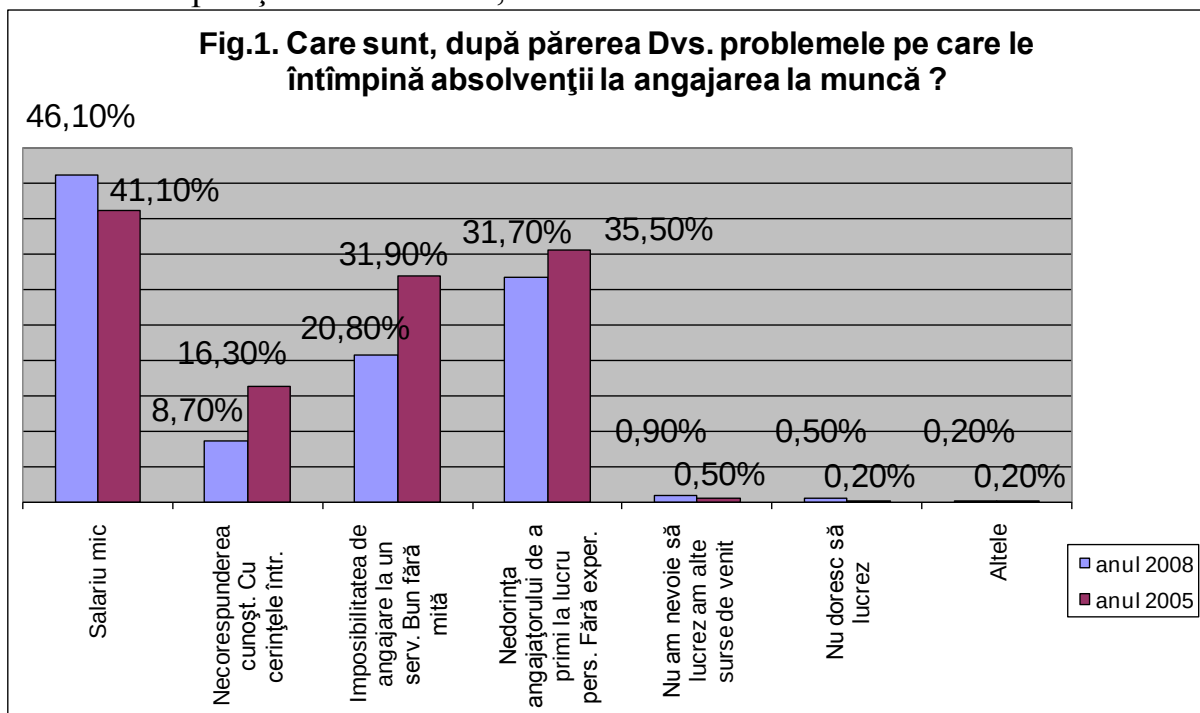
Studiul sociologic dat a fost realizat de către Institutul Muncii prin metoda sondajului de opinie publică folosind tehnica chestionării eșantionului. Eșantionul a fost alcătuit din 423 în 2005 și 315 în 2008 de tineri cu vîrsta între 18 și 28 ani, studenți ai principalelor centre universitare din republică: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Academia de Studii Economice din Moldova (ASEM), Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” (UPS „I.Creangă”) și Universitatea de Stat „Alecă Russo” din Bălți (US „Alecă Russo”), Universitatea tehnică din Moldova (UTM).

Etapa de teren a fost realizată de operatori în perioada mai – iunie 2008. Pentru fiecare instituție de învățămînt s-au stabilit aleator facultățile și din fiecare an de studii au fost stabilite aleator grupe de studenți. Din grupele selectate folosind pasul statistic, s-au selectat respondenți pentru a fi incluși în eșantion și chestionați.

Examinarea ocupării tinerilor pe piața muncii - în legătură cu caracteristicile educațional-formative, creativ-participante și productive ale acestei importante categorii de forță de muncă - relevă două aspecte majore: în primul rînd, modul în care șomajul afectează tinerii și, respectiv, felul în care șomajul tinerilor afectează întreaga societate, iar în al doilea rînd, riscul adîncirii segmentării pieței muncii pe criteriul vîrstei.

Este important de relevat că în cazul tinerilor situația este mai gravă datorită lipsei calificării sau vechimii reduse de muncă.

La întrebarea care sunt problemele pe care le întâmpină tinerii la angajare, circa 70% din respondenți în 2005 au indicat nedorința patronilor de a-i angaja din lipsa de experiență și imposibilitatea de angajare fără a fi promovați de cineva. Indicele este în scădere în comparație cu anul 2008, circa 53%.

Ce-i drept, mai mult de 40% din cei chestionați, nu s-au angajat la serviciu din cauza salariului mic.

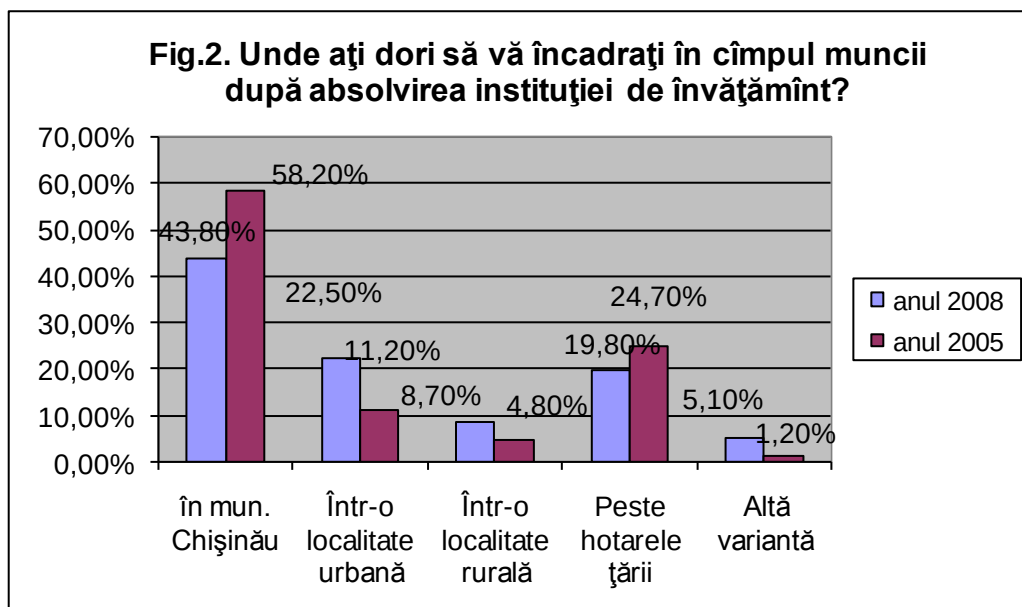
Dincolo de datele statistice privind migrația forței de muncă din republică și evoluția acesteia după a.1990, o analiză mai aprofundată a fenomenului ar trebui să surprindă o serie de consecințe de natură socială, financiar-investițională, demografică, politică, etc., pentru a putea fundamenta posibile politici de control asupra migrației, în contextul globalizării și pentru a conserva beneficiile circulației forței de muncă.

Situația Republicii Moldova, în problema dată ca și celorlalte țări din Estul Europei, este una de natură specială, în ceea ce privește migrația. Decalajele existente între aceste state și cele din Uniunea Europeană au făcut ca odată cu renunțarea la modelul economic centralizat și legalizarea dreptului de liberă circulație a persoanelor, ele să devină „rezervoare de migrație externă”.

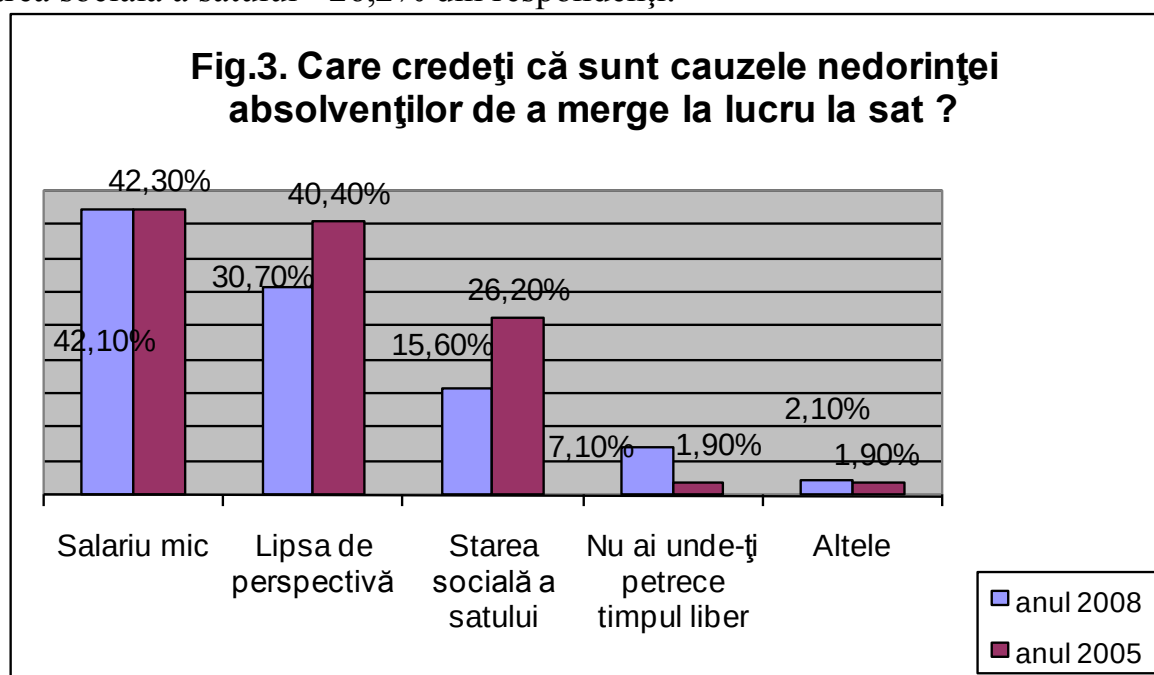
Spre regret, datele oficiale statistice confirmă că din persoanele care părăsesc republica noastră în căutarea unui loc de muncă cea mai mare pondere o dețin tinerii. Această tendință spre migrare a tinerilor se poate observa și din opțiunile respondenților noștri. Din cei chestionați, circa 25% în 2005 și 20% în 2008 preferă să plece la muncă peste hotare. Micșorarea indecelui cu 5% poate să confirme schimbările pozitive ce au avut loc în societate.

Majoritatea tinerilor preferă să se angajeze la muncă în localitățile urbane - circa 70% din respondenți, însă observăm o descreștere a doritorilor de a se angaja în capitală în omparație cu alte urbe. Municipiul Chișinău au ales 58,2% în 2005 și

43,8% în 2008, pe cînd 11,2% - într-o localitate urbană în 2005 și 22,5% în 2008. Prezintă interes și faptul că numărul respondeților ce ar dori să se angajeze într-o localitate rurală sa dublat, de la 4,8% în 2005 la 8,7% în 2008.

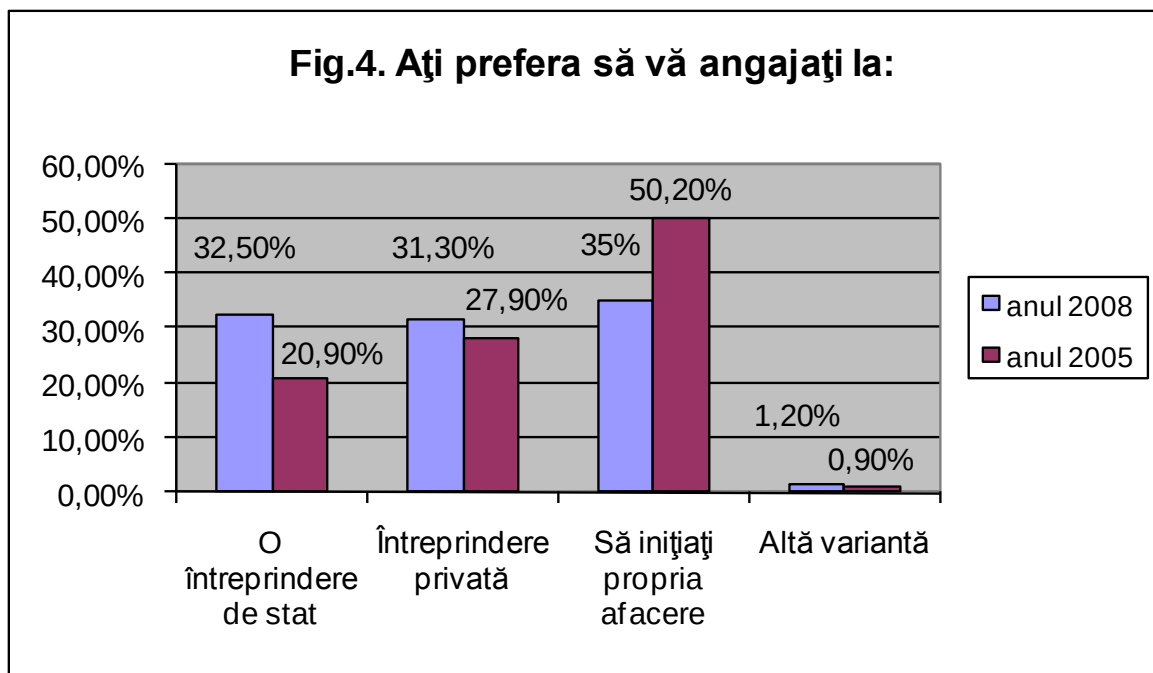
Această alegere este condiționată, așa cum și-au exprimat opțiunile în 2005 cei 40,4% de persoane chestionate de lipsa de perspectivă la sate, de salariul mic - 42,3% și de starea socială a satului - 26,2% din respondenți.

Observăm însă o micșorare a indicilor în 2008 în special cu privire la preferințele perspectivei și aprecierea statusului social a satului la respondenți - 30,7% și 15,6% respectiv. Însă ne modificată rămîne opțiunea salariului mic, circa 42%.

După cum se poate observa, datele reproduse denotă că în aspect social există suficiente probleme. Este de menționat, că mai mult de jumătate (50,2% în 2005) din cei chestionați doresc să inițieze o afacere proprie, în timp ce 28 la sută preferă să se

angajeze la o întreprindere privată, iar 21% doresc să se angajeze la o unitate economică de stat.

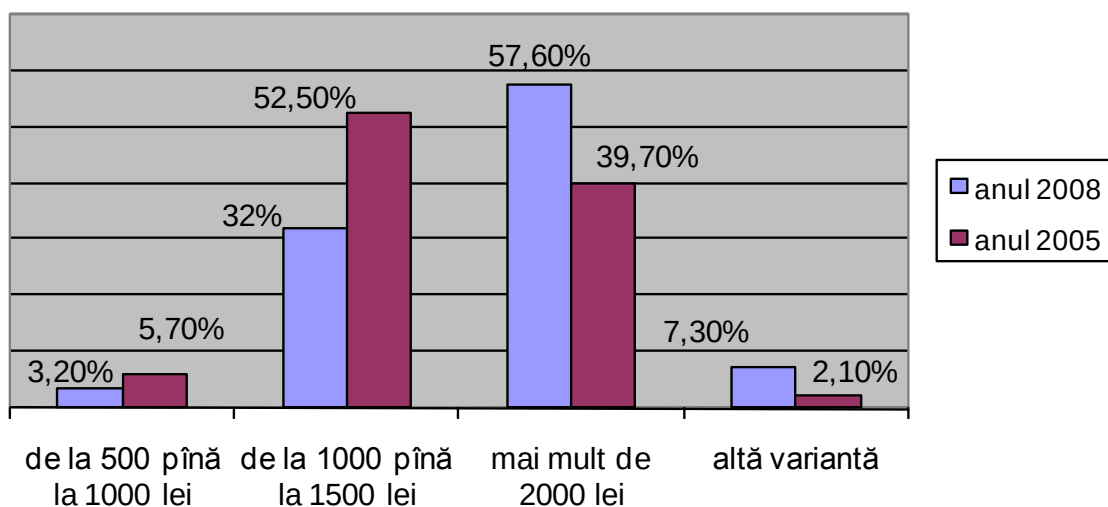
Trebuie să atenționăm că și în cazul subiectului anterior prioritățile respondenților s-au schimbat. Astfel numărul doritorilor de a întemeia o afacere proprie s-a micșorat cu circa 15%, totodată a crescut mai semnificativ numărul doritorilor de a se angaja la întreprinderi de stat 32,5% mai puțin întreprinderi private – 31,3%. Putem să susținem că dispoziția antreprenorială a tinerilor este în descreștere datorită responsabilităților legate de această activitate. Însă concretizăm că în opțiunea „întreprindere de stat” am inclus și sensul „instituiții publice”, posibil anume din acest considerent preferințele s-au modificat.

Aceste răspunsuri pot fi condiționate de atitudinea tinerilor față de muncă care este nemijlocit influențată de procesele sociale mai ample și mai profunde, care au avut loc în trecutul nu prea îndepărtat din republica noastră.

În cadrul analizei cantitative a sondajelor efectuate de către Institutul Muncii atenția a fost axată pe problemele sociale cu care se confruntă tinerii.

Analiza opiniei tinerilor, generalizarea problemelor care au constituit obiectivele studiului sociologic denotă următoarele: există o legătură reciprocă între nivelul de studii și funcțiile deținute, tinerii conștientizează importanța studiilor, în căutarea locului de muncă dar tot mai puțin contează doar pe posibilitățile proprii, majoritatea din ei preferă să locuiască în orașe, principala cauză fiind nivelul mai bun de trai și posibilitatea de a se angaja în specialitatea dorită. Tinerii, atât de la orașe, cât și de la sate, doresc să caute un loc de muncă remunerat. Dar trebuie de menționat și faptul, că tineretul studios conștientizează posibilitățile reale ale statului și la întrebarea la ce salariu ei contează în 2005: 52,5% din respondenți au ales un salariu cuprins între 1000-1500 lei, 39,7% un salariu de peste 2000 lei, și numai 5,7% ar accepta un salariu între 500-1000 lei.

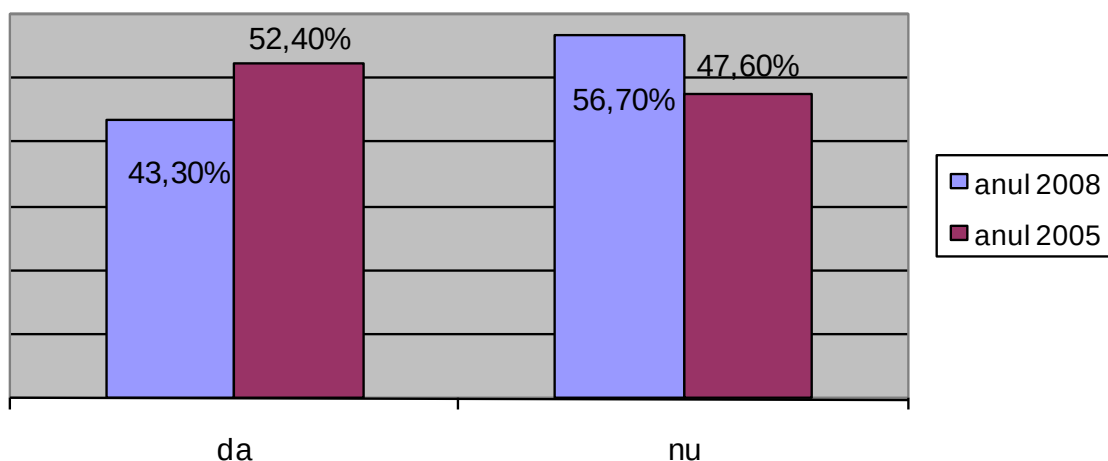
Fig.5. La ce salariu contați ca tînăr specialist ?

Totodată luînd în considerație creșterea capacităților de consum în anii precedenți, opțiunile tinerilor specialiști în anul 2008 sporit și 57,6% din respondenți tind la un salariu nu mai mare de 2000 lei, iar cei ce s-ar mulțumi cu un salariu real a unui tînăr specialist sunt doar 32 la sută. Trebuie să atenționăm că numărul persoanelor ce optează pentru o altă sumă s-a triplat și a crescut de la 2,1% în 2005 la 7,3% în 2008.

În același timp, tinerii chestionați au început să sesizeze importanța legalizării locurilor sale de muncă și mai mult de jumătate - 56,7% nu sunt de acord să fie angajați fără de carnet de muncă chiar dacă li s-ar propune un salariu decent, și numai 43,3% acceptă această practică. Coraportul opțiunilor sa schimbat. Aceasta se datorește mult probabil activităților de sensibilizare a organizațiilor de resort în această direcție.

Fig.6. Ați fi de acord să lucrați fără carnet de muncă, dacă vi s-ar plăti un salariu decent

Un alt aspect al problemei abordate îl constituie faptul că în timp ce tot mai mulți tineri obțin calificările necesare pentru diverse specialități și meserii, numărul locurilor de muncă nu sunt corespunzătoare.

Potrivit datelor statistice, persoanele cu studii superioare constituie 17,0 din totalul populației ocupate. În rândul persoanelor ocupate cu studii superioare, femeile dețin o pondere de 53,8%. În localitățile rurale specialiști cu studii superioare constituie de 3,4 ori mai puțin decât în localitățile urbane.

Dimensiunile economice și educațional-formative și sociale ale pieței muncii sunt dificil de conciliat în absența unor concepții și politici adecvate în care să fie implicați toți actorii care participă la funcționarea pieței muncii.

Este frecventă situația în care tinerii afectați de șomaj nu mai au posibilitatea de a-și susține obișnuitele activități social-culturale la care mizau. Acest fapt este important în sine, dar și prin faptul, că privează persoana respectivă de la contactele și sursele de informație ce l-ar putea ajuta în găsirea unui loc de muncă. De aceea, principalele probleme ale tinerilor șomeri sunt atât probleme economice dar mai ales cele sociale. Apar probleme în ceea ce privește contactul șomerilor cu prietenii, cunoștințele care lucrează, datorită deteriorării respectului mutual. Șomerul privește lumea cu alți ochi, pentru el există o realitate socială ostilă. Deseori șomerii devin apatici și se resemnează, complicându-se în starea de victimă. Stima față de sine se deteriorează, apare atitudinea de gen „fatalist” și scade speranța de a conta și a găsi un loc de muncă. Totodată, există o bibliografie largă ce tratează asocierea șomajului cu problemele de sănătate datorate sărăciei și creșterii stresului. Șomajul afectează nu numai șomerii, dar are consecințe foarte serioase pentru întreaga noastră societate.

Există consecințe economice negative ale șomajului tinerilor ce afectează societatea, la fel cum există consecințe economice pentru șomerii propriu-zis. Consecințele economice pe care le suportă statul sunt disproporția veniturilor din impozite și taxe de asigurări, plăți adiționale necesare achitării ajutoarelor bănești dedicate șomerilor.

În cazul tinerilor, pe de o parte, costurile salariale și de protecție socială sunt mai mici și datorită acestui fapt, cei care angajează ar trebui să fie stimulați pentru încadrarea lor. Pe de altă parte, protecția tinerilor este mai fragilă, ceea ce ar impune măsuri mai consistente de securitate socială.

Din nou însă, și în cazul consecințelor asupra indivizilor, problemele sociale prevalează asupra celor economice. Există studii asupra felului în care șomajul afectează capacitatea de muncă a tinerilor. S-a ajuns la concluzia că există o influență negativă reciprocă. Lipsa unui loc de muncă și lipsa de succes în găsirea unui loc de muncă reduc motivarea acestora, care la rândul ei reduce însăși șansele de a se încadra la muncă.

În baza acestor constatări și analize pot fi înaintate mai multe propuneri pentru ameliorarea situației tinerilor pe piața muncii în Republica Moldova, printre care pot fi:

1. implicarea mai activă a tuturor partenerilor sociali de pe piața muncii, a sectorului nonguvernamental și a instituțiilor științifico-didactice și coordonarea activităților acestora;

2. perfecționarea măsurilor de ameliorare a situației tinerilor în cadrul programelor naționale precum și realizarea Strategiei naționale privind politicile de ocupare a forței de muncă pe anii 2007-2015;
3. diminuarea șomajului în rândul tineretului - prin crearea a noi locuri de muncă, crearea bazei de date a tinerilor în căutarea unui loc de muncă, organizarea cursurilor de formare și pregătire profesională, târgurilor forței de muncă, implicarea agenților private pentru ocuparea forței de muncă;
4. stimularea materială și financiară la nivel de stat a tinerilor - creșterea numărului de burse de stat, asigurarea cu locuințe prin creditarea de stat pe termen lung a tinerilor familiei; subvenționarea și creditarea activităților de antreprenoriat a tinerilor,
5. accesul tinerilor la informație - monitorizarea acțiunilor ce țin de promovarea intereselor tinerei generații, asistență în activitatea de antreprenoriat și de planificare a familiei, informarea cu privire la consecințele muncii la negru peste hotarele țării, asistență pentru integrarea socială mai intensă a tinerilor defavorizați;
6. acțiuni de dezvoltare instituțională - crearea incubatoarelor de afaceri în cadrul instituțiilor de învățământ profesional de stat și private pentru o mai bună corelare a necesităților economiei cu procesul de formare profesională; crearea centrelor naționale și teritoriale pentru asistență socială, tehnică și consiliere a tineretului;
7. controlul asupra respectării prevederilor Codului Muncii de către antreprenorii care au angajat în activitatea de muncă tineri și acordarea competențelor necesare organelor de inspecție a muncii în acest sens (deschiderea carnetelor de muncă, încheierea contractelor individuale de muncă, respectarea procedurilor de soluționare a litigiilor individuale în care sunt implicați tinerii, respectarea legislației la concedierea tinerilor etc.);
8. examinarea problemei în cauză de către organul legislativ și executiv și administrațiile publice locale;
9. cultivarea și dezvoltarea pe diferite căi a ideii antreprenoriale la tinerii specialiști pentru dezvoltarea propriilor afaceri.

***EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ ÎN CLASELE PRIMARE
LA ORELE DE MUZICĂ ȘI CITIRE
Țurcanu-Ciobanu Viorica, Țaulean Micaela .***

Orice fenomen social este rezultatul unei acțiuni, credințe, atitudini, opinii; este prezent un comportament individual. Pentru a analiza și explica un fenomen social trebuie să identificăm sensul acestor comportamente individuale aflate la originea lui.

Se cere de identificat problemele reale lansând întrebări și răspunzând la întrebări de tipul:

- De ce s-a schimbat atitudinea țăranilor față de școală – abandon școlar după 1989?
- Cum explicăm dispariția unor conduite, acțiuni din familia tradițională?
- Cum există, se menține comportamentul tradițional al unor persoane române, bulgare, ruse, ucrainene, găgăuze, evreiești în mediul polietnic?

Pentru a explica, a înțelege, și a conștientiza asemenea fenomene, credem de cuviință să delimităm conceptele implicate:

1. conceptul de interacțiune, care vizează acțiune inter – individuală.
2. conceptul de interdependență, care vizează acțiunea actorilor unul asupra altora.
3. Conceptul de individualism în diverse împrejurări:
 - a. moral – individul este sursa supremă a valorilor morale;
 - b. metodologic – motivele și cauzele individuale ale persoanelor în societate constituie calea principală (dar nu unică) de explicare a unui fenomen social;
 - c. sociologic – individul – autonom este valoarea dominantă a societății;
 - d. etnic – persoana manifestă identitate culturală națională;
 - e. psihologic – persoana împărtășește anumite particularități specifice din psihologia socială a etniei date.

Menționăm că după 1989 a scăzut interesul la toate etniile din mediul rural pentru învățătură, pentru carte, pentru școală. S-a produs abandonul și eșecul școlar. Cum explicăm nouă conduită a indivizilor față de instituția școlară?

Potrivit curentului individualismului metodologic aceste fenomene trebuie interpretate drept efect al unei serii de credințe, acțiuni, conduite individuale și rezidă prin cauze sociale, credința că pământul este suficient pentru viață, îndeamnă pe unii copii să absenteze de la școală (elevul lipsește frecvent de la lecții, nu mai învață suficient și aceste conduite se produc în rezultatul acțiunii legate de exemplul fraților, surorilor mai mari – care sunt șomeri; există speranța că va găsi un loc de muncă, va avea un trai mai bun și “fără școală”.

Sensul poate fi înțeles conform teoriei comprehensiunii a lui Max Weber. Explicarea unui fenomen social impune în acest caz determinarea conduitelor individuale care – l produc și posibilitatea de a înțelege aceste conduite.

Rolul școlii în realizarea unei medieri interculturale este incontestabil, fiindcă educația pentru diversitate, începând cu clasele primare în calitatea sa de răspuns la

pluralismul cultural întregește și completează armonios educația și cultura în general al elevilor. Influența unor educații corecte pentru alteritate facilitează comunicările și colaborările ulterioare ale actualilor elevi cu persoane provenite din alte culturi. Aceasta ar putea preveni unele eventuale șocuri culturale. În această ordine de idei părinților și profesorilor în special, le revine rolul important de mediere inter – și multiculturală a elevilor. Este necesar, să menționăm semnificația toleranței în problema cercetată de noi. Așa, în “Declarația principiilor toleranței” se menționează că “toleranța este responsabilitatea care susține drepturile omului, pluralismul (inclusiv pluralismul cultural), democrația și statul de drept. Este esențial pentru armonia internațională, că indivizii, comunitățile și națiunile să accepte și să respecte caracterul multicultural al familiei umane. Fără toleranță, n-am avea pace, iar fără pace n-am fi în stare să avem nici dezvoltare, nici democrație.

Intoleranța poate lua forma unei marginalizări a grupurilor vulnerabile și a excluderii lor din orice fel de participare la viața socială și politică, cât și cea a violenței și discriminării în privința lor. Promovarea toleranței și modelarea atitudinilor față de diferite opinii, în sensul unei deschideri reciproce și al solidarității are loc în școli și universități și prin intermediul educației non – formale, acasă, și la locul de muncă – se menționează în articolul 3 – Dimensiuni sociale.

După cum se afirmă în declarația UNESCO asupra Rasei și Prejudiciilor Rasiale, urmează a fi întreprinse măsuri în vederea asigurării egalității în demnitate și drepturi pentru grupuri și indivizi, pretutindeni, oriunde este necesar. În acest sens o atenție deosebită va fi acordată grupurilor vulnerabile, dezavantajate din punct de vedere economic sau social, astfel ca să le fie asigurate protecția și măsurile sociale... și în sensul respectării autenticității culturilor și valorilor și facilitării, în special prin educație, a promovării și integrării lor profesionale și sociale.

Pentru ca elevul să acționeze, să activeze într-o lume tumultuoasă a schimbării este necesar să fie înlăturată închiderea, să existe și să fie acceptate provocările deschiderii, conștientizării, participării active în viața școlii, comunității, societății contemporane pluriculturale. În cadrul clasei de elevi, școlii, întâlnirea reală cu diversitatea etnică favorizează conștientizarea existenței stereotipurilor culturale. Acest fapt este un temei important pentru actualizarea abordărilor educației interculturale în Republica Moldova.

Diversitatea etnică presupune instantaneu o diversitate culturală. Un element important al conviețuirii în țara noastră unde există o diversitate etnică pronunțată este comunicarea interculturală. Ea include două componente: comunicarea personală și comunicarea socială. Comunicarea socială presupune o comunicare interpersonală și o comunicare mediatică. Mediatorul, în școală, profesorul intervine pentru facilitarea unui acord între două sau mai multe persoane.

Ca rezultat al comunicării interculturale, în Moldova s-au constituit de fapt și relațiile interetnice.

În abordarea relațiilor interetnice o importanță crucială o are modul în care grupurile percep alteritatea.

Considerăm că învățarea interculturală constituie o coordonată importantă a programului de educație în Republica Moldova.

Din multiplele obiective existente vom caracteriza două – 1. organizarea activităților culturale comune și 2. comunicarea interculturală trebuie să se realizeze prin conștientizarea complexului cultural propriu.

Realizarea acestor obiective în mediul polietnic se înfăptuiesc trecând prin școala culturală și apoi interculturală. Obiectivele educației interculturale se înfăptuiesc mergând spre intercultural prin culturală.

Noul în curs de apariție nu se poate afirma fără prezența negației nici fără conservare, continuitate. Dezvoltarea există numai acolo, unde noul întrerupe existența vechiului, însușindu-și din el tot ce este pozitiv, viabil. Or, în această menținere a pozitivului, tocmai și constituie succesiunea neîntreruptă în cadrul discontinuității, adică continuitatea în procesul dezvoltării. Dezvoltarea se caracterizează prin continuitate, succesiune, orientare, ireversibilitate, și prin conservarea rezultatelor realizate.

Trecutul participă în permanență la făurirea prezentului, constituind o legătură vie întruchipată în tradiții. Tradiția constituie o modalitate socială de transmitere a experienței umane. Există continuitate în transmiterea tradițiilor, a semnelor, simbolurilor. Tradiția constituie un anumit tip de relații dintre stadiile succesive ale societății în dezvoltare, inclusiv al culturii. Tradiția viabilă este o astfel de tradiție care conține energie constructivă, ce contribuie la procesele de făurire și se manifestă ca o conexiune necesară, ca succesiune.

Atitudinea grijulie a elevilor față de tradiția culturală a diverselor etnii se educă la lecțiile de muzică, literatură în clasele primare. Ea presupune și necesită o abordare inovatorică, care reprezintă o dezvoltare progresivă a tradițiilor.

Ce tradiții, obiceiuri specifice reprezentanților unor etnii din clasa dată colectivul de elevi le cunoaște și serbează? Ce semnificație au ele pentru elevii de alte etnii?

Ce efect emoțional, etic, artistic realizează măsurile întreprinse de dirigintele clasei în astfel de colectiv polietnic?

La lecțiile de muzică elevii învață din creația compozitorilor moldoveni, ruși, bulgari etc., astfel cunoscând valorile naționale ale etniei date, unele făcând parte din tezaurul universal, din cultura omenirii (de exemplu, balada “Miorița”).

Audierea muzicii populare ce însoțește dansul “Hora” la moldoveni și “Horo” la bulgari sau dansarea cu elevii a jocului “Alunelul” (care se dansează de moldoveni, de bulgari) exprimă valorile culturale comune și educă la copii dragostea de frumos – muzică, dans ale diverselor etnii din clasă (dacă sunt) din comunitate.

La lecția de citire lucrul cu textul din istoria culturii spirituale a etniilor rome, ruse, bulgare etc. îmbogățește orizontul cognitiv al elevilor, favorizând conștientizarea de necesitatea cunoașterii mai bine a valorilor literare, artistice a colegilor noștri. Astfel ne putem înțelege mai bine, respecta, stima, iubi cultura, fiind un bun al tuturor. Lucrând cu copii diferiți, din diverse grupuri etnico – culturale și făcând primii pași în predarea disciplinelor școlare, dar îndeosebi la orele de muzică și citire, cu perspective interculturale, noi ne bazăm pe câteva principii fundamentale:

a) copiii au opinii și experiențe proprii, dar pe parcursul orelor de muzică și citire noi împreună vom descoperi idei noi și experiențe noi;

- b) noi, profesorii, trebuie să-i încurajăm pe elevi să contribuie la discuții și să învețe unul de la altul, cât este posibil, mai mult și mai cu tragere de inimă;
- c) profesorii trebuie să dirijeze experiențele interculturale ale fiecărui copil ca să excludă momente negative de marginalizare, discriminare și intoleranță.

Apelând la documentele Consiliului Europei și ale Centrului de Tineret European, apărute în 1995, noi am acumulat multă informație, idei, sugestii despre activitățile împotriva xenofobiei, intoleranței și discriminării de rasă ce le putem promova la ore.

Suntem convinși că muzica este o sursă excelentă, un drum eficace, ce ne aduce mai aproape de cultura altor popoare. Propunem un exemplu care poate fi folosit la aceste ore.

Activitatea, care o descriem mai jos, atinge stereotipuri și imagini ce avem despre muzica diferitor culturi și dominații culturale și influența “cosmopolitizmului” culturii de masă la “gusturile” noastre muzicale. Scopurile activității sunt multe, dar în vederea ameliorării procesului de învățământ, pot fi avansate câteva din ele, dintre care amintim:

- a ridica curiozitatea copiilor din diverse grupuri etnice – culturale despre muzica altor culturi;
- a reduce stereotipuri negative și prejudicii despre muzica care se consideră nepopulară (din țările non-Europene);
- a ridica curiozitatea despre toate minoritățile ce trăiesc pe teritoriul Moldovei, despre cultura lor, muzica, limba;

Activitatea se promovează 10 – 15 minute. Profesorul selectează un fragment muzical din cultura moldovenilor, rușilor, bulgarilor, gagauzilor, romilor, evreilor etc. Putem include și alte fragmente muzicale ce aparțin altor culturi minoritare, culturilor europene sau de pe alt continent. Considerăm necesar ca profesorul să aibă traducere fiecărui cântec și copii destule pentru fiecare elev.

Procedura:

- Alegeți timp mai potrivit la oră de muzică. Spuneți clasei că aveți de gând să ascultați niște fragmente muzicale (sau cântece populare), iar copiii trebuie să ghicească de unde vine melodia sau cântecul original. Dacă profesorul a ales cântece populare, rugați elevii să-și imagineze despre ce poate fi cântecul propus.
- După audierea cântecelor / melodiilor diverse, copiii pot discuta în grupe mici. Profesorul le propune să discute / să răspundă la întrebările afișate pe tablă:
 - Cum crezi, despre ce e cântecul?
 - Ghici, cărui popor îi aparține melodia?
 - Ce visai când ai audiat melodia?
- Dacă profesorul are traducerea cântecului, repartizați copii destule pentru fiecare elev, citiți împreună traducerea și încercați cu copiii să cântați versiunea originală.
- Alegerea fragmentelor muzicale este foarte importantă pentru succesul activității descrise. Credem că este un efect pozitiv, dacă mai întâi copiii vor audia melodia fără cuvinte, iar apoi cântece populare. Nu trebuie de pus accent pe limba / limbajul cântecelor. Melodia aleasă trebuie în primul rând să transmită o atmosferă plăcută, necătând la faptul de ce origine este ea. Profesorul trebuie să

fie pregătit foarte bine, să poată povesti copiilor despre anumite grupuri etnico – culturale, despre valorile și tradițiile poporului dat.

Profesorul trebuie să aibă cunoștințe vaste despre tipul melodiei (fragmentului muzical, dimensiunile ei culturale, cât de populară este melodia / cântecul în țara / plaiul natal.

Activitățile de așa fel tind spre acceptarea și înțelegerea altei culturi, tind spre o educație a relațiilor interpersonale, care implică membrii ai unor culturi diferite la un dialog. Promovarea activităților similare provoacă creșterea eficientă a relațiilor interculturale, mărirea gradului de deschidere, de toleranță, de acceptare a celuilalt, care este diferit. Suntem convinși că diferențele în raport cu celălalt se întind pe mai multe registre: limbă, religie, practici sociale de comunicare, de relaționare, tradiții etc.

Cercetând lucrările lui C. Cucoș, L. Antonesei, M. Rey, P.Gorski, J.B. Banks am observat că domeniile de competență ale lor sunt psihopedagogie socială, pedagogie multiculturală și interculturală, etnopsihologia, educația integrată etc. Am încercat chiar să facem concluzia că în mediul școlar întâlnirea “cu celălalt” trezește două tipuri de reacții contradictorii: curiozitate, interes, implicare – pe de o parte; și teamă, negare, evitare – pe de altă parte. “Valorile înglobate, raportate finalităților educației interculturale – scrie T. Cozma în monografia “O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea” – nu se pot realiza de la sine în raporturile interculturale.

Toleranța, deschiderea, acceptarea nu sunt înnăscute, ci se construiesc în personalitățile individuale prin demersuri educaționale sistematice. Pentru a dezvolta valorile sus-numite sigur că e nevoie de niște schimbări globale, în programul școlar și curriculum-ul național. Fiecare profesor trebuie să încerce promovarea educației interculturale la orele sale.

Perspectiva interculturală de concepere a educației poate conduce la atenuarea conflictelor interetnice, care este o problemă foarte serioasă în zilele de azi; și la eradicarea violenței în școală, prin formarea unor comportamente, care sunt analizate și clasificate detaliat de către J. Walker în “Violence et resolution des conflicts a l’ecole” (Consiel de l’Europe, Strasbourg, 1992). Concluziile la care ajungem pot fi alpicate din plin în școala primară. Enumerarea numai a câtorva dintre ele, și anume:

- a) aptitudinea de a comunica (a asculta și a vorbi);
- b) cooperarea și instaurarea încrederii în sânul unui grup sau clase;
- c) respectul de sine și al altora, toleranța față de opiniile diferite;
- d) acceptarea responsabilității altora și a propriului “eu”;
- e) soluționarea problemelor interpersonale;
- f) stăpânirea emoțiilor primare etc.

va fi considerată de noi ca un produs al raporturilor interpersonale (elev – elev; profesor – elev; elev – elev) și al cercetării științelor educației pe teren interdisciplinar complex.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. T. Cozma, O nouă provocare pentru educație: interculturalitate. – Iași, Polirom, 2001.
2. C. Cucuș. Educația. Dimensiunile culturale și interculturale. Iași, Polirom, 2000
3. M. Rey. Identites culturelles et interculturalite en Europe. Geneva, 1997.
4. J. Walker. Violence et resolution des conflits a l'école. Consiel de l'Europe, Strasbourg, 1992.

ATITUDINE INTERETNICĂ ȘI PLURICULTURALITATE

Țurcanu-Ciobanu Viorica .

Republica Moldova construiește statul bazat pe drept. Democratizarea țării, conștientizarea de societatea civilă a Ideii Europene se statornicește tot mai amplu în conștiința națională. Adeziunea față de ideea proeuropeană a favorizat adoptarea unor strategii comune de integrare europeană: în noiembrie 2003 Președintele Republicii Moldova Vladimir Voronin a înaintat declarația despre orientarea politică spre Europa a statului nostru.

Conceptul de europenitate cuprinde și sistemul instructiv-educativ. În ultimii ani se racordează la standardele unui învățământ european sistemul educațional. În centrul procesului de învățământ este elevul, necesitățile lui, adoptarea unui nou sistem de predare-învățare-evaluare.

Legea Învățământului include (alături de alte aspecte) și conceptul de interculturalitate, exprimat în Art.5(2,e) din Carta Națiunilor Unite - "educație pentru înțelegere, toleranță, pace egalitate între sexe, pentru prietenia între toate popoarele și grupurile etnice, naționale și religioase".

Menționăm și documentul Curriculumul de bază, în care scrie că "deschiderea multiculturală sporește speranța de integrare oportună și eficientă a învățământului din Republica Moldova în sistemul de valori al civilizației europene, din care poporul nostru face parte prin unitatea de spațiu și istorie, păstrându-și filonul congenital al identității sale naționale." Deasemenea adoptarea acelorași valori europene ale educației, elaborarea în temeiul acestora a Concepției dezvoltării învățământului în Republica Moldova, a curriculumurilor pentru disciplinele școlare, structurarea lor pe paradigma educațională (cunoștințe, capacități, atitudini) a sporit semnificația reformei; fondarea unei noi strategii educaționale în Republica Moldova - Educație pentru alteritate de Centrul Educațional "Pro Didactica" este binevenită.

Conceptul de educație pentru alteritate pe care se bazează interculturalitatea apare cu necesitate obiectivă, incluzându-se în sistemul de valori al noilor educații - concept educațional instituit de UNESCO la inițiativa profesorului român George Văideanu.

Potrivit Dicționarului Enciclopedic al Educației (ediție din Franța) Interculturalitatea, se poate defini ca un mod de apropiere a altei culturi și de interpretare a problemelor și situațiilor prin contactul grupelor sau indivizilor aparținând la culturi diferite. Atunci competența interculturală, conform teoriei competențelor, nu reprezintă altceva decât integrarea celor trei științe adică a tuturor cunoștințelor, aptitudinilor, priceperilor și atitudinilor vizavi de cultura celuilalt care să se regăsească într-un comportament intelectual, capabil să rezolve diversele situații de natură socială interetnică.

Școala ar trebui să adopte o atitudine de neutralitate față de atașamentul etnic al elevilor săi, luând în considerație perspectiva competențelor și calificărilor universale elucidând diferențelor culturale și etnice? Considerăm că școala trebuie să manifeste o

atitudine tolerantă în spiritul cunoașterii cât mai ample a diverselor culturi, nu numai a Franței, prin intermediul lecțiilor de limba franceză, a Germaniei, prin intermediul lecțiilor de limba germană, dar și a etniilor cu care locuim în comunitate rurală sau urbană - țigani, bulgari, evrei, ucraineni, etc.

Ce prezintă atitudinea interculturală, atitudinea interetnică și atitudinea multiculturală?

Atitudine interculturală. Formă de răspuns la pluralismul cultural prin care, stipulându-se afirmarea fiecărei culturi cu normele specifice, se ajunge la o sinteză de elemente comune, pentru conturarea unui mediu modelator ca bază a înțelegerii la nivel zonal sau mondial, în vederea construirii unei civilizații noi. Școala, acceptând principii ca toleranța, respectul reciproc, egalitatea ori complementaritatea valorică a culturilor etc., va fructifica diferențele culturale și valorile spirituale locale, dar le va racorda, simultan, la valorile generale ale umanității. Și aceasta, prin pregătirea elevului pentru receptarea valorilor generale, integrative fără însă a-l lipsi de cele grupale sau specifice prin care, de fapt, „va intra” și se va insera în orizontul tot mai larg, mai nuanțat al culturii mondiale.

Atitudinile interetnice. Atitudinile sociale, avînd toate caracteristicile de structură, dimensiune, dinamism psihic, eficiența proprie acestora. Au ca obiect faptele umane, instituțiile, limba, valorile culturale, persoanele sau grupurile sociale. În sens generic, noțiunea de atitudine interetnică exprimă poziția polară - de *pro* sau *contra* - a subiectului față de grupuri etnice diferite.

Atitudine multiculturală. Reprezintă o variantă de răspuns la pluralismul cultural caracterizată prin afirmarea culturii unui grup uman în chip autarhic, fără posibilitatea comparării sau contaminării cu alte culturi, conducînd la riscul închiderii în propriile limite și posibilități. Cultura unei macrocolectivități apare ca un mozaic de elemente juxtapuse fără interpretări, fără comunicații, fără difuziuni. Atitudinea este întîlnită în plan educațional atunci cînd școala, chiar dacă militează pentru afirmarea culturilor minoritare, nu asigură o integralitate și o deschidere reciprocă între culturi, o familiarizare - de pildă - a tuturor exponenților culturilor parcelate cu note sau trăsături ale culturilor populațiilor aflate în relație de continuitate pe baza unor valori-liant, unificatoare. Interculturalitatea se distinge de multiculturalism sau pluriculturalism care are o structură mozaicală, de elemente culturale juxtapuse.

Formarea competenței interculturale are un rol important în politica educațională a Republicii Moldova.

Realizarea acestui obiectiv contribuie la cooperarea între oameni, la afirmarea democrației și păcii între popoare.

Interculturalitatea se obține prin prezența competențelor axiologice, care presupune capacitatea de a avea și competență empatică.

Comparativ cu satul Iablona, sat de mărime medie și cu satul Sturzovca sat mare, satul Iarova raionul Soroca, poate fi în lista satelor fără perspectivă în dezvoltarea social-economică?

Cu toată certitudinea afirmăm că nu pot fi considerate satele Iarova și Balinți fără viitor deoarece hărnicia locuitorilor, conducerea chibzuită a conducătorilor, pămîntul mănăs, Nistru cu pește și mijloc de trecere cu barja în Ucraina (la 2 km), relațiile sănătoase interetnice între moldoveni și ucraineni, cât și înțelepciunea,

instruirea și educația primită în familie și școală sînt piloni și duri, și puternici în existență, și dăinuirea lor.

Discuțiile cu oamenii, răspunsurile primite de la respondenți au evidențiat următoarea concluzie: doar împreună, conlucrînd și ajutîndu-se, respectîndu-se și fiind toleranți se poate conviețui civilizat creînd bunuri materiale și spirituale pentru sine, pentru comunitate, pentru societate.

Aflarea într-o expediție de cîteva zile în noiembrie 2003 în aceste frumoase locuri din cîmpia Sorociei ne-a surprins plăcut de bunătatea și prietenia sinceră dintre acești oameni, un crîmpei din modul lor de viață elucidînd în continuare.

În componența primăriei Iarova raionul Soroca sînt incluse satele Balinți Noi și Vechi și Iarova. Populația – 1108 cetățeni, dintre care 727 oameni constituie populația satului Iarova.

În școala din sat obiectele de studiu se predau din 1990 în limba de stat. Copii din familie cunosc limba ucraineană (în familiile național-mixte).

Satul este mic, departe de centru raional, cu o infrastructură puțin dezvoltată, dar oamenii conviețuiesc în bună înțelegere, muncesc și educă copiii.

Care sînt valențele umane ale conviețuirii în comunitatea etnică moldo-ucraineană din Iarova?

Cercetarea fenomenului spațial-etnic și analiza raporturilor umane firești contemporane favorizează valorificarea elementelor perene, durabile – singurele capabile să asigure continuitatea.

Majoritatea oamenilor bătrîni cunosc 2 limbi, iar copii, tinerii și persoanele pînă la vîrsta de pensionare cunosc 3 limbi – ucraineană, rusă și limba de stat.

Mai mult de jumătate din populație constituie familii unde unul din soți este ucrainean. Cunosc generația în creștere multe tradiții, obiceiuri, datini ucrainesti, care s-au transmis copiilor, deasemenea cunosc obiceiuri moldovenești.

Familia, școala educă spiritul de prietenie, ajutor reciproc, toleranță.

Educarea relațiilor umane în mediul polietnic jenerează o înțelegere între oameni și un mod sănătos de viață – ceea ce determină democratizarea în continuare a societății.

La întrebarea chestionarului “Cum apreciați relațiile interetnice din localitatea Dumneavoastră, 26,3% respondenți au răspuns “foarte bine”, 52,4 % “bune” și 21,3% “satisfăcătoare”.

Concluzionăm, că schimburile culturale – materiale sau spirituale apreciază subiecții și sînt mijloace pentru buna conviețuire sau bunăvecinătate cît și efect ale bunei vecinătăți. În comunitatea etnică mixtă, omul aflat la confluența de culturi poate fi mai bogat spiritual, psihic, fiind prezent procesul de enculturație și socializare individuală.

Spre acești oameni moldoveni, ucraineni, ruși s-a creat o relație socială, umană creată pe criteriul de apropiere spațială, cît și spirituală, materială – economică.

Biculturalitatea și bilingvismul sînt specifice și frecvente din partea moldovenilor și din partea ucrainenilor. În familiile mixte există coeficient de toleranță.

Conceptul de interculturalitate în stil european include și "cultivarea respectului pentru drepturile și libertățile omului indiferent de apartenența etnică, de

proviniența socială și atitudinea lui față de religie - principiu consemnat în Carta Națiunilor Unite."(Art.5(2,b)

În articolul 10 al Constituției Republicii Moldova "Unitatea poporului și dreptul la identitate" scrie: (1) Statul are ca fundament unitatea poporului Republicii Moldova. Republica Moldova este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi. (2) Statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.

Educația națională și cultura generală a cetățeanului învață să trăim în înțelegere, împreună cu alții.

II. DOCUMENTAR

DIN CORESPONDENTA LUI NICOLAE IORGA CU VISARION PUIU Cazacu Nicolae .

Din imensa corespondență a marelui istoric și om politic Nicolae Iorga prezintă interes și cea întreținută cu Visarion Puiu, Episcop al Argeșului (1921-1923), Hotinului (1923-1935), Mitropolit al Bucovinei (1935-1940) și Episcop al Transnistriei (1941-1942).

Subsemnatul a cercetat recent 8 scrisori ale lui N. Iorga, adresate lui Visarion Puiu, care se păstrează în Arhiva Centrală Istorică din București¹. Subiectele abordate țin mai mult, bineînțeles, de problemele spiritualității neamului românesc.

Din scrisoarea semnată la 2 iulie 1921 aflăm despre încercarea lui Nicolae Iorga de a obține acordul Regelui Ferdinand I de a-i permite lui Visarion Puiu, instalat la acea vreme Episcop de Argeș, să profite de dreptul de a locui în incinta Curții de Argeș, lucru ce nu i-a reușit².

În scrisoarea din 6 septembrie 1921 N. Iorga făcea propunerea să fie comemorată la 20 septembrie 1921 aniversarea a 400 de ani de la construirea Bisericii Episcopale de la Curtea de Argeș de către domnitorul Neagoe Basarab, la care să fie invitată și familia Regală³.

La fel de importantă a fost și scrisoarea din 10 septembrie 1921, în care N. Iorga opta cu multă ardoare pentru retipărirea biografiei cărturarului Gavriil Protul⁴, monah grec, conducător al comunității călugărilor de pe muntele Athos, care în anii 1517-1521 a scris lucrarea „Viața Sfântului Nifon”, importantă sursă pentru studierea Țării Românești între 1495-1521⁵.

O problemă aparte a corespondenței lui N. Iorga cu Visarion Puiu, a fost efortul acestor mari personalități pentru păstrarea monumentelor istorice. Astfel, în scrisoarea din 3 martie 1922 N. Iorga acuza foarte tare guvernele Țării pentru „neculturalitatea” lor, lăsând mereu în voia soartei „monumentele istorice – singurul lucru cu care ne putem fâli,”⁶ – sublinia savantul.

Drept exemplu în acest context poate servi și scrisoarea din 8 martie 1929, în care inegalabilul istoric Nicolae Iorga, aflând despre starea monumentelor din Hotin, declara cu fermitate: „Voi aduce în discuție Comisiunii [Monumentelor Istorice], înștiințarea [Sfinției Voastre] dictată cu atât de frumoase sentimente, despre starea de azi a străbunului Hotin”⁷.

Atât Nicolae Iorga, cât și Visarion Puiu împărtășeau aceeași viziune asupra impactului negativ al parlamentului României, în rezolvarea multor probleme de interes național și spiritual, provocat de dezbinarea clasei politice de pe urma multitudinii de partide în societate. Împărtășindu-și regretul, că parlamentul (dominat de adversarii săi – n.n.) nu-i ascultă propunerile sale pentru soluționarea multor chestiuni, la 12 octombrie 1924 N. Iorga scria: „... pentru aceasta ar trebui să mi se recunoască și mie dreptul de a hotărî soarta acestei țări fără noroc”⁸.

Transcriși:

10 Sept. 1921

Preasfintite,

Din nenorocire trebuie să plec cu
Simplonul' chiar în ziua de 20 pentru a
lua parte la un congres în Paris. Sînt
sigur, mîră, că prin îngrijirile Preasfintiei
Tale, vechin cînturar, — dar de ce în
„Convorbirile” bandei nemîtofile, cum
mi s'a spus? —, toate vor merge spre
gloria fericitului ctitor.

Dacă s'ar reface tipografia în
casa lui Iosif cel cînturar, s'ar
putea retipări pentru popor vechea

biografie a lui Gheorghe Protul', căci
călugărul murea ca socialistul vreo
sută de lei pe zi leafă. Dar așa!..

Și oasele Domnului ar trebui
odată înmormintate cu pompa
cuvenită, - arheologia are hotarul
ei de către pietate.

Prin paduri de biserici nu s'ar afla
ceva documente și obiecte de ~~interes~~ interes?
Nu s'ar putea face acolo un mic
muzeu?

N'a venit vremea unei renașteri
și pentru Biserică?..

Cu sentimentele cuvenite rămân
al Treisfintei Tale fii duhovnicești

N. Iorga.

1922

Pearl Harbor,

[asa de bine alina toata suferinta
amara a tristelor ingrasimari in care
ne cuturam toate tinerii guvernelor
noastre la sa monumentele istorice -
singurul lucru in care ne putem feri -
si solutiile - pe care nu le pot aduce la
indeplinire, refuzand prezedintele Comisiei
atit de puterite, incat sa nu germineze
a cea intreaga scrisoare, sa se poarte
personală și fără iscălitură în revista
"Raman" din Chicago.

Prin urmare, Pearl Harbor, incredutul
cuvântului sentimente de furi dubar.
risc.

H. M. J.

Din scrisorile lui Nicolae Iorga desprindem atașamentul sporit al lui Visarion Puiu de a-i oferi ilustrului istoric importante documente. La 20 decembrie 1927 N. Iorga expedia la Bălți, reședința Episcopiei Hotinului, următoarea scrisoare:

*„Preasfințite părinte.
Mulțumesc călduros pentru interesantele documente, pe care
le-am dat la tipar.
Primiți [Vă] rog asigurarea cuvenitelor sentimente⁹.
N. Iorga”.*

Unele documente primite de la Episcopul Visarion Puiu, înalt apreciat și de renumitul istoric Gheorghe Brătianu, ca nu numai un „păstor al Bisericii, ci și un puternic sprijin al culturii românești în Basarabia”¹⁰, au fost utilizate de către Nicolae Iorga și în opera sa „Istoria Bisericii românești” (2 vol.)¹¹.

Note:

1. Scrisorile datează din anii 1921 (3), 1922 (1), 1927 (1), 1928 (1), 1929 (2).
2. Arhivele Naționale din București (A.N.B.), fond Visarion Puiu, dos. 118, f. 1.
3. Ibidem, f. 2.
4. Ibidem, f. 3-4.
5. Dicționar Enciclopedic, vol. II, București, 1996, p. 415.
6. A.N.B., fond Visarion Puiu, dos. 118, f. 5.
7. Ibidem, f. 8.
8. Ibidem, f. 7.
9. Ibidem, f. 6.
10. Ibidem, dos. 111, f. 1-2.
11. Ibidem, dos. 118, f. 9.

III. CRONOLOGII

„FRUNZĂ VERDE DE MĂSLINĂ, TRECUI NISTRUL APĂ LINĂ”.

**O CRONICĂ A EVENIMENTELOR DE LA GRANIȚA ROMÂNNO-SOVIETICĂ
(1918-1925)**

Enciu Nicolae

Motto: „Rusia revoluționară are tot interesul să zdrobească acest corp izolator, România, spre a putea întinde flăcările revoluției în toată Europa, prin Ungaria și Austria”.

Gh.Becescu Sylvan, discurs în ședința Senatului
României, 20 februarie 1920

I. Manoliu și N.Dașcovici, Navigația maritimă și fluvială:

„Fluviul Nistru formează frontiera de Nord-Est a României spre Polonia și Republica Sovietelor Rusești. Albia sa are o lățime medie de 150-250 m și adâncimi la ape mici care variază între 0,50-1,40 m, debitul mediu anual fiind de 600 m³/sec.

Fluviul, în condiții normale, era navigabil pe toată întinderea de la Hotin la gura de vărsare în Liman, pe o lungime de 826 km. Navigația era administrată de un serviciu special cu sediul la Tighina. Acest serviciu instalase o serie de scări hydrometrice și dădea dispoziții, pe baza datelor ce le primea, pentru înaintarea vapoarelor și șlepurilor în amonte, sau pentru ieșirea lor spre Liman. Tot acest serviciu se ocupa cu lucrările de ameliorare a șenalului, porturi, debarcadere etc.

Adâncimile navigabile minime erau: pe distanța Hotin-Atachi (185 verste) 1 ½ picioare, Atachi-Rezina (195 verste) 2 picioare, Rezina-Tighina (200 verste) 3 picioare, și Tighina-Liman (195 verste) 4 picioare.

Din cauza bancurilor de nisip de la gura de vărsare și din Liman, șlepurile așa zise „fluviale”, care veneau de pe Nistru, transbordau în șlepurile maritime, cu care navigau alături, o parte din încărcăturile lor pentru a putea trece punctele dificile. Odată aceste puncte trecute, terminau transbordul, iar șlepurile maritime, de o construcție mai robustă, continuau drumul prin gura Bugazului spre Odessa.

În timpul războiului, întreținerea șenalului a fost neglijată, multe vase au fost scufundate, iar podurile care traversau Nistrul, prin dinamitare, au căzut în albie, producând obstruarea și împotmolirea cursului pe porțiuni însemnate.

Împrejurările politice de după război au împiedicat lucrările pentru ameliorarea șenalului și reluarea navigației. S-au făcut numai câteva lucrări de îndiguire și consolidare a malurilor, atât pe malul rusesc cât și pe cel românesc, precum și câteva studii și lucrări în Liman.

Reluarea navigației pe Nistru este foarte importantă pentru economia României și în special pentru Basarabia, ale cărei cereale ar găsi pe acest fluviu un drum de scurgere lesnicios și ieftin”.

- Enciclopedia României, vol.IV, Imprimeria Națională, București, 1943, p.81.

Finele anului 1917 – începutul anului 1918:

„Din noiembrie 1917 armatele ruse de pe frontul român, sub comanda generalisimului Crâlenco încep să se retragă în cea mai cumplită dezordine spre Rusia, trecând prin Basarabia.

Bande rezarmate străbat drumurile provinciei, împănând satele dintre Prut și Nistru, îndemnând țăranii „să ia parte la srâpirea cuibului boieresc”, la nimicirea gospodăriilor mai mari și în decembrie asistăm la cunoscutele devastări, furturi și asasinate, care au clătinat cu totul întreaga economie a acestei bogate regiuni. În special județele Hotin și Cahul au suferit mult, zeci de înfloritoare ferme mari au fost cu totul nimicite. Pământul trece în mâna mulțimei fără nici un control, bunul plac și forța domină, derbedeii satelor erau în plină activitate; comitetele pământești instituite încă de la începutul anului 1917, pe vremea guvernului Kerenski, ministru al agriculturii fiind Cernov, sunt abuzive și în cazul cel mai bun neputincioase de a pune stavilă mulțimei de răi, dornici de îmbogățire și îmbâcșiți de idei revoluționare.

Cu toate instrucțiunile trimise de Sfatul Țării la finele anului 1918, pământul continua a fi ținut prin samavolnicie, pădurile continuau a fi tăiate sau brăcuite și frumoasele iazuri, bogate în pește, scurse prin ezăturile dărâmate.

La începutul lunii ianuarie 1918 intrând armatele române, în entuziasmul patrioților moldoveni și a întregii populațiuni, liniștea se restabilește ca prin farmec, soldații bolșevici fug în grabă spre Nistru, iar pe la sate ordinea se întronează, fiecare căutând a-și repara pierderile și a se pune din nou pe lucru constructiv, prădătorii restituind parte din inventarul viu și mort ce-și însușiseră”

- A.Cardăș, Aspecte din reforma agrară basarabeană, Chișinău, Editura „Foaia plugarilor”, 1924, p.59-60.

Lungu Const.I. și Știrbu T.Al.: „(...) Pagubele pricinuite de armatele ruse în retragere întrec cifra de lei 800.000.000 (valuta 1917), numai în ce privește proprietățile rurale, forța de producțiune a Basarabiei. În afară de aceasta, basarabenii au mai fost păgubiți, prin rechiziții, făcute de armatele ruse, care au dat bonuri în valoare de lei 1.005.837 bani 32, fără să le fi plătit. La aceasta se mai adaugă rechizițiile făcute tot de armatele ruse, pentru care s-au emis bonuri mute, fără valoare, indicându-se numai cantitatea ridicată, care se urcă la circa 14.200 puduri cereale, furaje, porumb și zarzavat. S-au mai rechiziționat de asemenea fără plată și fără bonuri circa 63.500 puduri diferite produse ale solului, precum și 2.301 capete de vite cornute, cai și oi.

În aceste condițiuni economice a fost realipită Basarabia în anul 1918”.

- Lungu Const. și Știrbu T.Al. Basarabia economică // Basarabia. Monografie sub îngrijirea d-lui Ștefan Ciobanu.- Chișinău: Imprimeria Statului din Chișinău, 1926.- P.395-471.

6 februarie 1918 – Alexandru Marghiloman:

„Neamul Românesc” al lui Iorga din 27 ianuarie conține două constatări: Rusia țaristă nu se conducea cu noi ca o aliată, dar ca o putere protectoare; Rusia revoluționară a vrut să aprindă Moldova dintr-un cap la altul.- La această constatare agenția Reuter adaugă alta: trupele rusești în plină descompunere dezertează în masă și, în retragerea lor spre graniță, distrug orașele și satele românești”.

- Alexandru Marghiloman, Note politice. 1897-1924. Vol.III: 1917-1918, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., 1927, p.329.

18 aprilie 1918

Comisarul general al guvernului României pe lângă armata a 4-a rusă - către prim-ministrul României:

„(...) Soldații ruși umblă călare fără nici un căpătâi, trecând prin vii și semănături, cauzând mari pagube semănăturilor. (...) Intervențiile făcute de noi pe lângă comandamentul rus nu au avut nici un rezultat(...)”. Se relatează despre „ravagiile făcute de armata rusă în vitele și terenurile cultivate”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 469/ 1918, fila 85, 114.

29 aprilie 1918

„Compania jandarmi rurali Tecuci (...) raportează, că la 29 aprilie 1917, o companie din regimentul 72 pionieri rus, a luat din comuna Țapu 120 perechi boi, pornindu-i în direcția Reni”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 469/ 1918, fila 81.

13 și 14 mai 1918, Iași, Al-dru Marghiloman: „Lucru zdrobitor. În plus două consilii. Atrag atenția lui Hârjeu asupra ținutei rele a trupelor în Basarabia. Pe Nistru, vânătorii patronează contrabanda; cavaleria lui Schina se poartă ca într-o țară cucerită”.

- Alexandru Marghiloman, Note politice. 1897-1924. Vol.III: 1917-1918, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., 1927, p.515.

2 iunie 1918

Copie de pe adresa Președintelui Consiliului Directorilor basarabeni Nr.2093 din 25 mai 1918, înregistrată la Ministerul Afacerilor Străine cu Nr.3324 din 2 iunie 1918:

“Domnule Ministru,

Am primit din partea Directoratului de Interne o adresă, prin care mi se aduce la cunoștință că prefectului român din Hotin s-a prezentat un individ, numindu-se

“Comisar ținutul de Hotin al Republicii Democratice Ucraina” și cerându-i ca să i se predea actele, deoarece el ar fi după drept comisarul Hotinului. Prefectul român a intervenit la autoritățile militare austriace, care au oprit pe comisarul ucrainean de a se amesteca în treburile ținutului Hotin. Comandamentul austriac a oprit și orice adunare, ce s-ar face cu scopul de a propaga unirea acestui județ cu Ucraina și a promis tot ajutorul prefectului român”.

Președintele Consiliului Directorilor (ss) Dr. Cazacu”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 402/1918, f.4.

E.T., “Internaționala”:

“Anarhia dezlănțuită de bolșevismul rusesc a readus în discuție formula utopică a “Internaționalei”, credință care tinde să distrugă ideea de națiune și noțiunea de patrie”.

- „Basarabia. Organ cotidian politic independent”, an.II, nr.77, 1 ianuarie 1919.

5 ianuarie 1919

Extras din raportul Nr. 4 al Lt. Colonelului Rădulescu Lazăr, ofițer de legătură pe lângă Marele Cartier General Ucrainean:

„(...) L-am întrebat (pe Petliura.- N.ns.) cum mai merge pe front ? La care mi-a răspuns: Mulțumesc lui Dumnezeu, acum mai bine. Ași voi să iau ofensiva contra lui Denikin, foarte propice în aceste momente, ca să-mi redau aerul necesar, căci așa cum trăim acum, suntem complet sufocați. Nădejdea mea astăzi este în Dumnezeu și în Dvs. Dumnezeu să ne țină mintea întreagă și Dvs. Să ne ajutați. Dacă ne-ați da deodată 25.000 arme, armata ucraineană ar răsări ca din pământ și vă asigurăm că acele arme ar fi îndreptate nu în contra Dvs., iar viitorul va putea fi în măsură să aprecieze dobânda morală ce am da acestui neprețuit capital”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, f.87.

6 ianuarie 1919

Copie Nr.5

Lt. Colonel Rădulescu Lazăr către Marele Cartier General, București:

„Am onoarea a raporta: Azi, 6 ianuarie, am fost chemat de Atamanul Petliura la ora 18, care după ce mi-a expus situația generală din Rusia, mi-a arătat că situația lor momentană este critică, nu însă catastrofală (impresiunea lor). Situația generală mi-a expus-o astfel:

„Bolșevicii sunt acum mai tari ca totdeauna: contra lui Iudenici a luat ofensiva care a avut drept rezultat alungarea lui la mari distanțe de Petrograd. Pe Colceag l-a scos afară din luptă pentru cel puțin 3 luni de zile; dacă se are în vedere și actuala iarnă începută de timpuriu, ne putem convinge că Colceag nu va putea utiliza forțele lui în Siberia înainte de primăvară.

Contra lui Denikin se îngrămădesc acum formidabile forțe bolșevice și în regiunea Harkov-Orel în care voluntarii lui Denikin au mers vertiginos (40-50 km zilnic) au fost opriți de bolșevici în ultima jumătate de lună. Înspre Harkov bolșevicii

au bătut pe Denikin. În această regiune bolșevicii intenționează (după actualele lor grupări) să ia o viguroasă ofensivă pentru a tăia frontul Denikinist de la Nord (regiunea Kievului etc.).

Bolșevicii sunt în schimb în perspectivă de a fi atacați în regiunea Volgăi-Ural, de Denikin, care intenționează probabil această ofensivă spre a dejuca planurile bolșevice din regiunea Harkov. Un lucru este perfect stabilit: Bolșevicii se întăresc zilnic având teritorii și fabrici care lucrează în permanență ținând la curent întregul utilaj de război.

Ei au situația centrală și deci avantajul acțiunii pe linii interioare. Cine crede că bolșevicii duc lipsă de ceva, se înșeală amarnic („eto oșibka”). Nu mai vorbesc de Comandament unic etc., în care bolșevicii sunt superiori lui Denikin et Co.

În această stare de lucruri, bolșevicii au tendințe de a coborî spre sud, spre Denikin cu forțele lor și desigur că în curând Denikin va avea a face cu o serioasă presiune bolșevică. Toate informațiunile precise și controlate pe care le am mă îndreptățesc să afirm cu toată răspunderea acest fapt.

Cât privește pe Denikin, intențiunile lui sunt precise: vrea să termine întâi cu Ucraina, apoi cu polonezii și în urmă cu Dstră, românii. Cred că sunteți convinși de acest lucru.

Și apoi cred că este mai convenabil României să aibă a face cu o Ucraină tânără și în formație, Ucraina la consolidarea căreia ați luat până acum o parte atât de activă.

Nu uitați că Consiliul celor patru satrapi de la Paris au răspuns lui Maklakov că chestiunea Basarabiei și a Nordului Bucovinei este încă deschisă. Să nu uitați că mi-am luat angajamente solemne să vă respect legale aspirațiuni și drepturi pe care le aveți asupra acestor două provincii românești și nu uitați că eu nu am nici o legătură sufletească cu Maklakov, dimpotrivă.

Astfel stând lucrurile, Guvernul român trebuie să aleagă între alternativa de a vedea strivită Ucraina și deci succesul lui Denikin, care numai prieten nu vă poate fi, oricâte asigurări vi s-ar da de reprezentanții lui moscoviți de la București care cochetează și cu Antanta, și cu nemții deopotrivă. Acum Denikin poate da totul pentru a ajunge la deviza lui, crezul lui, „Unica și indivizibila Rusie de altă dată”, zic vă puteți alege între această alternativă și aceea de a vedea înflorind Ucraina la semănatul căreia ați luat și Dvs. parte. Ar fi păcat să nu culegeți roadele unei sincere și recunoscătoare Ucraine care, oricât de perversă ar fi, nu ar putea să uite pe cel care a ajutat-o în vremuri atât de grele.

Acum este încă posibil să putem rezista, ba chiar isprăvi cu Denikin, dacă ne veți ajuta grabnic. Știu cât vă este de greu s-o faceți, dar nu vă cer un lucru imposibil, nu vă cer soldați care am destui, vă cer numai arme și muniția respectivă. Dacă am de la Dstră 25.000 arme, totul este salvat, dar acest ajutor trebuie grabnic dat, cât mai este încă timp. Am întrunit, după obiceiul Atamanilor noștri străbuni, pe toți comandanții de regiment, câte un ofițer și câte un cazac și i-am consultat ce trebuie să facem în momentele acestea atât de grele și mi-au răspuns în cor: „Tată, dați-ne arme și muniție ca să garantăm succesul”. Aceste declarații mi-au umplut ochii de lacrimi, și de bucurie și de durere: de bucurie văzând cât entuziasm este în sufletul ucrainenilor, cazacii mei, iar de durere că nu am de unde să le dau aceste arme.

Ochii ne sunt ațintiți acum la România de la care ne vedem, dacă ea voiește, mântuirea. Repet că cer să ne dați grabnic 25.000 arme și muniția lor, dar cât mai grabnic, căci altfel noi vom fi pierduți, iar Dstră amenințați de pericolul bolșevismului sau de prietenia lui Denikin.

Vă rog deci ca reprezentant al patriei Dstră, ca bun român, arătați aceste doleanțe guvernului Dstră și insistați pe cât puterile vă ajută ca să convingeți pe cei în drept să asculte glasul atât de dureros al Ucrainei care este astăzi în pericol. Nu refuzați mâinile de prietenie ce vi se întind de patria mea în pericol, care strigă s-o scăpați din ghiarele pieirii unui dușman comun și nemilos”.

* * * *

Atamanul era foarte afectat în tot timpul acestei convorbiri, că nu l-am întrerupt până la sfârșit, fiindcă era imposibil, promițându-i că voi formula atât telegrafic cât și în raport detaliat doleanțele exprimate. Din parte-mi nu mai am nimic de adăugat la rapoartele mele anterioare 1,2,3 și 4, rugându-vă să binevoiți a hotărî și a-mi ordona cele ce veți crede pentru a face față situației.

Convorbirea a durat două ore și a fost făcută prin intermediul locotenentului Georgescu, după care am luat note, traducându-mi cuvânt cu cuvânt.

Lt.Colonel /ss/ Rădulescu

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, f.88-89.

S. Desființarea bolșevismului:

„Bolșevismul este o denumire generică ce se dă unor bande mai mult sau mai puțin numeroase, mai mult sau mai puțin organizate, care nu au altă menire decât de a profita de tulburările războiului și revoluționare, pentru a prăda, pentru a jefui. Câștigul fără muncă, distrugerea a tot ce este administrație organizată și înlocuirea lor prin organizații ocazionale; înălțarea rebutului societății la înalte funcțiuni, acesta este scopul bolșevist”.

- „Basarabia. Organ cotidian politic independent”, an.II, nr.96, 26 ianuarie 1919.

12 mai 1919

Nota Comandamentului de jandarmi Tighina

Compania jandarmi Tighina cu telegrama Nr.957 din 9 mai 1919 st.n. raportează: Ieri, 9 mai 1919, un aeroplan bolșevic a aruncat în satul Chițcani manifestări revoluționare în care Comitetul partidului comunist român de la Odesa invită armata română și armata franceză de a nu lupta contra bolșevicilor.

- Arhivele Naționale, București, Fond Ministerul de Interne, 459/1919, f.6.

30 mai 1919

Raportul Poliției or. Soroca Nr. 3389 din 7 iunie 1919, către Directoratul de Interne (Copie):

„30 mai, orele 11 noapte, bolșevicii au deschis un foc viu de arme și mitraliere asupra pozițiilor noastre din Atachi, cu intenția de a trece Nistrul în Basarabia, însă

li s-a răspuns prin focuri vii de arme și tunuri, bombardând localurile unde erau grupați. Populația din Atachi se arată ostilă față de autoritățile române și în Moghileov se crede a fi sediul așa-zisului regiment internațional, compus dintr-un batalion format din români basarabeni, un batalion de unguri și altul de ucraineni și afară de aceștia se zice că ar mai fi existând și trupe din Divizia ce lupta contra Basarabiei.

Tot în sus arătata zi, pe când vreo 200 oameni transportau material pentru tranșee și întărirea de din dosul Moghileovului, au fost bombardați de artileria noastră; cu toate acestea însă se observă mișcări de trupe și transporturi de materiale”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 459/1919, fila 36-36 verso.

3 iunie 1919

Raportul Poliției or. Soroca, 7 iunie 1919 către Directoratul de Interne:

„(...) În noaptea de 3-4 iunie curent, a avut loc o nouă încercare bolșevică de a trece Nistrul din Moghiliov (Ucraina) la Atachi (Basarabia), însă au fost respinși și cu acea ocaziune armata noastră a distrus și restul podului ce mai rămăsese.

În dosul Moghiliovului se aud lupte între bande și se crede că armata verde va ocupa Moghiliovul; Grigoriev care a încercat o contrarevoluție este înconjurat de bolșevici și așteaptă ajutorul Gărzii verzi.

Autoritățile militare locale sunt informate că în ziua de 1 iunie curent, pe când se bombarda or. Iampole, se găsea în acel oraș dl Racovschi, ce ținea conferințe prin orașele de pe malul Nistrului, spre a determina să se ridice contra românilor”.

- Arhivele Naționale, București, Fond Ministerul de Interne, 459/1919, fila 39.

13 iunie 1919, or. Soroca

Raportul Șefului Serviciului Siguranței Soroca:

“Populația din Atachi discută mult faptul că artileria română a bombardat biserica creștinească din Moghilev, întrucât, după cum spun ei, românii sunt un popor creștin, civilizat, astfel că se poate pretinde de la ei mai mult discernământ.

Apoi, bombardările artileriei peste Nistru în diferite orașe ca Moghilev și Iampole, găsesc un profund răsunset în sufletele cetățenilor basarabeni din apropierea Nistrului, din care cei mai mulți au frați și surori în acele orașe. Apoi, acele bombardări de cele mai multe ori s-au făcut fără nici un motiv serios. Este de ajuns ca un capriciu a unui ofițer sau chiar a unui soldat, ca bombardamentul cel mai puternic să se producă în orașele de pe malul Nistrului ucrainean, producând mase de victime”.

Șeful siguranței, polițai Artur Cristea

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, fila 48.

26 iunie 1919

(...) În seara zilei de 22 iunie a.c., în satul Stodolna a fost rănită de bolșevici de un foc de armă femeia Maria Rotaru. Bolșevicii de asemenea au mai împușcat o vacă și un cal. Focurile le-au tras de pe celălalt mal al Nistrului.

Prefect jud. Orhei – Ciorapciu

- Arhivele Naționale, București, Fond Ministerul de Interne, 459/1919, **fila 57**.

4 iulie, satul Stodolna

“În satul Stodolna s-a fost rănit un locuitor cu focuri de arme trase de bolșevici, conacurile proprietarilor au fost bombardate”.

Prefect județ Orhei, Ciorapciu

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, fila 49.

5 iulie 1919

Ion Ghica, Comisarul general al Guvernului pe lângă Armatele aliate din Basarabia – către Ministerul de Interne:

„Domnule Ministru,

În referire la telegrama Dstră prin care îmi cereți să supraveghez modalitățile aplicării stării de asediu de către Comandamentul Francez în or. Tighina, am onoare a vă comunica că am fost în acel oraș și în timp de trei zile făcând cercetări, am putut constata următoarele:

Starea de asediu a fost proclamată din ordinul Generalului D’Anselme în ziua de 29 mai 1919. Proclamația prin care s-a adus la cunoștință starea de asediu, a fost publicată în limba franceză, română și rusă. Este semnată de generalul francez Cot și contrasemnată de prefectul județului Tighina dl Avel Crudu. Prefectul județului mi-a declarat că cele cuprinse în această proclamație sunt redactate chiar de dânsul și aprobate de generalul Cot care n-a găsit că nu este loc să le aducă nici o modificare.

Controlul circulației, raziile, strângerea armelor și a munițiilor, descoperirea celor ce au luat parte la luptele din ziua de 27, au fost făcute de posturile franceze, lucrând de perfect acord cu autoritățile civile și militare române.

Modalitățile aplicării stării de asediu de către francezi au fost foarte „dulci” după cum mi-a declarat dl prefect; aproape nici o deosebire nu a existat între starea de lucruri din orașul Tighina, înainte și după ziua de 29 mai, afară doar de controlul foarte sever al circulației ziua, iar noaptea aceasta era oprită cu desăvârșire, neputându-se circula decât numai dând parola.

Vă anexez și ordinul generalului Cot trimis prefecturii jud. Tighina în ziua de 1 iunie 1919, din care reiese modul cum Comandamentul francez a înțeles să aplice starea de asediu.

Înainte de a termina, socot de datoria mea de a vă semnala modul conștiincios cum și-a îndeplinit datoria dnii prefect al jud. Tighina, polițai al or. Tighina, precum și puținii funcționari ai acelei poliții și ai siguranței locale”.

Semnat: Ion Ghica (manuscris)

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, fila 1 verso.

1 august 1919

„În ziua de 1 august 1919, artileria bolșevică a bombardat valea Răutului și satele Ustia și Criuleni”.

Prefect jud. Orhei Ciorapciu

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, fila 68.

8 – 9 august 1919

„În noaptea de 8-9 august 1919, bolșevicii de peste Nistru au atacat cu focuri de armă trupele noastre de pe frontul Rezina-Saharna, care au răspuns cu focuri de mitralieră”.

Pentru prefectul județului Orhei - Turtureanu

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, fila 75.

2 septembrie 1919, Orhei

Prefectul județului Orhei, Turtureanu, către Ministerul de Interne, telegramă extraurgentă:

“Comunicăm că în ziua și noaptea de 28 spre 29 august a.c., bolșevicii au încercat a trece Nistrul în dreptul Criulenilor. Cu focuri de armă și mitraliere au fost respinși de trupele noastre”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 589/ 1919, fila 1.

11 noiembrie 1919

“Șeful poliției Atachi ne comunică următoarele: astăzi, 11 noiembrie, în or. Moghilău se dau lupte între ucraineni și armata lui Denikin, orașul este înconjurat. Ucrainenii se retrag pe malul Nistrului spre Nord”.

Prefect jud. Soroca Rădulescu Dobrogea

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, f. 85.

13 noiembrie 1919

Copie după telegrama locotenentului Cassanova către Marele Cartier General, 13 octombrie 1919:

În urma înaintării lui Denikin și a bolșevicilor, ucrainenii au fost nevoiți a se retrage formând noua linie de front Vest Moghilev, Vest Jmerinka, iar linia ferată între aceste două puncte rămânând la Ucrainenii de la Jmerinka est Vinița sud Stara-Konstantinovca, acest oraș fiind ocupat de bolșevici până la râul Zbrucz; frontul polon Moghilev a fost ocupat în ziua de 12 noiembrie de către un detașament de

cavalerie compus din 150 soldați, la ocuparea orașului ucrainenii nu au opus nici o rezistență. Jmerinka a fost evacuată pe ziua de 10 noiembrie, iar în ziua de 11 noiembrie a fost ocupată de Denikin. După o informație dată, însă necertificată până în prezent de către agentul nostru K.P. Nr.1, polonezii au concentrat trupe la râul Zbrucz cu intenția de a înainta în Ucraina spre a ocupa localitățile Kamenet-Podolsk și Proscurov sub motivul că ucrainenii tratează cu bolșevicii.

Autoritățile militare și Marele Cartier evacuat de la Jmerinka au fost mutate la Proscurov. Tot aici a fost instalată și stația de radio-telegrafie.

Ucrainenii declară că înfrângerile acestea se datorește numai trădării generalului galițian Tarnavski, care este închis în prezent împreună cu statul său major la Vinița. El a fost înlocuit cu generalul Mikitka și generalul Tiritz ca șef de Stat Major. Armata se găsește într-o situație deplorabilă. Majoritatea sunt desculți și goi, decimată de holeră și tifos exantematic care fac ravagii îngrozitoare. Lipsa de medicamente și îngrijire medicală, iar în ceea ce privește armamentul și munițiunile, lipsesc cu desăvârșire. Moralul trupelor ucrainene e foarte scăzut, care însă nu ezită de a lupta cu dușmanii. În ceea ce privește trupele galițiene, s-au concentrat în jurul Viniței și refuză de a lupta, au chemat la ei pe directorul galițian Petrusevici, dar a refuzat sub motivul că e bolnav.

Într-o convorbire avută cu Ministerul de Război cu fostul ministru de război colonel Petrof, fiind de față și noul ministru general S.Salski care a luat în primire departamentul în aceeași zi, 12 noiembrie, acesta a declarat că din nenorocire, un ajutor din partea românilor va fi venit foarte târziu și fără folos în caz când trupele noastre care luptă în direcția Moghilev-Jmerinka nu vor reuși a respinge pe Denikin, de altfel trupele noastre împreună cu armatele insurgente și cu o Divizie bolșevică care a trecut de partea ucrainenilor cu un efectiv de 800 oameni și comandată de două cartiere care nu se înțeleg între ele, având comanda fiecare câte o zi alternativ, înaintează de la Vinița în cel mult trei zile. În caz de nereușită a atacului nostru contra lui Denikin care înaintează cu forțe superioare, vom fi nevoiți a părăsi linia Nistrului retrăgându-ne pe linia ferată Jmerinka-Proscurov. Situația noastră e foarte critică, dar vom lupta până la sfârșit. Bolșevicii se găsesc la 15 verste de Kiev- de la Cernigov până la Don Denikin a fost înfrânt pe tot frontul.

Actualmente punctul cel mai înaintat a lui Denikin este la 25 verste nord Kursk.

Ofensiva puternică a bolșevicilor continuă cu succes. De la agentul nostru K.P. Nr.2, care a sosit din Kiev, mi-a comunicat următoarele: societatea de propagandă-secția întâia Razdelnaia Tiraspol Bender sub șefia lui Velinoveski, Secția 2-a Balta-Birzula-Râbnița-Bălți, sub șefia lui Iuhnoschi Vladimir.- Secția 3-a Rudnitza-Iampol-Soroca, sub șefia lui Filip Carasciuk și Secția 4-a Moghilev-Ocnița și Asitza Ivanetz, sub șefia lui Polanski, de altfel de această ultimă secțiune guvernul ucrainean nu are nici o cunoștință. În același timp societatea a luat măsuri de a trimite agenți de propagandă contra României și Bucovina și Galiția”.

Locotenent Cassanova, No. 157/ 13 noiembrie 1919

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 458/1919, fila 90-90 verso.

15 noiembrie 1919, or. Soroca

„Şeful poliţiei Atachi ne comunică următoarele: astăzi, 11 noiembrie, în or. Moghilău se dau lupte între ucraineni şi armata lui Denikin, oraşul este înconjurat. Ucrainenii se retrag pe malul Nistrului spre Nord”.

Prefect jud. Soroca Rădulescu Dobrogea

- Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond Ministerul de Interne, 458/1919, fila 85.

20 mai 1920

Comandamentul Trupelor de Est
General de Divizie
Alexandru Lupescu

Şef de Stat Major
Colonel Miltiade

Ordonanţa Nr. 1

„Starea de război etc. au atins, desigur, şi libertatea paşnicilor locuitori. Având în vedere însă, că pe de o parte, spiritul de ordine şi spiritul patriotic de care au dat dovadă aceşti locuitori, iar pe de alta faptul că starea de război n-a încetat şi deci încă este necesitatea de măsuri care să garanteze ordinea publică şi siguranţa armatei, am socotit că măsurile luate în acest scop, să le modific în sensul de a reda o mai mare libertate locuitorilor acestei scumpe provincii.

I. a) Circulaţia pe străzi, în oraşele şi satele din Basarabia şi Bucovina este liberă la orice oră din zi şi noapte, cu obligaţiunea pentru călători de a circula în linişte.

Se excepţionează Zona Frontierei cuprinsă între frontieră şi linia care pleacă de la lacul Alibei, localităţile: Divizia, Volontirovca, Căuşeni, Mereni, Chişinău, Orhei, Teleneşti, Bălţi, Baraboi, Briceni, Lipcani; linia urmează apoi cursul Prutului, până la punctul unde vechea frontieră între Bucovina şi judeţul Dorohoi atinge Prutul, apoi spre Sud-Vest la Storojineţ prin Budeniţ-Bănila-Moldoveneasca-Seletin-Izvor-Cârlibaba. În această zonă a frontierei, circulaţia nu este permisă decât până la ora 1 şi 30 noaptea.

În localităţile indicate mai sus circulaţia este liberă. (...)

V. a) Oricine va trece graniţa în mod fraudulos, va fi pedepsit cu închisoare de la 15 zile la 4 ani”.

General L.Răşcanu, ministrul de război: „Starea de asediu şi cenzura sunt ridicate în interiorul Regatului. Ele rămân în vigoare numai în zonele militare.

Prin zone militare se înţelege: în Bucovina şi Basarabia, o zonă de 30 km adâncime de-a lungul frontierei. Linia de demarcaţie se va stabili de Comandamentul de Est”.

- Arhivele Naţionale, Bucureşti, fond Ministerul de Interne, 119/ 1920, fila 54, 63.

3 iunie 1920

Prefectura județului Tighina către Ministrul de Interne:

„Rugăm să binevoiți a aproba, ca toate localurile, restaurante, cinematografe etc., să fie deschise până la ora 12 noaptea, iar circulația în oraș să fie liberă în tot timpul nopții. (...)”

Starea spiritelor este de așa natură încât nimic nu ne îndrituiește de a menține aceste măsuri care erau bune acum un an pe timpul stării de asediu”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 117/ 1920, fila 33.

11 iunie 1920

Direcția partidului socialist din Tulcea a primit în ziua de 6 iunie 1920 o încunoștiințare de la Comitetul Central Executiv din București, prin care i se comunică, că începe preparativele în vederea unei greve generale ce se va face în întreaga țară, exceptând Basarabia.

Greva e organizată, va începe de la centre, lăsându-se orașele fără apă și lumină, încetarea tramvaielor, trenurilor și vapoarelor. Lucrătorii nu vor relua lucrul decât numai după ce va fi revizuit procesul avocatului Bujor și până nu va fi pus în libertate.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 227/ 1920, fila 32.

13 iunie 1920

Extras din raportul Nr. 49 al Comandantului Companiei Jandarmi Chișinău:

„S-a descoperit în comuna Ulmu de către Postul de jandarmi local, indivizii: Nicolae Deriță și Simion Chiriță făcând propagandă bolșevică, îndemnând populația la revoltă, iar tinerii să nu se supună la încorporare.

S-a însărcinat Comandantul plutonului a face amănunțite cercetări pentru a stabili culpabilitatea acuzaților, spre a se lua măsurile cuvenite.

Comandamentul militar de pe malul Nistrului a descoperit un întreg aparat de propagandă bolșevică, cu centrul la Bender, care au reprezentanți în toate satele de pe malul Nistrului. S-au găsit arme, muniții și telefoane, în satele Fântânica, Șerpeni din județul Tighina.

S-au făcut până în prezent circa 70 arestări, din cercetările comandamentului militar s-a constatat, că aceste comitete au legături în Rusia, de unde au primit bani și instrucțiuni, fiind în legătură și cu organizația socialistă din București, în special cu dr. Lupu, persoană foarte cunoscută de ei”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 227/ 1920, fila 22.

5 noiembrie 1920

Copie după raportul telegrafic Nr. 6101 al Comandamentului Trupelor de Est către Marele Stat Major:

„La ordinul Nr. 4195 din 3 noiembrie 1920, Corpul III armată încercându-se de către Comisiunea Rezina de a se lua contactul cu autoritățile bolșevice din Râbnia, s-

a răspuns categoric că granița e închisă și că nu stau de vorbă cu autoritățile românești. (...)”.

Șeful de Stat Major, colonel Miltiade

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 115/ 1920, vol.II, fila 102.

11 noiembrie 1920

Copie după nota de informațiune primită pe lângă adresa Subinspectoratului General al Siguranței din Basarabia, Nr. 13514 / 1920:

„Armistițiul ce a fost încheiat între ucrainenii și bolșevicii se terminase la 8 noiembrie, a fost prelungit după cererea bolșevicilor cu 14 zile.

În ziua de 10 noiembrie a.c., ucrainenii au fost provocați de un atac pe front din partea bolșevicilor, după care astăzi, 10 noiembrie a.c., ora 9 a.m., ucrainenii au luat ofensiva, după ce au început cu un bombardament intensiv de artilerie.

Astăzi 11 noiembrie, ora 12 a.m., bolșevicii au ocupat Moghilevul. Multă cavalerie a intrat în acel oraș, cu steagul roșu.

În cursul zilei de ieri au fost lupte în apropiere de Moghilev, spre Nord, Divizia 30 infanterie ucraineană care a fost capturată, se pare, în întregime de bolșevici. Cu această divizie se află și generalul Udovicensco, care este aproape sigur că a căzut prizonier, căci bolșevicii împiedică retragerea și au intrat în oraș pe la Nord”.

Șeful Biroului Siguranței, Diaconescu

- Arhivele Naționale, București, 115/ 1920, vol.II, fila 95.

1 decembrie 1920

Serghei Wilinsky (profesor rus, refugiat în Plevna, Bulgaria, de la Universitatea din Odesa) către rectorul Universității din București:

„(...) Am fost profesor la Universitatea din Odesa , și actualmente la gimnaziul de fete din Plevna.

La începutul anului 1920, în timpul invaziei bolșevicilor în Odesa, am părăsit orașul și Universitatea, unde am fost student și timp de 20 de ani profesor, unde am primit titlul de Doctor în litere Slave și unde nu puteam să rămân din cauza teroarei, pe care am suferit-o din partea bolșevicilor, în vara anului 1919, când m-au ținut în închisoare timp de 45 zile.

După mai multe suferințe în Bulgaria, am primit în sfârșit un loc de profesor de limba rusă în Plevna, unde trăiesc și acum cu soția mea.

Fiul meu, Valeriu Wilinsky, în etate de 17 ani, student al Facultății de Drept din Odesa, s-a separat de noi în timpul panicii evacuării și rămase la Odesa. (...) Toată crima fiului meu este că, neputând să îndure represaliile bolșevicilor, a fugit,- dar lucrul acesta l-au făcut zeci și sute de mii de ruși, împrăștiați în toată lumea.

Sper să profesorii români, în persoana Dvs., vor face la rândul lor tot posibilul, pentru a îndulci suferințele colegului lor- refugiat rus- amintindu-și cât de fericiți se

simțeau profesorii ruși de a-și servi colegii lor din Serbia și România, în timpul ultimului război (1914-1917) în timpul refugiului lor la Odesa”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 111/ 1920, fila 136-136 verso.

Ministerul de Interne

Secretariatul General Chișinău

Serviciul Polițiilor

Către Ministrul de Interne

„La ordinul Dvs. Nr. 67304 din 29 noiembrie 1920 avem onoare a Vă comunica că primele 3 numere din ziarul „Бессарабский Коммунист” au apărut clandestin în orașul Chișinău, tipărindu-se într-o tipografie clandestină a organizației comuniste.

Descoperindu-se apariția lui în localitate, cum și funcționarea tipografiei clandestine de către organele siguranței locale, gazeta a continuat să reapară în or. Tiraspol (Ucraina), unde după comunicarea Subinspectoratului general de Siguranță, au mai apărut încă 3 numere (4,5 și 6), ultimul fiind apărut în luna octombrie și din care cu raportul Nr. 26702 V-am comunicat în traducere articolul de fond”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 115/ 1920, vol.II, fila 124.

Copie după manifestul lansat de Comandamentul armatelor Ucrainene în rândul armatelor bolșevice, primită pe lângă adresa Subinspectoratului General de Siguranță din Basarabia, Nr. 13402/ 1920:

Soldați ai Armatei Roșii !

Din războiul vostru cu Ucrainenii nu iese și nu va ieși nimic și aceasta din motivul că sunteți forțați a lupta pentru o cauză care nu este dreaptă. Pentru ce mergeți Voi contra Ucrainei? Pentru a jefui pe țaranul nostru? Iată deja 3 ani de când Troțki și compania vă obligă de a lupta în contra ucrainenilor, dar din acest război nu a rezultat nimic bun pentru voi. Voi sunteți îndepărtați de la familiile voastre și trimiși la o moarte sigură, desculți, goi și flămânzi. În timpul când voi pieriți în țară străină prin gloanțe, foame și epidemii, acolo în depărtare, în Rusia, mor de asemenea de foame și de frig soțiile, mamele și copiii voștri, iar comisarii în acest timp, trăiesc pe socoteala voastră și după buna lor plăcere. Poporul ucrainean vă urăște, el se răscoală, distruge drumurile și voi nu veți mai putea să vă înapoiți acasă, dacă nu veți face acest lucru imediat. Ziarele comuniste vă ascunde adevărul, ele mint; în realitate, jumătate din armata roșie a fost distrusă în luptele ce s-au dat sub Varșovia, Bielostok și Brest-Litovsk. O parte din armata roșie (80.000), nevoind a cădea în mâinile polonezilor, s-a predat germanilor, iar în prezent, voi vă retrageți pe tot frontul. Plecați, până nu este încă prea târziu, grăbiți-vă înspre casa voastră, deoarece în dosul frontului vostru situația a devenit critică. Ecaterinoslavul, Poltava și o parte din guvernământul Harcov au fost ocupate de răsculați.

De veți întârzia, căile de retragere vor fi tăiate și voi veți fi pierduți. S-a dat ordin de a vă lăsa să treceți în Rusia timp de o săptămână, fără nici o piedică, pentru a nu

vărsa sângele vostru în zadar, iar după trecerea acestui termen, țăranii vă vor opri și va fi rău de voi.

Grăbiți-vă de a pleca spre a nu regreta mai la urmă !

Comandamentul Suprem al Armatei Ucrainene

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 115/ 1920, vol.II, fila 90.

16 – 17 decembrie 1920

Comandamentul corpului de jandarmi către Ministerul de Interne, relativ la mișcarea trupelor bolșevice în Ucraina:

„1. În noaptea de 16-17 decembrie 1920, trecând Nistrul în mod fraudulos, indivizii Ileana Iaroslavskaia și Naghia Rabinovici au fost arestate de jandarmi secția Arionești, compania jandarmi Soroca, care au dat următoarele informații:

În comuna Râbnița la vreo 12 km de Nistru se află un regiment de cavalerie bolșevică, bine echipat care stă cantonat în acea comună.

În comuna Nemirov cam la 12 km Nord-Est de Râbnița se află cantonată o divizie aproximativ care operează contra Ucrainenilor care se găsesc în comuna Vorovca 500, iar în orașul Belaia Țercovi o armată de 30.000 Ucraineni sub comanda unei domnișoare, anume Marusea Socolova. Atât ucrainenii cât și bolșevicii mobilizează tinerii de la 18-25 ani și că bolșevicii au intenția ca după ce vor bate complet pe ucraineni, să concentreze o armată numeroasă la Nistru, pentru a trece în Basarabia. Mai informează că pe malul stâng al Nistrului se află mai multe bande de bolșevici siberieni în localitățile: în comuna Taruga o bandă de 100 bolșevici, iar în comuna Mihailovca- vreo 200 bolșevici. Ambele bande sunt înarmate cu mitraliere și muniții de război îndeajuns, însă sunt lipsite de alimente și îmbrăcăminte. Aceste bande au intenția, după cum circulă zvonul, să treacă Nistrul în Basarabia pentru jaf.

2. În comuna Râbnița, în dreptul comunei Unguri, de asemenea se găsesc vreo 100 de bolșevici având legătură cu Comandamentul bolșevic din Moghilev, unde și aici se găsesc cam vreo 400-500 bolșevici care au intenția, după informațiile Comandantului Companiei de Grăniceri Atachi, să intre în Basarabia prin punctele Calarașovca și Merișovca.

3. În ziua de 17 decembrie 1920, a trecut din Moghilev în garnizoana Atachi un ofițer bolșevic care a avut convorbiri cu ofițerii din acea garnizoană asupra cauzei împușcării unui soldat bolșevic de către soldații români din Atachi. Acest ofițer a mai discutat asupra indivizilor care trec Nistrul în Basarabia în mod fraudulos”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 4.

10 ianuarie 1921

Dosar : Ordinea publică în Nordul Moldovei și Basarabia

S-au lansat pe străzile orașului Orhei manifeste comuniste de către C.C. al P.C.Basarabean adresate soldaților români, țăranilor basarabeni etc. Manifestele conțineau gravuri în care se arăta traiul nesuferit atât al soldaților din armata română,

cât și al țăranilor basarabeni; de altă parte- traiul fericit pe care-l duc țăranii și soldații bolșevici din Rusia Sovietică.

- Arhivele Naționale, București, Fond Ministerul de Interne, 60/1921, f.2-2 verso.

5 februarie 1921, Iași:

„Astă noapte s-au găsit aruncate prin diferite părți ale orașului manifeste comuniste incendiare, prin care se îndemna la revoluție mondială și la pace cu Rusia Sovietică”.

Prefect poliției Iași, Celebidache.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 9.

11 februarie

Поездка Троцкого:

„Троцкий предпринял поездку по городам Украины, расположенным вблизи румынской границы. Наиболее продолжительно было пребывание Троцкого в Киеве, где с его участием состоялся ряд совещаний ЦИК советов Украины, совместно с начальниками чатей расположенных в киевском районе.

Поездку Троцкого связывают с непрекращающимися военными приготовлениями Советской России против Румынии”.

- „Последние новости”(Париж, под ред. М.Л.Гольдштейна), No. 249, 11 февраля 1921 г.

Арест коммунистов Бессарабии:

„В Кишиневе начался процесс 36 бессарабских коммунистов, обвиняемых в организации и ведении коммунистической пропаганды в Бессарабии”.

- „Последние новости” (Париж, под ред. М.Л.Гольдштейна), No. 249, 11 февраля 1921 г.

У границ Румынии и Польши:

„В печати уже неоднократно делались предположения относительно вероятности военного выступления большевиков против Румынии и Польши предстоящей весной. В настоящее время мы располагаем вполне достоверным материалом о тех фактических мероприятиях, которые принимаются командованием красной армии юго-западного фронта к предстоящим военным операциям.

Переброска советских войск идет в двух направлениях: с одной стороны к польской границе, а с другой – к румынской. Как у одной, так и у другой границы сосредотачиваются сильные ударные группы. Вот точная схема расквартирования красной армии:

Первая, четвертая и шестая армии и второй конный корпус, расположенные в центральной Украине, передвигаются на север, на польский фронт.

12-я армия стоит по реке Збручу на польской границе, а 8-я армия по реке Днестру на румынской границе. В последней много коммунистических частей.

13-я и 14-я армии находятся на Подолии и составляют резерв, готовый для действий как против поляков в Галиции, так и против румын в Бессарабии. Из них 14-я армия особенно интенсивно пополняется мобилизованными. Штаб этой армии находится в Балте, а теперь перешел в гор. Бар. В окрестностях г. Летичева стоят на ж.д. путях бронепоезда с тяжелыми орудиями.

В январе в Кременчуг прибыл штаб 3-ей Сибирской армии. Эшелоны армии высаживались в окрестностях города.

Спешная работа идет вдоль русско-румынской границы по укреплению берега Днестра. Пограничная стража доведена до тройного комплектования. Под её прикрытием на участке от Тирасполя до Дубоссар роются окопы и устанавливаются проволочные заграждения.

Одновременно принимаются усиленные меры к организации обороны черноморского побережья на случай возможной опасности со стороны моря. Оборона находится в руках Нач. Штаба морских сил Черного и Азовского морей А.В.Домбровский. Штаб – в Одессе. Линия Одесса-Николаев-Очаков объявлена укрепрайоном. Заведует ею бывший капитан 2-го ранга Пини, в Николаеве.

Морской обороной Одессы ведает бывший лейтенант Зякин, в распоряжении которого имеются: подводная лодка им. Троцкого под командой капитана Поре, отряд тральщиков и посыльное судно „София” принадлежащее судовладельцу Кальджи. Кроме того, готовится к спуску крейсер „Нахимов”.

Наряду с военными приготовлениями советские власти развивают весьма интенсивную деятельность по распространению агитационной литературы. Так, недавно международной Дунайской комиссией в Сулине была задержана моторная шхуна „Лидия Л.”, шедшая от северного побережья Черного моря. На шхуне во время таможенного досмотра обнаружено 10.000 экземпляров газеты на румынском языке, с обычными для большевиков призывами к революции. Недавно Раковский написал брошюру „К румынскому рабочему”. Как это ни странно, брошюра эта издана в Бухаресте и совершенно легально продается в книжных магазинах”.

Отставка Петлюры. „По сообщениям Красного Бюро Печати, Петлюра внес в Совете Министров заявление о намерении подать в отставку, считая свою миссию законченной в виду созыва украинского народного собрания, обладающего всею полнотою власти”.

- „Последние новости” (Париж, Под ред. М.Л.Гольдштейна), No.249, 11 февраля 1921 г.

22 februarie 1921

Воззвание атамана Струка:

Ровно. - Главный атаман всех повстанческих отрядов правобережной Украины издал воззвание, в котором благодарит население за помощь, призывает к продолжению борьбы против коммунистов за землю и волю и независимую Украину. В конце воззвания категорически запрещаются еврейские погромы.

От Одессы до Тирасполя (От нашего кишиневского корреспондента):

„Одесса представляет из себя кладбище, на улицах нет ни одного дерева, или деревянного дома,- все сожжено. Все магазины закрыты и шторы опущены. Среди рабочих г. Одесса наблюдается страшное брожение. На митингах рабочие требуют упразднения чека и отмены террора.

Интеллигенция вымирает. (...) Все интеллигенты обязаны работать в каком-нибудь советском учреждении и получить трудовой паспорт. Не имеющих этих паспортов сгоняют на уборку казарм („день красной казармы”). В редкой интеллигентной семье нет слусамобийств.

О войне с Румынией никто и не думает, - наоборот, Советская власть все время находится под страхом наступления Румынии, в то время, как население страшно жаждет прихода румын, или какой-нибудь из иностранных армий.

Почему-то среди населения, начиная от Одессы до Днестра живет уверенность, что румынская армия, вместе с находящимся в Румынии ген-лом Врангелем (? – N.ns.) начнет наступление на большевиков.

В виду „раскулачества” крестьянства, т.е. полного отбирания всяких продуктов, крестьяне совершенно отказались от посевов, так что рассказчик на всем протяжении от Одессы до Днестра не видел совершенно посевов. Цены на продукты в Одессе следующие: хлеб – 500-700, мясо – 1200-1500, сало – 3000, сахар рафинад – 6000 рублей.

Охрану берега Днестра занимала до недавнего времени 152 советская бригада, состоявшая из пленных врангелевской и колчаковской армий и настроенных антибольшевистски. Штаб бригады состоял в Тирасполе. Недавно эта бригада отправлена на подавление восстаний, причем по слухам оказалась чрезвычайно неустойчивой, т.к. солдаты массами переходили на сторону восставших.

В виду уменьшившегося притока беженцев в Румынию, курс лей в Одессе пал с 300 до 160-170 рублей советскими”.

Н.Авериус

- „La cause commune. Quotidien russe” (Paris, редактор-издатель В.Л.Бурцев), nr.222, 22 fevrier 1921.

Илья Наумов. В Советской России:

„Питание населения (в Одессе, Тирасполе). Почти все голодны. Питанием населения ведает Отдел Потребительских Обществ. Все население города – трудовое и нетрудовое – прикреплено по месту жительства к той или иной ближайшей лавке О.П.О., где через домовых комиссаров выдается три четверти фунта хлеба, черного наполовину с половой в день на человека, остальные продукты выдаются только рабочим и служащим через их учреждения.

В отношении пайков лица поделены на лиц получающих : 1) гражданский паек – $\frac{3}{4}$ фунта черного хлеба в день и больше ничего; 2) чрезвычайный паек – $\frac{3}{4}$ фунта хлеба в день, $\frac{1}{4}$ фунта соли, $\frac{1}{2}$ фунта сахару-песку и полтора фунта крупы – в месяц; 3) ударный паек – 30 фунтов хлеба, полфунта соли, 1 фунт сахару и 3 фунта крупы – в месяц; 4) военный паек – 30 фунта хлеба, полфунта соли, 1 фунт сахару, 3 фунта крупы, полфунта подсолнечного масла, 300 золотн. мяса или рыбы – в месяц; 5) коммунистический паек – а) обыкновенный, б) комиссарский, в) кремлевский, г) ленинский, при этом по последнему, кроме прочих благ, получают еще различного рода деликатессы и вина из царских и удельных погребов.

Советские служащие и рабочие получают еще право на питание в общественных столовых, которых в Одессе 60. Меню обеда всегда одно: постный борщ и пшенная каша, или мамалыга, облитая подсолнечным маслом. Несмотря на такую непривлекательность еды и на неаккуратность выдачи обедов, желающих попасть в эти столовые вседа колоссальные толпы, и не редкость такие случаи, когда постовые милиционеры выстрелами в воздух стараются рассеять народ, стоящий в ожидании еды. Но выстрелы не действуют, ибо к ним привыкли, ибо они представляют из себя верных спутников любого момента жизни в советском раю”.

Большевики готовятся к весне. „В Берлине получены достоверные сведения об учреждении советским правительством правительства Советской Бессарабии с центром в Жмеринке во главе с доктором Муевским, Советской Латвии с знаменитым Стучкой и Советской Польши с центром в Белостоке. В распоряжении этих новообразовавшихся советов имеются верные красные части. В распоряжении Стучки находятся две интернациональные дивизии. Правительственные аппараты их совершенно сорганизованы, имеют многочисленные отделы, как военные, так и гражданские с ЧК и революционными трибуналами включительно”.

Из доклада А.П.Соколова: Приводит высказывание Дзержинского о том, что „политическая борьба не знает суда и справедливости”. Что касается опоры советской власти – красной армии – то среди нее ведется огромная, упорная агитационная работа, лейтмотивом которой является лозунг: нужно идти в чужие страны за хлебом. Всячески стараются создать в армии воинственное настроение, так как бездействующая армия может, при известных условиях, стать очень опасной.

- „La cause commune. Quotidien russe” (Paris, редактор-издатель В.Л.Бурцев), nr.222, 22 fevrier 1921.

Борьба с Советской властью. Освобождение Украины от большевистского ига должно составлять главную задачу всех антибольшевистских сил. Теперь все украинские сепаратисты, вероятно, уже поняли, что собственными силами они не могут победить большевиков. Можно надеяться, что теперь удастся достигнуть соглашения между русскими и украинскими патриотами на почве непосредственной борьбы с большевизмом, оставляя разрешение вопроса о взаимоотношениях между Украиной и Россией до лучших времен, когда народ сможет свободно выразить свою волю. Ведь никто не думает теперь о возрождении централизованной России, все признают, что в будущем Россия будет федеративным государством, что не исключает единства во всех основных вопросах государственной жизни. Как культурные народы понимают федеративный строй, можно судить по примерам Германии и Швейцарии. Сговор, следовательно, относительно будущего строя Украины возможен. Но в таком случае можно договориться и об общей борьбе с большевизмом.

Мы не говорим, что это – легкая задача. Придется преодолеть огромные заблуждения международного характера раньше, чем удастся перебросить все остатки русской армии на Украину. Но при поддержке дружественных славянских государств и при сочувствии некоторых европейских держав, понимающих огромное значение освобожденной Украины для мирового хозяйства – все эти трудности преодолимы. При одном условии : если будет установлено полное единство между всеми русскими и украинскими антибольшевистскими силами. И еще одно условие морального характера: если антибольшевистская армия будет очищена от всех авантюристических, погромных и грабительских элементов, сохранив в своих рядах лишь тех воинов, которые одушевлены глубокою любовью к их измученной родине.

Одно несомненно: Украина – самое уязвимое место в организме советской власти.

Г.Мейнгард. В единении сила:

„Гибнет Россия, вымирает население. Каждый день дальнейшего торжества красных палачей уносит новые жертвы, отбрасывает Россию все дальше назад вглубь средневековья.

Зараза угрожает перекинуться из России в другие страны. Могущественным проводником большевизма являясь умело и широко поставленная пропаганда; московские диктаторы не жалеют на эту пропаганду никаких денег. Вся их политика имеет конечной целью агитацию. Их пропаганда основана на самой наглой лжи, которую при желании не трудно рассеять.

Так, издан декрет об отделении церкви от государства. Но, на практике, со всей энергией, свойственной советской власти, принцип уничтожения религии, а не отделения церкви от государства стал беспощадно проводиться в жизнь. Повсеместно начались разгромы и осквернения храмов. Были пущены в ход все средства дискредитации в глазах народа религии и ее служителей и возродилось

в XX-м веке христианское мученичество: издевательство, пытки и бесконечные жестокие казни выпали на долю православного духовенства.

Такою же беззастенчивой ложью является и большевистский лозунг борьбы с капиталом. Эта борьба вылилась в простое перекалывание капиталов из карманов прежних их обладателей в карманы новых большевистских главарей, а также вообще всех тех, кому не противно грабить и жить на награбленное, - словом, под этим коммунистическим лозунгом скрывался призыв к грабежу.

Ложь эта им нужна потому, что текст декретов является красивой вывеской и хорошим средством для заграничной пропаганды, а вкладываемое в эти декреты содержание и способы проведения их в жизнь предназначены для самой России, как объекта безудержного разорения и разграбления”.

Н.Авериус. Письмо из Бессарабии (От нашего кишиневского корреспондента):

„Чичерин прислал румынскому правительству ноту, в которой снова подтверждает, что большевики не желают вмешательства во внутренние дела Румынии и не допустят никаких враждебных действий в отношении Румынии. Чичерин предлагает румынскому правительству приступить к переговорам с целью восстановления добрых отношений между обеими странами. Большевики, в интересах мира, готовы ограничить переговоры вопросами о возобновлении коммерческих сношений и навигации по Днестру.

„Движимое желанием восстановить дружеские связи между Россией и Румынией,- говорит Чичерин,- советское правительство надеется, что Румыния питает то же чувство. Желание это может быть достигнуто путем созыва конференции, до сих пор откладывавшейся и непрерывно предлагаемой советским правительством”.

Таким образом, первоначальный военный задор, которыми были полны советские ноты непосредственно после поражения Врангеля, теперь пошел на убыль и уступил место более смиренному тону”.

- „Общее дело”, No 223, 22 февраля 1921 г.

23 februarie

Приготовления большевиков против Румынии:

„**София.** По полученным из Варны от беглецов из Одессы сведениям, большевики готовятся к войне против Румынии. Для удара подготовлены две группы, одна в Екатеринославе, где находится штаб Буденного, другая в Гомеле, где помещены штабы двух армий. В Гомеле в конце января ожидался приезд Троцкого для инспектирования собранных в этом районе войск. В связи с этим предполагают, что гомелевская группа начнет действовать первой”.

Большевистский цинизм:

„**Рига.** В комиссии по делам военнопленных и беженцев советские представители цинично заявили, что их интересует возвращение в Советскую Россию лишь небольшое сравнительно число находящихся в Польше

комиссаров, коммунистов и их семей, что же касается рядовых пленных красноармейцев, то Польша может делать с ними что угодно”.

➤ Под Кисловодском были найдены убитыми два комиссара. За это объявили „неделю возмездия” и в одном только Минераловодском районе убили 800 человек, т.е. вероятно всю интеллигенцию”.

- „La cause commune. Quotidien russe” (Paris, редактор-издатель В.Л.Бурцев), nr. 223, 23 fevrier 1921.

12 martie

În curtea companiei jandarmi Cetatea Albă s-a găsit un manifest adresat soldaților, prin care erau îndemnați la nesupunere și revoltă.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 11, 12.

13 martie 1921

Copie după nota de informații primită pe lângă adresa Subinspectoratului General de Siguranță al Basarabiei Nr. 4009 din 13 martie 1921 către Secretarul General de Interne Chișinău

Informații de peste Nistru:

De curând au sosit în Dubăsari cam 200-250 soldați bolșevici, probabil să fie Cavaleria, căci au mulți cai.

La 8-9.III.1921 au sosit în Râbnîța din direcția Dubăsari circa 3 campanii de soldați (infanterie bolșevică) însoțită de un convoi de 30-40 căruțe.

Tot în aceeași zi a mai sosit în acel oraș din direcția Tiraspol un tren compus din circa 20 vagoane încărcate cu soldați și civili. Se crede a fi Poliția secretă. În Ucraina se discută că bolșevicii se pregătesc de un atac în primăvară contra liniștei Antantei. Pe malul Nistrului, în dreptul satului Busenița se întind rețele de sârmă.

Din Radio Bolșevic. Moscova, 8 martie 1921. *În ajunul deschiderii ședinței 10-a a partidului comunist:* „Noi intrăm în noi relații cu statele capitaliste, noi trebuie să găsim acum soluția necesară ordinii interne. Partidul proletariatului trebuie să știe cum se poate găsi metoda unificării țărănești și metoda fortificării alianței țărănești”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 14-14 verso.

18 iulie 1921

Zemstva județului Hotin face cunoscut că jafurile și crimele la drumul mare s-au înmulțit în proporție atât de mare, în cuprinsul aceluia județ, încât comunicația pe șosele și lucrul în câmp au devenit aproape imposibile.

Banțele au început a teroriza satele și amenință chiar orașul Hotin, înspăimântând populația locală.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 52.

24 iulie 1921

Județul Orhei:

„Compania Jandarmi Orhei ne face cunoscut că, în noaptea de 23-24 iulie 1921, între orele 1-2 au reușit să treacă un grup de vreo 28-30 bolșevici înarmați complet. În acel moment, fiind întâlniți de o patrulă de grăniceri din Compania a 8-a Cinișeuți, s-a început o luptă aprigă între ei, și după o oră și jumătate au fost respinși dincolo de Nistru.

După trecerea acelor, au apărut pe malul stâng al Nistrului vreo 200 bolșevici, dar nu au făcut nici o mișcare”. (...)

Ministerul de Război: „Chestiunea bandelor, care terorizează populația în diferite regiuni ale țării, este bine cunoscută Ministerului de Război. S-a pus toată grija pentru a dispărea această stare de adevărată anarhie- atât de dăunătoare- material și moral pentru prestigiul statului, mai ales în teritoriile noi alipite.

Ministerul de Război a luat măsurile militare cele mai energice, pentru stăpînirea acelor bande, și dacă nu se vor obține rezultatele așteptate, se vor intensifica și mai mult”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 50, 51, 72.

26 iulie 1921

Subinspectoratul poliției județului Hotin către Ministerul de Interne:

„Vă atrag atenția asupra prefectului de Hotin dl Popa (moldovean basarabean), fost ofițer în armata rusă, care nu a voit să intre în armata noastră, ci dimpotrivă, a luptat în armatele lui Denikin și Wrangel. Are un frate în armata bolșevică; se poate că tocmai acest domn să formeze și toate zvonurile și să neliniștească lumea, aceasta pentru a face propagandă rusofilă-țaristă”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 54.

Nota Subinspectoratului General de Siguranță Bucovina:

„Relativ la cele comunicate în ziua de 25 iulie curent, cu privire la situația îngrijorătoare din județul Hotin, Subinspectoratul General de Siguranță Bucovina raportează următoarele:

De la data de 15 iulie anul curent și până în prezent, ar fi trecut Nistrul, în mod clandestin și izolat, mai multe bande de bolșevici, aproximativ 150 inși, înarmați cu puști, grenade, mitraliere, care se dedau la jafuri și crime, terorizând populația, adăpostindu-se în pădurile situate la vest de Hotin. Majoritatea acestor indivizi sunt originari din Basarabia, din cei fugiți în 1918.

Scopul acestor incursiuni este de a pregăti spiritul populației din Basarabia la răscoale și dezordine în vederea unei mișcări mai mari, tentați fiind, față de lipsurile și suferințele din Rusia sovietică, de bogățiile alimentare din Basarabia.

Guvernul sovietic pregătește- după un plan stabilit- ca revoluția să izbucnească în Basarabia la 20 august anul curent, după care se va încerca ocuparea Basarabiei. În

acest scop s-a fixat ca centre de activitate, localitățile Hotin, Soroca, Orhei, Bender și Cetatea Albă, urmând ca mișcarea revoluționară să înceapă în Hotin- Neporotova-Iarova- Dubăsari și alte puncte necunoscute, în care scop stau în legătură cu organizațiile comuniste din Jmerinca-Odessa-Ovidiopol.

La Jmerinca s-ar afla un grup de basarabeni bolșevici, în număr aproximativ de 500, care lucrează intens în această direcție. Șeful militar al acestei mișcări pentru Basarabia ar fi Kotovski, iar șeful activ al afacerilor politice pentru Basarabia, Constantinescu”.

Comunicat: Dlor M.I; S.G.; Sub. S.I.; M.Ext.; M.R.; M.S.M.b.2.

Ministrul C.Argetoianu:

„Luați imediat contact cu Ministerul de Război pentru măsuri energice ca urmare a atentatului de la Dancăuți-Hotin.

Dacă regiunea nu este cuprinsă ca supusă stării de asediu, procedați imediat la lărgirea acestei zone până la Prut. Puneți în vedere Ministerului de Război ca până în 3 zile banda trebuie prinsă și distrusă”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 45, 46.

28 iulie 1921

La Ustia, o bandă a încercat să treacă Nistrul în Basarabia. S-a dat dispoziția ca diferitele încercări de trecere în lungul Nistrului a unor bande armate de jefuitori să fie oprite cu cea mai mare energie și scăldate în sânge.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 59.

29 iulie 1921, Chișinău

Prefectura județului Ismail comunică, că un timp de vreme, mulți tineri din orașul Vâlcov și din împrejurimi fug la Odesa, ademeniți de agenții bolșevici, care sunt trimiși în ostroavele Dunării, de comandantul militar al portului Odesa, un anume Lithman, fost comandant pe vaporul rus „Bulgaria”, ce face curse pe Dunăre și de către unul anume Daici, evreu, șeful serviciului de spionaj din Odesa pentru România.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 39.

31 iulie 1921

Subinspectoratul General de Siguranță Bucovina raportează că, în noaptea de 29 iulie, o bandă compusă din 60 oameni înarmați cu carabine, mitraliere și grenade, puși sub comanda unui individ îmbrăcat rusește cu panglică roșie pe piept, a atacat postul de jandarmi rurali din Dancăuți jud. Hotin, instalând în post două mitraliere, distrugând totul, a trecut în urmă la voloste, unde a dat foc la întreaga arhivă și apoi s-

au retras spre Nistru la Darabani. Cei doi jandarmi de la postul amintit au scăpat cu fugă. Victime sunt un țăran și o femeie rănită grav.

Compania Specială de jandarmi este în urmărirea bandei.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 44.

8 august 1921

Prefectura poliției Cetatea Albă:

„Prin atentat cu explozibile a fost ruptă linia căii ferate pe o distanță de 100 metri. La 7 km de Cetatea Albă, trenul de persoane a fost oprit în stația vecină Abaclia. Explozia a avut loc înainte ca trenul să ajungă în acea stație”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 65.

10 august 1921

La 7 august au sosit la Tiraspol două divizioane de artilerie grea cu 24 tunuri noi. De două săptămâni sunt sosiți în Tiraspol o brigadă de cavalerie cu efectiv de 1200 oameni. Toți sub comanda lui Livratovsky.

În satele Bicioc și Krasnogara din Ucraina, vis-à-vis de satul Gura Bâcului jud. Bender, acum 5 zile în urmă au sosit două regimente de infanterie, din care unul sub comanda lui Ciuhanenco Ivan din or. Tighina.

În ziua de 8 august s-a văzut instalându-se un tun de calibru mare în jurul satului Gura Bâcului, în apropiere de linia C.F.R.”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 67, 68.

13 august 1921

În tot lungul Nistrului, se observă de la 3 august o pază vigilentă din partea Ucrainei. Patrule de infanterie și de cavalerie trec în sus și în jos, la fiecare oră. Au oprit circulația cu desăvârșire, scăldarea oamenilor și adăpatul vitelor din satele limitrofe la Nistru”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 69.

17 august 1921

„Legatiunea noastră din Helsingfors comunică că orientarea politică a Sovietelor e în plină evoluție. Recolta compromisă, foametea din 10 gubernii rusești și exodul populației înfometate au determinat pe Lenin să manifeste înclinarea spre dreapta, încuviințând proprietatea individuală, acordând libertatea comerțului și permițând înființarea băncilor private. Țăranii, mulțumiți că nu li se mai cere și nu li se mai ia nimic, sunt gata să susțină pe Lenin, mai cu seamă că-și dau seama că stânga e alcătuită din evrei care, după ce s-au îmbogățit, lichidează și părăsesc Rusia. Ei sunt

în contra unei schimbări care ar putea aduce din nou la putere pe foștii proprietari ai moșiilor.

Curentul pentru Lenin crește cu toată opoziția Moscovei, iar persoana care-l susține în străinătate este Krasin”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 511/ 1921, fila 10.

20 – 21 august 1921

În dreptul satului Batac din Ucraina, a încercat a trece Nistrul două bărci cu bolșevici. S-au tras focuri de armă, bolșevicii s-au retras.

21 – 22 august 1921

Din satul Speia, din Ucraina, s-a tras focuri de armă peste comuna Telița, nici un accident.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 74-74 verso.

23 august 1921

La percheziția în comuna Manzâr, jud. Tighina, s-a descoperit un comitet bolșevic (15 persoane). S-au găsit o pușcă-mitralieră, 4 revolvere automate, 7 arme, 3 lăzi cu explozibil fitil bikrov și multă munițiune rusească.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 80.

19 septembrie 1921

În zilele de 9-10 septembrie, o bandă de 150-200 bolșevici, au atacat trenul Nr. 282 (Cernăuți-Ocnița-Bălți), trăgând focuri asupra trenului. Au împușcat fochistul, un pasager și rănit un soldat. La înapoierea peste Nistru, au jefuit în satul Culitovca un negustor de 20.000 lei și haine.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921 fila 87.

Septembrie 1921

Copie de pe nota de informații. Știri și evenimente de peste Nistru.

1. În Cameneț-Podolsk sunt lipite placarde care reprezintă Nistrul. Pe malul drept stă o femeie în lanțuri, pe malul stâng altă femeie cu steagul roșu pe care este scris: „Înainte în Basarabia pentru eliberarea surorii noastre!”.

2. Troțchi afirmă că manevrele Armatei roșii (începutul lunii septembrie.- N.E.) în raionul Kievului s-au făcut cu intenția de a arăta la toți pe care îi privește că Armata roșie este puternică și se mărește puterile sale. Mai afirmă că situația autorităților sovietice în Ucraina s-a întărit.

3. Ziarul „Pravda” (7 septembrie 1921) comunică: „În Basarabia, înainte provincie rusească, acuma uzurpată de români, s-a început revoltele țăranilor săraci contra moșierilor. Guvernul român a declarat în Basarabia starea de asediu”.

6. „Izvestia” (nr.539, 21 septembrie 1921): „Jurnalul românesc „Lumea” din 10 septembrie comunică că ministrul de externe Tache Ionescu în convorbire cu corespondentul ziarului francez „Matin” a declarat că reciprocările cu Rusia Sovietică au rămas neschimbate de patru ani. Noi declarăm că nu avem nimic contra tratatelor, însă în timpul tratatelor să nu se vorbească de graniță”.

7. În zilele trecute jurnalele românești comunică că bandele bolșevice au atacat Basarabia. Însă senatorul Dragomirescu în ziarul „Adevărul” scrie că guvernul român nu are cunoștință de tot ce se petrece în Basarabia. Atacurile în Basarabia se fac nu de bolșevici, ci de bandele soldaților vrangheliști pe care reacționari români le-a admis intrarea în țară. Acum acești soldați vrangheliști formează bande și terorizează populația.

8. Din Moscova comunică că Troțchi la ședința Sovietului moscovit a ținut un discurs în care a vorbit că la manevrele armatei roșii s-a convins că Polonia și România nu au intenția a declara război Rusiei. Troțchi a mai vorbit că Franța instigă pe Polonia și România contra Rusiei. Troțchi declară că guvernul sovietic dorește pace.

9. Troțchi în discursul său către lucrătorii de la fabricile din Odesa a vorbit că România susține bandele Petliuriste care amenință existența Rusiei. În România, Basarabia și Bucovina se fac preparațiuni dușmănoase contra Rusiei. Rusia nu dorește război, ea în primul rând dorește a restabili starea economică, însă noi suntem obligați a întări frontierele de pe Sud-Vest. În caz dacă cineva ne va ataca, noi vom da așa o lovitură, după care frontiera noastră nu va fi la locul pe care se află în prezent.

10. Troțchi a dat ordin armatei și marinei în care arată că Franța, România și Polonia au intenții a declara război Rusiei sovietice. În cercurile conducătoare de la Moscova se consideră că în țările limitrofe (printre care și în România.- N.E.) va izbucni „revoluția mondială social-comunistă, care, după vederile reprezentanților, va trebui să izbucnească în anul 1922”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 534/1921, fila 35-39.

3 octombrie 1921

La Moghilev s-a anunțat că curând, la 35-40 km de Moghilev va avea loc o manevră de trupe, la care va lua parte Racovsky, președintele sovietelor din Ucraina, Lenin, Frunză și alți comandanți bolșevici.

Sosirea lui Racovsky la Moghilev- spre a ancheta pe comandanții Reszov și Razin, care se crede că au înlesnit trecerea refugiaților din Ucraina în Basarabia.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 98.

10 octombrie 1921

Memoriu asupra apariției bandelor de jefuitori în regiunea Hotin. Cauze. Mijloace de combaterea răului:

„ (...) Atacurile bandelor de jefuitori sunt însoțite de cuvintele: „de a nu mai ține cu România, de a nu mai lucra la societăți, la proprietari etc.”, „de acum înainte, nu veți mai ține jandarmi români, autorități române” etc. (...)

Toate atacurile banditești au loc exclusiv în satele cu populație românească, pe când în celelalte- liniște și ordine perfectă. Probabil, propaganda bolșevică se face cu intențiunea de a slăbi încrederea populației Basarabiei în puterea Statului Român și de a crea astfel o atmosferă și o posibilitate de a trece apoi la invazie în România, cu trupele și ideile lor bolșeviste. (...)

Granița este slab păzită, așa că trecerile de pe un mal pe altul sunt foarte lesnicioase. Din această cauză se pot introduce și ieși din țară orice fel de persoane, cu orice fel de scopuri. O pază reală și severă a acestei frontiere se impune acum, mai mult decât oricând, din cauza tendinței de emigrare a populației de dincolo, îngrozită de foametea și epidemiile ce bântuiesc acolo, la un loc cu cea mai sălbatică teroare. Nu este exclus, cred, chiar posibilitatea ca această populație, în rătăcire disperată, să pornească în masă peste frontieră.

Județul Hotin, cu 380 de comune, cu o populație în mare parte ostilă nouă, nu are decât 45 posturi de jandarmi. Pe linia Nistrului, un post de jandarmi supraveghează 8-9 comune, ceea ce este aproape iluzoriu. (...)

Permisivitatea acordată de Guvern ca refugiații veniți de peste Nistru să poată locui în Basarabia, a sporit într-o proporție îngrijorătoare elementele necunoscute și dubioase în cadrul populației locale, care ea însăși este dubioasă și nesigură, pentru noi, cel puțin pentru moment.

Este necesară, prin urmare, eliminarea (evacuarea) din Basarabia în cel mai scurt timp posibil (20-30 zile) a tuturor refugiaților veniți de peste Nistru, trimițându-i la destinația ce și-au ales, când și-au pus în gând a părăsi Rusia: America, Palestina etc.

A se da, de asemenea, posibilitatea comerțului cinstit să se producă, deschizând granița în anumite puncte, permițându-se în același timp funcționarea morilor, pescuitului și adăpatul la Nistru. A se permite deschiderea unei vămi la Prigorodoc, pentru legătura județului Hotin cu Polonia”.

Semnăt: Comandantul Corpului IV Armată, general de Divizie Zadik

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 60/ 1921, fila 103, 105-116 verso.

27 septembrie 1921

„O bandă de bolșevici (30 persoane) a atacat secția jandarmi Secureni, din compania jandarmi Hotin, devastând-o complet de avere și arhivă”.

Arhivele Statului, București, fond Ministerul de Interne, 149/1922, fila 2.

„În județul Soroca s-au luat măsuri pentru paza de zi și de noapte a comunelor de către străjeri a câte 2-12 persoane, în funcție de numărul locuitorilor satelor”. Scopul acestor măsuri: „să se dea liniștea de altă dată a satelor care, din cauza timurilor

tulburi, prin care au trecut și tovarășia Nistrului, crimele și delictele nu mai au sfârșit”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 117/1922, fila 4, 5-5 verso, 6-6 verso, 7.

14 octombrie 1921

„În regiunea jud. Tighina, o barcă a încercat să treacă Nistrul în Basarabia. Grănicerii i-au somat, aceștia însă au început să tragă focuri de arme și să arunce grenade”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 173/1922, fila 7.

13 decembrie 1921, prefectura județului Chișinău:

„8 refugiați (de peste Nistru.- N.E.) au fost arestați în noaptea de 24 decembrie la pichetul de grăniceri Vertiujeni și înspre ziuă omorâți pe malul Nistrului din ordinul locotenentului Morarescu cu 27 focuri de armă, după ce și-a însușit banii și bijuteriile găsite la dâșii”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 96/1922, fila 2.

Ianuarie-februarie (?) 1922

Ministerul de Interne către Ministrul de Război:

„Domnule Ministru,

În urma intervenției dlor Bacilieri, delegatul Crucii Roșii internaționale și Herman, delegatul Comitetului Executiv al Conferinței Universale Israelite de ajutorare, cu sediul la Paris, Ministrul a aprobat ca termenul acordat refugiaților evrei ucraineni pentru obținerea autorizațiilor provizorii de ședere în țară, (...) să fie prelungit până la 15 aprilie 1922.

Tot după cererea numiților delegați, Ministerul a aprobat, ca refugiații care, cu toată paza ce se face acum la Nistru, reușesc totuși să se strecoare pe teritoriul nostru, să nu mai fie înapoiați peste Nistru, ci să fie trimiși într-un termen de 48 ore, autorităților civile din Chișinău, Bălți, Soroca, Hotin, Cetatea Albă, împreună cu procesul verbal dresat cu această ocazie (...).

Odată sosiți în localitățile indicate mai sus, refugiații, cu excepția celor urmăriți sau suspectați, vor fi puși în libertate, dacă delegatul comitetului evreiesc local se obligă ca într-un termen de 15 zile să aducă dovezi că refugiatul este originar din Basarabia sau, în lipsa acestor dovezi, dacă el se obligă a face pe refugiatul luat pe garanția sa morală și materială să părăsească țara într-un termen de 3-6 luni”.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 741/1922, f.32.

19 aprilie 1922

Constantin Bacalbașa, Basarabia și sovietele:

„Sovietele, ele care vorbesc numai împotriva burghezismului și în struna claselor populare, revendică Basarabia, rezemându-se pe voința minorității basarabene de la orașe, adică a clasei burgheze. Dar de sentimentul unanim al țărânilor muncitoare și moldovene nu vor să țină seamă. (...) Rusia colosală, fie ea roșie, fie ea albă, fie ea reprezentanta neamurilor fino-uralice care au revărsat asupra Europei șapte secole de năvale, va căuta întotdeauna calea către soarele mai arzător și către mările mai calde. Strâmătorile Bosforului și ale Dardanelor o atrag ca un magnet puternic”.

- „Adevărul”, an.XXXV, nr. 11668, 19 aprilie 1922.

28 aprilie 1922

Gr. Damian, Noi și Rusia:

„E destul de elementar că între a avea în coasta noastră o Rusie care ne cere Basarabia și a avea o Rusie care n-ar cere-o, ultima alternativă e mai plăcută decât prima. Și fiindcă vorbim de dl Brătianu, e instructiv să cităm ce spune „Viitorul”.

În numărul de aseară, după ce ceartă că atât în Anglia cât și în Franța partizanii intangibilității tratatelor încep să-și piardă forța politică, oficiosul dlui Brătianu scrie:

„Pentru noi împătrita înțelegere este singura realitate politică pe care putem conta: alianța cu Iugoslavia și cu Cehoslovacia ne asigură spre apus; iar cea cu Polonia, va fi pivotul politicii noastre viitoare, ne dă siguranța spre răsărit. Și mai mult acum trebuie să ne convingem că nu putem trăi, nu ne putem dezvolta și nici apăra ca Stat decât prin propriile noastre forțe. Pentru acest lucru avem nevoie de liniște și de muncă, de cinste, de bună gospodărire și de largă democrație”.

Dacă e vorba că singurul nostru sprijin împotriva Rusiei stă în cuvintele: Polonia, liniște, muncă, cinste, gospodărie și democrație- va recunoaște oricine că tot ar fi fost mai practic un acord, grație căruia Rusia ar fi renunțat de a mai cere Basarabia, cerere la care ea putea renunța cu atât mai ușor, cu cât știe perfect că e nejustificată.

Între politica dlui Take Ionescu și Brătianu de-o parte, și politica dlui Vaida de altă, cea din urmă a fost cea mai bună”.

- „Adevărul”, an. XXXV, nr. 11676, 28 aprilie 1922.

Mai (?) 1923

Traducere din ziarul „Izvestia”, nr. 1031, 1923:

„Sunt oare adevărate comunicatele presei române asupra atacului contra Basarabiei în primăvara anului 1923 ?

Asemenea discuții sunt roadele răuvoitorilor. R.S.F.S.R. nu se pregătește să lupte pentru Basarabia. În genere, toți acei pe care îi interesează „chestiunea Basarabiei”, neprovocată de noi, ar trebui să țină minte că Rusia n-a predat nimănui drepturile sale în această chestiune. Guvernul sovietic consideră Basarabia ca teritoriu care intră în federația Sovietică, smuls provizoriu de către ocupanți”.

- Arhiva Națională a Republicii Moldova, fond 691, inv.1, dos.1, vol.II, f.267,269.

8 februarie 1924

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Lucrările Comisiunii Mixte Centrale româno-ruse întrunite la Tighina în zilele de 21-29 ianuarie 1924.

Copie de pe raportul inspectorului general de siguranță al Basarabiei, No.1150 din 3 februarie 1924, adresat Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale:

„Domnule Director General,

Conform ordinului Dv. Telegrafic no.2409 din 17 Ian. a.c., prin care am fost delegat ca reprezentant al Ministerului de Interne, în Comisiunea Mixtă Centrală româno-rusă, pentru aplanarea conflictelor de pe Nistru, cu onoare raportăm că în ziua de 20 Ian., împreună cu ceilalți membri delegați români și anume: d. g-l A.Iovanovici și C.Simionescu Prim Președinte al Trib. Chișinău, ne-am transportat la Tighina, unde am luat contact cu delegații guvernului sovietic și am început lucrările relative la aplicarea regulamentului în chestiune.

Delegațiunea rusă a sosit la Tighina în ziua de 21 Ian., orele 24, trecând Nistrul pe ghiată. Această delegație era formată din următorii membri:

1) Pavel Efimovici Kneagnițki, de origine rus, în vârstă de 45-48 ani, născut la Tiraspol. Primele studii și le-a făcut în Basarabia la liceul din Comrat. A fost ofițer de Geniu în armata rusă (țaristă), iar actualmente este comandantul Div. 51 din Odessa.

În tot timpul discuțiilor din ședințe a căutat să evite orice cuvânt care s-ar fi putut interpreta că Nistrul servește drept frontieră și printr-un exces de prudență față de propriii săi tovarăși a cerut ca în locul cuvântului „rus” să se întrebuințeze în discuțiuni inițialele „S.S.S.R.” (Soiuz Sovietskih Soțialisticeskih Respublik), iar expresiunea „domnul” pentru membrii delegației ruse să fie evitată.

2) Leonid M. Zacovschi, de origine lituanian, în vârstă de 30-35 ani, fost marinar sub regimul țarist și deținut 3 ani în închisoare pentru ideile sale politice. După revoluția rusă (1917) a servit timp de 5 ani în organizația „Ceka” din gubernia Odessa și actualmente este șeful direcțiunii politice a sfatului „G.P.U.” din gubernia Odessa și asimilat gradului de comandant de Corp de Armată.

3) Moise Davidov, evreu de origine, în vârstă de 20-35, șeful secției G.P.U. din Tiraspol, asimilat cu gradul de comandant de brigadă. În timpul tratativelor făcea pe curierul delegațiunii ruse între Tighina-Tiraspol.

Câte-și trei purtau uniforme militare cu diferite insigne și ordine. Președintele delegațiunii Kneagnițki purta o spadă cu mânerul de aur, ce i s-a oferit în urma războiului cu Polonia, iar Zacovschi, un revolver „Mauser” cu tocul încrustat în aur.

4) Alexei Harry, basarabean de origine, de naționalitate rus, de 27 ani, a făcut 5 clase de liceu în acest oraș, apoi a plecat în Franța și Anglia ca mecanic pe la diferite fabrici; vorbește bine limba franceză și engleză. La izbucnirea războiului mondial (1914) a intrat ca voluntar în armata franceză. La 1918 se afla cu trupele franceze care formau cordonul Clemenceau în regiunea Odessa și frontiera Basarabiei.

În 1919 a dezertat din armata franceză și a trecut la bolșevici. În același an, luna mai, a luat parte la atacul dat de bandele bolșevice asupra orașului Tighina. Mai târziu a trecut fraudulos la Chișinău, pentru a lucra în organizațiile subversive comuniste. La căderea primului comitet a fugit în Ucraina. La 1920 a fost ales jude instructor la Ceka din Odessa, apoi comisar al poporului la Moscova, de unde, sub

diferite nume călătorește deseori în calitate de curier, în Germania, în Cehoslovacia și Austria.

În timpul conferinței numitul și-a ascuns adevărata sa calitate, dându-se drept interpret de limba franceză, pe când în realitate îl cunoaștem că este șeful serviciului de operațiuni secrete al Direcțiunii „G.P.U.”. La sfârșitul conferinței însă, pe o carte bolșevică, intitulată „Octombrie” ce mi-a fost oferită de dânsul, a semnat, fără să vadă ceilalți membri ai delegației sovietice, următoarea dedicație, rugând a nu spune la nimeni: „A Mr. Chef de la Sygourantza de Bessarabie en souvenir du Commissaire du peuple pour les affaires de la guerre de Bessarabie. (ss) Harry A., 26.I.1924”.

Titlul pe care numitul delegat, printr-o curioasă indiscrețiune, mi l-a făcut cunoscut, dovedește că guvernul sovietic ar nutri ideea reluării Basarabiei și că în acest scop întreține pe teritoriul Ucrainei în mod deghizat, organizațiuni cu planuri bine definite în vederea unor operațiuni militare în Basarabia.

5) Vladimir I. Cerniavski, evreu de origine, în etate de 30-35 ani, procuror de stat în organizația „G.P.U.”.

6) Leonid Landstrasse, evreu, în vârstă de 38 ani, secretar al delegațiunii, de profesiune avocat.

7) Liubovi Ananievna, de 25 ani, dactilografă în serviciul G.P.U. Tiraspol, care transcria la mașină procesele verbale în limba rusă.

8) Aron Mahlis, în vârstă de 26 ani, evreu din Tighina. Numitul a fost student la Politehnica din București, iar în mai 1923 a trecut ca practicant la depoul c.f.r. din Tighina.

Obținând pașaportul românesc No. 170338 din iulie 1923, de la Prefectura județului Tighina, a plecat în Germania sub pretext de a-și continua studiile la Berlin. În realitate numitul a trecut în Rusia, punându-se în serviciul bolșevicilor. Numitul a îndeplinit funcțiunea de translator de limba rusă-polonă în delegațiunea sovietică.

Prezența acestui individ însă, într-o delegație cu caracter oficial, ni s-a părut cu totul inoportună și inexplicabilă. Totuși ea face dovada că majoritatea evreilor basarabeni, care pleacă cu pașapoarte românești în străinătate, sub pretext de a-și continua studiile, devin mai curând sau mai târziu- ca unii ce cunosc situația în Basarabia- agenții cei mai prețioși pentru propagandă, agitații și uneltiri contra statului român.

După schimbul de plenipotențe ale celor doi președinți, s-a stabilit planul de lucru pe baza căruia au urmat discuțiunile cu privire la aplicarea regulamentului.

De la început s-a putut constata că delegații sovietici erau bine pregătiți asupra tuturor chestiunilor puse în discuție, având din partea guvernului lor instrucțiuni precise, în cadrul cărora au căutat să rămână până la sfârșit.

S-au ținut în total 9 ședințe, într-o atmosferă amicală, fără nici un incident, altul decât suspendarea ședinței în ziua de 23 ianuarie a.c. cu prilejul morții lui Lenin. Moartea a fost anunțată delegației ruse printr-o telegramă adusă de un curier special sosit la Tiraspol.

În aceeași zi delegația rusă a rugat pe dl președinte al delegațiunii române g-ral Iovanovici, să dispună trimiterea prin telegrafia fără fir, de pe teritoriul român, a unei telegrame de condoleanță, adresată la Moscova, cu următorul conținut:

„Moscou, Narcomindel Tchitcherine

La delegation de l'U.R.S.S. a la Commission Mixte vous prie de communiquer au gouvernement de l'Union de R.S.S. et au comite central de la parti communiste de Russie le text ci-suvant:

Se trouvent en train d'effectuer une mission de gouvernement de l'U.R.S.S. la delegation russe est gravement ebranlee par la mort du maître bien-aime de la revolution mondiale, V.I.Lenin.

La delegation russe est profondement atristee, Ilici est mort, mais son testament et ses idees de la libereration des travailleurs vivront toujours dans l'esprit et dans le coeur du proletariat du monde entier.

(ss) President Kneagniçhi. Bender le 23 Janvier”.

Cererea a fost satisfăcută.

Ca rezultat al discuţiunilor urmate în cele 9 şedinţe, s-au elaborat instrucţiunile asupra atribuţiunilor, drepturilor şi felului de activitate a comisiunilor mixte locale, aci anexate, împreună cu copiile după procesele verbale dresate în cauză.

Instrucţiuni

Asupra atribuţiunilor, drepturilor şi ordinei de activitate a Comisiunilor Mixte locale.

Reguli generale

Capitolul I.

1) Scopul Comisiunilor Mixte locale este că, în baza regulamentului confirmat de guvernul român şi guvernul S.S.S.R. să previe, soluţioneze şi să aplaneze conflictele şi incidentele care ar putea izbucni pe ambele maluri ale Nistrului.

2) Cu ocazia soluţionării conflictelor şi incidentelor, în cazul necesităţii ei de a atrage la răspundere pe persoanele care s-au făcut vinovate de oarecare infracţiuni, Comisiile Mixte locale n-au dreptul de a aplica vre-o pedeapsă pentru incidentele care au avut loc.

Comisiile Mixte locale vor face numai cercetările şi întregul material adunat îl vor trimite pentru pedepsirea vinovăţiei infractorilor pe calea instanţelor judiciare sau administrative, afară de cazurile de mici infracţiuni pentru care nu se prevede pedeapsa.

3) În ce priveşte ordinea de soluţionare şi aplanare a conflictelor şi incidentelor, precum şi predarea materialului adunat în cazurile respective, organelor corespunzătoare judiciare sau administrative, urmează a se conduce după regulament şi prezentele instrucţiuni.

Capitolul II. Compunerea Comisiilor Mixte locale.

1) În compunerea Comisiilor Mixte locale intră câte două delegaţii: una de pe malul drept al Nistrului şi alta de pe malul stâng.

2) Fiecare delegaţie va fi compusă din câte trei membri şi anume:

Delegaţia de pe malul stâng al Nistrului, din doi reprezentanţi ai autorităţilor militare, care fac paza malului şi care au cel puţin gradul de comandant de companie sau excadron şi cel mult gradul de comandant de divizion izolat sau batalion şi un reprezentant al Direcţiunei politice a Statului.

Delegația de pe malul drept al Nistrului va fi compusă din comandantul companiei de grăniceri, comandantul companiei de jandarmi și reprezentantul Serviciului de siguranță al sectorului respectiv.

3) Pe lângă fiecare delegație va fi și un interpret, care va îndeplini în același timp și funcțiunea de secretar al delegației.

Notă: orice schimbare în compunerea personalului vreunei delegații trebuie imediat adusă la cunoștința celeilalte delegații și aceasta în scris.

Capitolul III. Data începerii lucrărilor Comisiilor Mixte locale.

1) Delegațiile comisiilor mixte locale din toate sectoarele sunt obligate ca de îndată ce s-au format, să comunice în scris numele persoanelor care o compun (numele președintelui și membrilor), delegației de pe malul opus.

2) Comisiile mixte locale vor începe imediat să funcționeze după comunicarea reciprocă relativ la compunerea ambelor delegații din care sunt formate.

3) Ultimul termen pentru începerea funcționării tuturor comisiilor locale este ziua de 20 februarie 1924. La această dată, comisiile mixte locale sunt obligate a începe lucrările, independent de comunicarea personalului care formează delegațiile din care sunt compuse.

Capitolul IV. Punctele de reședință, raza de activitate și sectoarele Comisiilor Mixte locale

1) Raza de activitate a fiecărei comisii mixte locale și al delegațiilor care intră în compunerea ei, se limitează printr-un sector corespunzător după cum se arată mai jos.

2) Delimitarea precisă a sectoarelor comisiilor mixte locale pe teren în limita de marcație (vezi punctul 5 capitolul 4) arătat de Comisia mixtă centrală, se va face de către delegațiile comisiilor locale, fiecare pentru sectorul său și vor fi desemnate prin puncte de reper ca: clădiri, copaci, stâlpi etc.

3) Hotarele precise ale sectoarelor, stabilite conform punctului de mai sus arătat, vor fi aduse la cunoștința delegațiilor, în mod reciproc, comunicându-se și comisiei mixte centrale.

4) Fiecare sector și comisia mixtă locală va avea o denumire numerică precum se arată mai jos.

5) Punctele de limitare și numerotarea comisiilor mixte locale se stabilesc după cum urmează:

Limitele și numerotația

a) Sectorul No.1 al comisiei mixte locale No.1 de la frontiera Polonă până la Calus pe malul stâng, Neporotova pe malul drept al Nistrului, ambele localități exclusiv.

b) Sectorul No.2 al comisiei mixte locale No.2 de la Calus-Neporotova inclusiv, până la Iaruga pe malul stâng, Tarasova exclusiv.

c) Sectorul No.3 al comisiei mixte locale No.3 de la Iaruga-Tatarovsca-Vechi inclusiv, până la (indescifrabil) pe malul stâng, Tarasova exclusiv.

d) Sectorul No.4 al comisiei mixte locale No.4 de la Beloci-Tarasovo inclusiv, până la Carantin pe malul stâng, Criuleni inclusiv.

e) Sectorul No.5 al comisiei mixte locale No.5 de la Carantin-Criuleni exclusiv, până la Slobozia pe malul stâng, Copanca exclusiv.

f) Sectorul No.6 al comisiei mixte locale No.6 de la Slobozia-Copanca inclusiv, până la mare.

Locul de reședință al delegațiilor Comisiilor mixte locale.

- 6) Comisia No.1, Zwanetz pe malul stâng al Nistrului și Hotin pe malul drept.
Comisia No.2 Moghilev pe malul stâng al Nistrului și Atachi pe malul drept.
Comisia No.3 Ianpoli pe malul stâng și Soroca pe malul drept.
Comisia No.4 Râbnița pe malul stâng și Rezina pe malul drept.
Comisia No.5 Tiraspol pe malul stâng și Tighina pe malul drept.
Comisia No.6 Maiaki pe malul stâng și Cetatea Albă pe malul drept.

Capitolul V. Legătura și raporturile între delegații

1) Localitățile de legătură între delegațiile comisiilor mixte locale pe malul stâng și drept al Nistrului, sunt punctele de reședință permanente ale delegațiilor comisiilor mixte locale.

2) Orice corespondență pentru delegațiile de pe malul stâng al Nistrului, trebuie înaintate Comandamentului unității militare din punctul de legătură, adresată pe numele președintelui delegației. Tot astfel corespondența către delegațiile de pe malul drept al Nistrului trebuie înaintată Comandamentului Grănicerilor din punctul de legătură, adresându-le pe numele Președintelui Delegației.

3) Orice relații ale delegațiilor comisiilor mixte locale între ele, atât verbale cât și în scris, trebuie să poarte un caracter strict oficial și să fie făcută exclusiv de președintele delegației sau înlocuitorul său în caz când acesta lipsește.

4) Nici unul dintre membrii delegațiilor n-are dreptul de a avea relații pe malul opus.

5) Cu ocazia trecerii pe malul opus nici unul dintre delegații nu are voie a intra în relație cu persoane particulare în afară de cele oficiale și nici a primi și preda corespondență particulară.

6) Trecerea delegațiilor de pe un mal pe celălalt, în cazul de necesitate se va face prin punctul de legătură obișnuit. Dacă din cauza circumstanțelor tehnice inundații etc. trecerea devine uneori imposibilă prin punctul de legătură obișnuit, atunci se va putea trece prin alt punct, după consimțământul ambelor delegații.

7) Delegațiile comisiilor mixte locale vor trece pe malul opus de odată și în complexul lor.

8) Când se invită o delegație de către cealaltă, urmează a se arăta locul și timpul întâlnirii, precum și punctul de trecere pe malul opus, dacă aceasta nu va fi punctul obișnuit de legătură sau trecere.

9) Unul dintre membrii delegației, care face invitații, va întâmpina la trecere delegația de pe malul opus.

10) Mijloacele de trecere a Nistrului se vor stabili de către comisiile mixte locale, pentru ambele delegații, după trecerea pe teritoriul malului opus. Mijloacele de transport vor fi procurate de delegația respectivă din comisia mixtă locală.

Capitolul VI. Ordinea lucrărilor și a ședințelor comisiilor mixte locale.

1) Prima ședință a comisiilor mixte locale, urmează a avea loc imediat după comunicarea reciprocă despre compunerea fiecărei delegații. Această primă ședință are drept scop luarea contactului între membrii și discuțiuni preliminare asupra activității viitoare.

2) Prima întâlnire a delegațiilor comisiilor mixte locale pentru legătură și contact, se va face pentru sectoarele No.1,2 și 3 pe malul drept al Nistrului, iar pentru sectoarele numerele 4,5 și 6 pe malul stâng.

3) În viitor ședințele comisiilor mixte locale vor avea loc numai în caz de necesitate, după invitația făcută de vreuna din delegații, în care caz întâlnirea delegațiilor urmează a avea loc cel mult în timp de 24 ore din momentul invitației.

4) Fiecare delegație are dreptul de a începe lucrările în prezența a doi membri ai săi.

5) Ședințele comisiilor locale se vor ține pe un mal sau celălalt, într-un local hotărât de mai înainte, care va fi adus la cunoștința ambelor delegații.

6) Fiecare delegație anunță de mai înainte pe cealaltă despre chestiunile ce urmează a se examina în ședință.

7) Ședințele vor decurge în limba română și rusă, în cazul când delegațiile nu vor putea să se facă într-o singură limbă cunoscută de ambele părți.

8) În ședințele comisiilor mixte locale, vor prezida pe rând președinții fiecărei delegații.

9) La sfârșitul fiecărei ședințe se va încheia un proces verbal în dublu exemplar în limba în care a decurs ședința. Aceste procese verbale vor fi semnate de ambele delegații după terminarea ședinței. Translatorii vor semna de asemenea.

10) Procesele verbale ale ședințelor care se vor schimba în mod reciproc între delegațiile comisiilor mixte locale, se vor copia și într-un registru care se va înființa de fiecare delegație.

11) Delegațiile comisiilor mixte locale sunt obligate a se înapoia în timpul nopții, după terminarea cercetărilor, pe malul propriu, afară de cazurile când aceasta nu s-ar putea face, din motive tehnice sau în interesul cercetărilor, conflictelor sau incidentelor.

Capitolul VII. Facerea cercetărilor.

1) În caz de conflicte sau incidente, cercetările în legătură cu aceasta se vor face după primirea comunicărilor din partea delegației sectorului respectiv, cercetările se vor face la punctul ce se va indica în urma înțelegerii ambelor delegații spre a se putea lucra cu mai mult succes (art.6 din regul.).

2) Cercetările se vor face sub conducerea directă a președintelui acelei delegații pe sectorul căreia se face cercetarea.

3) Comisiile mixte locale de regulă se vor face singure cercetările, fiind aceasta modul cel mai urgent de lucrare și numai în cazuri excepționale de strictă necesitate, vor recurge la concursul altor autorități.

4) Comisiile mixte locale vor cerceta numai conflictele și incidentele ivite pe malul Nistrului, iar în interior cercetările în legătură cu paza și trecerea frauduloasă a Nistrului vor fi deferite comisiei mixte centrale.

5) Comisiile mixte locale vor face cercetările ordonate și de comisia mixtă centrală (art.13 regul.).

6) În cazurile când vreun conflict sau incident va cuprinde două sectoare vecine, cercetările se vor face de comisia mixtă locală care a fost cea dintâi sesizată.

7) În caz de ivire a unui conflict la marginea unui sector, în interesul anchetării și instrumentării, comisiile mixte locale pot continua cercetarea și pe întinderea sectorului vecin până la o distanță de 3 km.

8) Ascultarea și aducerea persoanelor particulare în interesul cercetărilor, în caz de lipsa lor de la fața locului, se va face prin autoritățile respective legale, pe cale oficială.

9) Cercetările comisiilor mixte locale urmează a fi terminate în timp de maximum 6 zile.

Notă: În cazuri excepționale acest termen poate fi prelungit, după o hotărâre motivată de comisia mixtă locală și comunicată comisiei mixte centrale.

10) În cazurile când dosarele vor fi predate de către comisiile mixte locale, autorităților judecătorești sau administrative, rezultatul hotărârilor acestor organe urmează să fie comunicate și delegației respective de pe malul opus.

11) În cazuri de mici incidente, nu este nevoie de a se convoca comisiile mixte locale și a face cercetări. Asemenea incidente pot fi tranșate pe cale de corespondență. În aceste cazuri răspunsul la intervenție urmează a se da celeilalte părți în timp de cel mult 24 ore. În răspunsul ce se va da se va arăta despre tot ce s-a făcut în interesul intervenției. Pentru asemenea cazuri nu se vor mai dresa procese verbale separate, dispozițiunile luate vor fi confirmate în procesele verbale ale ședințelor următoare.

12) Pentru ca lucrările comisiilor mixte locale să fie mai productive, urmează a li se pune la dispoziție tot materialul necesar referitor la cercetarea conflictelor și incidentelor fără nici o piedică.

Capitolul VIII. Constatarea și evaluarea pagubelor.

1) Constatarea pagubelor cauzate de vreun incident sau conflict se va face prin evaluarea în moneda malului pe care s-a petrecut cazul, ținându-se seamă de prețurile medii din piața locală.

2) La evaluarea pagubelor pot fi invitați în caz de necesitate și experți.

3) Actele de bază pentru evaluarea pagubelor vor fi înaintate de comisiile locale mixte, comisiei mixte centrale pentru control și spre a le înainta guvernelor centrale, cu scopul de a decide asupra despăgubirii (art.10 din regul.).

Capitolul IX. Înapoierea persoanelor care au trecut Nistrul în mod fraudulos.

1) Acei care au trecut fraudulos de pe un mal pe celălalt al Nistrului, pot fi înapoiți în urma hotărârii comisiilor mixte locale, în baza cererii fiecărei din delegațiile respective interesate.

2) Nu vor fi înapoiate persoanele care au comis vreo infracțiune sau crimă politică sau acei care sunt acuzați de asemenea infracțiuni precum și dezertorii. Acestor persoane li se va oermita refugiul politic, conform legilor în vigoare actualmente în partea respectivă a Nistrului.

3) În cazurile când nu s-ar putea clarifica cu precizie caracterul politic al infracțiunii sau crimei săvârșite, cum și importanța ei de către Comisiile mixte locale, lucrările vor fi predate comisiilor mixte centrale și aceasta la rândul ei în cazul de necesitate, le va înainta guvernelor centrale, în urma unei hotărâri speciale luate în acest sens.

4) Înainte de a se înapoia o persoană care a trecut fraudulos Nistrul, fiecare comisie mixtă locală este obligată a constata, dacă acea persoană n-a săvârșit vreo infracțiune pe malul unde s-a refugiat. Dacă însă a comis vreo asemenea faptă, atunci persoana care a trecut Nistrul urmează a se face întâi pedeapsa cuvenită pe teritoriul unde a trecut și numai după aceea va fi înapoiată.

5) Predarea persoanei care a trecut Nistrul ilegal se va face la punctul de legătură, în fața a câte unui membru din ambele delegații, întocmindu-se actul cuvenit de predare.

Capitolul X. Restituirea obiectelor.

1) Orice foc de armă tras în scopul pazei malurilor nu va trece de jumătatea Nistrului.

2) Este interzis a se trage focuri de armă care să atingă malul opus al Nistrului.

3) Se interzice iluminatul malului opus al Nistrului cu proiectorul.

4) Dacă se repetă de multe ori semnalări pe un mal sau altul, comisiile mixte locale respective sunt obligate a lua măsuri spre înlăturarea lor.

5) Orice activitate zgomotoasă, care ar putea turbura liniștea, siguranța și paza pe malurile Nistrului, ca: spălatul rufelor în grupe, adăparea vitelor în masă, pescuitul cu barca, scăldatul etc., este interzis de la apusul până la răsăritul soarelui. Excepția se va face numai pentru întreprinderile industriale, care se găsesc pe malurile Nistrului și pe apă ca: fabrici, uzine, pompe de apă, mori etc., care pot continua a funcționa și în timpul nopții.

Capitolul XII. Modul de predare a lucrărilor comisiei mixte centrale.

1) Dacă în cursul cercetărilor, comisiile mixte locale ajung la concluzia că faptele examinate de ele au o importanță de principiu mare și se referă numai la sectorul ei, atunci vor înainta lucrările comisiei mixte centrale spre a decide. În acest caz însă nu se vor suspenda cercetările care vor avea caracterul unor lucrări preliminare (art.11 din regul.).

2) Comisiei mixte centrale i se predă și lucrările menționate în prezentele instrucțiuni și din punctele corespunzătoare din regulament (punctul 4 art.7), observație de la punctul 8 art.7, punctul 3 art.8, punctul 3 art.9 etc. din instrucțiuni și articolul 10 și 12 din regulament etc.

3) Comisiunile mixte locale vor înainta, pentru control și examinare, toate lucrările terminate comisiei mixte centrale. Comisiile mixte locale vor cerceta conflictele și incidentele, care vor fi săvârșite cu începere din ziua de 21 ianuarie 1924.

- Arhivele Naționale, București, fond Ministerul de Interne, 1/1924, fila 1-46.

3 aprilie 1924

„Neue Freie Presse” (ziar austriac):

„(...) Ca un zid de baraj stă problema Basarabiei între România și Rusia; românii cer recunoașterea frontierei Nistrului sancționată deja de Franța și Anglia, rușii însă declară că nu pot renunța la teritoriul Basarabiei fiindcă, cum Cicerin s-a pronunțat într-una din notele sale, întregul popor rus ar condamna o asemenea renunțare. Declarația rusă din ședința de astăzi abundă în expresii foarte violente. Ambasadorul

Krestinski, șeful delegației, vorbește de o răpire și anexare cu forța și de aroganța guvernului român, tot expresii neuzitate de altfel în raporturi diplomatice între două state, dacă nu se dorește intenționat o mare dușmănie... Aici este slăbiciunea mentalității rusești și nu e greu de constatat că la cearta asupra frontierei Prutului sau Nistrului nu e vorba de teritoriul Basarabiei, ci de gura Dunării, de lărgirea accesului la Marea Neagră și de străbaterea spre sud, această idee de care țarismul prin generații nu s-a lăsat.

Răspunsul român se deosebește mult de tonul cuvintelor declarației ruse. Acest răspuns evită cu drept polemica violentă, păstrează calmul și sfârșește cu speranța că va fi în curând posibil a relua dezbaterile. Se înțelege că România refuză a intra într-o discuție nouă asupra soartei Basarabiei, fiind țara aceasta de mai mulți ani nu numai unită din nou cu România, ci având cu ea și legături naționale și istorice. La București se dorește mult a nu provoca o ceartă cu vecinul mare, ci a intra cu el în raporturi normale pentru a scăpa odată de grija frontierei de nord. În Europa de răsărit pacea este o necesitate pentru ambele părți și o trebuință pentru refacerea economică a continentului întreg și poate se dorește la Moscova ca atacul asupra României mai mici să impresioneze Franța mai mare. Astfel se poate mai ușor motiva încăpățânarea cu care s-a lucrat, pentru eșuarea Conferinței din Viena, deoarece Franța și Sovietele tot încă nu s-au înțeles și cearta pentru datoriile și recunoașterea Rusiei tot mai continuă. În conflictul între Rusia și România se amestecă și alte interese”.

- Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, România după Marea Unire. Vol.II. Partea I (1918-1933), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p.1054-1055.

11 aprilie 1924

Л.Д.Троцкий, Смысл Вены (Из речи на экстренном заседании Тифлисского Совета 11 апреля 1924 г.):

„Что означает прекращение переговоров ? Я привел французскую пословицу, которая гласит: „Двери могут быть либо открыты, либо закрыты”. В данном случае закрыть двери значило бы „признать де юре”, т.е. узаконить захват Бессарабии Румынией. Что значит „открыть двери” ? При данных условиях это значило бы открыть их со взломом, а для взлома в международном масштабе существуют: пехота, артиллерия и кавалерия. Как же мы поступим ? Открываем мы дверь или закрываем ? Нет, мы ее оставляем полуоткрытой.

Что это значит ? Не признаем захвата и открыто об этом заявляем трудящимся всех стран и, прежде всего, трудящимся Бессарабии и Румынии. Это раз. А затем выжидаем. Обстановка меняется, и многие страны, которые были под боярами или меньшевиками, стали хорошими советскими странами. Эта же судьба может и должна случиться и с Бессарабией, а затем и с Румынией. Так что у нас здесь политика, я бы сказал, выжидательная, не вполне нейтральная, и, во всяком случае, не очень „благожелательная”.

„Красная Бессарабия”. 1926. N° 2. С.8-9.

24 noiembrie

I.V.Stalin:

„Ideea rezolvării chestiunii Basarabiei prin forța armelor, oprind în același timp orice activitate împotriva Poloniei, cred că este cea mai bună metodă care să dea rezultat în politica de „strângere a Rusiei”.

„Granițele de est ale Poloniei nu vor fi suficient pregătite, în primăvara anului 1925, pentru a face posibilă organizarea unei rebeliuni împotriva guvernului polonez, cu speranță de succes. Acordarea unui ajutor militar Bielorusiei, înainte ca să obțină succese ea însăși, ar fi în orice caz de nedorit.

Dacă Basarabia va fi propagandistic pregătită pentru unirea cu Republica Socialistă Sovietică Moldovenească Autonomă și dacă se va depune efortul necesar, ocuparea acestei provincii de către Armata Roșie poate fi realizată cu rapiditate.

Sugerez planul alăturat spre analizarea și confirmarea lui de către Biroul Politic. Kremlin, 24 noiembrie 1924.

(Semnat) I.Stalin

- Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, România după Marea Unire. Vol.II. Partea I (1918-1933), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p.1056.

19 februarie 1925

М.В.Фрунзе о Бессарабии и румынских боярах:

„(...) Я склонен признать некоторую долю истины и за приписываемой мне уверенностью в нетрудности задачи военной расправы с румынскими боярами (Аплодисменты).

Могу заверить и румынских правителей, что не страх перед королевским воинством и его грозными вооружениями, а только наше глубокое стремление к миру позволяет румынским боярам издеваться над поработченными трудящимися Бессарабии и Буковины. Мы глубоко уверены, что сохранение мира и факт наших мирных успехов приведет к разрешению целого ряда вопросов, в том числе и вопроса о Бессарабии. Для этого нам вовсе не нужно организовывать и готовить войну с Румынией. Все сделается и помимо этого”.

- „Известия ЦИК СССР”. 1925. № 41. 19 февраля.

14 mai 1925

O convorbire senzațională: Președintele republicii Sovietelor despre Basarabia. O vizită la Alexei Ivanovici Râkov („Facla” din 14 mai 1925):

Moscova, 8 mai. Corespondentul local al marelui cotidian vienez „Neue Freie Presse” a fost primit de către Râkov, președintele statului, comisar al poporului: „Totuși, fără să fim întrebați, s-a hotărât asupra soartei Basarabiei. Noi, după cum știți, n-am ocupat Basarabia, și nici nu ne gândim s-o ocupăm, dar țin să protestez în contra anexării ei silite la România, fără să fi fost consultați măcar. Am cerut

plebiscit pentru Basarabia. O cerem și astăzi, și țin să afirm încă o dată că suntem gata să recunoaștem noi, cei dintâi, unirea ei cu România, în cazul când se va permite libera exprimare a voinței poporului. Plebiscitul va trebui să fie liber și fără nici o propagandă din partea cuiva. Să alegem delegații unor state cu guverne capitaliste care să prezideze plebiscitul. Cred că mai mult nu ni se poate cere”.

- Arhivele Naționale, București, fond Pantelimon Halippa, dos. 701/ 1916-1970, f.12.

19 noiembrie 1925

Циркуляр Народного Комиссариата Внутренних Дел, 19 ноября 1925 г., № 606:

„Всем краевым, областным и губернским адмотделам.

Копия для сведения: НКВД Союзных и Автономных Республик.

О выдаче советских документов приезжающим с национальными румынскими паспортами уроженцам Бессарабии.

Народный Комиссариат Внутренних Дел предлагает принять к руководству следующее:

Все граждане, приехавшие в СССР и имеющие национальные румынские паспорта с визой на въезд Полномочного Представительства СССР при условии, если на визе имеется отметка „уроженец Бессарабии”, рассматриваются как граждане Союза ССР.

В виду этого означенным лицам надлежит выдавать советские документы наравне со всеми гражданами СССР; национальные же румынские паспорта при выдаче советских документов отбираются и препровождаются Административными Отделами в НКВД.

Народный Комиссар Внутренних Дел Белобородов.

Врид. Начальника Центральн. Админ. Управления Власенко.

С подлинным верно:

Секретарь Иностранного П/отд.,

Админ. Отд. ЦАУ НКВД Копыловская”.

- „Красная Бессарабия”. 1926. № 1. С.88.

9 decembrie 1925

Gheorghe Tătărescu, Internaționala a III-a și Basarabia (Discurs rostit în Camera Deputaților, 9 decembrie 1925):

Nistrul, frontieră nu numai a două lumi, dar și a două concepții de viață

„Și acum, că am încheiat acest lung pomelnic de date, de fapte și de citate, să ne întrebăm: de ce aceste atentate, de ce aceste incursiuni, de ce aceste atacuri, de ce Tatar-Bunarul ? Domnilor deputați, cred că este ceasul ca să vorbim limpede și hotărât pentru ca să putem lămuri și pe acei care în necunoștința împrejurărilor, plecând urechile numai la glasurile interesate, au putut să-și formeze o imagine alterată a stărilor de lucruri din Basarabia.

Să punem în lumină situația noastră: Nistrul nu este numai o frontieră care separă două popoare, nu este numai linia de demarcare a două state; Nistrul este hotarul care separă și două lumi, și două concepții de viață.

Nistrul separă două lumi din care cea nouă nu se poate ridica și nu poate dura decât prin dărâmarea, prin moartea celei vechi; Nistrul separă două concepțiuni de viață: în locul vechii concepțiuni, în locul concepției, a transformării lente și evolutive a omenirii spre o lume realizând treptat și pașnic tot mai multă perfecțiune și tot mai multă dreptate caută să se substituie concepțiunea cealaltă, a transformării brutale a societății prin teroare și violență.

Concepțiunea aceasta, deși nu nouă, îmi amintesc că dl profesor Iorga ne arăta astă-vară că această concepțiune nu este nouă- și desigur nu este nouă- această concepțiune, deși nu nouă, se reazimă azi pe un stat care are la baza lui o concepțiune comunistă. Statul acesta, cu debuturi incerte și nesigure, tinde să se organizeze și să dureze.

Comunismul s-a coborât din lumea utopiilor în lumea realității și realizărilor cu tot cortegiul său de confuziuni și dezordini. Iată faptul cel nou.

Regimul născut din această doctrină nu se poate menține și nu se poate mărgini în hotarele înăuntrul cărora s-a născut și s-a organizat; el trebuie să se reverse, căci altminteri este amenințat cu moartea. De aceea, încă din primul ceas, în mintea conducătorilor mișcării comuniste rusești a apărut limpede necesitatea de a se organiza revoluția mondială ca o condiție vitală a dăinuirii statului comunist.

Pentru a se ajunge la această revoluție mondială, s-a creat instrumentul de acțiune și de propagandă care este Internaționala a III-a de la Moscova, și a cărei organizare și mijloace de luptă sunt îndeobște cunoscute; pentru a se ajunge la o revoluție comunistă în Basarabia, s-au creat în Harkov, Kiev, la Odessa, la Moghilev, la Kamenet-Podolski, și de-a lungul malului celălalt al Nistrului oficine pentru organizarea ei.

Iată realitatea. Și această constatare nu este o afirmare fantezistă, ci este însemnată în fiecare zi cu rănirea și asasinarea soldaților și agenților noștri.

În fața acestei amenințări a stat și stă Basarabia noastră”.

- Gheorghe Tătărescu, Mărturii pentru istorie. Ediție îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes. Cuvânt înainte de Nicolae-Șerban Tanașoca, Editura Enciclopedică, București, 1996, p.75-109.

Constantin Mille, Basarabia, 25 decembrie 1925:

„Noi credem că acum, deocamdată, o înțelegere cu Rusia sovietică nu este posibilă, având în vedere mentalitatea sovietelor și interesul lor de a ține deschise toate chestiunile pe baza cărora se poate agita chestiunea națională a reîntregirii Rusiei cum era înainte sub țarism. Ceea ce se întâmplă cu Basarabia, se întâmplă cu Polonia, cu Letonia, cu Finlanda și cu alte țări alcătuite după război din timpul Rusiei țariste. (...)

Tratatele sunt pentru soviete aceleași lucruri care erau pentru Germania, adică simple petice de hârtie. Mai mult chiar. Dacă Rusia sovietică ne-ar recunoaște ea însăși drepturile noastre în privința hotarelor de la Nistru, aceasta nu însemnează de

loc că recunoașterea făcută nu poate fi considerată fără valoare, căci încă o dată, vorba dată și iscălitura, nu fac doi bani pentru conducătorii Rusiei sovietice.

Prin urmare, umila noastră părere este că acum deocamdată nu avem nimic de făcut, decât să stăm liniștiți cu arma la picior. (...)

Chestia Basarabiei însă, fără un conflict armat, va rămâne multă vreme deschisă. Cât timp va dura această formă de guvernământ sovietică, chestiunea se va discuta mereu, fără ca să se ajungă la un război, căci acesta ar fi în contra intereselor Rusiei actuale.

Pericolul va deveni mai grav în ziua când se va instala în Rusia un guvern regulat (...), care va avea nevoie, pentru a-și reface fațada, de un război pentru reîntregirea Rusiei și pentru rezolvarea problemei strâmtorilor. (...)

Și mai este un amănunt în favoarea noastră și contra posibilității unui război. Dacă în Rusia viitoare se vor forma state independente și în special Ucraina, atunci chestia Basarabiei poate fi considerată pentru totdeauna rezolvată, pentru că între noi și Rusia va exista un stat tampon. (...)"

- „Basarabia. Pentru propagandă națională și apărarea drepturilor noastre românești”, director C.Zarida-Sylva (Oprescu), București, an. I, nr. 1-2, 25 decembrie 1925, p.14.

IV. DISCUȚII

MIT ȘI ADEVĂR ÎN PROBLEMA ÎNTEMEIERII ȚĂRII MOLDOVEI **Enciu Nicolae**

„Eroi întemeietori” și „evenimente fondatoare” în epoca globalizării

Cu prilejul împlinirii a 500 de ani de la trecerea în neființă a marelui domnitor al Moldovei Ștefan cel Mare (1457-1504), revista „Contrafort” a realizat o foarte instructivă anchetă cu participarea unor istorici-medieviști de notorietate de pe ambele maluri ale Prutului, în cadrul căreia, între altele, au fost solicitați să se pronunțe inclusiv asupra cultului exagerat pentru „eroii întemeietori” și „evenimentele fondatoare” din istoria unei colectivități. Pornindu-se de la constatarea că sărbătorirea bombastică a evenimentelor fondatoare și a „eroilor întemeietori” este caracteristică în egală măsură popoarelor mici care nu izbutesc, în contextul internațional de azi, să fie bine cunoscute și să fie considerate de străini la nivelul la care cred ei că au dreptul, dar și națiunilor cu un bogat trecut istoric și o reputație mondială, problema esențială dezbătută de specialiștii în materie a fost: cât de justificate par a fi opiniile mai multor critici, potrivit căror, promovarea unor viziuni paseiste și nostalgice, în plină epocă a globalizării și a tehnologiilor avansate, este nu numai ridicolă, ci și contraproductivă ? (1; p.14-15).

Opinia comună exprimată de protagoniștii anchetei în cauză vis-à-vis de „eroii întemeietori” și „evenimentele fondatoare” a fost că întoarcerea privirii către marile figuri ale trecutului nu ține neapărat de un soi de înapoiere culturală, de un tip de barbarie. Ea face parte mai degrabă din modurile în care colectivitățile își gestionează moștenirea și producția identitară, ea ține de resursele simbolice ale solidarizării membrilor unei comunități în jurul acelorași valori. Atunci însă când amintirea vremurilor trecute și a personalităților de excepție de odinioară tinde să devină un discurs compensator sau un substitut al performanțelor absente ale zilei de azi, asemenea manipulare a istoriei necesită a fi, negreșit, denunțată (1; p.16). Este inclusiv cazul problemei întemeierii Țării Moldovei.

„Terra Moldaviae in regnum est dilatata”

Chiar dacă întemeiat pe intuiție de istoric și nu pe izvoare istorice, chiar dacă situat între mit și realitate, conceptul generic de terra romana al lui Nicolae Iorga rămâne a fi cel mai fecund pentru explicarea etnogenezei locuitorilor principatelor Țării Românești și Moldovei: „În timpurile cele mai vechi, românii nu făceau nici o deosebire în ceea ce privește ținuturile pe care le locuiau; pentru dâșii tot pământul locuit de români se chema Țara Românească. Țara Românească erau și Muntenia și Moldova și Ardealul și toate părțile care se întindeau până la Tisa chiar, toate locurile unde se găseau români. N-aveau câte un nume deosebit pentru deosebitele ținuturi pe care le locuiau și toate se pierdeau pentru dâșii în acest cuvânt mare, covârșitor și foarte frumos de: țară Românească” (5; p.8).

Privită din acest punct de vedere, „Țara Maramureșului”, situată la extremitatea nordică a Transilvaniei de astăzi, era – la fel precum „Țara Hațegului”

sau „Țara Făgărașului” în sud – una din acele părți ale **terra romana** evocată de istoricul N.Iorga, în care s-a fragmentat întreaga romanitate orientală în „mileniul întunecat” al invaziilor barbare. Anume de aici, din această „țară românească” a Maramureșului, în anul 1359 (sau 1354, după o altă variantă) a plecat la vânătoare, pe urma unui bour, voievodul Dragoș (3; p.67-68).

Conform tradiției istoriografiei medievale, „păstorii din munții ungurești, pogorând după vânat, au nimerit la apa Moldovei, văzând locuri desfătate cu câmpii deschise, cu ape curătoare, cu păduri dese și îndrăgind locul au tras pe ai săi de la Maramureș” (2; p.373).

Aceasta ar fi, în esență, legenda întemeierii Moldovei, căreia istoricii contemporani i-au propus următoarea explicație: în 1359, Moldova s-a răsculat împotriva dominației ungare, concomitent cu refuzul Țării Românești de a mai recunoaște suzeranitatea Regatului ungar. Pentru a salva situația, regele Ungariei Ludovic de Anjou (1342-1382) a încredințat conducerea voievodatului unui membru al nobilimii române din țara învecinată a Maramureșului, Dragoș (4; p.8).

Noul voievod va fi fidel regelui, luând parte la expedițiile acestuia împotriva tătarilor. Dar concesia făcută de regele Ludovic Moldovei s-a dovedit a fi insuficientă. Câțiva ani mai târziu, Bogdan, „voievodul românilor din Maramureș”, cu un grup de români din aceeași regiune, a trecut „pe ascuns” în Moldova, teritoriu care era supus coroanei. Aici, în urma unor lupte, el a alungat descendența lui Dragoș și s-a proclamat voievod, punând capăt totodată suveranității ungare. Faptul era deja consumat înainte de 2 februarie 1365, când regele Ludovic confisca „de la voievodul Bogdan și fiii săi, necredincioși învederați ai noștri”, toate posesiunile acestora din Maramureș, pe care le dăruia lui Balce, „fiul lui Sas”, proaspăt întors din Moldova, unde încercase să se opună cu armele răzvrătitului Bogdan (3; p.69-70).

În atare mod, în urma unor lupte susținute cu succes împotriva oștilor Regatului ungar, Moldova devine un stat de sine stătător. Potrivit cronicii Regatului ungar care relatează faptele lui Ludovic, „Țara Moldovei a devenit stat” („**terra Moldaviae in regnum est dilatata**”) (4; p.8).

Aurea mediocritas

(„calea de mijloc este cea de aur”)

În pofida tentației unor istorici, din frumoasa legendă a întemeierii Țării Moldovei nu rezultă în nici un fel și în nici un chip constituirea unei *națiuni moldovenești* în sensul actual al conceptului de **națiune**.

În primul rând și din simplul considerent că națiunile moderne, - așa cum pe bună dreptate afirmă membra Academiei Franceze Anne-Marie Thiesse, - „s-au clădit altfel decât o spun istoriile lor oficiale. Originile lor nu se pierd în negura vremurilor, în acele epoci întunecate și eroice pe care le descriu primele capitole ale istoriilor naționale” (8; p.7, 9). Este suficient de remarcat că cele dintâi exemple în această privință nu apar mai devreme de secolul al XVIII-lea, înainte de această dată neexistând nici o națiune în sens modern, adică politic (8; p.7, 9; 6; passim).

Pentru străini, acest nou stat nu era decât *o altă Valahie*, - altfel spus, *o altă Țară Românească*, ca și cea care se întemeiase câteva decenii mai devreme la sudul

arcului carpatic. Cele dintâi acte papale care atestă existența noului stat al Moldovei (1370) știau, bunăoară, că acesta nu era decât o parte, un fragment al „nației” române („dux Moldaviae partium seu nationis Wlahie” (4; p.9).

Însă nici apariția și impunerea denumirii de Moldova sau Țara Moldovei nu pare să ateste producerea vreunei revoluții ideologice, în sensul constituirii unei națiuni, ci reprezintă, mai curând, consecința unor încercări de a realiza o diferențiere terminologică între țările române. Interesant de remarcat este faptul că, la data întemeierii Țării Moldovei, nu apăruse și un etnonim corespunzător termenului de Moldova, astfel încât populația românească ce locuia pe versanții răsăriteni ai Carpaților Orientali nu era desemnată prin numele de „moldoveni”, ci prin acela de „valahi”. Spre deosebire de cazurile din numeroase alte zone ale continentului european, în Moldova se înregistrează o situație diferită, în sensul că etnonimul moldoveni provine de la numele țării și nu invers (7; p.73, 75).

Dincolo de toate aceste diferențe terminologice, cert este faptul că locuitorii celor două „țări” în secolele XIII-XVI se considerau în primul rând creștini, în rândul al doilea munteni, moldoveni, olteni, hațegani sau făgărășeni și abia în ultimă instanță români. Aceasta deoarece „țara” generică locuită de români era formată din mai multe „țări”, numite adesea de străini „Vlahii” sau „Romanii”, iar de locuitorii acestora, „țări românești”.

Oricum, în interpretarea legendei întemeierii Țării Moldovei, **aurea mediocritas** constituie singura cale posibilă și veridică, - precept urmat, totuși, fără prea mare entuziasm de majoritatea istoricilor. Și nu neapărat pentru că nu vor, ci pentru că starea de echilibru este mai greu de atins, în timp ce exagerarea se dovedește a fi mai profitabilă.

Note:

1. **Ancheta „Contrafort”**: „Ștefan cel Mare între omagiere și interpretare” // „Contrafort”.- Anul XI.- Nr.3-4 (113-114).- Martie-aprilie 2004.
2. **Gonța Alexandru I.** Studii de istorie medievală. Cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproșu.- Iași: Editura „Dosoftei”, 1998.- 404p.
3. **O istorie a românilor.** Studii critice. Coordonatori: Stephen Fischer- Galați, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop.- Cluj-Napoca: Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, 1998.- 409p.
4. **Papacostea Șerban.** Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457- 1504).- București: Editura Corint, 2003.- 81p.
5. **Pop Ioan-Aurel.** Națiunea română medievală. Solidarități etnice românești în secolele XIII-XVI.- București: Editura Enciclopedică, 1998.- 180p.
6. **Schulze Hagen.** Stat și națiune în istoria europeană. Traducere coordonată de Hans Neuman.- Iași: Polirom, 2003.- 352p.
7. **Spinei Victor.** Terminologia politică a spațiului est-carpatic în perioada constituirii statului feudal de sine stătător // Stat, societate, națiune. Interpretări istorice. Îngrijit de Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor.- Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1982.- P.66-79.
8. **Thiesse Anne-Marie.** Crearea identităților naționale în Europa: secolele XVIII-XX.- Iași: Polirom, 2000.- 222p.
9. **Ureche Grigore.** Letopisețul Țării Moldovei.- Chișinău: Editura „Lietra”, 1997.- 268p.

**MISTERIOASA DISPARIȚIE A DISCIPLINEI LOGICA
DIN ÎNVĂȚĂMÎNTUL SUPERIOR
Parnavel Valeriu.**

Aderarea Moldovei la Procesul de la Bologna urmărește scopul de a perfecționa învățămîntul în general și cel universitar în special, de a-l apropia de standardele europene. Tendința respectivă a condus la revizuirea planurilor existente de învățămînt pentru a le concorda cu standardele europene corespunzătoare, dar în rezultat dispunem deja și de o consecință negativă considerabilă, de o îndepărtare de la ele. Cu regret putem constata faptul că, în rezultatul transformărilor sus-numite din învățămîntul universitar și – ca efect – și din cel preuniversitar a precipitat cursul de logică generală.

Reducerea lui din procesul de studiu este efectuată în mod „delicat” (indirect). Planul ministerial nu refuză ca atare cursul de logică, ci i-au atribuit un statut opțional, l-au pus în dependență de interesele corporative ale decanatelor, fapt care în mod automat a suprimat cursul consemnat pe tot cuprinsul învățămîntului. Atitudinea respectivă față de logică este motivată prin deficitul de ore pentru obiectele de specialitate, apărut recent în urma revizuirii consemnate a planurilor de învățămînt superior, cu lipsa cursului în cauză în standardele europene corespunzătoare. Și totuși, atitudinea respectivă, ce practic înseamnă excluderea totală a logicii din învățămîntul public, nu poate fi justificată cu circumstanțele sus-numite. Metamorfoza respectivă a logicii nu este un rezultat al deficitului de ore sau o abatere întîmplătoare, ci *o atitudine devenită deja tradițională*, care ilustrează calvarul de lungă durată a promovării cursului consemnat în Moldova.

Mai mult de un mileniu Europa occidentală cultivă o atitudine grijulie față de logică, considerînd-o un obiect de studiu primordial, obligatoriu, fundamental pentru învățămîntul preuniversitar și universitar și numai pentru un număr restrîns de țări ale Europei orientale logica rămîne un obiect al unor jocuri administrative și politice. Astfel, instaurarea epocii comuniste în Rusia conduce, printre altele, la excluderea logicii din învățămîntul mediu și superior. Abia la sfîrșitul anilor '40 ai sec. XX se editează primele manuale de logică, însă de acest privilegiu intelectual se bucură un număr restrîns de facultăți: drept, filologie, filozofie. Restabilirea deplină a logicii în învățămîntul public devine posibilă doar cu prăbușirea comunismului.

Această sinusoidă istorică o repetă parțial și învățămîntul din Moldova. Doar perioada anilor 1918-1940 reprezintă o excepție, cînd logica continuă să dețină locul didactic cuvenit, după care urmează epoca și atitudinea descrisă anterior.

Anii '90 pun începutul unei atitudini noi, europene față de promovarea cursului de logică. El este introdus în procesul de studii la majoritatea facultăților, se înfiripă în licee, dar către anul 2007 iar revine faza refluxului. Apropo, dispariția repetată a cursului de logică coincide cronologic cu ajunul declarării de UNESCO al anului 2008 an al lui D. Cantemir, printre altele, și autorul primului manual de logică în Moldova. Așa că, o continuare mai ingenioasă a năzuințelor savantului moldav cu renume european nici nu poate fi inventată.

Dispariția cursului de logică de pe tărîmul didactic universitar și, totodată, și cel preuniversitar provoacă actualmente doar nedumerire. Lipsa logicii pentru epoca comunistă era firească – totalitarismul și ideologizarea respingeau orice mijloace

intelectuale care contribuiau, măcar indirect, la dezvoltarea esenței societății totalitare. Dar excluderea cursului de logică din învățământul public actualmente poate fi concepută doar ca un bun plac administrativ, bazat pe o tradiție similară. Și într-adevăr, trecutul sovietic a fundat tradiția și ne-a înzestrat cu o atitudine ambiguă, inconsecventă față de promovarea logicii, tradiție care, în anumite condiții se autoreproduce periodic. Că această atitudine este deja o tradiție caracteristică nouă tuturor se observă și în faptul, că comunitatea academică contemplează pasiv acest flux și reflux al logicii din învățământul public, știind, totodată, prea bine despre consecințele deplorabile ale unei astfel de predispoziții și administrări a disciplinei consemnate.

Consecințele unei astfel de tradiții, impusă de trecutul sovietic și îmbinate cu o administrare, care nu prevede ziua de mâine, sînt deplorabile – întreg sistemul de învățământ, tineretul studios al Moldovei din nou au fost lipsiți de *Fundamentul și Organonul milenar* de dezvoltare intelectuală, multiplu aplicat și verificat în Europa occidentală. Ca ilustrație la cele sus-menționate vor fi folosite „modele” de studiu consemnat practicate în Universitatea de Stat „A. Russo” din m. Bălți, dar care reflectă o situație comună pentru învățământul superior republican în întregime. Spre exemplu, studenții facultății de Pedagogie, Psihologie și Asistență Socială ani la rînd studiază problemele ce țin de educarea capacităților intelectuale la copii, neștiind la concret lucruri elementare din cursul logicii generale despre operațiuni intelectuale (logice), tipuri de raționament, erori tipice etc. Pentru studenții-filologi, care studiază profund limbajul și cultura lui, logica rămîne un fenomen străin învățării literaturii și, îndeosebi, lingvisticii. Iar viitorul economist, manager, om de afaceri, pentru care comunicarea cu oamenii constituie cel mai amplu spațiu de activitate și necesită cunoștințe teoretice profunde din logica generală, este lipsit de ea și se va conduce în activitatea sa profesională de o logică la nivel intuitiv sau cotidian. În fine, poate fi constatat cu regret, că promovarea logicii se transformă, ca și pe vremurile sovietice, într-un privilegiu intelectual. Astfel, de el se bucură doar facultatea de Drept și Tehnică, Fizică, Matematică și Informatică, unde obiectul în cauză se promovează cu titlul de logică matematică și juridică.

În rezultat, societatea va obține un absolvent al profilului umanistic cu „studii universitare”, dar care n-are cunoștințe elementare de logică, deoarece în pereții *Alma Mater* nici nu a auzit de ea. Practic același lucru se repetă și în incinta liceului. Dacă pînă în anul 2007 cursul de logică era predat cel puțin într-un număr limitat de licee, după data sus-menționată obiectul în cauză dispărea definitiv și din învățământul consemnat, situație incomparabilă chiar cu liceele din România. Cauza acestei situații deplorabile este banală – indiferența ministerului de resort, lipsa unei politici ministeriale certe și univoce față de promovarea cursului de logică. Continuarea politicii desemnate va avea un final ușor de prevăzut – dezrădăcinarea din învățământul moldav a disciplinei în cauză, cu atîta greutate înfiripată pe tărîmul lui. Firește, către fluxul următor al logicii va fi necesar de a repeta practica anilor '80, cînd unele instituții de învățământ superior chișinăuene au trimis reprezentanții săi în centre culturale mari pentru a se familiariza cu logica sau, cum s-a procedat în fostul Institut Pedagogic de Stat „A. Russo” din m. Bălți, a importa profesori de logică (odată cu petrolul, cărbunele, metalul etc.).

Aderarea Moldovei la Procesul de la Bologna pune chestiunea privitor la promovarea logicii în mod categoric – are nevoie învățământul moldav de disciplina consemnată sau nu? Dacă admitem un răspuns afirmativ, apoi din punct de vedere al

articolului respectiv trebuie de recunoscut faptul, că decizia de a atribui cursului de logică un statut opțional este, delicat vorbind, neadecvată, iar concordanța atinsă a planurilor de învățământ superior moldav cu planurile similare europene poate fi denumită mecanică și formală. Evaluarea respectivă a concordanței consemnate reiese din faptul, că ea este bazată pe lipsa în planurile europene de învățământ a cursurilor de logică și totodată nu ține seama de deosebirea tradiției din care reieșim noi.

Standardele universitare europene pot fi lipsite nemijlocit de cursuri de logică generală, dar în realitate ele sînt compensate cu diverse forme aplicative, acomodate la necesitățile specialităților de profil și de o pregătire satisfăcătoare preuniversitară. Exemplul cu logica matematică sau cea juridică reflectă o atitudine corectă față de logică în genere: ea nu trebuie ignorată sau exclusă. Admiterea cursului general de logică trebuie îmbinată cu cerința paralelă de a-l acomoda la necesitățile specialităților de profil. Calea mondială de dezvoltare o constituie aprofundarea și specializarea logicii și nu respingerea sau ignorarea ei. Într-o epocă cu un exces informațional, învățământul trebuie orientat nu spre o suprasaturare informațională, ci dimpotrivă, spre elaborarea de strategii care ar ușura și perfecționa prelucrarea și selectarea informației. În cazul dat, logica joacă nu ultimul rol. Prin urmare, practica administrării logicii descrisă anterior este lipsită de perspectivă deoarece transformă instituțiile de învățământ abia declarate universități în *truse de cursuri de specialități*, văduvește învățământul superior de o componentă primordială, fundamentală care este practică la scara mondială.

Refuzul la promovarea logicii, propus de Ministerul Educației, nu poate fi acceptat și trecut cu vederea, deoarece reprezintă o cale eronată de dezvoltare, un impas. Însăși renunțarea la promovarea logicii nu poate fi îndreptățită cu nimic: nici cu deficitul de ore, nici, chipurile, cu lipsa obiectului în cauză în standardele universitare europene, nici cu aderarea Moldovei la Procesul consemnat. Refuzul de promovare a logicii înseamnă a impune învățământul public, însăși știința la o *autodezicere de Fundamentul și Organonul său milenar*. La fel nu poate fi îndreptățită decizia de a transfera logica în rangul disciplinelor opționale.

Astfel de decizii par a corespunde formal standardelor universitare occidentale, dar în realitate ne îndepărtează esențial de ele. Învățământul public fără logică înseamnă a înălța clădirea educației fără a-i făuri fundamentul, a-o lipsi de mijlocul milenar de verificare. Refuzul la logică poate însemna doar încurajarea sofisticii. Logica în calitate sa de disciplină alternativă nu are. Deci, calea adevărului rămâne unică – de a găsi modalități de a revedea decizia neadecvată. Mai mult decît atît, este necesară o intervenție a Ministerului Educației și Tineretului, o decizie fermă, univocă și obligatorie pentru toți care ar pune capăt acestui cadrul nesfîrșit de fluxuri și refluxuri ai disciplinei logica și ar asigura *înrădăcinarea definitivă a promovării ei ca tradiție a învățământului moldav*.

V. VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ A CATEDREI DISCIPLINE SOCIOUMANISTICE

PRIMA CONFRUNTARE CU CERCETĂRILE ȘTIINȚIFICE

Conferința științifică studențească

„Drepturile și libertățile omului în lumea contemporană” (3 mai 2007)

Șușu Stela, Danilescu Anatol

În condițiile Economiei de piață, a Rotației libere de capital știința devine forță de producție, factor însemnat în prosperarea întregii societăți. Această teză o confirmă însăși marele descoperiri științifice de la sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI: telefonul mobil, Internetul, aterizarea lină a unui aparat de zbor și transmiterea imaginilor de pe suprafața Titanului, pregătirile intense a zborurilor cu oameni pe alte planete etc. De aceea necesitatea organizării și efectuării cercetărilor științifice studențești nu mai poate fi pusă la îndoială de nimeni, constituie o parte însemnată a procesului didactic al instruirii și educației universitare.

O bogată experiență de organizare a muncii de cercetări științifice studențești este acumulată la facultatea PPAS. Mai multe cursuri ale programei de învățământ sînt dedicate cercetărilor științifice. Printre acestea evidențiem în mod deosebit: Metodica predării științelor (L. Ciobanu, T. Zemțov), Tehnologii educaționale moderne (M. Pereteatcu), Tehnologii informaționale (A. Burdeniuc), Informatica (G. Petcu), Știința educației (E. Zolotariov). Studenții, deci, primesc un volum mare de informație, cum trebuie să se ocupe cu cercetările, însemnătatea și predestinația lor socială.

Practic la facultatea PPAS fiecare student este cuprins cu cercetările științifice, atenția deosebită atribuindu-se scrierii referatelor, discutării colective în cadrul seminarelor. Tematica cercetărilor maximal este adusă la necesitățile profesiei, despărțiturilor concrete ale cursurilor predate în cadrul facultății. Este însemnat faptul, că mulți studenți continue cercetările tematicii referatelor la nivelul tezelor de licență. Așa, în anul de studii 2006-2007 din cele 229 teze de licență (91 – la secția zi, 138 – la secția cu frecvență redusă), care au fost susținute în fața Comisiilor de Stat, majoritatea au început cu referatele studențești, unele avînd perspectiva de a fi ridicate la nivelul cercetărilor de disertații. De exemplu: Bojii Ana (gr. 531) – Impactul parteneriatului școală-familie în însușirea valorilor general-umane (cond. șt. dr., conf. N. Socoliuc); Gandrabur Raisa (gr. 531) – Impactul metodelor practice în formarea abilităților de modelaj (grupa mare) – cond. șt., dr., conf. L. Ciobanu; Nemițchi Ana (gr. 532) – Formarea atitudinii civice față de plaiul natal – cond. șt. dr., conf. Lidia Stupacenco; Baltă Liliana (gr. 532) – Exercițiile verbale – mijloc de stimulare a gîndirii și limbajului elevilor ciclului primar – cond. șt. conf. Z. Tăriță; Nuca Cristina (gr. 433) – Monitorizarea muncii copiilor în mediile rurale: perspective asistențiale – cond. șt., dr., conf. V. Prițcan; Agheorghieși Dorin (gr. 435) – Profilaxia suicidului la deținuții minori – cond. șt. lector univ. N. Canțer și alții.

În cadrul facultății PPAS se practică petrecerea conferințelor științifice de totalizare a rezultatelor obținute de către studenți în munca de cercetare. Așa, în data de 3 mai 2007 a fost promovată conferința cu genericul „Drepturile și libertățile omului în lumea contemporană”, monitorizată de dr., conf. univ. Petru C. Loghin. Au fost prezentate referatele: Drepturile omului în lumea contemporană – Cornescu Vadim, gr. 137; Libertățile și obligațiunile fundamentale ale cetățenilor Republicii Moldova –

Negoia Crizantema, gr. 137; Domenii critice ale dezvoltării umane în Republica Moldova – Danilescu Anatol, gr. 136. Referenții au prezentat pe larg așa probleme actuale ale contemporaneității: Importanța Declarației Universale a drepturilor omului (10 decembrie 1948), Convenția Europeană a drepturilor omului (3 septembrie 1953), Declarația Universală a drepturilor copilului (20 noiembrie 1959). A fost prezentat un material bogat și multiaspectual pe problema evoluției istorice a drepturilor, evidențiindu-se drepturile la învățătură, la informație, la ocrotirea sănătății, la un mediu înconjurător sănătos, la administrare, de vot și de a fi ales, de a întemeia și de a se afla în sindicate. Deosebit au fost prezentate libertățile omului: individuală, la apărare, liberă circulație, a conștiinței, opiniei și a exprimării, a creației etc. Interesante și cu un conținut bogat au fost și comunicările la această conferință: Curtea Constituțională a Republicii Moldova – Smochină Oleg, gr. 136; Un viitor fără munca copilului (ONU în Moldova) – Velenciuc Ina, gr. 137; Găgăuzia și Transnistria – probleme dificile pentru Republica Moldova – Miron Ghenadii, gr. 136; Consolidarea statalității și integrității Republicii Moldova în condiții dificile – Furtună Alina, Burduja Igor, Nigacioi Alina, gr. 137. Aici auditoriul a fost pe larg familiarizat pe așa probleme: predestinația și rolul social al Curții Constituționale a Republicii Moldova; combaterea fermă a cazurilor negative de folosire a muncii copiilor; respingerea „Federalizării” și intensificarea luptei în consolidarea statalității și integrității Republicii Moldova.

Comitetul organizatoric (Banuh Anghelina – gr. 134, Șușu Stela – gr. 135, Grimaliuc Stela – gr. 136) în pregătirea și petrecerea conferinței a fost susținut de către d-nul doc. habilitat, conf. univ., șeful catedrei Discipline Socio-Umanistice Nicolae Enciu, d-na dr. conf. univ., decan al facultății V. Prițcan și doc. habilitat, profesorul Ion Gagim, prorectorul secției Știință și relații internaționale a Universității. Prin ordinul rectorului studenților care au ocupat primele trei locuri: Negoia Crizantema – gr. 137, Danilescu Anatol – gr. 136, Cornescu Vadim – gr. 137 li s-au înmînat premii bănești; pentru comunicările prezentate și participare activă studenților: Banuh Anghelina – gr. 134, Mogoreanu Anatolie – gr. 134, Șușu Stela – gr. 135, Lăcustă Tatiana – gr. 135, Miron Ghenadie – gr. 136, Smochină Oleg – gr. 136, Velenciuc Ina – gr. 137, Furtună Alina – gr. 137 le-au fost decernate diplome.

Propunerile noastre:

1. Ar fi binevenită restabilirea „Cercurilor” științifice de cercetare studențești, care pe vremuri dădeau rezultate bune. Nu e nici un secret: majoritatea savanților republicii și-au început cercetările cu activitatea în „Cercurile” de creație existente pe lângă catedrele universitare.

2. Credem că la ora actuală în cadrul Universității ar trebui să fie creată, dacă nu o Catedră, atunci măcar un laborator special, care să se ocupe cu organizarea și dirijarea muncii științifice studențești. Dacă nu e posibil a crea o asemenea verigă în fiecare școală superioară, ar fi bine atunci, poate, ca veriga aceasta să existe cu statutul de interuniversitară. De ce trebuie ea? Pentru că tînărul viitor specialist are nevoie de un mare ajutor în tehnologia creației științifice, în metodologia acestei creații, în organizarea tematicii conform contractelor economice, în patentizare etc.

Astfel Universitățile și-ar recăpăta statutul și predestinația lor de bază – pregătirea cadrelor cu preponderență pentru cercetare, adică a ceea ce sîntem obligați a realiza în cadrul procesului Bologna, din care facem parte.

**ASOCIAȚIA ISTORICILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
CATEDRA DISCIPLINE SOCIOUMANISTICE**

**PROGRAMUL
SESIUNII DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
„SFATUL ȚĂRII – STINDARD AL MIȘCĂRII NAȚIONALE”
(BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ A UNIVERSITĂȚII DE STAT „ALECU RUSSO”
DIN BĂLȚI, 3 MARTIE 2008)**

I. Comunicări:

- Dr. **Gheorghe Negru**. Politica națională a țarismului în Basarabia. Sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea (Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept).
- Dr. **Gheorghe Cojocaru**. Mișcarea de eliberare națională din Basarabia și revoluția rusă. Note pe marginea călătoriei lui Pantelimon Halippa la Petrograd în vara anului 1917 (Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept).
- Dr., conf.univ. **Gheorghe Palade**. Ion Pelivan la Bălți: Legăturile cu cercurile culturale din România (Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie).
- Dr., conf.univ. **Lidia Pădureac**. Sfatul Țării – organ reprezentativ al Basarabiei (Universitatea de Stat „A.Russo” din Bălți, Catedra Discipline Socioumanistice).
- Dr. **Mihai Tașcă**. Unirea Basarabiei cu România. Studiu de caz – județul Orhei.
- Dr. hab., conf.univ. **Nicolae Enciu**. Unirea de la 1918 în actualitate (Universitatea de Stat „A.Russo” din Bălți, Catedra Discipline Socioumanistice).

II. Dezbateri.

III. Lansări de cărți și reviste.

**VI. LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE, ȘTIINȚIFICO-DIDACTICE, STUDII, ARTICOLE
ȘI COMUNICĂRI ALE TITULARILOR
CATEDREI DISCIPLINE SOCIOUMANISTICE ÎN ANUL DE STUDII
2007/2008.**

**VI. a) Lucrări științifice și științifico-didactice ale titularilor
Catedrei Discipline Socioumanistice în anul de studii
2007/2008:**

**1. Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice. 2006/2007
/ Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. Facultatea Drept.
Catedra Discipline Socioumanistice. Colegiul de redacție:
Gheorghe Neagu, Nicolae Enciu, Petru Loghin.- Bălți: Presa
Universitară Bălțeană, 2007.- 83p.**

Prezenta culegere de studii, articole și comunicări constituie o primă încercare, - sperăm, reușită, - de înmănunchere într-un singur volum a preocupărilor didactice și științifice ale titularilor Catedrei Discipline Socioumanistice. Precum lesne se poate constata din chiar titlurile articolelor, interesele autorilor sunt extrem de variate, pornind de la tratarea unor aspecte de istorie locală și națională, continuând cu probleme de diplomatie, filozofie, pedagogie, științe politice și culturologie, pentru a se ajunge la probleme privind societatea, mediul și sănătatea. De altfel, specializarea și hibridizarea constituie una din manifestările obiective ale științelor umanistice contemporane, din care motiv s-a renunțat la structurarea articolelor pe compartimentele consacrate ale respectivelor discipline, inserându-le în ordinea alfabetică a autorilor.

În speranța transformării Anuarului într-o tradiție, titularii Catedrei Discipline Socioumanistice își exprimă totala deschidere și disponibilitate de a lua în considerare orice recomandări și sugestii de natură să amelioreze calitatea materialelor și tematica acestora.

**2. Enciu Nicolae. Construcția Europeană (1945-2007). Curs
universitar / Nicolae Enciu, Valentina Enciu.- Chișinău: Editura
Civitas (F.E.-P. „Tipogr. Centrală”), 2008.- 392p.**

La elaborarea cursului de Construcție Europeană în calitate de disciplină universitară, autorii au pornit de la considerentul esențial că acesta ar putea contribui efectiv la o mai bună cunoaștere de către tineretul studios a realităților Uniunii Europene contemporane, a rigorilor, standardelor și normelor ce prezidează această comunitate, a avantajelor, dar și riscurilor unei eventuale integrări a Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Dincolo de multiplele și diversele surse consultate, prezenta lucrare constituie inclusiv rezultatul experienței autorilor de promovare în fața studenților Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți a cursului de Construcție Europeană. Măsura în care s-a reușit îmbinarea abordării de tip tematic cu perspectiva cronologică este reflectată

atât în structura prelegerilor, precum și în documentele și materialele propuse în calitate de teme de autoevaluare și reflecție.

Conștienți de limitele obiective ale unei abordări sintetice, autorii cursului universitar respectiv au reieșit din considerentul că, în privința Europei de Est mai ales și, în special, cu referire la Republica Moldova, problema principală constă în „a se introduce o dimensiune europeană mult mai largă în cadrul programei de istorie națională sau universală” (Robert Stradling).

Prezenta disciplină a urmărit, în așa mod, să contribuie la promovarea și conștientizarea adevărului că, din perspectiva Republicii Moldova, procesul integrării europene reprezintă examenul, pe care clasa politică și societatea civilă îl dă cu ele însele, în procesul fundamentării unei vieți politice, social-economice și culturale, care să susțină structurile democratice ale sistemului politic, menit la rândul său să sprijine capacitățile creatoare native ale societății civile.

3. Enciu Nicolae. Istorie. Epoca contemporană. Clasa a XII-a.

Materiale didactice la Istoria universală și a românilor / Nicolae Enciu, Tatiana Mistreanu, Tatiana Nagnibeda-Tverdohleb. – Chișinău: Editura Civitas, 2008 (Tipogr. „Bons Offices” SRL), 366p.

Prezenta lucrare a fost elaborată ca material didactic de alternativă la Istoria universală și a românilor conform Curriculum-ului Național. Programe pentru învățământ liceal. Chișinău, 1999 și conține toate temele introduse în Proiectarea de perspectivă la disciplina Istorie. Epoca contemporană, clasa a XII-a elaborate de un grup de profesori de liceu din municipiul Chișinău (2008).

Materialele didactice au fost alcătuite în baza manualelor: Istoria românilor. Epoca contemporană. Clasa a XII-a (Civitas, 2002-2005) aprobat de către Comisia de Experți a Ministerului Învățământului al Republicii Moldova (2002) și Istoria Universală. Epoca contemporană. Clasa a XII-a. Materiale didactice de alternativă (Civitas, 2006). Lucrarea a fost aprobată de Consiliul științific editorial al Complexului Editorial Civitas.

În universul actual al informatizării globale și al Internet-ului, când valoarea tradițională a cărții tinde a fi mult diminuată, prezentele materiale didactice își propun să ofere elevilor din clasele a XII-a de liceu un instrument practic de formare intelectuală, destinat atât activității în cadrul orelor de istorie din școală, precum și muncii individuale a elevilor. Materialele didactice asociază într-o legătură indisolubilă transmiterea de cunoștințe și informații cu exercițiul individual în vederea dezvoltării la elevi a capacităților de gândire analitică și sintetică.

4. Enciu Nicolae (coautor). Dicționar de Istorie. Ediția a II-a rev. și ad.- Chișinău: Editura Civitas, 2007.- 416p.

Specializată, în primul rând, în elaborarea manualelor de istorie și a materialelor didactice, Editura Civitas a coordonat activitatea unui grup de autori (**Demir Dragnev**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, membru corespondent al

AȘM, **Alexei Agachi**, doctor habilitat în istorie, **Igor Cașu**, doctor în istorie, **Emil Dragnev**, doctor în istorie, conferențiar universitar, **Virgil Pâslariuc**, doctor în istorie, conferențiar universitar, **Nicolae Enciu**, doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar, **Octavian Munteanu**, doctor în istorie, conferențiar universitar, **Gheorghe Postică**, doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar), care au elaborat a II-a ediție a „Dicționarului de Istorie a Românilor” (Chișinău, 2005), în care au introdus materiale suplimentare la Istoria Universală.

Conceput ca un auxiliar didactic, Dicționarul tratează într-o manieră modernă fenomenele și procesele principale ale istoriei naționale în contextul celei universale. Faptele, noțiunile incluse în Dicționar au fost selectate din manualele de istorie (ciclul gimnazial și liceal) în scopul de a clarifica, explica, completa, inclusiv cu materiale de alternativă diverse noțiuni din aceste manuale. O atenție deosebită se acordă Basarabiei, a cărei istorie, începând cu tragicul an 1812, a fost falsificată și denaturată de istoriografia totalitară.

Unul dintre scopurile de bază, urmărite de colectivul de autori, a fost de a contribui la educarea tinerei generații în spiritul patriotismului și al mândriei naționale, la însușirea mai profundă a istoriei milenare a poporului nostru, la înțelegerea realităților istorice. Prin claritatea și rigoarea definițiilor propuse, Dicționarul va fi util tuturor celor care se interesează de istoria națională în contextul istoriei universale.

5. Loghin Petru C. Reforma învățământului nu mai poate fi amânată.- Chișinău: Editura Pontos, 2008.- 52p.

Pornind de la ferma convingere că „numai implementarea cu pricepere și răspundere a principiilor educației prin muncă a tineretului, orientarea profesională – „facerea lucrurilor” poate scoate învățământul Moldovei, dar și cel al României din marea criză în care se află, ridicându-l pe o treaptă calitativ nouă spre binele și prosperarea întregii societăți” (P.51), **conferențiarul universitar dr. Petru C. Loghin** depune un efort perseverent, de-a lungul unei cariere universitare prodigioase, în vederea materializării idealului nobil de care este animat – reforma învățământului pe baze moderne. Aceasta deoarece, consideră autorul lucrării în cauză, „învățământul nu aparține nici unui partid, fiind în afara oricărei politici, el este cauza întregului popor” (P.3).

Precum pe bună dreptate menționează prefațatorul lucrării avizate, conf.univ.dr. Teo-Teodor Marșalcovschi, valoarea unei cărți se apreciază nu după volumul, ci după conținutul și predestinația ei socială. În această ordine de idei, lucrarea „Reforma învățământului nu mai poate fi amânată” se distinge prin două aspecte extrem de importante și anume: a) este adusă la cunoștința publicului cititor corespondența autorului cu factorii de decizie din Republica Moldova și România pe tema reformei învățământului și b) conține problemele-cheie ale reformei învățământului, expuse într-o viziune modernă care, dacă ar fi realizate riguros în practică, „învățământul românesc treptat ar fi scos din marea criză în care se află și ar fi alături de modelele educaționale avansate ale lumii civilizate contemporane” (dr.conf.univ. Teo-Teodor Marșalcovschi).

6. Pădureac Lidia. Istoria dreptului (epoca antică): Prelegeri, laboratoare. - Bălți: Presa Universitară Bălțeană, 2008 (Tipogr. Biblioteca științifică).- 172p.

Precum pe bună dreptate menționează autoarea volumului, dr.conf.univ. Lidia Pădureac, secolul al XXI-lea a debutat prin impunerea unor exigențe în vederea testării gradului de cultură al popoarelor, păstrând valorile general-umane. În această ordine de idei, este de neconceput absolvirea unei facultăți de drept, fără a cunoaște etapele de dezvoltare a fenomenelor juridice naționale și universale din cele mai vechi timpuri și până în prezent.

Istoria dreptului, menționează autoarea, constituie doar una din componentele fundamentale de cercetare integrală a societății, axându-se pe studierea istoriei proceselor politico-juridice a sistemului instituțiilor de stat și juridic care s-au manifestat în diferite țări. În această ordine de idei, analiza corectă a istoriei dreptului în concordanță cu valorile contemporane, este de natură să ajute la prognozarea evoluției ulterioare a dreptului. Cunoașterea dreptului permite, de asemenea, determinarea celor mai acceptabile și eficiente modalități de dezvoltare a statului de drept.

Pornind de la considerentul imposibilității cuprinderii istoriei dreptului tuturor popoarelor într-un curs universitar, autoarea și-a propus, în cadrul acestui prim volum, să urmărească geneza, constituirea și evoluția principalelor instituții juridice la diferite popoare în Epoca Antică, structurându-și demersul în Preliminarii, cinci compartimente de bază (I. Dreptul în Egiptul Antic; II. Dreptul în Babilonul Antic; III. Dreptul în India Antică; IV. Dreptul în Grecia Antică; V. Dreptul în Roma Antică), însoțite de Laboratoare, recomandări de literatură, Documentare etc.

Apreciată la modul general, lucrarea dr.conf.univ. Lidia Pădureac „Istoria dreptului (epoca antică): Prelegeri, laboratoare” constituie un instrument extrem de util de formare profesională a viitorilor specialiști în domeniul dreptului, contribuind la o înțelegere mai adecvată a condițiilor în care s-au format principalele focare de civilizație atât în Orient (Egipt, Babilon, India, China), precum și în spațiul european (Grecia, Roma).

VI. b) Studii, articole și comunicări ale titularilor Catedrei
Discipline Socioumanistice în anul de studii 2007/2008:

Nr. d/o	Autorul	Titlul studiului, articolului, comunicării	Culegerea, revista în care a fost publicat
1.	Cazacu Nicolae	Publicațiile Liceului „Ion Creangă” din Bălți.	Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice. Col. De red.: Gh.Neagu, N.Enciu, P.Loghin.- Bălți: Presa Universitară Bălțeană, 2007.- P.5-19.
2.	Ciobanu Ion	Pluralism politic – valoare intrinsecă a democrației reprezentative.	Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice. Col. De red.: Gh.Neagu, N.Enciu, P.Loghin.- Bălți: Presa Universitară Bălțeană, 2007.- P.20-24.
3.	Cojocaru Igor	Criterii politico-juridici pentru politica socială în procesul integrării europene a Republicii Moldova.	Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice. Col. De red.: Gh.Neagu, N.Enciu, P.Loghin.- Bălți: Presa Universitară Bălțeană, 2007.- P.24-27.
4.	Enciu Nicolae	Istoria națională ca roman.	„Semn”.- 2007.- Nr.2.- P.27-28.
5.	Enciu Nicolae	Emmanuel de Martonne și Basarabia.	„Confluente bibliologice”.- 2007.- Nr.1-2 (7-8).- P.113-116.
6.	Enciu Nicolae	Leon Donici și demitizarea bolșevismului.	„Semn”.- An.X.- 2007.- Nr.1.- P.25-26.

7.	Enciu Nicolae	Visul european interpretat de un american.	„Confluente bibliologice”.- 2007.- Nr.3-4 (9-10).- P.157-160.
8.	Enciu Nicolae	Uniunea Europeană în retrovizorul istoriei.	„Caiete de Istorie”.- An.VII.- Nr.1(16).- Martie 2007.- P.1-8.
9.	Enciu Nicolae	Sfârșitul blestemului geopolitic. Anevoioasa revenire a României în familia Europei unite.	„Caiete de Istorie”.- An.VII.- Nr.1(16).- Martie 2007.- P.9-10.
10.	Enciu Nicolae	Dezbateri europene la Universitatea „Alec Russo” din Bălți.	„Vocea Bălțiului”.- Nr.25-26 (132-133).- 25 mai 2007.
11.	Enciu Nicolae.	Dilemele actuale ale hiperputerii americane. O viziune franceză.	„Semn”.- 2008.- Nr.2.- P.34-36.
12.	Enciu Nicolae.	Reabilitarea „Evului Mediu întunecat”.	„Semn”.- 2008.- Nr.4.- P.43-44.
13.	Enciu Nicolae.	Contribuții documentare la istoria deportărilor din 6 iulie 1949 în raionul Bălți.	Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice. Col. De red.: Gh.Neagu, N.Enciu, P.Loghin.- Bălți: Presa Universitară Bălțeană, 2007.- P.28-39.
14.	Enciu Nicolae	Manipularea istoriei în discursul public al președinților Republicii Moldova.	Manipularea în posttotalitarism. Coord.: Mihai Șleahțișchi.- Chișinău: Editura Gunivas, 2008.- P.165-195.

15.	Loghin Petru	John Dewey – ilustru filosof și pedagog american al sec. XX.	Anuarul Catedrei
Discipline
Socioumanistice. Col.
De red.: Gh.Neagu,
N.Enciu, P.Loghin.-
Bălți: Presa
Universitară Bălțeană,
2007.- P.40-45.
16.	Marșalcovschi
Teo-Teodor	Răzeșii în context istoric.	Anuarul Catedrei
Discipline
Socioumanistice. Col.
De red.: Gh.Neagu,
N.Enciu, P.Loghin.-
Bălți: Presa
Universitară Bălțeană,
2007.- P.45-58.
17.	Parnavel
Valeriu	Premisele apariției
concepției structurii
conștiinței sociale.	Anuarul Catedrei
Discipline
Socioumanistice. Col.
De red.: Gh.Neagu,
N.Enciu, P.Loghin.-
Bălți: Presa
Universitară Bălțeană,
2007.- P.65-67.
18.	Pădureac
Lidia.	Orizonturi din trecut –
subiecte actuale.	„Confluente
bibliologice”.- 2007.-
Nr.3-4 (9-10).- P.160-
161.
19.	Pădureac
Lidia	Efectele relațiilor
sovieto-engleze asupra
României în 1924.	Anuarul Catedrei
Discipline
Socioumanistice. Col.
De red.: Gh.Neagu,
N.Enciu, P.Loghin.-
Bălți: Presa
Universitară Bălțeană,
2007.- P.68-73.
20.	Pădureac
Lidia	Falsurile istorice ca
atribut comportamental
distinct al puterii	Manipularea în
posttotalitarism. Coord.:
Mihai Șleahțișchi.-

		posttotalitare.	Chişinău: Editura
Gunivas, 2008.- P.196-
209.
21.	Țurcanu
Viorica	Paradigmă a cunoașterii
și studierii etnografiei.	Anuarul Catedrei
Discipline
Socioumanistice. Col.
De red.: Gh.Neagu,
N.Enciu, P.Loghin.-
Bălți: Presa
Universitară Bălțeană,
2007.- P.74-76.
22.	Țurcanu
Viorica	Multidimensionalitate
culturală: valoare și
management.	Anuarul Catedrei
Discipline
Socioumanistice. Col.
De red.: Gh.Neagu,
N.Enciu, P.Loghin.-
Bălți: Presa
Universitară Bălțeană,
2007.- P.76-80.

